НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
Юридичний факультет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

МАТЕРІАЛИ

IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції,
(Запоріжжя, 18 травня 2019 р.)

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Інститут управління та права
Юридичний факультет

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

МАТЕРІАЛИ

IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції,
(Запоріжжя, 18 травня 2019 р.)

Дніпро
«ЛІРА ЛТД»
2019

УДК 342 (477)
А 43

Рекомендовано до видання Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(протокол № 10 від 3 червня 2019 р.)

Редакційна колегія:
Бостан С. К., доктор юридичних наук, професор
Максакова Р. М., доктор юридичних наук, професор
Леоненко Т. Є., доктор юридичних наук, доцент

А 43 Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів : матеріали IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 18 травня 2019 р.) / Редкол.: С. К. Бостан, Р. М. Максакова, Т. Є. Леоненко. Дніпро : «ЛІРА ЛТД», 2019. 376 с.

ISBN 978-966-981-206-3

У збірці представлені матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів», яка проводилася юридичним факультетом Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка» 18 травня 2019 року. В них відображені філософські, теоретичні та історичні засади регіональної державно-правової інтеграції, розкриті актуальні питання конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, кримінального та кримінально-процесуального права в умовах інтеграційних процесів, а також актуальні проблеми державної безпеки та правоохоронної діяльності в сучасних умовах.

Для наукових, науково-педагогічних та практичних працівників, аспірантів і студентів юридичних та правоохоронних спеціальностей.

Редакційна колегія
не несе відповідальності за матеріали, опубліковані у збірці.
Всі вони надані в авторській редакції та виражають
персональну позицію учасників конференції.

УДК 342 (477)

ISBN 978-966-981-206-3

© Національний університет
«Запорізька політехніка, 2019
© «ЛІРА ЛТД», 2019
© Автори матеріалів, 2019

ВСТУП

Вельмишановні учасники IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів» щиро вітаємо Вас з Днем науки України. В цей день ми, науковці юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», вже четвертий рік поспіль запрошуємо науково-педагогічних працівників, вчених наукових установ, юристів-практиків, студентів, усіх небайдужих до проблем державно-правового розвитку України брати участь у традиційному науково-практичному заході. В цьому році на наше запрошення відгукнулися не тільки науковці і практики різних міст України, а й Польщі, Словаччини та Грузії. Їх об'єднав спільний інтерес до обговорення філософських, історичних та теоретичних питань державно-правової інтеграції, актуальних питань конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, кримінального та кримінально-процесуального права в умовах інтеграційних процесів, а також актуальних проблем державної безпеки та правоохоронної діяльності в сучасних умовах. Серед 142 учасників нашого заходу: 19 докторів наук, 50 кандидатів наук, п'ять викладачів, сім аспірантів (ад'юнктів), 54 студента (курсанта), двоє суддів, один адвокат, один керівник секретаріату, один завідувач лабораторії, один начальник підрозділу. Вони представляли 25 навчальних закладів, наукових установ та правоохоронних органів України та зарубіжних країн, серед яких:

1. *Академія Леона Козмінського(Варшава, Польща)*
2. *Грузинський Технічний університет (Тбилиси, Грузія)*
3. *Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*
4. *Запорізький державний медичний університет*
5. *Запорізький національний університет*
6. *Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*
7. *Київський Національний економічний університет ім. В. Гетьмана*
8. *Київський національний торговельно-економічний університет*
9. *Київський національний університет ім. Т. Шевченка*
10. *Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського*
11. *Класичний приватний університет*
12. *Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського*
13. *Львівський державний університет внутрішніх справ*
14. *Науково-дослідний інститут ім. В.В. Сташиса*
15. *Науково-дослідний Інститут інформатики і права Національної академії правових наук*
16. *Національна академія внутрішніх справ*
17. *Національний університет «Львівська політехніка»*
18. *Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого*
19. *НТУ «Дніпровська політехніка»*
20. *Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди*
21. *Харківський національний університет внутрішніх справ*
22. *Хмельницький університет управління та права*
23. *Центральноукраїнський державний педагогічний університет*
24. *Чернігівський національний технологічний університет*
25. *Чернігівський національний технологічний університет*

Шановні учасники конференції, бажаємо вам натхнення та наснаги в науково-дослідницькій, педагогічній та практичній діяльності. Нехай ваші думки та міркування з приводу вирішення проблем державно-правового розвитку України в умовах сучасних інтеграційних процесів спонукають вас до нових досягнень і висот, стануть поштовхом та дороговказом для якісного розвитку нашої держави.

З глибокою повагою,
члени оргкомітету.

РОЗДІЛ 1
ФІЛОСОФСЬКІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Аніщенко М.А., к.ю.н. (Запоріжжя, Україна)
Гамбург Л.С., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ПРАВОВІДНОСИНИ З НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ: СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ

Як відомо, поняття охорони здоров'я є досить широким та охоплює різні види правовідносин.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», охорона здоров'я – система заходів, що здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, фізичними особами-підприємцями, які зареєстровані в установленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики, медичними та фармацевтичними працівниками, громадськими об'єднаннями і громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя [1].

У тій же статті вищезгаданого закону міститься поняття домедичної допомоги, що визначається як невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи [1].

Таке саме визначення домедичної допомоги дублюється у п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про екстрену медичну допомогу» [2].

З наведених понять випливає, що охорона здоров'я включає в себе правовідносини з надання домедичної допомоги.

Відносини з надання домедичної допомоги є досить важливими для сучасного суспільства, адже від цього іноді залежить життя людини. Як повідомляє Державна служба України з надзвичайних ситуацій, середній показник смертності від надзвичайних ситуацій в Україні становить 130-135 осіб на 100 тисяч населення, що перевищує відповідні показники країн Європи в 3-5 разів. При цьому 24% постраждалих помирають у лікарнях, а 76% – на догоспітальному етапі. У розвинутих країнах світу навпаки: 72% постраждалих помирають в лікарнях і лише 28% – на догоспітальному етапі. За оцінками медичних фахівців зі 100 осіб в Україні, які померли на догоспітальному етапі, 20% летальних випадків пов'язані з отриманням несумісних з життям травм, а причиною інших 80% стала недосконалість системи організації надання

домедичної допомоги постраждалим безпосередньо в зоні надзвичайної ситуації та неефективність здійснення заходів з медичної евакуації постраждалих до лікувальних закладів [3].

Структура правовідносин з надання медичної допомоги включає в себе об'єкт, суб'єкти та зміст даних правовідносин.

Як відомо з теорії держави і права, об'єкт правовідносин – це матеріальні і нематеріальні блага, з приводу яких виникають, змінюються чи припиняються ті чи інші правовідносини.

Тому об'єктом правовідносин з надання домедичної допомоги є життя, здоров'я людини та власне сама домедична допомога як нематеріальні блага.

Суб'єктів правовідносин з надання домедичної допомоги можни визначити шляхом аналізу відповідних нормативно-правових актів, що регулюють вищевказані питання.

Так, стаття 12 Закону України «Про екстрену медичну допомогу» визначає коло осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу. Відповідно до вищезазначеної норми, особами, які зобов'язані надавати домедичну допомогу людині у невідкладному стані, є: рятувальники аварійно-рятувальних служб, працівники державної пожежної охорони, поліцейські, фармацевтичні працівники, провідники пасажирських вагонів, бортпровідники та інші особи, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти практичними навичками надання домедичної допомоги [2].

Відповідно до п. п. 2, 4, 5 ч. 4 ст. 110 Кодексу цивільного захисту України, рятувальник зобов'язаний:

– активно проводити аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, гасіння пожеж та вживати всіх необхідних заходів для рятування населення, надання йому домедичної та іншої допомоги, не допускати невиправданого ризику;

– у разі виявлення у позаслужбовий час пожежі або іншої надзвичайної ситуації повідомити про неї аварійно-рятувальному (пожежно-рятувальному) підрозділу і до його прибуття взяти на себе рятування населення, керівництво аварійно-рятувальними роботами або гасінням пожежі та організувати надання домедичної допомоги постраждалим;

– проходити періодичну підготовку з питань надання домедичної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій [4].

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський зобов'язаний:

– надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я [5].

Постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2012 р. № 1115 затверджено Порядок підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу. Відповідно до даного Порядку, підготовка та підвищення кваліфікації проводяться на базі вищих медичних і фармацевтичних навчальних закладів I-IV рівня акредитації незалежно від

форми власності та підпорядкування, навчально-тренувальних відділів центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, навчально-тренувальних відділів Товариства Червоного Хреста, інших навчально-тренувальних підрозділів (далі – установи), які провадять діяльність відповідно до законодавства про освіту за програмами, затвердженими МОЗ України і погодженими з МОН України. Направлення осіб для проходження підготовки здійснюється протягом трьох місяців з моменту призначення на посаду. Підвищення кваліфікації проводиться один раз на п'ять років [6].

Таким чином, проаналізувавши нормативно-правову базу, можна спробувати визначити коло суб'єктів правовідносин з надання домедичної допомоги. Вищезазначені суб'єкти можна розподілити на три групи: 1) суб'єкти, що отримують домедичну допомогу; 2) суб'єкти, що надають домедичну допомогу; 3) суб'єкти, що сприяють (створюють умови) наданню домедичної допомоги.

До суб'єктів, які отримують домедичну допомогу, належать фізичні особи, що її потребують. Для термінологічної зручності пропонуємо називати їх «постраждалі особи».

До суб'єктів, що надають домедичну допомогу, належать особи, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані (рятувальники аварійно-рятувальних служб, працівники державної пожежної охорони, поліцейські, фармацевтичні працівники, провідники пасажирських вагонів, бортпровідники тощо).

До суб'єктів, що створюють умови надання домедичної допомоги, належать установи, які здійснюють підготовку фахівців для надання домедичної допомоги, формують для цього відповідні компетентності (вищі медичні і фармацевтичні навчальні заклади I-IV рівня акредитації незалежно від форми власності та підпорядкування, навчально-тренувальні відділи центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, навчально-тренувальні відділи Товариства Червоного Хреста, інші навчально-тренувальні підрозділи).

Невід'ємною складовою будь-яких правовідносин також залишається їх зміст – тобто права й обов'язки суб'єктів правовідносин.

В даному випадку суб'єкти, що отримують домедичну допомогу, мають лише право її отримати і не несуть жодних обов'язків; суб'єкти, що надають домедичну допомогу, несуть обов'язок її надавати у передбачених законодавством випадках (невідкладний стан особи); суб'єкти, що створюють умови надання домедичної допомоги, зобов'язані надати відповідні освітні послуги суб'єктам, які надають домедичну допомогу та мають права вимагати від останніх засвоєння знань і практичних навичок.

На нашу думку, проблемними питаннями правового регулювання домедичної допомоги можуть бути питання можливості розширення кола суб'єктів, які надають домедичну допомоги до необмеженого кола осіб (крім осіб, які за своїм психічним та фізичним станом таку допомогу надати не можуть); дискусійне питання щодо можливості відмови від домедичної

допомоги чи надання згоди на домедичну допомогу у випадку, якщо особа знаходиться у свідомості; питання відповідальності за неналежне надання домедичної допомоги; питання вдосконалення системи надання домедичної допомоги.

Бібліографічні посилання:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12.
2. Про екстрену медичну допомогу: Закон від 05.07.2012 № 5081-VI. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5081-17.
3. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. URL: http://iducz.dsns.gov.ua/ua/Domedichna-dopomoga.html?PRINT.
4. Кодекс цивільного захисту України : Закон від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17.
5. Про національну поліцію : Закон від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.
6. Про затвердження Порядку підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2012 № 1115. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-2012-п.

Біліба А.В., студентка (Дніпро, Україна)
Наук. кер.: Наливайко О.І., к.ю.н. (Дніпро, Україна)

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВИ

У зв'язку з розвитком правосвідомості і праворозуміння суспільство почало активно хвилювати питання, що стосуються держави, а саме поняття, сутність та роль і призначення в суспільстві.

Більшість дослідників трактують соціальну політику, як діяльність, спрямовану на вирішення соціальних проблем у суспільстві, розвиток його соціальної сфери, створення умов для життя людей, забезпечення їх соціальних потреб, інтересів і гарантій, представлення соціальних послуг [1-5].

У зв'язку з цим сьогодні актуальним є віднесення вищезазначених питань до числа основоположних, зокрема як в соціології, так і в юриспруденції. Зумовлений такий інтерес такими факторами: перераховані питання зачіпають інтереси всього суспільства (різних шарів, класів, політичних партій і рухів, тощо); держава, як найбільший соціальний інститут не має конкурентів, адже жодна з організацій не виконує таке різноманіття завдань та функцій у сфері впливу на долю суспільства; держава, як суспільно-політичне явище, виступає складною системою.

М. Баглай, визначив соціальну державу, як державу, яка бере на себе обов'язок піклуватися про соціальну справедливість, добробут своїх громадян, їх соціальної захищеності [6].

На основі аналізу функцій держави ми можемо зробити висновок, що її соціальне призначення визначається не тільки роллю і становищем по відношенню до соціуму, а й ступінню втручання в суспільне життя. Так, першочерговим завданням кожної держави є забезпечення нормального та стабільного функціонування суспільства.

З метою дослідження концепцій соціального призначення держави, необхідним є з'ясування визначення поняття держава. В науковій літературі державу визначають, як свідомо організовану систему в соціумі, яка управляє суспільством. Це найбільша громадська організація, її інститут, який обслуговує і захищає інтереси та права індивідів, діє в рамках загального блага. Виходячи з цього, можна стверджувати, що головною ціллю і головним призначенням правової держави є служба на благо суспільства.

Що стосується соціальної спрямованості держави, то наприклад, О. Скакун визначає її, як створення певних умов, що забезпечують гідне життя людини [7]. Цей напрям (цю функцію) автор надалі визначає терміном «соціальна держава». Соціальна держава (держава соціальної демократії) – це сучасна політико-правова теорія, де слово «соціальна» несе велике значеннєве навантаження: воно пов'язано із соціальним життям людей, підкреслює, що держава бере на себе турботу про матеріальний добробут громадян, здійснює функцію регулювання економіки з обов'язковим урахуванням екологічних вимог, забезпечує захист економічних і соціальних прав людини

Слід акцентувати увагу, що соціальне призначення держави яскраво виражається в тому, яку мету вона переслідує. Сьогодні у зв'язку з активним розвитком подібних доктрин, постав ряд концепцій, які, безпосередньо пояснюють соціальне призначення держави та її роль в соціумі. Серед яких слід звернути увагу на таких концепціях, як:

– консервативна концепція – держава і суспільство не повинні ототожнюватися ,втручання держави в життя громадян має бути досить мінімальним. Головним завдання держави є збереження підвалин суспільства і гармонійних, стабільних суспільних відносин. Держава повинна виступати захисником суспільства від катаклізмів і посягань. Якщо ж виникають умови соціальної нестабільності і масового потрясіння, то державна влада зобов'язана ліквідувати їх;

– прихильники ліберальної концепції вбачають завдання держави в прямому забезпеченні прав і свобод громадян. При цьому розвивається ідея про мінімальне втручання держави в сферу життя людей;

– соціал-демократична концепція – ставить головним завдання держави забезпечення певного рівня соціальної рівності і гідні умови існування кожного члена суспільства. Необхідний державний апарат повинен взяти під контроль доходи населення та їх матеріальну забезпеченість;

– комуністична концепція, суперечить всім вищезазначеним. Так, за цією концепцією роль держави в житті громадян повинна бути максимальна.

Отже, концепції соціального призначення держави є різноманітними. Це зумовлено тим, що соціальне призначення кожної конкретної держави визначається безліччю факторів. Соціальне призначення держави на сучасному

етапі віддзеркалюється в її завданнях та функціях. Держава повинна виконувати такі функції соціального призначення, як: встановлення в громадянському суспільстві порядку і збереження його застосовуючи державний примус; забезпечення загального соціального миру, стабільності, гармонії і злагоди в суспільстві; гарантування безпеки суспільства від злочинних посягань всередині країни, а також від зовнішніх ворогів, катаклізм і агресії; створення нормальних умов існування для всіх членів суспільства незалежно від їх безпосередньої участі у виробництві та підтриманні цих самих благ, а також піклуючись про соціально слабкі прошарки і групи населення.

Бібліографічні посилання:

1. Аверин А. Н. Социальная политика государства. Москва. : [б. и.], 2002. 354 с.

2. Гриненко А., Кожан Т. Соціальний захист і боротьба з бідністю за умов переходу до ринку. *Україна: Аспекти праці*. 1997. № 5. С. 47–49.

3. Качан Л. Соціальна справедливість: гідна праця та соціальний захист. *Соціальний захист*. 2013. № 2. С. 7–11.

4. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.

5. Садова У. Соціальна політика в Україні: регіональні дослідження та перспективи розвитку. Львів : ІРД НАН України, 2005. 408 с.

6. Конституционное право зарубежных стран : учебник / Под общ. ред. М. В. Баглая и др. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2010. 1088 с.

7. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / Пер. з рос. Харків: Консум, 2001. 656 с.

Бостан С.К., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО НАУКОВИЙ БАЗИС ВИЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Щойно, 21 квітня 2019 р., завершилися вибори Президента України, в результаті яких з 73,22% підтримкою виборців перемогу одержав шоумен В. Зеленський. Чинний глава держави П. Порошенко, який балотувався на другий президентський строк, набрав лише 24,45% голосів виборців. Причин цієї його «болючої» поразки багато, але однією з головних, на нашу думку, є невиконання П. Порошенком та його командою затвердженої в 2015 році «Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [1]. Наочним підтвердженням цього є зафіксовані в Стратегії 25 «контрольних індикаторів», абсолютна більшість яких не співпадає з кінцевими показниками. Оскільки новобраному президенту також необхідно буде визначитись зі стратегією державно-

правового розвитку України, то вважаємо доцільним звернути увагу на деякі концептуальні основи її побудови.

Якщо відштовхнутися від стратегії, визначеної командою П. Порошенко, то в ній, на нашу думку, наявні кілька помилок, які потрібно врахувати при побудові нової стратегії державно-правового розвитку. Що одразу «кидається в очі» в Стратегії попередньої президентської команди, так це її часові межі. Вони фактично були прив'язані до строку повноважень президента: п'ять років (2015-2020). Тут очевидні проблеми з розумінням поняття «стратегія» і, як наслідок, формальний підхід до визначення її «хронологічних» меж. Саме поняття «стратегія» багатозначне. Спочатку воно сприймалось як «мистецтво ведення бою» – «військова стратегія», у сучасному світі стратегії бувають різні: «державна стратегія», «корпоративна стратегія» і навіть «комп'ютерна стратегія». Зрозуміло, що в нашому випадку мова йде про «державну стратегію», котра, як певний достроковий план державної діяльності, відрізняється від усіх інших саме «довготривалістю», тобто більш тривалими часовими межами. Визначення же командою П. Порошенко такої «нетривалої» стратегії, можна пояснювати зокрема тим, що оскільки сам він та його оточення, яке підготувало цю стратегію, бізнесмени, то за часовими межами вона виявилася не «державною», а «корпоративною» (підприємства, компанії тощо).

Виникає питання: яка має бути тривалість стратегії. В науковій літературі такі «хронологічні рамки» чітко не визначаються, але наявна практика у цьому питані містить деякі такі приклади. Зокрема, в 2017 році, в Китаї була визначена та відповідним чином затверджена стратегія розвитку держави до 2050 року, тобто на 33 роки [2]. В тому же році групою українських експертів за підтримки Програми розвитку ООН в Україні та Глобального екологічного фонду в рамках проекту «Інтеграція положень Конвенцій Ріо в національну політику України» був запропонований «Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» [3]. Тобто, автори цього проекту розуміли часову «обмеженість» стратегії команди П. Порошенко і «пролонгували» цей період фактично до 13 років.

Загальна «мінлива» ситуація, що перманентно існує в Україні, не дозволяє окреслити генеральний план дій щодо досягнення великих за хронологією таких довгострокових цілей, наприклад як в Китаї, але визначити перспективний шлях розвитку країни не менш ніж на 10, оптимальним вважаємо 15 років, можна. Отже, новому Президенту України – В. Зеленському (до речі теж є бізнесменом. – С.Б.), який заявив, що йде тільки на один президентський термін, важливо не повторити в цьому плані помилку П. Порошенко, а закласти в новій стратегії хронологічний період, що далеко виходить за межі його каденції.

Друге проблемне питання, яке виникає – це питання про структуру, зокрема, про стратегічні напрямки цієї стратегії. «Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» й особливо «Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року» базуються в цьому питанні на так званих «Цілях сталого розвитку (ЦСР, або «глобальні цілі»), прийнятих ООН 25 вересня 2015 року. Цих глобальних цілей сімнадцять: 1) подолання бідності; 2) подолання голоду;

3) міцне здоров'я і благополуччя; 4) якісна освіта; 5) гендерна рівність; 6) чиста вода та належні санітарні умови; 7) доступна та чиста енергія; 8) гідна праця та економічне зростання; 9) промисловість, інновації та інфраструктура; 10) скорочення нерівності; 11) сталий розвиток міст і громад; 12) відповідальне споживання; 13) пом'якшення наслідків зміни клімату; 14) збереження морських ресурсів; 15) захист та відновлення екосистем суші; 16) мир, справедливість та сильні інститути; 17) партнерство заради сталого розвитку [4].

Вищезазначений підхід до визначення стратегії має право на існування, але, вважаємо, що він не може бути головним, оскільки не дає комплексного, і головне, чіткого бачення перспективи (стратегії) розвитку саме української держави. «Стратегія сталого розвитку України…», за змістом визначених там глобальних цілей, скоріше це стратегія «країни», а не «держави». В нинішніх надзвичайно складних умовах більш актуальним є визначення не стільки стратегії «сталого» розвитку (цієї сталості треба ще досягти), скільки стратегії державного (державно-правового) розвитку України.

Оскільки, очевидно, що така стратегія має будуватись на науковій основі, то виникає питання яка наука має слугувати її фундаментом? Логічно це мала би бути «наука про державу», іншими словами «державознавство». Але не тільки в Україні, а й в цілому світі такої єдиної інституціоналізованої науки немає, оскільки знання про державу розпорошені по інших науках. «Ближче» усіх до політиків, які в кінцевому рахунку затверджують ті чи інші «стратегії», зазвичай знаходяться представники «науки про політику», політологи (політтехнологи, політконсультанти тощо) і тому на багатьох таких документах відчувається сильний «відбиток» політичної науки. Оскільки остання сприймає державу як «політичну організацію суспільства», то й відповідні наукові результати щодо неї знаходяться зазвичай тільки в одній площині – політичній. Цього, однак, недостатньо для отримання комплексного уявлення про державу, тому, що держава, будучи самим складним інститутом суспільства, окрім політичної, має і інші складові: соціальну, економічну, правову і навіть естетичну тощо.

Вирішити таке завдання могло б «державознавство», але оскільки в силу вищезазначеного це неможливо, вважаємо що це має бути юриспруденція, в рамках якої зосереджено більшість юридичних наук, які вивчають той чи інший аспект держави: теорія держави і права, історія держави і права, конституційне право, адміністративне право, міжнародне право тощо. Серед цих наук провідне місце посідає теорія держави і права, яка є фундаментом для усієї юриспруденції. Своєрідним таким базисом вона може бути і для вироблення стратегії державно-правового розвитку, оскільки саме її функціональна спрямованість та понятійно-категоріальний апарат сприяє визначенню довготривалої перспективи розвитку української держави та наданню чіткості ключовим напрямкам цього руху.

Щодо ролі теорії держави і права у визначенні «довготривалості» стратегії можна казати, що вона зумовлена самим предметом цієї науки, яким є загальні державно-правові закономірності – об'єктивно і систематично

повторювані взаємозв'язані між собою факти у сфері держави і права [5, с. 27], які визначають довготривалу лінію розвитку цих явищ. Теорія держави і права призначена не лише пізнавати і пояснювати основні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права, а й відкриває нові тенденції розвитку державно-правових явищ в умовах сьогодення, що дає можливість правильно оцінити минуле та спрогнозувати подальший розвиток держави і права, що саме і передбачає «стратегія». З точки зору теорії держави і права визначити «стратегію» на п’ять років це нонсенс.

Відносно структури (ключових напрямів) стратегії державно-правового розвитку зазначимо, що вона зумовлена елементним складом самої держави. Остання як соціальне явище має своїми структурними компонентами зміст, сутність та форму. Сутність держави – це сукупність ознак держави, що в єдності відображають його внутрішні, глибинні та якісні властивості; зміст – певним чином упорядкована сукупність інституціональних елементів, що утворюють державу, а форма – спосіб існування й зовнішнього вираження змісту та сутності держави. Іншими словами стратегічні напрями розвитку держави слід визначати саме через складові елементи держави, головним чином через форму та сутність держави. Ці елементи держави, в свою чергу, мають свою структуру.

Виходячи із загальноприйнятої в теорії держави та права точки зору, що форма держави – це соціальна система, що відображає істотні ознаки держави як політичної, структурної й територіальної організації суспільства, то такими її елементами є: а) форма політичного режиму; б) форма державного правління; в) форма державно-територіального устрою.

Сутність держави – набагато складніше явище, ніж форма, оскільки в ній проявляються сутнісні властивості держави як багатогранного суспільного явища. На відміну від радянських часів, коли у держави була одна сутність – класова, сучасна теорія виходить з багатомірності дійсного буття держави і наявності, відповідно, певної сукупності таких сутностей: а) соціальної, б) економічної, в) політичної, г) правової, д) культурно-духовної, є) естетичної тощо. Якщо уважно «придивитися», то перелічені вище 17 «глобальних цілей» досить «гармонічно» укладаються в ті чи інші «сутності» держави.

Підводячи підсумки, можемо констатувати, що при визначенні концептуальних основ саме стратегії державно-правового розвитку необхідно підходити «міждисциплінарно», але все ж провідною наукою має бути юриспруденція, насамперед теорія держави і права. Вона, як ми показали, «здатна» визначити довготривалу перспективу розвитку держави та чітко показати, які саме її елементи та як мають змінюватися упродовж терміну стратегії. Це надасть можливість «спостерігати» за рухом держави в цілому, а при виникненні проблем в цьому складному «механізмі» корегувати курс залежно від конкретних обставин. Що ж до інших наук, соціологічних, економічних тощо, то вони можуть бути використані як елемент «тактики», зокрема, при визначенні «операційних цілей» кожного з етапів стратегії. Саме так на науковій основі має визначатися комплексна стратегія державно-правового розвитку України на наступні 15-20 років.

Бібліографічні посилання

1. Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 15.01.2015 р. URL: https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015
2. Левченко Г. Глобальное лидерство к 2050 году. Китай представил стратегию развития на съезде Компартии. URL: https: // republic.ru/posts/87098.
3. Стратегія сталого розвитку України до 2050 року : Проект 2017. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf.
4. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року. URL: http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015
5. Ветютнев Ю. Ю. Государственно-правовые закономерности (Введение в теорию)/ Под ред. А. Я. Рыженкова. Элиста : ЗАОр «НПП «Джангар», 2006. 204 с.

Ганжуров Ю.С., д.політ.н., проф. (Київ, Україна)

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК НАСТУПНОСТІ ВЛАДИ

Резонансні події 2013–2014 років в Україні, що дістали промовисту назву «Євромайдан» і окреслили трагічну складову в історії української євроінтеграції, скорегували не лише хронологію підписання політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Нереалізована модель деліберативної демократії, котра передбачає високий рівень діалогічних відносин між владою та соціумом, набула статусу відкладеної проблеми, що загострилися в нинішніх умовах. Явний брак релевантної інформації щодо перспектив української глобалізації, відсутність широкої і системної правової освіти серед громадян, міфологізація електоральних очікувань створили серйозну надію майбутнього під красномовним словосполученням «Україна в ЄС». Відповідні настрої заповнювали комунікативні лакуни та виводили особливий тип невизначеного очікування. І це відбувається в час кризи: «Заговорити проблему не вдасться. Борги-то залишаються. А разом з ними увесь набір трагічної ситуації в країні – неконкурентна економіка, відсутність реальних реформ, непомірно роздмуханий держапарат. Але головне – корумпована політична еліта» [1]. Звичайно, йдеться не про Україну. Адже вона поки що не входить до економічного європейського співтовариства. Такий діагноз поставлено Греції. А чи є ще якась принципова різниця між цими країнами? І чи потрібна ще одна подібна Греція ЄС? Вочевидь, той шлях, що його здолала Україна на шляху євроінтеграції і який багато у чому був для нас повчальним передовсім через членство в Раді Європи заклав для аналітиків серйозну основу для переосмислення євроінтеграційних перспектив України в контексті зміцнення її державності на засадах глобалізації. У цьому сенсі варто уважно проаналізувати відповідні вимоги, котрі містяться у документах ЄС [2]. Неоднозначність висновків, які випливають із їхнього аналізу, додає аргументів

на користь прихильників формування національних принципів державного суверенітету, так би мовити, у стані розважливого спокою, а не перманентних рефлексій, які не дають можливості зосередитись на тактичних завданнях і стратегічних пріоритетах євроінтеграції.

Перспективи поширення представництва України від Ради Європи до Євросоюзу доцільно моделювати у власному домі, а не витрачати час на перемовини про те, наскільки нинішня Україна з усіма її реаліями може бути адаптована до європейських стандартів через аванси довіри часто-густо з менторською тональністю з боку західних сусідів. Можливо, найголовніше, що набула Україна впродовж інтеграційного діалогу – це відчуття реальності та усвідомлення неоднозначності, ситуативної варіативності практики «подвійних стандартів» та політики вибіркової принциповості та персоніфікованої демократії. Можливо невдовзі український інтеграційний романтизм поступиться європейському прагматизму. Сама доля дає нам шанс для вироблення адекватних аргументів на рівні симетричної комунікації. Українській громадськості в напрямі усвідомлення інтеграційної перспективи варто ретельно проаналізувати інформацію з першоджерел. Цьому сприятиме медіа-діяльність представництв Євросоюзу в Україні.

Нині конче потрібен інформаційний баланс тематичних джерел. При цьому учасниками такого комунікативного обміну мають бути найактивніші прошарки суспільства. Реалії українського буття залишаються такими, що поміж активних комунікантів і комунікаторів соціальної політики перебувають громадяни, які бачать себе в Україні зовсім іншими людьми. Зокрема переконливим є факт формування «євромайдану» людьми, які, усвідомлюючи, наскільки не просто жити сьогодні краще, принаймні щиро бажають жити інакше. Таким чином формується нова система цінностей. Вона має дуалістичну природу, коли внутрішні гуманітарні потреби можуть кореспондуватися із цивілізаційними критеріями. На тлі зміцнення державотворчої свідомості нації набуває особливої актуальності визначення ролі і місця політичної еліти в цьому процесі. З огляду на повторюваність неефективної опозиції, яка має відповідну біографію і сподівається на коротку історичну пам’ять громадян, Україна має вийти на якісно інший рівень політичного лідерства. В умовах, що становлять небезпеку для державного суверенітету та територіальної цілісності України, зазначений рівень політичного лідерства має бути відмінним від усталених стереотипів передовсім за рахунок повного перезавантаження інститутів влади. Власне у цьому полягає сутність філософії «євромайдану», якому в умовах соціальної активізації громадян України належить провідна функція суб’єкта масової соціальної комунікації в євроінтеграційному процесі.

Бібліографічні посилання:

1. Загоруйко Ю. Жорстка допомога, але за спиною – Греція. *Дзеркало тижня*. 2012. № 7. 22 лютого.

2. Україна – Європейський союз: збірних міжнародних договорів та інших документів (1991–2009) / За заг. ред. С. О. Малишева. К. : ДТС, 2010. 598 с.

Денисенко В.В., к.і.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

АСИЛІЯ: ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ У СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ

Громадянство як базове поняття державної традиції Стародавньої Греції, визначало правовий статус особи в державі, обсяг її прав і обов'язків та можливість легального захисту її прав. Іноземець, що перебував на території іншого полісу, без захисту власної держави був позбавлений судового захисту. Нормальне становище міжнародних відносин між грецькими полісами дозволяло відплату та самодопомогу проти громадян іноземної держави у випадку порушення своїх прав та інтересів. Така практика застосовувалася не лише проти правопорушника, але й проти інших громадян держави злочинця.

Проте практика активних торговельних, релігійних, приватних відносин породила феномен включення негромадян в правову систему держави, наділення іноземця правами, коли його розглядали як рівного, «потенційного» громадянина.

У міжнародних відносинах античних грецьких полісів формами юридичного закріплення цієї концепції стали різноманітні міждержавні союзи (гостинність, ісополітія, сюмбола), розглянуті нами у попередніх публікаціях [1; 2]. Вони забезпечували держави-поліси більшою відкритістю. Навряд чи такі союзи можуть розглядатися як космополітичні за своєю природою (розглядаючи космополітизм як ідею того, що окрім особливостей, всі ми люди – частина спільноти, а відповідно, маємо права та відповідальність). Проте вони заклали основу розуміння правового статусу особи, концепції іноземця, який має право на свою особистість і власність.

Одним з важливих елементів правового статусу іноземця у міжполісних відносинах держав Стародавньої Греції стада асилія.

Асилія (з грецької мови «а» – негативна частка, «sylia» – захоплення, «asylia» – притулок), в античні часи – захист чужинців і їх майна. За рішенням влади грецьких полісів асилія надавалася в індивідуальному порядку, а також колективно громадянам інших держав, чим забезпечувався захист їх прав.

Інститут асилії в міжнародному праві Стародавньої Греції мав два аспекти: недоторканність особи та недоторканність місця.

У першому випадку, асилія – це правовий інститут, який надавав захист від відплати та самодопомоги. Коли асилію було надано фізичним особам, це означало, що попри будь-які претензії стосовно держави індивіда, особиста власність цього індивіда була в безпеці від захоплення громадянами та жителями держави, що надала асилію.

Декрет про асилію цікавий з позиції стратегії космополітизму, тому що він фундаментально полягає у захисті індивідів і товарів іноземців як приватних осіб, а не як членів іншої общини, з якою вже наразі існують законодавчі або формалізовані відносини. Асилія переважно була спрямована на запобігання насильницьких дій, що включали захоплення особи і її майна у відповідь на злочин або інші протиправні дії, скоєні цією особою або її

співгромадянами. Відповідно до асилії, індивід визнається як особа і як рівний в сенсі, що він не може бути об'єктом розправи. За допомогою одностороннього декрету поліс забезпечував імунітет для окремих іноземців від права на захоплення. Воно нормально діяло лише у мирні часи, і як правило супроводжувалося привілеєм ателії (звільнення від сплати податку за в'їзд у місто або виїзд з нього) [3, p. 31].

Асилію можна було надавати цілим державам. Асилія могла бути угодою між двома полісами, таким чином, забезпечуючи взаємну охорону для їх громадян і зупинення права на захоплення.

Асилія у цьому сенсі означала свободу від легалізованих репресій, від дій піратів. Асилія – привілей, як правило, дарований полісом іноземцям, імунітет від репресій і захоплень, яке часто формулюється як право імпортувати і експортувати під час миру і під час війни. Це означає, що коли два поліси знаходяться у стані війни, особа тим не менше, має імунітет від захоплення іноземною державою.

В цьому привілеї не було нічого спільного із релігійним культом. Дарування асилії купцям в жодному аспекті не мало релігійного контексту, і наслідки надання такого привілею були чисто юридичними: доступ до суду іноземної держави [4, p. 32]. Декрети про асилію не можна розглядати як законодавчі конвенції, але як преамбулу до них. Як правило вони супроводжувалися договорами сюмболи або ісополітії. Юридичне значення асилія мала лише через асоціацію політичного характеру. Ці декрети діяли, виходячи із презумпції, що буде надано доступ до суду, передбачений угодами ісополітії або сюмболи.

Другий аспект інституту асилії – недоторканність священних місць. Еллініcтичні міста часто запитували і зазвичай отримували визнання асилії для святилищ на своїй території. Доступ до храмів або священних місць мав бути убезпечений від права на захоплення. Священне місце розглядалося як місце прихистку, притулок для іноземців [3, p. 31].

У еллініcтичний період певні грецькі храми та міста стали оголошуватися «священними та непорушними». Асилія була практикою декларування релігійних місць притулком. Такі місця отримували імунітет від насильства та цивільної влади. Асилія отримувалася від імені полісу в ім'я його божества-покровителя. Перше відоме свідчення про отримання асилії полісом відноситься до 260-х рр. до н.е. Факти надання асилії зафіксовані до 22 р. н.е. [5, p. 3].

Грецькі священні місця перебували під божественним покровительством. У зв'язку з цим, вони звільнялися від юрисдикції цивільної влади. Відповідно храми і святилища ставали місцем притулку. Коли особа опинялася у священному місці, вона отримувала імунітет від насильства. Храми мали можливість самостійно регулювати практику надання притулку. Hikesia – грецький термін для звернення по захист у священному місці. Особи, що зверталися по притулок, повинні були довести, що вони мали на це справедливу причину, інакше у наданні притулку можна було відмовити.

Крім того, що вони перебували під владою свого божества-покровителя, священні місця також володіли імунітетом від насильства, тобто вони були непорушні, як згадувалося вище. Порушення цього закону називалося hierosylia, та вважалося жахливим злочином.

Питання: чому поліс потребував підтвердження від іншого поліса, що його храм є недоторканним, коли вважалося, що завжди за своєю природою грецькі храми мали імунітет від насильства? У фрагменті з Фукідіда (Thucydides 4.97) наприклад, беотяни нагадували афінянам про те, що непорушний характер сакрального простору був універсальним звичаєм і законом еллінів. У цьому випадку афіняни захопили і осквернили храм у Деліумі, порушивши закон, що як стверджували беотійці, дотримувався всіма греками, був звичайною практикою в грецькій війні.

Науковці схиляються до думки, що у цьому випадку офіційне проголошення асилії мало більше почесний характер. «Оголошена недоторканність» стала громадянською та релігійною пошаною, задля якої міста в грецькому світі змагалися протягом III–I ст. до н.е. [4, p. 29–30; 5, p. 5].

Іншим грецьким звичаєм, на якому, можливо, була побудована асилія, була ekecheiria. Це було священне перемир'я, яке використовувалося містами, що провадили загальноелліньські фестивалі (а також менші ігри), а також учасниками фестивалю. Священне перемир'я забороняло тим, хто брав участь у фестивалі, впродовж цього брати участь у війні [5, p. 6]. Можна припустити, що поліс вважав, що його храм або священне місце були настільки важливими, що мали отримати вічний тип ekecheiria.

В Римі значення цього терміну (asylum) лише одне: священне місце, в якому кожен міг тримати притулок і захист від насильницьких дій. Сам термін був запозичений у греків, проте в Греції він був більш складним і відрізнявся дещо за змістом [4, p. 30].

Таким чином, грецька термінологія законодавчих імунітетів достатньо добре відома. Серед інших вона включає в себе право асилії. Практика асилії народилася як право, належне індивідам, може розглядатися як природня еволюція гостинності.

Можна виділити три основні види асилії:

а) дарування недоторканності приватним особам; асилія стає привілеєм, що дається поряд з іншими привілеями за послуги, надані державі, по суті, була почесною формальністю, давала гарантії безпеки для відвідувача міста;

б) асилія, яка надавалася тільки святилищам, пов’язаним з загальноелліньськими культами;

в) асилія, яка надавалася всьому місту і його хорі. Так, «священними і недоторканними» були оголошені острова Тенос і Анафа, міста Смірна, Калхедонія, Мілет, Теос, Алабанда, Ксанф і Кізік.

Бібліографічні посилання:

1. Денисенко В. В. Договір ісополітії як інститут міжнародного права Стародавньої Греції. *Colloquium-journal*. 2018. №4 (15). С. 20–22.

2. Денисенко В. В. Проксенія : історія становлення й розвитку консульського права. *Науковий вісник Міжнародного Гуманітарного Університету. Серія «Юриспруденція»*. 2015. № 17. С. 18–21.

3. Sanahuja L. C. Toward Kantian Cosmopolitanism. Palgrave Macmillan, 2017. 231 p.

4. Rigsby Kent J. Asylia : Territorial Inviolability in the Hellenistic World. Berkeley, Los Angelos, London : University of California Press, 1997. 660 p.

5. Kirsch Kathleen A. Asylia and Peer Polity Interaction in the Hellenistic Period. *San Jose State University SJSU ScholarWorks*, 2015. 102 p. URL.: http://scholarworks.sjsu.edu/etd_theses/4548/

Nalyvaiko O., Candidate of Law,
Associate Professor (Dnipro, Ukraine)
Chepik-Tregubenko O.,
Candidate of Law (Dnipro, Ukraine)

THE CONCEPT AND OBJECTIVES OF THE ECONOMIC AND SOCIAL SYSTEMS OF SOCIETY

The formation of an open society in our country coincides with the development of the economic system of society. Contrary to the complexities and contradictions of the transition period, Ukraine is slowly strengthening as a rule of law, accelerating its integration into the world economic space. However, the processes associated with globalization predetermine the complexity of the task with regard to the previous stage. The problem of developing the economic system of society is one of the key and most theoretically significant for modern legal science and the development of civil society and the formation of a legal, social state in Ukraine.

The study of this problem has not only theoretical, but also important practical importance for the effective development of all spheres of society. Some of the problematic issues of the formation of the economic system were studied in the writings of such scholars as O. Borysova, O. Bieliaieva, I. Grabynskyi, Z. Zalogy, V. Iokhina, M. Krupky, B. Kulchytskyi, R. Kuchukova, S. Liubymtseva, O. Mamontova, I. Myhasiuka, S. Mochernyi, L. Nalyvaiko, P. Ostroverha, S. Panchyshyna, S. Pogorielova, V. Popova, D. Potieieva, S. Reverchuk, D. Stechenko, O. Tyshchenko, V. Fomishchena, T. Shkliar and other scientists. However, the rapid pace of world economic development and the need to integrate Ukraine into these processes in order to effectively develop the modern social system require new scientific research in this field, in particular from the standpoint of science in the theory of state and law.

A number of issues in the subject are debatable. This indicates that the chosen problem is characterized by high relevance. At the same time, it should be noted that many foreign countries have accumulated sufficiently serious practice to overcome

the crisis situation and introduce programmes of stabilization, which is appropriate in one way or another to integrate into the domestic economic system, taking into account national peculiarities.

The international community is actively seeking new models of interaction, balance, economic success, social development and political system [1; 2]. The most radical transformations in different spheres of life have coincided in time. The foundations of the future structure are being laid. At the same time ensuring the long-term competitiveness of the national development project provides that each country must carefully coordinate foreign economic activity with the degree of maturity of internal reforms [4, c. 17]. Without radical modernization of society, and especially of economic relations, the country will be under threat [3, c. 17]. The study of the economic and social components of the modern social structure is conditioned by the inadequate practice of their implementation. Today, both the international community and Ukrainian society are actively seeking and modernizing more effective models of social and economic systems in order to create an economic balance of social development.

In the present circumstances, one should not focus on universal models and simple solutions to complex problems. Under conditions of globalization, it is not often regional proximity, but national and cultural peculiarities in the balance of economic freedom and state regulation that become factors that largely determine competitiveness. In addition, the routes and forms of ensuring this success can be very diverse and quite distinctive. The study and analysis of the logic of appearance, the idea of a particular institution or mechanism, rather than the automatic borrowing of a successful scheme in a particular environment, is effective [4, c. 5].

At the same time, political and economic decisions taken in one country can directly influence the formation of public policy in another one. The result of such contradictory tendencies is the increase of new risks that can become a restraining factor in stabilizing the countrys macroeconomic environment, building up modern market and non-market institutions, and improving the well-being of citizens of the country [5, c. 19]. Therefore, consideration of the social and economic systems of society as components of the modern social system requires the study of the chosen problem in the light of globalization and European integration processes.

Comprehensive study of the social and economic systems of society requires the disclosure of their content primarily at the categorical rather than everyday level.

Fundamental theoretical and practical contribution to the development of the social system was carried out in his time by B. Havrylyshyn. The scientist considered the economic system as an element in the architecture of the social structure, which itself is a certain system and includes the relevant elements: values (beliefs that affect relationships between individuals or groups, relations within society), political governance (a set of political institutions and procedures), an economic system (a way of organizing the production and distribution of wealth created in society). Values, in his opinion, can be individualist-competitive, group-cooperative, egalitarian-collectivist. The values of society and the forms of political rule determine the main prototypes of economic systems, the scientist identified three of them: the economic system of free enterprise (there prevails the private property, free market,

the desire to maximize profits – all that is approved by legislative acts and creates a rival relationship between the government, entrepreneurs, employees), the economic system of a co-ordinated free enterprise (similar to the previous one, but with the possibility to reach agreement on national priorities, co-ordination of the government, entrepreneurs, and employees' economic efforts to make it more efficient and more humane), the administrative-command economic system (characterized by state or collective ownership, maximization of production, a totally disorganized market, the decisive role of the government in addressing economic issues through central planning and administrative allocation of resources) [6, c. 21–29]. This classification is based on the characterization of economic systems on five grounds: the main motive or criterion of activity (maximizing profit or production, viability), the nature of ownership (private, state, collective), the nature of the market (free, regulated, controlled), the role of the state in the economic system, the root cause and the main goal (economic, social, political) [7, c. 124]. The proposed authors vision of the economic system of society as a component of the social structure does not lose its relevance to the international community as a whole and Ukrainian society in particular to this day.

We emphasise that any study is based, first of all, on the refinement of the main categories used in scientific work. Therefore, the study of the question of the development of social and economic systems of society as elements of the modern social structure requires their terminological concretization. This issue is even more actualized in connection with the different theoretical constructs used by scientists in their research. In particular, some scientists believe that it is expedient and methodologically correct to use the terms economic system of society and social system of society separately, while others are proponents of the theory of the term socio-economic system of society. A detailed review of author's approaches to this issue is necessary.

Speaking as a supporter of the use of the concept of socio-economic system, K. Moiseienko substantiates his position as follows: the social nature of the coexistence of people in the course of meeting their needs and its creation – morality, law, and so on – determines the unity of social and economic aspects in the economic system, therefore and the need to use the concept of socio-economic system more objectively refers to a set of relationships between people for the realization of their interests to meet the needs [5, c. 33]. We believe that such an author's position is not an objective justification of the expediency of combining these phenomena into a single system, yet despite their meaningful proximity. These systems are more likely to be complementary; they still require independent elements of the modern social structure.

In the economic, political, legal, and other literature, a number of definitions of the notion economic system of society are formulated: a set of interconnected and properly organized productive forces, economic relations and a mechanism of management, the main function of which is to ensure the dynamic balance in social production, first of all, between consumption and production, demand and supply [9]; a set of political, social and economic institutions, organizations, laws, norms, rules and beliefs that interact directly or

indirectly, affecting consumption, distribution, exchange and production [10]; the socioeconomic system of society is a hierarchical, integrative, open, adaptive, dynamic, fractal, nonlinear, integral set of organized socio-economic relations of people about meeting their needs and ensuring a common existence in conditions of relatively limited resources and certain social space in the labour process or implementation of other forms of motivated individual and social behavior [8, c. 34]. Taking into account existing interpretations of the concepts of the economic system of society and the social system of society, modern democratic processes and globalization peculiarities, it is appropriate to define these concepts as follows.

The economic system of society is a coherent, normative and institutionalized interaction of various elements of economic activity aimed at the production, distribution, exchange and consumption of tangible and intangible goods, services, profit making in order to meet the needs and interests of people. The social system of society is defined as a coherent, complex and orderly interaction of social associations and individual entities of a general and specific nature.

References:

1. Double Shift, Silverman B., Vogt R., Yanowitch M. Transforming Work in Postsocialist and Postindu-strial Societies. New York, Los Angeles: M.E. Sharpe, Inc., 1993. 217 p.
2. Lansbury R.D. Perspectives of Industrial Relations in the Twen-ty-First Century. The Perspectives of Industrial Relations in the 21st Century. 3rd Asian Regional Congress. Vol. 4. 1997. P. 3–17.
3. Шедяков В. Є. Конкурентоспроможність національного проекту економічного розвитку в інформаційну епоху. *Формування ринкових відносин в Україні.* 2005. № 10 (53). С. 16–22.
4. Лич В. М., Шедяков В. Є. Удосконалення методології дослідження системи економічних відносин у процесі модернізації суспільства. *Формування ринкових відносин в Україні.* 2012. № 9. С. 3–7.
5. Юрчишин В. Стабілізаційна економічна політика в Україні в епоху глобалізації: дис. ... д-ра наук з держ. упр. Київ, 2003. 400 с.
6. Грабинський І. М. Сучасні економічні системи: тексти лекцій. Львів: ЛДУ, 1996. 176 с.
7. Гаврилишин Б. Д. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Рим. Клубові [упоряд. В. Рубцов]. 4-те укр. вид., без змін. Київ: Пульсари, 2013. 246 с.
8. Мойсеєнко К. Є. Механізм функціонування і розвитку соціально-економічної системи суспільства: дис. ... канд. екон. наук. Чернівці, 2015. 229 с.
9. Экономическая теория: политэкономия: ученик / В. Д. Базилевич и др.; под ред. В. Д. Базилевича. Москва : Рыбари; Киев: Знання, 2009. 870 с.
10. Pryor F. L. A Guidebook to the Comparative Study of Economic Systems. Englewood Cliffs. New York: Prentice Hall, 1985. 342 p.

Наливайко О.І., к.ю.н. (Дніпро, Україна)
Стешенко Р.Ю., студентка (Дніпро, Україна)

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В нашій державі проводяться демократичні перетворення в контексті яких без налагодження ефективної та результативної співпраці держави з інститутами громадянського суспільства неможлива їх успішна демократизація. Для України, одним із найактуальніших завдань є створення дієвих інститутів демократичного суспільства, де активна участь громадянського суспільства у житті країни забезпечує дієві взаємовідносини суспільства з державою. Так, саме ефективно функціонуюче громадянське суспільство є показником соціальної, правової та демократичної країни.

Спільною ознакою концепцій держави, як стверджує А. Стукалов, є прагнення до добробуту всіх її громадян та досягнення так званого загального блага [1, с. 129]. У результаті порівняння взаємодії і взаємозв'язку громадянського суспільства і держави можемо акцентувати увагу на їх позитивних рисах, серед яких повага та захист прав і свобод людини і громадянина тощо.

Проблеми взаємовідносин суспільства та держави походять з давніх часів. Арістотель зазначав, що справжнє, діюче громадянство, співтовариство до якого входять громадяни, може існувати тільки за умови, якщо верховна влада працює на користь загального блага, тобто в правильних державах [2, с. 5].

Якщо охарактеризувати взаємодію між античною державою та громадянським суспільством тих часів необхідним є зауважити, що така взаємодія у багатьох аспектах відповідає вимогам сьогодення, які пред'являються до правової держави: виборні представницькі органі, які підзвітні громадянам, обмежені терміни повноваження представників влади, поділ влади на декілька гілок, рівність всіх перед законом, громадянські свободи: слова, друку, пересування як на території, так і за межами держави, невтручання влади в майнові відносини [3, с. 42].

У залежності від типу влади та соціальних порядків, які намагаються встановити представники влади, можуть бути створені умови, які або будуть сприяти вихованню моральності людини, або навпаки – деградації особистості. В залежності від типу політичного режиму, громадянин як особистість може виступати більшою мірою суб'єктом чи об'єктом влади [3, с. 287-288]. Для позитивних результатів необхідні не лише умови гармонійної взаємодії влади та громадянина, але й відповідна підготовка громадянина, його свідомості, формування якої відбувається завдяки процесу політичної соціалізації особи – тобто коли індивід засвоює демократичні стандарти поведінки, соціальні норми та традиції співжиття того суспільства, в якому він живе. Зрозумівши та прийнявши відповідні норми та цінності, громадяни як особистості мають стати свідомими суб'єктами влади і в такий спосіб здатні забезпечувати постійне вдосконалення діяльності влади в своїх інтересах та інтересах суспільства.

П. Рабінович розуміє громадянське суспільство, як співтовариство вільних і рівноправних людей та їх об'єднань, яким держава забезпечує юридичні можливості бути власником, а також брати активну участь у політичному житті [5]. На думку, Ю. Шемшученко громадянське суспільство – це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії та права [6, с. 146].

Так, громадянське суспільство включає в себе різноманітні культурні, інформаційні, просвітницькі, розвиткові та громадянські групи суспільства. Громадянське суспільство нерозривно пов'язане із існуванням правової держави [7, с. 31]. Держава виконує роль посередника між соціальними прошарками суспільства.

В. Селіванов відзначає, що основні атрибути сучасної демократії не існують, а саме відсутній: контроль народу за органами політичної влади, тим більш за бюрократичним апаратом держави; реальний плюралізм громадянського суспільства та політична причетність всіх громадян [8, с. 276]. Громадянське суспільство, яке є сукупністю різноманітних та незалежних один від одного соціальних елементів, потребує певного об'єднуючого начала, що здатне забезпечити його розвиток [4, с. 11]. Таким об'єднуючим началом громадянського суспільства виступає правова держава.

Обмеження втручання держави у життя громадян та контроль над владою виявляються насамперед у конституційних чинниках. Вони формують основу конституційно-правового ладу країни та надають тій чи іншій державі структурної визначеності. Для підтвердження цієї тези, потрібно звернутися до безпосередньої сфери права і продемонструвати цей зв'язок на прикладі України [9, с. 20]. Так, прийняття Конституції і проголошення України соціальною, правовою державою визначило не тільки нові загальні засади організації державної влади, а й зумовило необхідність створення нових правових інститутів.

Однією з найважливіших передумов становлення соціальної, правової держави є формування такого громадянського суспільства, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток кожної особистості, де існують та ефективно функціонують демократичні громадські інститути, що забезпечують свободу слова та інформації, гарантують силою громадської думки і суспільною мораллю вільні вибори, багатопартійність і існування легальної опозиції та унеможливлюють узурпацію влади [10, с. 236].

Отже, основою успішного розвитку в Україні соціальної, правової держави є постійна увага до проблем громадянського суспільства. Його треба розуміти не як сферу, де панують приватні інтереси, а як всю сукупність суспільних відносин, що перебувають поза компетенцією держави. Громадянське суспільство охоплює не лише приватні, індивідуальні та групові інтереси, а й має здатність до саморегулювання, готовність і бажання підпорядковувати власні інтереси загальним. Спроможність громадянського суспільства розуміти загальні інтереси є ключовою для спроможності контролювати та балансувати поведінку

держави, зробити державу правовою. Правова держава завжди опікується справедливістю, що набуває втілення в соціальних функціях держави. Вже сьогодні в Україні влада повинна бути «прозорою» і підконтрольною всьому суспільству і відповідальною перед ним. Але, у сучасних умовах інститути громадянського суспільства лише формуються. Без ефективної реалізації державою основних її функцій, неможливе створення і розвиток повноцінного громадянського суспільства в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Стукалов А. В. Сучасна соціальна держава як результат історичного розвитку концепту ідеальної держави Платона . *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 127–138.

2. Аристотель. Политика / Сочинения : в 4 т. Москва : Мысль, 1976-1983. Т. 4. 1983. 832 с.

3. Ладиченко В. В., Орленко В.В., Орленко В. І. Історія вчень про державу і право : навч. посіб. Київ: Медінформ, 2014. 462 с.

4. Ладиченко В. В. Гуманістичні основи організації державної влади Київський національний торговельно-економічний ун-т. Київ, 2007. 407 с.

5. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібник. Київ: Атіка, 2001. 47 с.

6. Шемшученко Ю. С. Громадянське суспільство. *Юридична енциклопедія:* в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін.]. Київ: Укр. енцикл., 1998. Т. 1: А–Г. 146 с.

7. Куракін О. М. Генеза поняття «громадянське суспільство». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Випуск 35. Частина І. Том 1. С. 28–32.

8. Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти : монографія. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 724 с.

9. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду. Київ: Парламент. вид-во, 1999. 245 с.

10. Павленко Р. Динаміки громадянського суспільства в Україні. *Нова політика*. 1996. № 5. С. 16–26.

Наливайко Л.Р., д.ю.н., проф.,
Заслужений юрист України (Дніпро, Україна)
Грицай І.О., д.ю.н., доц. (Дніпро, Україна)

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Однією із первинних складових проведення наукового дослідження є методологія. Трансформація суспільних цінностей та світоглядних установок, соціально-економічних і політичних реформ має ґрунтуватися на сучасній

системі теоретичних уявлень, сформованих на підставі філософських засад, методологічних підходів, принципів пізнання. Тож, з метою всебічного дослідження здобутків і прорахунків юридичної доктрини щодо розвитку принципу гендерної рівності, виникає потреба звернутися до методології пізнання.

Окремі питання методології дослідження з позиції різних наук вивчали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Г. Альтшуллер, С. Алексєєв, С. Бобровник, П. Варул, А. Венгеров, К. Вульф, Х.-Г. Гадамер, Р. Гриценко, О. Зайчук, Е. Еббот, В. Карташов, М. Кельман, Д. Керімов, В. Копєйчиков, О. Мурашин, В. Нерсесянц, Ю. Оборотов, І. Омельчук, Н. Оніщенко, М. Орзіх, П. Павлов, Х. Перельман, О. Петришин, К. Поппер, Г. Праккен, П. Рабінович, М. Рац, В. Сирих, О. Скакун, Л. Тібілова, І. Тішаєв, В. Тимошенко, О. Третьякова, А. Фальковський, Д. Хітчкок, Р. Циппеліус, Ю. Чистякова, Ю. Шемшученко, О. Ющик, Р. Якобсон, О. Ярмиш, Я. Яскевич та ін.

Зіткнення науки із новими або трансформованими системами, сучасними динамічними процесами призвело до появи нових методологічних підходів, методів, наукових принципів [1, с. 25; 2, с. 189]. Утім, методи, що пройшли апробацію часом, тільки посилили своє інструментально-концептуальне та ідеологічне значення.

Важливий методологічний вплив на розвиток принципу гендерної рівності має діалектичний підхід. За допомогою діалектики можна визначити сутність гендерної рівності та принципу гендерної рівності як теоретико-правових категорій, які перебувають у постійному русі. Підкреслюючи значимість діалектики у вивченні будь-якого питання, слід відзначити, що неможливо з'ясувати, порушено чи не порушено права людини з позицій гендеру, не маючи уяви про права людини загалом. Лише це може бути відправною точкою, наприклад, для вирішення справи органами судової влади про те, відбулося чи не відбулося порушення прав жінки або чоловіка.

Цінне теоретичне та практичне значення для вивчення принципу гендерної рівності та механізму його забезпечення має антропологічний підхід. Антропологічний підхід виконує свого роду захисну функцію у науковій сфері. Щодо принципу гендерної рівності, то хоча первинним і виступає усвідомлення суспільством необхідності забезпечення рівності жінок і чоловіків, проте все ж провідне значення у цьому процесі відіграє діяльність органів публічної влади. З метою прийняття справедливих рішень суб'єкти влади мають керуватися об'єктивними положеннями дійсності. Іншими словами, незалежно від того, хто є суб'єктом владних повноважень – жінка чи чоловік, кожного разу рішення має відповідати суспільним потребам на основі рівності, абстрагуючись від особистих емоційних та будь-яких інших оцінок. Також крізь призму антропоцентризму кожний член суспільства, й першочергово представники влади, мають знати, що будь-які дії, спрямовані на заклики до переважання ролі тієї чи іншої статі, можуть стати предметом осуду суспільством, однак, у протилежному випадку, – дії з підтримки рівності мають заохочуватися, особливо на сучасному переламному етапі, адже вони виступають суспільною цінністю.

Концептуальним підґрунтям сучасної філософії є синергетичний підхід. Цей підхід підтверджує думку, що соціальна система має специфічну особливість – у ній самоорганізація доповнюється організацією, оскільки у суспільстві діють люди, які володіють певним рівнем розвитку свідомості та формують власні цілі і процедури їх досягнення [3, с. 157]. Синергетичне розуміння забезпечення принципу гендерної рівності виражається у потребі розумного розширення прав та можливостей реалізовувати ініціативи суспільства з метою гарантування гендерного паритету, стимулювання потенціалу громадськості у цій сфері.

Окремий пізнавальний потенціал у вивченні проблематики принципу гендерної рівності відіграє комунікативний підхід [4, с. 39], який спрямований на збалансування публічних і приватних інтересів та потреб жінок і чоловіків. Вміння та бажання налагоджувати діалог між різними суб'єктами права, у тому числі між жінками та чоловіками як окремими соціальними групами, – це основа розвитку сучасного суспільства. Комунікативний підхід детермінує якісні перетворення у механізмі забезпечення принципу гендерної рівності.

Застосування системного підходу сприятиме систематизації та узагальненню наявних у науковій сфері поглядів щодо принципу гендерної рівності [5, с. 118]. Системний підхід дозволяє розглядати роль жінок та чоловіків як взаємопов'язані елементи єдиної системи.

Аксіологічний підхід може бути використано для визначення місця та ролі принципу гендерної рівності у розвитку демократичної держави та громадянського суспільства [6, с. 154]. Дослідження принципу гендерної рівності з позицій аксіологічного підходу має важливе суспільно-політичне та науково-дослідне значення, адже забезпечення гендерного балансу як соціально-правової цінності має стати фундаментом вітчизняної політико-правової думки.

Інституціональний підхід дозволяє охарактеризувати правові засади публічних інститутів влади у забезпеченні принципу гендерної рівності та передбачає, що наявність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які реалізують функції у досліджуваній сфері, є об'єктивним станом, спрямованим на створення та гарантування стабільності у цій сфері. Однак функціонування владних структур має обов'язково базуватися на врахуванні суспільної думки, взаємодії відповідних органів влади з громадськістю, що забезпечить утворення ефективної інституціональної системи забезпечення принципу гендерної рівності.

Прогностичний метод сприяв обґрунтуванню можливих напрямів змін у різних сферах життєдіяльності суспільства на основі принципу гендерної рівності. Цінне науково-практичне значення для опрацьовування питання принципу гендерної рівності має метод аналізу і синтезу. Так, визначивши основні проблеми у механізмі забезпечення принципу гендерної рівності, можна розкрити причини досить невисокого рівня гендерної рівності в Україні.

За допомогою компаративного методу можна порівняти особливості механізму забезпечення принципу гендерної рівності в Україні та інших

державах світу, зокрема, дослідити динаміку участі жінок у законодавчих органах влади та представницьких органах місцевого самоврядування, збройних силах, діяльність громадських організацій, спрямованих на забезпечення реалізації принципу гендерної рівності тощо. Все це є провідними чинниками формування та реалізації гендерного паритету в Україні.

Підводячи підсумки, слід зазначити наступне.

1. Методологія пізнання будь-якого об'єкта завжди є індивідуальною та унікальною. Пов'язано це не лише із різноманітною сукупністю методів та принципів, а й черговістю їх застосування та поєднання у ході дослідження. Методологія наукового пізнання загальноправових аспектів принципу гендерної рівності має важливе теоретичне та прикладне значення і становить самостійний напрям у системі наукового дослідження. Вивчення принципу гендерної рівності вимагає застосування широкого кола принципів, методологічних підходів і методів наукового пізнання, що зумовлюється специфікою предмета дослідження.

2. Враховуючи особливий характер принципу гендерної рівності, саме міждисциплінарний та міжгалузевий підходи до його пізнання мають стати в основі вивчення досліджуваної тематики, оскільки гендерна рівність є однією із тих проблем, що розглядаються практично кожною суспільною наукою у зв'язку з її високою значимістю для поступального розвитку демократичної держави та громадянського суспільства. Методологія дослідження принципу гендерної рівності являє собою цілісну систему; є складною, розгалуженою, якісно різноманітною галуззю наукового пізнання; включає концептуальну та інструментальну складові, які ефективні лише у взаємодії, підсилюючи одна одну. Вибір методів та принципів дослідження безпосередньо залежить від його об'єкта та предмета. Щодо тематики принципу гендерної рівності – це: сукупність загальних та спеціальних норм права, пов'язані з ними відносини, що виникають у суспільстві; наукові здобутки вітчизняних та зарубіжних вчених; національні традиції, що формувалися протягом тривалого періоду і мають значний вплив на розвиток гендерної рівності. Всі зазначені елементи у своєму комплексі формують нову правову дійсність, яка потребує наукового супроводу на основі дієвої у своїй сукупності методологічної бази.

Бібліографічні посилання:

1. Budlender D., Hewitt G. Gender Budgets Make More Cents Country Studies and Good Practice. Commonwealth Secretariat. Marlborough House, Pall Mall, London. 2002. 194 p.

2. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель: монографія. Харків: Право, 2009. 600 с.

3. Омельчук І. В. Плюралістичний підхід у філософії та методології наукового пізнання: дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2017. 224 с.

4. Незабитовський Г.В. Логіко-методологічні засади евристики в науковій аргументації: дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2017. 201 с.

5. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія / кол. авт.: за заг. ред. Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай. Київ: Хай-Тек Прес, 2018. 248 с.

6. Грицай І. О. Механізм забезпечення принципу гендерної рівності: теорія та практика: монографія. Київ: Хай-Тек Прес, 2018. 560 с.

Олійник І.О., студентка (Дніпро, Україна)
Наук. кер.: Грицай І.О., д.ю.н., доц. (Дніпро, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ

Питання, що стосуються домашнього насильства є найбільш гострими проблемами сьогодення, тому що переважна більшість жінок потерпає від цього явища у сім'ї. Зараз чимало міжнародних організацій, наприклад ЄСПЛ, ЄСС захищають права жертв, які зазнали знущання над собою. Поняття «насильства над жінками» є прикладом прямої дискримінації, яку вивчає європейське антидискримінаційне право, зокрема Конвенція Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством є одним із провідних міжнародних документів на онові якого вирішуються проблеми соціального характеру.

Проблематику насильства щодо жінок вивчали багато науковців серед яких: А. Андрєєва, О. Бодальов, Г. Блумер, К. Ілікчієва, Ю. Лисюк, К. Маркс, Т. Матюшкова,Т. Шевчук та інші.

Поняття насильства в сім'ї є прихованою формою, яка часто не усвідомлюється жертвами, державою та суспільством зокрема [1]. Якщо брати до уваги статистичні данні, які є визначальними при доведенні дискримінації за ознакою статі (а саме становлення презумпції дискримінаційного ставлення), то майже 90 % звернень надходять від жінок, що є жертвами цього явища. Проте, майже 60% серед них мовчать приховуючи своє становище в сім'ї, тому що деякі побоюються реакції чоловіків на дане звернення, а інші думають про те, що скажуть оточуючі.

Існує чимало міжнародних нормативно-правових актів, які спрямовані на визнання неприйнятними типами поведінки, зокрема перелічені в ст. 33-40 Конвенції та справили вагомий вплив на зміст Стамбульської конвенції [4]. Саме вона передбачає поділ діянь на дві групи: до першої відносяться, ті які підлягають криміналізації, а до другої, ті які визначають певні типи суспільної поведінки суспільно-небезпечними і вони повинні бути визнані протиправними.

Жінки, які потерпають від насильства в сім'ї у п'ять разів більше вчиняють самогубств на цій основі, ніж жінки, які не мають на собі впливу цього соціального явища. Якщо взяти до уваги гендер як науку, то вона поділяє насильство на певні групи, а саме фізичне, економічне, сексуальне та психологічне. Фізичне насильство проявляється в тому, що до жінки застосовуються погрози, які виражаються у фізичній силі протилежної статі –

це може бути як погрозливі жести, поштовхи, а також побиття [2]. Цей вид насильства є найбільш поширеним в світі та завдає моральної, фізичної шкоди здоров'ю жінки.

Сексуальне насильство включає в себе статеві зносини без згоди жінки, які виражаються в примусовій формі щодо вчинення самого акту. Як ми бачимо, сексуальне та фізичне насильство дуже схожі між собою тим, що все це відбувається за допомогою фізичного тиску на жінку.

Психологічне насильство включає в себе словесні маніпуляції nf приниження її жіночої гідності, що в подальшому призводить до руйнування особистості та її соціальної дезадаптації.

Економічне насильство полягає в тому, що є певна перевага в оплаті праці чоловічої над жіночою і тому це призводить до того, що жінка може просити гроші у чоловіка або чоловік контролює сімейний бюджет.

На законодавчому рівні механізм захисту суб'єктивних прав зумовлений характером сімейних правовідносин, тому його регулювання наявне у ст. 18 Сімейного кодексу України [3]. Також, питання домашнього насильства регулює Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Враховуючи те, що насильство над жінками в сім'ї є гострою проблемою, яка порушує їх права та з кожним роком вона охоплює такі сфери як соціокультурну, філософську та правову, ми повинні протидіяти цьому явищу, шукати шляхи вирішення цієї проблеми та сприяти зменшенню чинників, які її породжують. В науковій літературі виділяють такі види чинників, серед яких слід виокремити: соціальні (конфлікти, приниження гідності), економічні (проблема неправильного розподілу обов'язків в сім'ї), психологічні, педагогічні (відсутність правової культури, яка породжує неправильне виховання, що призводить до насильницької манери поведінки), правові (ставлення до насильства як до нормального явища,яке може бути присутнє в кожній родині із-за внутрішньо сімейних конфліктів), політичні, соціально-медичні (наявність в членів сім'ї алкогольної, наркотичної та інших залежностей, які призводять до необґрунтованих дій та наслідків), фізіологічні (проблеми з репродуктивною системою, психологічні травми, прийом ліків).

Якщо брати до уваги реабілітацію жінок, то жертвам повинна надаватися соціально-психологічна допомога, наприклад через громадські організації, які займаються регулюванням цього питання. Це включає в себе допомогу психолога, який повинен донести жінці її гідне становище у суспільстві та рівність прав поряд з чоловічими, позбутись почуття провини за насильство та відчувати себе щасливою жінкою, яка не повинна потерпати від цього явища. Також, слід погодитися з Н. Гнатюк, в контексті того, що важливим аспектом реабілітації жертв є тренінги з підняття самооцінки жінки, які допомагають їм в реалізації та становлення себе як лідера [2].

Отже, потрібно розвивати правову свідомість кожного громадянина, забезпечити захист кожній особі та сприяти розвитку правового регулювання щодо домашнього насильства над жінками. Кожна жінка – це особистість, яка повинна мати рівні права в суспільстві, не потерпати від дискримінації за ознакою статті та мати лідерські права на рівні з іншими. Для попередження гостро

негативного явище, яке є притаманне нашому суспільству важливу роль відіграють громадські організації, що надають реабілітацію жертвам та допомагають розвинути правову та соціальну свідомість кожної жінки. Термін «слабка стать» – це є проявом минулих століть, які потрібно викорінювати зараз. Не можна не помічати «домашнього насильства», бо воно є руйнівним явищем особистості. Тому потрібно пам'ятати, що права кожного є захищеними на законодавчому рівні і ми маємо право на звернення до національних та міжнародних установ, які допоможуть у вирішенні даної проблеми.

Бібліографічні посилання:

1. Малиновська Т.М. Попередження насильства над жінками в сім'ї / *Право і Безпека*. 2016. № 1. С. 117–120.
2. Гнатюк Н.І., Василенко О.М. Проблема насильства в сучасній сім'ї: теоретичні аспекти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2014. № 1. С. 17–19.
3. Старчук О. В., Торчило Я. О. До питання правового регулювання протидії домашньому насильству. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Юридичні науки*. 2017. Вип. 1 (1). С. 96–99.
4. Оленіна Я. Г. Матеріальні джерела положень Конвенції Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством від 2011 року щодо криміналізації злочинних діянь. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 37 (3). С. 59–63.

Панкевич О.З., к.ю.н., доц. (Львів, Україна)

. ДЕЯКІ КОРЕЛЯЦІЇ МІЖ ТЕЧІЯМИ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ФІЛОСОФІЇ І «ПОКОЛІННЯМИ ПРАВ ЛЮДИНИ»

У відомій з кінця 70-х рр. XX ст. концепції К. Васака було запропоновано виокремлювати три покоління прав людини, які, на думку цього вченого, співвідносяться з трьома ідеалами Великої Французької революції: свобода, рівність і братерство [1, с. 837].

У концепції поколінь прав людини особливу увагу приділено правам третього покоління. Одночасно їх виділення зазнало і найбільшої критики опонентів цієї типології. К. Васак назвав права третього покоління правами солідарності. На його думку, права першого і другого поколінь виражають надмірний індивідуалізм і навіть егоїзм, що передбачає протиставлення індивіда і суспільства. Права першого покоління покликані захищати індивіда від неналежного поводження держави, а права другого забезпечують йому можливість вимагати від держави реалізації спеціальних урядових програм із надання соціальної підтримки та допомоги. Однак, при цьому не береться до уваги, що добробут людини неможливий без її участі в житті спільноти, для

гідного життя людина потребує не тільки свободи, рівності, а й братерства. Права третього покоління покликані подолати автономію окремих індивідів, які конкурують між собою, і забезпечити соціальну солідарність, що дозволить людям повністю розкрити свій потенціал шляхом спільної участі в соціальному житті різних спільнот, до яких вони належать [1, с. 839].

За такого розуміння «змістовного наповнення» поколінь прав людини, як видається, стають очевидними деякі кореляції між цими конкретними «поколіннями прав» і визначальними течіями сучасної політико-правової філософії, які неодноразово були в центрі уваги наших попередніх публікацій [2]. Відтак, гадаємо, не буде перебільшенням сказати, що права першого покоління й сьогодні займають почесне місце на прапорі лібералізму, а третього покоління – на стягах комунітаризму. Що ж до прав людини другого покоління, слід визнати, що з огляду на притаманну їм специфіку, останні допускають як номіналістичні, так і, в окремих випадках, також і реалістичні інтерпретації.

З іншого боку, в наш час деякі автори висловлюють думку, що «недоцільно відносити колективні права до прав людини, хоча б і третього покоління. Адже йдеться саме про колективні права, тобто права колективу як окремо взятого суб'єкта, а не окремої людини» [3, с. 88]. Ця теза викликає сумніви в її коректності. Гадаємо, вона може свідчити про неявну прихильність авторки тези до положень крайнього філософського реалізму, який вважає універсалії існуючими незалежно від речей (у даному варіанті – колективні права нібито існують незалежно від людей!).

З іншого боку, як видається, є раціональне зерно в пропозиції А. Ковбана, котрий переконує: «Вживання терміну «колективні права людини» в правовій науці … є недоречним, оскільки не вказує самих суб’єктів та носіїв. Найбільшу повноту відображає термін «колективні людські права», які представляють собою важливий інститут сучасного національного та міжнародного права» [4, с. 109].

Принагідно не можемо тут не згадати позицію С. Головатого, котрий в останні роки принципово виступає на користь застосування словосполучення *людські права* замість «права людини» [5]. Вказаний дослідник в якості аргументації та пояснення своєї позиції зокрема зазначає, що «вислів «людські права» … виступає самостійною семантичною одиницею, не є складеним поняттям, а є нерозкладним і таким, що робить наголос на *людськості* прав, а не на тому, *хто* є носієм прав» [5, с. 8].

Знаковим та безумовно не випадковим, а таким, що підтверджує та водночас, почасти, і формує нову тенденцію у вітчизняному правознавстві, видається той факт, що терміно-поняття *людські права* (щоправда, не замість, а поряд, як синонім словосполучення «права людини») став використовувати у своїх публікаціях приблизно в той самий час і багаторічний опонент С. Головатого – знаний дослідник «праволюдинної» тематики П. Рабінович [6].

Отже, у результаті аналізу «змістового наповнення» поколінь прав людини, як видається, стають очевидними деякі кореляції між «поколіннями прав» і такими визначальними течіями сучасної політико-правової філософії як

лібералізм і комунітаризм. Відтак, на нашу думку, не буде перебільшенням сказати, що права людини першого покоління й сьогодні займають почесне місце на прапорі лібералізму, а третього покоління (солідаристські) – на стягах комунітаризму. Що ж до прав людини другого покоління, слід визнати, що з огляду на притаманну їм специфіку, останні допускають як номіналістичні, так і, в окремих випадках, також і реалістичні інтерпретації. При цьому філософські підвалини означеного покоління прав людини тяжіють, вочевидь, до комунітарного й соціоцентричного витлумачення.

Бібліографічні посилання:

1. Vasak K. Pour une troisieme generation des droits de l'homme. *Studies and Essays on International Humanitarian Law and Red Cross Principles in Honour of Jean Pictet* / Ed. by C. Swinarski. Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1984. P. 831–839.

2. Панкевич О.З. Лібералізм і комунітаризм: до питання про дві парадигми сучасної політико-правової філософії. *Право і громадянське суспільство*. 2013. № 3(4). С. 122–134. URL: http://lcslaw.knu.ua/index.php/item/130-liberalizm-i-komunitaryzm-do-pytannia-pro-dvi-paradyhmy-suchasnoi-polityko-pravovoi-filosofii-pankevych-o-z (дата звернення: 11.04.2019).

3. Кривоногова М. А. Коллективные права: прошлое, настоящее, будущее. *Юридическая наука и правоохранительная практика*. 2010. № 4 (14). С. 85–88.

4. Ковбан А. В. До питання удосконалення доктрини колективних прав. *Правова держава*. 2014. № 17. С. 107–110.

5. Головатий С. Про людські права. Лекції. К. : Дух і Літера, 2016. 760 с.

6. Рабінович П. Біосоціальна сутність основоположних людських прав. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 4 (83). С. 8–20.

Пальченкова В.М., д.ю.н., професор (Запоріжжя, Україна)

. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СФЕРІ ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СВІТОВЕ СПІВТОВАРИСТВО

Повноцінне входження України до європейського простору передбачає не тільки виконання вимог українського законодавства та ратифікованих міжнародно-правових актів, а й ретельне вивчення європейського та міжнародного досвіду. Суспільство завжди вживало дієвих заходів для недопущення порушень закону задля утримання своїх членів від вчинення протиправних дій, проте, незважаючи на приєднання до міжнародних документів з прав людини і взяття перед європейською спільнотою зобов'язань щодо додержання прав кожного громадянина, Україна, як не прикро відзначати, входить до «лідерів» по застосуванню запобіжного заходу «утримання під вартою» та кримінальних санкцій з призначенням покарань у виді позбавлення волі, а саме посідає одне з перших місць у світі (після США, Росії, Білорусії). Найважливішим джерелом ідей щодо удосконалення системи виконання

покарань є міжнародний досвід. Обмін досвідом по запровадженню різноманітних форм контролю, в тому числі громадського, створення ефективного наддержавного контрольного механізму, є невід'ємною частиною міжнародного пенітенціарного співробітництва. Суб'єкти міжнародного контролю посідають значне місце у забезпеченні законності діяльності пенітенціарних систем на засадах гуманізму, непорушності прав людини.

На практиці міжнародні стандарти можуть надати неоціненну допомогу у вирішенні багатьох спірних питань, визначити позицію й знайти необхідні доводи в прийнятті рішень адміністрацією пенітенціарних установ. Громадськість при існуванні прогалин в законодавстві безпосередньо може застосовувати норми міжнародного права й на їх підставі ефективно захищати і реалізувати права, законні інтереси засуджених, а також осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі.

Історія міжнародного пенітенціарного співробітництва охоплює достатньо тривалий період. Зупинимося на основних етапах які пройшло в своєму розвитку міжнародне співробітництво у пенітенціарній сфері.

Можна визначити наступні етапи міжнародного співробітництва. *Перший етап* почав відлік з кінця XVIII ст. і тривав до 1872 року. На цьому етапі більшість українських земель входила до складу Російської імперії, на міжнародній арені Україна не була представлена як окремий суб'єкт міжнародного права, а участь у міжнародній діяльності, в тому числі й у пенітенціарній сфері приймали поодинокі представники від наукових кіл, наприклад, професори Київського та Харківського університетів.

Однією з таких форм стало проведення міжнародних конгресів. Перша хвиля яких проходила в період з 1846 по 1857 рр. За цей час відбулося три конгреси, у Франкфурті-на-Майні (1846), Брюсселі (1847) та знов у Франкфурті-на-Майні (1857). Перші конгреси носили приватний характер, а ініціаторами їх скликання й безпосередніми учасниками були не офіційні представники держав, а окремі приватні особи (філантропи, благодійники, лікарі, громадські діячі), які на основі популярних ліберальних поглядів виявляли зацікавленість проблемами пенітенціарної системи. В подальшому порушення періодичності проведення конгресів було пов'язано з революційними подіями у країнах Західної Європи. В період з 1857 по 1872 рр. жодного міжнародного конгресу в галузі пенітенціарної справи не було проведено.

Другий етап міжнародного співробітництва з вирішення пенітенціарних проблем пов'язаний з проведенням другої хвилі міжнародних пенітенціарних конгресів й охоплює час з 1872 по 1950 рр. Започаткування проведення конгресів було пов'язано з визнанням необхідності участі держав у вирішенні пенітенціарних проблем на міжнародному рівні, в тому числі у частині визначення місця та ролі суспільства, його приватного елементу, у здійсненні контролю за виконанням покарань, що привело до об'єднання зусиль урядів ряду країн [1, с. 60–61].

Стосовно України, то для неї цей етап чітко поділяється на два періоди: перший, з 1872 по 1917 рр., коли Україна залишалася складовою частиною

Російської імперії й не була суб'єктом міжнародного права, другий, з 1917 по 1950 рр. характеризується так званою делегованою міжнародною правосуб'єктністю. У цей період формування правового поля діяльності України як номінального суб'єкта міжнародних відносин здійснювалося виключно Союзом РСР. Створення у 1922 р. СРСР фактично легалізувало домінування Радянської Росії над іншими республіками, а Конституція СРСР 1924 р. проголосила, що уряду СРСР передається представництво Союзу республік в міжнародних відносинах, встановлення дипломатичних зв'язків та укладання договорів з іншими державами. Отже УСРР позбавлялася права на окремі від СРСР міжнародні взаємини, права укладати з іншими державами економічні та політичні договори, в тому числі у пенітенціарній сфері.

На другому етапі було проведено дванадцять міжнародних конгресів, вони, як правило, скликалася один раз у п'ять років. Проте, як і в попередні часи, періодичність міжнародного співробітництва порушувалася світовими війнами. Більшість, а саме вісім конгресів, пройшли в період до 1914 р.: Лондон (1872), Стокгольм (1878), Рим (1885), Санкт-Петербург (1890), Париж (1895), Брюссель (1900), Будапешт (1905), Вашингтон (1910), у міжвоєнний період відбулося три конгреси: Лондон (1925), Прага (1930), Берлін (1936), а після закінчення другої світової війни один: Гаага (1950). На останньому, дванадцятому конгресі, було прийнято рішення про передачу координації міжнародного співробітництва у пенітенціарній галузі ООН.

Після завершення другої світової війни починається *третій історичний етап* міжнародного співробітництва у галузі вирішення пенітенціарних проблем, який триває до сьогоднішнього дня. Він в першу чергу пов'язаний з роботою головного центру вирішення світових протиріч – ООН, яка 01 грудня 1950 р. взяла на себе обов'язки Міжнародної кримінальної і пенітенціарної комісії, й зобов'язалася скликати кожні п'ять років міжнародні конгреси з проблем запобігання злочинності і поводження з правопорушниками, подібні тим які раніше організовувала названа комісія. Таким чином, було покладено початок діяльності ООН по узгодженню пенітенціарної політики на міжнародній арені, у галузі практики призначення й виконання кримінальних покарань, встановлення загальновизнаних стандартів та принципів поводження з правопорушниками та створення ефективних контрольних механізмів з дотримання міжнародних стандартів у пенітенціарній галузі.

Варто вказати, що для України, як одного з суб'єктів міжнародного співробітництва, третій етап поділяється на два періоди. Перший період охоплює час від моменту передачі ООН функцій Міжнародної кримінальної й пенітенціарної комісії у 1950 р. до 1990 р. Він характеризується набуттям міжнародної правосуб'єктності УРСР у складі СРСР згідно закону СРСР від 01 лютого 1944 р. «Про надання союзним республікам повноважень у галузі зовнішніх зносин та про перетворення у зв'язку з цим Народного Комісаріату закордонних справ із загальносоюзного в союзно-республіканський Народний Комісаріат», який підтвердив міжнародно-правову суб'єктність УРСР і став правовим підґрунтям для її безпосередньої участі у міжнародному житті [2,

с. 29]. В цей час Україна знаходячись у складі СРСР теоретично мала своє представництво на рівні незалежної держави, але фактично її діяльність була обмежена рамками проведення єдиної радянської політики. Проте, саме завдяки цьому закону Українська РСР стала однією з держав-засновниць ООН, а її делегації отримали представництво в головних комітетах та комісіях організації. Вперше делегація від УРСР взяла участь у роботі другого конгресу ООН по запобіганню злочинності та поводженню з правопорушниками, який відбувся у Лондоні у 1960 р.

Другий період починається з липня 1990 р., коли Верховна Рада УРСР, виражаючи волю українського народу, проголосила Україну суверенною державою. Україна як суб'єкт міжнародного права та міжнародних відносин, беручи участь у роботі ООН зі сприяння міжнародному співробітництву в розв'язанні важливих проблем політичного, соціального та економічного характеру, загальної поваги прав і свобод людини, повністю змогла скористатися результатами свого внеску в міжнародно-правові стандарти лише через 45 років після вступу до цієї міжнародної організації [3, с. 1]. Сьогодні Україна, відповідно до розділу X Декларації про державний суверенітет, виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, визнає перевагу загальнолюдських цінностей над класовими, бере активну участь у загальноєвропейському та субрегіональному співробітництві.

До теперішнього часу під егідою ООН було проведено дванадцять міжнародних конгресів рішення яких суттєво вплинули на міжнародне співробітництво у науковій, правовій, законодавчій, практичній площині запровадження контролю за діяльністю пенітенціарних установ, в тому числі з боку громадянського суспільства [4].

Узагальнюючи вищевказане можна констатувати, що стратегічний напрямок діяльності української держави по формуванню нової кримінальної політики, відмова від надмірних репресій, повинен передбачати якісне, гуманістичне реформування законодавства України, у тому числі, кримінально-виконавчого. Становлення України як демократичної, правової держави потребує докорінної зміни пріоритетів діяльності органів кримінальної юстиції, насамперед, в аспекті забезпечення невідворотності покарання, захисту прав, свобод та інтересів людини, а також переосмислення інституту кримінального покарання, коли він виконує не тільки каральну функцію, а й створює умови для формування позитивних рис особистості злочинця, чому повинно сприяти суспільство жорстко контролюючи діяльність пенітенціарної системи. У зв'язку з цим, доцільно відродити співробітництво у пенітенціарній сфері на міжнародному рівні, а виходячи з історичного досвіду, саме неурядові організації, такі як, Міжнародна пенітенціарна реформа, Міжнародний кримінальний і пенітенціарний фонд, Ліга Говарда по реформі пенітенціарної системи, Міжнародна Амністія та інші повинні стати ініціаторами цього процесу і забезпечити захист прав, свобод та інтересів осіб, які перебувають в місцях відбування покарання.

Бібліографічні посилання

1. Рєзнік І. Становлення та розвиток міжнародної мівпраці з питань пенітенціарної діяльності. *Система исполнения наказания в Украине и стандарты Совета Европы*. Мат-лы регионального семинара 26-27 апреля 2000 г., Донецк. Донецк : Донецкий мемориал, 2000. С. 60–65.
2. Сборник законов СССР и указов Президиума Верховного Совета СССР (1938 – июль 1956) / Под ред. Л. И. Мальденштама. М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1956. 502 с.
3. Шкуратенко О. В. Правові засади зовнішньополітичної діяльності Української РСР як члена ООН (40-і – початок 60-х років XX століття) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2007. 22 с.
4. Роль, функции, периодичность и продолжительность конгрессов Организации Объединенных Наций по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями : A/RES/56/119 от 19.12.2001. URL : http://www.un.org/ru/ga/documents/gares.shtm.

Рябовол Л.Т., д. пед. н., проф. (Кропивницький, Україна)

СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ЦІННОСТІ ПРАВА

У контексті суттєвої зміни меж філософсько-методологічного самовизначення вітчизняної юридичної науки, право розглядається не суто як система регулювання суспільних відносин, але і як феномен сучасної цивілізації, складне, багатоаспектне явище, органічна частина культури певного соціуму. Особливого значення дослідники цієї проблематики наразі надають ціннісному потенціалу права.

Виходячи з особливостей певної правової сім'ї / правової цивілізації з відповідними цінностями загалом та правовими зокрема, право сприймається по-різному, проте, виокремлюється два основні підходи:

1) право не визнається як явище культури відповідного народу – підхід, характерний для радянських часів, коли право і права людини не сприймалися як цінність, іманентна складова культури, натомість, розглядалися як перешкода на шляху до становлення суспільної общини, комунізму;

2) право визнається як цінність, елемент культури – підхід, згідно з яким, право – цінність, яка дозволяє забезпечити правопорядок у соціумі з врахуванням інтересів особистості й створенням умов для реалізації її можливостей.

Підкреслюючи перевагу другого підходу, А. Кучук навіть виокремив відповідний принцип – визнання права цінністю /ціннісною категорією, формою відображення і способом втілення людських цінностей [3, с. 18]. А. Саміло розглядає цінність права як його сутнісну характеристику, яка дозволяє йому залишатися унікальним соціально корисним явищем [5, с. 52].

Досліджуючи право, фахівці, переважно, вказують на його соціальну цінність. Цінність права – це його здатність служити метою та засобом для

задоволення соціально справедливих потреб індивідів та суспільства в цілому, стверджувати справедливі та гуманні начала у взаємовідносинах особи та влади, виступати силою, що протистоїть свавіллю, вказує А. Саміло [5, с. 52].

Як одне з найважливіших надбань людства, право необхідно сприймати саме крізь призму його соціальної цінності, вважають вчені-правники Національної академії Служби безпеки України. Вони виходять з того, що право впорядковує суспільне життя, забезпечує досягнення суспільної злагоди, дотримання балансу інтересів різних суб'єктів, безпеку людини і суспільства тощо. У сучасному суспільстві право – фундаментальна цінність, оскільки, фактично постає як гарантія збереження й розвитку людської цивілізації [7, с. 101].

А. Саміло вбачає соціальну цінність права полягає у тому, що воно: дозволяє забезпечити порядок у суспільних відносинах, надає їм цілісності, визначає межу дозволеної свободи та обсяг нормальних активних дій людини тим, що протидіє незаконним посяганням на сферу правомірної діяльності за допомогою механізмів юридичної відповідальності й решти примусових заходів; надає діям людей організованість, впорядкованість, узгодженість, забезпечує їх підконтрольність; є засобом цивілізації відносин. Відтак, державно організоване суспільство не може обійтися без права [5, с. 52].

Не можна не погодитися із тим, що соціальна цінність права є комплексною категорією, яка, за О. Ковальчук та В. Хаврук, передбачає, що: право втілює загальну, групову та індивідуальну волю (інтереси) абсолютно всіх учасників всієї сукупності суспільних відносин; право – ефективний засіб забезпечення та існування стабільності й порядку різноманітних відносин; право має особливе значення у сприянні розвитку тих відносин, в яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. Відтак, ставлення до права як соціальної цінності визначатиметься тим, якою мірою загальні інтереси суспільства виражатимуть різні і навіть протилежні за своєю сутністю інтереси окремих індивідів або колективів. Дослідники також акцентують, що цінність права – мінлива категорія, яка залежить від суспільних інтересів, реально існуючих відноси та практики вирішення справ [2, с. 15–16, 17].

Саме у зв'язку з тим, що соціальна цінність права – складна категорія, в юридичній літературі виокремлюють різні її аспекти, а саме: безпосередньо соціальна цінність; інструментальна / службова цінність; цінність права як соціального явища; історико-культурна цінність права.

Безпосередньо соціальна цінність, за О. Скакун, виявляється у здатності права вирішувати проблеми в суспільстві правовими засобами, розвивати ті відносини, в яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому, вносити стабільність і порядок у суспільні відносини, а також забезпечувати надійність соціального захисту громадян. Інструментальну / службову цінність права, вчена розглядає як один із виявів його загально-соціальної цінності, сутність якого вбачає в тому, що право – регулятор суспільних відносин, інструмент для вирішення різноманітних завдань, у тому числі, для забезпечення функціонування соціальних інститутів та інших соціальних благ [6, с. 228].

Безпосередньо соціальну й інструментальну цінність права також визначають, виходячи з того, що право – універсальний загальновизнаний засіб встановлення й забезпечення суспільно необхідного порядку, охорони соціальних цінностей, розв'язання соціальних конфліктів різного масштабу, дотримання балансу суспільних та особистих інтересів, а також механізм реалізації цих інтересів [7, с. 101]. Така наукова позиція вітчизняних фахівців узгоджується з позицією, сформованою в європейській правничій науці. Без надмірної «догматизації» чи «теоретизації» право у ній розглядається як засіб упорядкування суспільних відносин, спосіб створення стану правової захищеності особи, встановив А. Кучук [3, с. 11–12].

Цінність права як соціального явища, на думку О. Скакун, полягає у тому, що право має глибокий особистісний зміст, постає як міра свободи в суспільстві, при цьому, виражає справедливу й рівну міру свободи [6, с. 228].

Історико-культурну цінність право має постільки, поскільки є невід'ємним компонентом світової культури й результатом еволюції людини в процесі боротьби за свободу, рівність і справедливість [7, с. 101].

Перелічені аспекти цінності права знаходять свій вияв у площинах загальнолюдського, загальносоціального й особистісного.

Зрозуміти соціальну цінність права – означає усвідомити, розкрити його позитивну роль для особистості й суспільства, акцентує Г. Волинка. Соціальну цінність права вчений вбачає у тому, що: за допомогою права забезпечується загальний стабільний порядок у суспільних відносинах; завдяки праву досягається визначеність, точність у самому змісті суспільних відносин; втілюючи спільну (узгоджену) волю учасників суспільних відносин, право сприяє розвитку тих відносих, в яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому.

Крім того, право впливає на поведінку та діяльність людей шляхом узгодження їхніх специфічних інтересів, забезпечує можливість нормальних активних дій людини шляхом перешкоджання незаконним втручанням у сферу її правомірної діяльності. У цивілізованому суспільстві право забезпечує оптимальне сполучення свободи й справедливості, є основою формування головних інститутів громадянського суспільства, як: ринкова економіка, багатопартійна політична система, демократична виборча система, вільні засоби масової інформації, правова держава. Нарешті, право – єдино можливий цивілізований засіб вирішення проблем міжнародного й міжнаціонального характеру, основа формування світового правопорядку, ефективний інструмент досягнення соціального миру, зняття напруги у суспільстві [1, с. 100; 5, с. 53].

Соціальна цінність, роль і призначення права розкриваються в його функціях як основних напрямах його впливу на суспільне життя. Оскільки право покликане забезпечувати інтереси всіх членів суспільства й кожного з них, саме його функції, як вказує Н. Оніщенко, відображають легітимність діючої влади, загальносоціальну спрямованість діяльності держави. Отже, право – найбільш ефективний соціальний регулятор [4, с. 7].

Загалом ціннісний потенціал права розкривають як загально-соціальні, так і спеціально-юридичні його функції, однак, передусім – загальні, через які право впливає на суспільну свідомість, формуючи ціннісні орієнтири, створюючи певний вимір соціальної взаємодії, в якому можливе, належне й заборонене в людських вчинках знаходять своє чітке окреслення.

Бібліографічні посилання:

1. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. К. : МАУП, 2003. 240 с.

2. Ковальчук О. М., Хаврук В. О. Цінність права в соціологічному підході до праворозуміння. *Часопис Київського університету права.* 2012. № 2. С. 15–18.

3. Кучук А. М. Феномен правового поліцентризму: загально-теоретичний і методологічний аспекти : автореф. дис. … д-ра. юрид. наук : 12.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 38 с.

4. Оніщенко Н. М. Проблеми поняття, сутності та природи права. *Часопис Київського університету права.* 2009. № 4. С. 4–9.

5. Саміло Г. О. Актуальні проблеми теорії права : навчальний посібник. Запоріжжя: Просвіта, 2014. 216 с.

6. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. / 4-те вид. допов. і перероб. К. : Алерта, 2014. 524 с.

7. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / О. О. Тихомиров та ін. ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.

Саміло Г.О., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В СУЧАСНОМУ КИТАЇ

На сучасному етапі китайська держава звертає на себе увагу як вітчизняних, так й зарубіжних дослідників. Особливості історичного, політичного, соціального та економічного розвитку даної країни потребують комплексного дослідження, оскільки саме ця держава на сучасному етапі розвитку відіграє ключову роль на міжнародній арені та більшість країн світу намагаються до співробітництва з Китаєм.

Вивчення китайського права, правової культури та правосвідомості китайських мешканців дозволить зрозуміти особливості національного законодавства цієї держави, допоможе встановити сприятливі відносини з цією країною. Важливу роль у сучасній китайській державі відіграє його правова система, тому дослідження її характерних особливостей дозволить зрозуміти весь механізм правового регулювання Китаю.

Володіючи широким резонансом як в Китаї, так і на міжнародному рівні, «верховенство права» є виразом, який може виправдати самі розрізнені реформи правової системи. Це й політична цінність, яку варто захищати, і привід для

занепокоєння; це ідеал, який за своєю природою турбує і непокоїть його захисників і критиків.

Стаття 5 Конституції Китайської Народної Республіки встановлює принцип верховенства права та закону як основу функціонування всієї держави: «Китайська Народна Республіка управляється відповідно до закону і стає соціалістичною правовою державою. Держава забезпечує єдність і дотримання соціалістичної законності. Ніякі закони, адміністративно-правові акти і місцеві встановлення не повинні суперечити Конституції. Всі державні органи і збройні сили, політичні партії і громадські організації, підприємства та установи зобов'язані дотримуватися Конституції і законів. За будь-яке порушення Конституції і законів необхідно притягувати до відповідальності. Ніякі організації або окремі особи не повинні користуватися привілеями, що виходять за рамки Конституції і законів» [1].

Хоча верховенство права стало ключовим компонентом юридичного і політичного словника Китаю, авторитарний спосіб використання цієї концепції багато в чому викликав відчутне почуття подиву і сум'яття щодо майбутнього китайської правової системи. Принцип верховенства права лежить в основі боротьби з корупцією та злочинцями, а також із незгодними, які загрожують стабільності держави (з точки зору її керівництва); захисту від загроз національній і міжнародній безпеці та іншого. Протягом певного періоду верховенство права виконувало практичну функцію підтримки соціальної стабільності та боротьби з інакомисленням. Це в рівній мірі виправдовує антикорупційні кампанії, націлені на партійних чиновників, а також репресії проти громадянського суспільства і правозахисної діяльності.

Поняття верховенства права в Китаї сьогодні значно відрізняється від того, що вивчали юридичні філософи давньої китайської історії. Сьогодні фраза «верховенство права» має на меті описати ключовий компонент соціального і політичного порядку. Верховенство права характеризується як правове панування. З одного боку, «правило за законом» є інструментом уряду, в якому уряд знаходиться вище закону. З іншого боку, «верховенство права» стверджує, що ніхто не є вище закону. Відповідно до принципу верховенства права, авторитет права не залежатиме в значній мірі від інструментальних можливостей права, а від ступеня його автономії; тобто мірою, якою закон відрізняється і відокремлений від інших структур, таких як політика та релігія.

Оскільки КНР взяла на себе зобов'язання соціалістичної правової держави, то доведення сучасного Китаю до стандартів останнього призведе до висновку, що він цілеспрямовано відкидає цю концепцію. Такого висновку бракує аналізу культури та історії Китаю. Історично Китай не мав культури, в якій закон поважається. Прийняття опори на зв'язки, щоб обійти закон, акцент на суттєвій, а не процесуальній справедливості, думка про те, що моральність переважає закон, і тенденція надавати широкі повноваження особам, які приймають рішення, мають глибокі культурні корені в Китаї. Більше того, сама концепція доктрини законності ніколи не займала центральної ролі в традиційному імперському Китаї.

Правосвідомість звичайних китайців є специфічною. В їх розумінні право та закон завжди ототожнюються із інститутом покарання та юридичної відповідальності. Мешканці Китаю віддають перевагу загальноприйнятим нормам моралі при керуванні своєю поведінкою, при цьому намагаються «зберегти обличчя», не піддатися осуду з боку родичів, а від права вони знаходяться на певній відстані. Тобто для китайської правосвідомості характерна перевага моралі над правом. Протягом історії Китаю у свідомості народу відбувалася боротьба між правом та мораллю. Та навіть у сучасний період мораль знаходиться вище права, та саме мораль є головним регулятором суспільних відносин. Ідеологія марксизму-ленінізму, а тим більше маоїзм, амбівалентна до позитивного внеску права, особливо поза сферою боротьби проти контрреволюціонерів, класових ворогів і злочинців. Крім того, правова традиція в історії КНР може бути охарактеризована як слабка в кращому випадку. Концепція і ідея «соціалістичного права» призвели до поширення місцевого протекціонізму та асиметричної реалізації. Нарешті, до 2000-х років наявність та поширеність юридичної освіти була дуже обмеженою, і сьогодні існує нестача кваліфікованих юристів.

Таким чином, через характер унікальної правової історії КНР, впровадження верховенства права в Китаї багато в чому залежить від добровільного дотримання цього принципу урядом і лідерами Комуністичної Партії Китаю. Посилене розмежування між партією та урядом призвело до розширення сфери, в якій багато щоденних функцій уряду здійснюються державними установами без втручання партії. Лідери Комуністичної Партії все частіше підтримували реформи, щоб зменшити вторгнення партій, вжили заходів для поліпшення якості суддів і створили спеціалізовані суди для вирішення певних проблемних питань, таких як суперечки щодо інтелектуальної власності. Більше того, лідери Комуністичної Партії Китаю і чиновники уряду все частіше ставляться до відповідальності за верховенство права. Все це може сприйматися як свідчення того, що Китай визнає, що більш сильна та компетентна судова влада, здатна справедливо вирішувати спори, має важливе значення для залучення іноземних інвесторів та підтримки економічного зростання.

Проте залишається питання, чи буде Комуністична Партія продовжувати підтримувати цей розвиток, якщо він серйозно порушить його повноваження. До цих пір ясно, що партія не буде терпіти загрози своєму існуванню і за потреби відсуне закон. Дилема, що стоїть перед Китаєм зараз, полягає в тому, щоб розробити правову систему, достатньо сильну, щоб протистояти місцевим органам влади і вирішувати справи неупереджено, але не настільки сильно, що це підірве цілі, на яких була заснована держава. Проте ця дилема не є продуктом нинішньої адміністрації, але може бути віднесена до істини, що правова система може змінюватись так швидко, як це дає перспектива народу щодо ролі права в суспільстві.

У світлі цих міркувань, правова система Китаю досягла значного прогресу протягом останніх двадцяти років, та тенденція порівнювати її з більш розвиненими ліберально-демократичними країнами повинна бути витримана. Тим не менш, розвиток правової системи Китаю відстає від своєї

швидкозростаючої економіки, і Китай не зможе повністю реалізувати сучасну правову державу доти, доки державні утворення та лідери Комуністичної Партії Китаю не відчуватимуть себе стриманими законом і відповідно адаптувати свою поведінку.

Бібліографічні посилання:

1. Законодательство Китая. Конституционное право. Конституция КНР. URL: http://chinalawinfo.ru/constitutional_law/constitution

Симоненко Т.В., викладач (Дніпро, Україна)

. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ МІЖНАРОДНОГО КОНТРОЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ НА ЗАХИСТ ВІД УСІХ ФОРМ НАСИЛЬСТВА

Відповідно до Конституції України, Закону України «Про міжнародні договори України», міжнародний механізм забезпечення прав людини, зокрема права дитини на захист від усіх форм насильства, є частиною національного права. Визначення правових засобів впровадження в національне право результатів міжнародного механізму забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства пов’язане із імплементацією норм міжнародних угод, які мають відношення до врегулювання цих питань. Права дитини в Україні, зокрема право дитини на захист від усіх форм насильства, давно вийшли зі складу виняткової компетенції держави і стали під контроль міжнародного співтовариства, у зв’язку з чим все більше уваги приділяється створенню міжнародних контрольних механізмів, розробці міжнародних процедур, що сприятимуть захисту дитини від насильства. У 1946 році створено Спеціальну комісію та Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). Питаннями захисту прав дітей за окремими напрямками займаються спеціалізовані установи ООН: Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров’я, Організація Об’єднаних Націй з питань науки, культури та освіти та ін. Відповідно до ст. 43 Конвенції про права дитини був створений спеціальний Комітет з прав дитини; Європейська конвенція про здійснення прав дітей також заснувала спеціальний контрольний механізм – Постійний комітет.

Оскільки діяльність названих суб’єктів у своєї основі має контрольний характер, мова йде про міжнародний *контрольний* механізм забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні. Міжнародний контрольний механізм забезпечення прав людини є одним із засобів забезпечення міжнародно-правових норм, які реалізуються в діях суб’єктів міжнародного права щодо попередження порушень зобов’язань та перевірки їх дотримання в цілях добросовісного, належного та своєчасного виконання. І. Лукашук під міжнародним контролем розуміє «процес опрацювання інформації, покликаний визначити відповідність поведінки суб’єктів нормам

міжнародного права» [1, с. 217]. На нашу думку, міжнародний контрольний механізм забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні можна розглядати як діяльність міжнародних органів, що здійснюються на основі міжнародних договорів і полягає у перевірці відповідності дій нашої держави прийнятим на себе зобов'язанням з метою повного та неухильного забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства.

Міжнародний контрольний механізм передбачає застосування міжнародними організаціями типових процедур. Результати такої діяльності у вигляді рекомендацій, висновків, пропозицій, рішень тощо, відносяться до категорії «м'якого права», що має, на думку багатьох дослідників, зобов'язуючий характер, обумовлений участю України в універсальних міжнародних угодах починаючи із статутів ООН та РЄ. В силу цих обставин слід більш уважно віднестися до питань застосування міжнародного контрольного механізму забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні через визначення відповідних правових засобів.

В теорії права під правовими засобами в широкому значенні розуміють правові явища, способи досягнення результату правового регулювання, що підлягають фіксації. Міжнародний контрольний механізм забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні повинен знайти свій вираз у нормотворчій практиці відповідних суб'єктів публічної влади, насамперед це стосується суб'єктів законодавчої ініціативи. Так, за загальними правилами юридичної техніки, перш ніж розпочати підготовку проекту закону, необхідно, зокрема, вивчити міжнародні договори України, що стосуються теми законопроекту. Але із врахуванням необхідності зміцнення Україною репутації стратегічного партнера серед країн-членів європейських співтовариств, в тому числі, шляхом дотримання норм міжнародного та європейського права, обов'язковим елементом підготовки законопроекту чи іншого нормативно-правового акту з питань захисту прав дитини є *вивчення результатів контрольного міжнародного механізму захисту прав дитини від насильства*.

Існує думка, що міжнародні договори, які регламентують права і свободи людини, встановлюють не тільки обов'язок держав щодо їх імплементації і подальшій практичній реалізації, але і безпосередньо наділяють відповідними правами, свободами і обов'язками індивідів [2, с. 123]. Так, Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень передбачає посилення і доповнення національного й регіонального механізму, що надає можливість дітям подавати скарги на порушення їхніх прав. Крім цього, в документі зазначено, що «необхідно приділяти першочергову увагу найкращому забезпеченню інтересів дитини під час використання засобів правового захисту на порушення прав дитини і що такі засоби захисту повинні враховувати необхідність використання процедур, які відповідають потребам дитини, на всіх рівнях» [3]. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства», «дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, інших

уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів» [4]. Тобто безпосередньо дитина також *виступає активним суб'єктом* забезпечення права на захист від усіх форм насильства, проте в силу свого віку не в змозі повністю користуватися інструментами захисту цього права.

Зважаючи на це, одним із правових засобів впровадження результатів міжнародного контрольного механізму забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства в Україні є створення відповідних умов для її участі в цих процесах. Вирішення даного питання, на нашу думку, можливе шляхом, по-перше, запровадження у закладах освіти спеціальних навчальних програм з метою інформування про дію міжнародного контрольного механізму забезпечення прав дитини, зокрема права на захист від усіх форм насильства, та, по-друге, створення Міністерством юстиції України у регіональних центрах надання правової допомоги умов (визначити виконавців, поширити інформацію тощо) для надання юридичного консультування дітям з питань застосування міжнародного механізму забезпечення права на захист від усіх форм насильства.

Отже, теоретико-прикладні проблеми застосування у національному праві України міжнародного контрольного механізму забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства мають вирішуватися за такими напрямками, як визначення механізму впровадження в національне право норм міжнародного права щодо забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства та визначення правових засобів впровадження в національне право результатів міжнародного механізму забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства. Зважаючи на міжнародні зобов'язання України виконувати положення міжнародних угод у галузі прав людини, для вітчизняної правової науки постає необхідність у розробці ефективних правових засобів впровадження у національне право результатів міжнародного контрольного механізму забезпечення права дитини на захист від усіх форм насильства. Ці засоби мають бути спрямовані на активне залучення дитини до участі у міжнародному контрольному механізмі забезпечення цього виду прав дитини.

Бібліографічні посилання:

1. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть. М.: Волтерс Клувер, 2008. 432 с.

2. Мицик В. В. Правові механізми та процедури захисту прав людини у міжнародному праві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* Випуск 86. (Частина І). 2009. С. 121–128.

3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l60

4. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради.* 2001. № 30. Ст. 14.

Степаненко К.В., к.ю.н., доц. (Дніпро, Україна)

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЯ У НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Правова система України сьогодні переживає період адаптації до міжнародного та європейського права в умовах надрухливих процесів глобалізації та інтеграції. Від цього залежить майбутнє нашої держави, яка прагне стати дійсно правовою, демократичною та соціально орієнтованою. Разом з тим, для проведення реформ, здатних вивести нашу державу на принципово новий рівень існування, створити сервісну модель державного управління, необхідно застосовувати сучасні методологічні механізми, до яких відносяться і механізми інтеграції зовнішніх правових явищ у внутрішнє (національне) правове середовище.

При формуванні сучасних елементів структури національної правової системи слід враховувати досягнення унікальних правових систем окремих міждержавних об'єднань, що сформовані і продовжують, не зважаючи на об'єктивні труднощі, формуватися в рамках світового співтовариства. Насамперед, мова йде про Раду Європи та Європейський Союз, і саме вектор правової інтеграції до європейського права є для України пріоритетним, про що свідчить підписана у 2014 році Угода про асоціацію з ЄС та внесення відповідних змін до Конституції України у 2018 році.
В рамках важливого процесу зближення національної правової системи із європейською правовою системою окремим теоретико-методологічним питанням постає питання інтеграції європейських стандартів прав людини у національне право, створення ефективних механізмів адаптації норм європейських угод у галузі прав людини до сфери їх практичного застосування суб'єктами публічної влади України.

Термін «європейські стандарти прав і свобод» включає в себе сформульовані в міжнародних актах, ратифікованих країнами-членами Ради Європи та інших європейських організацій, вимоги до мінімального рівня реалізації прав і свобод людини у внутрішньодержавній правозастосовчій практиці, що забезпечується міждержавним контрольним механізмом. Правові стандарти Ради Європи деякими авторами розглядаються як «комплекс європейських договірних норм, які безпосередньо стосуються реалізації принципів і цілей організації та порушення яких, як і інших міжнародно-правових норм, передбачає міжнародно-правову відповідальність, характер якої визначається самими учасниками тієї чи іншої конвенції, укладеної в рамках Ради Європи» [1, с. 25]; «визнані європейськими країнами та закріплені у їхніх спільних документах правові норми, а також механізми їх гарантії, захисту та забезпечення на практиці, що мають бути покладені в основу діяльності держав – учасниць європейських міжнародних організацій у сфері дотримання прав людини» [2, с. 5]. Отже, зазначений термін у вітчизняному праві є достатньо поширеним, а самі європейські стандарти широко застосовуються в практиці органів публічної влади України.

Правова система є ключовим компонентом державності, якісна основа правового життя суспільства. Сьогодні багатофакторні процеси суспільного і державного життя в різних країнах, обумовлені глобалізацією, інтенсивно відображаються у відповідних процесах зближення правових сімей і правових систем [3, с. 28]. Врахування інтеграційних тенденцій розвитку права важливо, тому що від того, наскільки правова система враховує досягнення універсальних правових концептів, прямо залежить успіх проведених в країні перетворень, утвердження ідей законності, правопорядку, дотримання прав людини. Суспільний компроміс щодо визначення змісту правової системи України необхідний для створення сучасної моделі державності, вироблення напрямків і механізмів підвищення її ефективності на шляху інтеграції до європейських співтовариств.

Зовнішній характер трансформації національної правової системи вкрай важливий, адже кажучи про національну правову систему, недостатньо лише показати внутрішню будову права – правова система має включати в себе комплекс елементів, який у своїй сукупності показує сутнісні характеристики права відповідної держави в його взаємовідносинах з іншими типами права, інтегративні властивості практичної сфери (правозастосування, тлумачення права і правотворчість) та ідеологічну складову системи. Правова система України за думкою багатьох вітчизняних теоретиків належить до самостійного типу правової культури, де присутні ознаки романо-германської правової системи, а сама романо-германська правова система «відображає специфіку національно-етичних вимірів правової інфраструктури, особливості національного менталітету» [4, с. 7]. За думкою М. Хаустової, відповідь на запитання, до якої ж правової сім'ї слід відносити Україну, залежить від того, яким правовим шляхом іде наше суспільство, від здійснюваної в державі правової політики, яка відбивається у прийнятих політико-правових рішеннях, законодавстві, правових цінностях, напрямках професійної підготовки юристів та ін. [5, с. 31]. Актуальним при опрацюванні міжінтеграційних проблем національних правових систем в контексті створення правової системи України є питання про віднесення до її складу *норм європейського права*.

Серед норм європейського права теоретичну та практичну важливість являють норми, що регулюють питання захисту прав людини. Сучасне міжнародне право прагне до конкретизації загальнолюдських стандартів прав і свобод особистості, з якими держави повинні узгоджувати внутрішнє законодавство та поводження посадових осіб з громадянами. Інтеграція України у світове співтовариство неможлива без приведення у відповідність з міжнародними стандартами прав людини національного законодавства і правозастосовчої діяльності. Міжнародно-правові стандарти захисту прав людини визначаються не тільки універсальними, а і регіональними міжнародно-правовими актами у галузі прав людини. Такі договори укладаються державами, що є членами ОАД, ОАЄ, ЄС, Ради Європи та інших регіональних організацій. Принцип дотримання прав людини у післявоєнні роки найбільш виразно проявив себе в Європі, зокрема, при створенні різних

європейських структур, зокрема цей принцип став наріжним каменем Ради Європи з моменту утворення цієї організації у 1949 році.

Отже, загальновизнані принципи і норми міжнародного та європейського права, міжнародні договори України, не є над конституційними джерелами, а виступають частиною української правової системи. Нині можна говорити про сприйняття сформованих міжнародних стандартів на вищому конституційному рівні в масштабах правотворчості і правозастосування. Разом з тим, міжнародні стандарти повинні впроваджуватися «чисто» з точки зору сучасних надбань правознавства, із застосуванням ефективних, адаптованих до суспільних потреб, механізмів реалізації права, його тлумачення та зміни. Механізми інтеграції у правову систему європейських стандартів прав людини не виключають адаптованого їх сприйняття з урахуванням традицій та специфіки національної правової системи. Таким «правовим фільтром» в процесі імплементації (або рецепції) європейських стандартів прав людини можуть і повинні бути норми Конституції України.

Бібліографічні посилання:

1. Демичева З. Б. Правовые стандарты Совета Европы: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: 12.00.10. М., 2006. 26 с.

2. Мушак Н. Б. Міжнародно-правові засади захисту та забезпечення прав людини в європейських міжнародних організаціях: автореф. дис ... канд. юрид. наук. 12.00.11. Київ, 2012. 20 с.

3. Степаненко К. В. Правова система України: вітчизняна правова традиція та проблеми трансформації. *Електронне наукове фахове видання «Проблеми законності».* 2018. №140. URL: http://plaw.nlu.edu.ua/issue/view/7548

4. Оніщенко Н. М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи: автореф. дис. … д-ра. юрид. наук : 12.00.01. К., 2002. 32 с.

5. Хаустова М. Г. Правова система України серед правових систем сучасності. *Проблеми законності.* 2013. Вип. 123. С. 23–33.

Цимбалюк В.С., д.ю.н., ст. наук. співробітник (Кременчуг, Україна)

КОНЦЕПТИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

10 квітня 2019 року відбулися чергові Парламентські слухання за темою «Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки». Традиційно учасники заходу говорили про проблеми і необхідність покращення науково-освітньої сфери України, у тому числі в контексті міжнародних інтеграційних процесів, переважно до Європейського Союзу. Збалансований розвиток людського капіталу в Україні як завдання освіти і науки розглядалося здебільше через: збільшення фінансування сфери освіти; покращення доступності навчання; гармонізації розвитку економіки і

людського капіталу тощо. Основна увага виступаючими зверталася на, так зване, державно-правове стимулювання розвитку ринку праці. Окремими пунктами в Резолюцію парламентських слухань внесено питання: подолання дисбалансу між підготовкою кваліфікованих робітників і фахівців з вищою освітою та потребами ринку праці. Концептуально, у світлі державної політики, науково-освітня сфера розглядається в Україні у розумінні інструменту: інструменту формування людського капіталу, у аспекті пріоритету розширення підготовки бази найманих працівників – резерву «стійкості» традиційних індустріально-промислових секторів економіки держави. Все неначе вірно. Проте проглядається стратегічного значення проблема державного управляння, що має ознаки методологічної помилки екстрапольованої на ряд загроз Національній безпеці України.

Мета цієї публікації – висвітлення окремих результатів багаторічних досліджень державно-правового регулювання науково-освітньої сфери як підгалузі у спеціальній частини інформаційного права, що базується на положеннях загальної та особливої частин останнього [2–6].

Методологічну базу дослідження становлять наукові положення, що були висвітленні у працях таких дослідників як: І. В. Арістова, М. І. Галунов, Є. В. Горлов, М. В. Загірняк, В. В. Костицький, А. А. Митник, І. І. Митрофанов, В. Я. Настюк, В. В. Никифоров, Т. Б. Поясок, В. В. Латишева, В. В. Локтіонова, В.Л.Скрипник, Т.М.Слободяник, С.О.Мазепа, Д.І.Сирота, О.В.Плескун та інші.

Нині в Україні всі дискусії здійснюються у парадигмі розуміння науково-освітньої сфери за часів XIX-XX століть: часів індустріалізації, у формі великих промислових підприємств, що переважно функціонують на основі державних преференцій, дотацій, викопних та аграрне спрямованих природних ресурсів, традиційних великих «фабричних» виробництв. І саме великі підприємства розглядаються як основні замовники традиційної, відтворювальної для них, освіті, спрямованої на формування «людського капіталу» у вигляді «стандартизованих» найманих працівників конвеєрного виробництва.

За таких умов економіки важливим компонентом у такому промисловому виробництві, що залишилося у спадок України з часів її колоніальної залежності, але вже в умовах «дикого олігархічного капіталізму» є продукування надлишкового резерву «людського капіталу». Він виконує функцію штучного стримувача зростання вартості оплати найманої праці. І це за рахунок витрат із державного бюджету, через не співрозмірний перерозподіл податкових надходжень.

Враховуючи хронічне обмеження фінансування освіти із державного бюджету, а також ментальність українців щодо прагнення надання як можливо найкращої освіти своїм дітям, в освітній сфері країни утвердився концепт надання їй державою суспільної функції, так званої – амортизатора (стримувача, відстрочення у часі) безробіття. Державою на приватний сектор економіки було нав’язано концепт активного формування, переважно без залучення коштів із державного бюджету, приватної складової освітньої і наукової сфери. Це створення приватних наукових і освітніх закладів та

залучення до підготовки «людського капіталу» у державних і муніципальних (органів місцевого самоврядування) освітніх закладах, у тому числі вишах на умовах контракту за кошти фізичних і юридичних осіб.

Важливим компонентом цього була дозована лібералізація правового регулювання організації і реорганізації закладів освіти і науки через їх реформування. За сутністю то було змінення форми їх назви, наприклад, професійні училища стали називатися інститутами, інститути – академіями, а потім – університетами. Як компонент, при цьому, виступала умова вимог до науково-педагогічних кадрів, наявності у них наукових ступенів та вчених звань. Це зумовило перехід «людського потенціалу» – переважно багатьох науковців із наукової сфери в освітню й активізацію кількості бажаючих до захисту дисертацій, як ознаки кваліфікації науково-педагогічних кадрів.

Новітня історія незалежності України, як свідчать дослідження, такі концепти державної науково-освітньої політики на певному історичному етапі розвитку себе виправдали. Проте зазначені концепти вичерпали свій потенціал, породивши ознаки нової суспільної кризи, що у єдності із іншими кризовими явищами потребують пошуку нових концептів, але вже не реформ (зміни форм старої сутності), а модернізації, інновацій для виходу України з того негативного стану, в якому вона опинилася.

Дослідження досвіду інших країн свідчить, що вихід із суспільних криз починається із зміни концептів, парадигм виходу із криз, перш за все з науково-освітньої сфери суспільства. Там де цього не розуміють країна отримує збільшення убожіння і відставання її від інших у глобальній конкуренції.

Практика передових світових економік, з середини XX століття свідчить, що у них домінує концепт, що наука у єдності з освітою виконують, перш за все, функцію зростання інтелектуального потенціалу: людей-творців, підприємців-інноваторів, які ще на перших курсах навчання у вишах орієнтовані на створення своєї приватної справи. Для прикладу, у США: сучасних лідерів світової інноваційної економіки, сформувалася парадигма «стандартів» мислення відмінного від «класичного освітнього концепту». Цю парадигму жартівливо можна формалізувати так, як це проповідують «недоучки» (ті, хто на старті свого підприємництва не мали дипломів про вищу освіту, або покинули виші «раніше строку»), наприклад, це такі мільярдери як: Б. Гейтс, С. Джобс, М. Цукерберг, І. Макс, та багато інших, «нових мільярдерів», які отримали багатство не у спадок від батьків. Вони вдячні, що навчальні заклади, у тому числі виші, де вони почали своє навчання, не комплексували їх «стандартами» на перших роках навчання, а вчили творчості, підприємливості. У США розуміють, що розвиток економіки країни, економічні прориви робить не «стандартний» людський капітал, а ті, хто якраз мислять інакше, «нестандартно», бачать життя не лише у близькій, а й дальній перспективі... З цього – основна місія освітнього закладу – бути інкубатором реалізації нових суспільно-корисних ідей, зокрема і у формі стартапів і т.п. Таких серед «людського капіталу» не багато, але саме вони концентрують навколо себе і спрямовують людський потенціал із «стандартною» освітою для найманих працівників – випускників всіх рівнів освіти. Цей досвід запозичили

у Гонкогу, а звідти у КНР, певним чином модернізувавши під національні можливості, традиції. А головне – досвід інших був не просто мавпований, а науково «очищений» від помилок становлення, недоліків, що першопрохідцями усувалися «на марші» десятиліттями. Спрацював, образно сформульований у китайській мудрості, принцип: щоб поспівати за драконом, потрібно триматися за його хвіст.

Висновки із дослідження для обговорення пропонуються такі:

1. На публічно-правовому рівні освіта в Україні має бути переорієнтована із «стандартної» (у бюрократичному розумінні) підготовки «людського капіталу» як найманих працівників, на людський капітал творців, підприємців-інноваторів, які не «штовхаються» серед традиційних сфер, технологічно традиційного промислового виробництва, а створюють щось нове в економіці країни, нові її сектори умовно з нуля. Традиційні підприємці та підприємства, у тому числі з великої індустрії, можуть не боятися, природа розумна: серед людського капіталу вона дає дуже малу долю творців, талантів, геніїв, лідерів самостійного поступу.

2. Головним у державній науково-освітній політиці має бути орієнтир освіти і науки на виявлення, виховання, навчання творців з компетенцією підприємців, а не формування в суспільстві комплексу меншовартості, манкурстава, духу «карго» (перш за все серед науковців та освітян), не забивати людський капітал на старті нормативно-правовими лещатами, бюрократизованими «стандартами освіти та науки».

Бібліографічні посилання

1. Парламентські слухання за темою «Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки». 10.04.2019 р. URL: https://rada.gov.ua/fsview/170143.html

2. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : монографія. К. : Освіта України. 2011. 426 с.

3. Цимбалюк В. С Науково-освітнє право, як підгалузь інформаційного права України: тенденції формування і розвитку. Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» 19.05.2016 р. Житомир. ЖНАЕУ. 2016. С. 139–140.

4. Цимбалюк В. С. Взаємозв’язок інноваційного права з науково-освітнім правом. Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі. Зб. наук. ст. за матеріалами V Міжнар. наук.-практ. конф. 18.05.2017 р. ЖНАЕУ. Житомир. Видавець О. О. Євенок. 2017. С. 196–199.

5. Цимбалюк В. С. Поєднання академічності та креативності в сучасній теорії права, у контексті науково-освітнього права. *Публічне право*. 2017. №3(27). С. 65–72.

6. Цимбалюк В. С. Діалектика у адміністративно-правовому регулюванні науково-освітньої сфери. Діалектичні та практичні питання перспектив розвитку правової науки в сучасних умовах. Матеріали IX Міжнародній науково-практичній конференції. К. : ДУІТ. 2019. С. 276–285.

РОЗДІЛ 2
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Батанов О.В., д.ю.н., проф. (Київ, Україна)

. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Прийняття Конституції України не тільки засвідчило правове оформлення нових політичних, економічних і духовних реалій держави і суспільства, а й, з одного боку, обумовило приєднання України до загальновизнаних демократичних цінностей конституційного рівня, фундаментальне та системоутворююче значення серед яких займає доктрина конституціоналізму, та, з іншого боку, здетонувало перманентні процеси інтеграції, рецепції та конституціоналізації європейських цінностей та принципів у національну правову систему.

У цьому фокусі, по-перше, особливе аксіологічне, онтологічне, гносеологічне та функціонально-телеологічне значення набуває дослідження актуальних теоретичних та прикладних проблем конституційно-правового розвитку та функціонування конституційного права в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції.

По-друге, концептуалізація процесів розвитку та функціонування конституційного права в умовах глобалізації та міждержавної інтеграції має вихід на складні проблеми формування сучасної парадигми конституційного права та процесу, у тому числі й з точки зору рецепції відповідного дефінітивно-понятійного апарату, що має колосальне значення в аспекті своєрідної санації вітчизняного конституційного тезаурусу та формування європейської за суттю та змістом парадигми конституціоналізму.

Слід констатувати, що незважаючи на активізацію дослідження таких феноменів як конституціоналізм та конституціоналізація (М. О. Баймуратов, О. М. Бориславська, Ю. О. Волошин, Т. С. Подорожна, М. В. Савчин, І. Д. Сліденко, О. В. Стрельцова та ін.), в сучасній конституційно-правовій науці ми не знаходимо ні оптимальних дефінітивних визначень, ні єдності концептуальних підходів до з’ясування їх природи, змісту та сутності, місця у системі категорій конституційного права, інституційної та функціональної характеристики, співвідношення з іншими категоріями, зокрема, конституційної державності, конституційної економіки, конституційної правосвідомості, конституційного праворозуміння, конституційного правокористування, конституційної культури тощо.

Широта та багатогранність цих та інших феноменів сучасного конституціоналізму та конституційного права, у тому числі й насамперед включених в орбіту глобалізації доктрини конституційного права та конституціоналізації процесів євроінтеграції, міждержавної інтеграції та асоціації

України з Європейським Союзом, детермінує існування різних суджень та концепцій конституційного праворозуміння, коли деякі дослідники розглядають ці феномени у фокусі формування та зміцнення конституційної державності за рахунок обмеження державної влади та посилення місцевого самоврядування, інші пов'язують їх з ідеалами демократії та прав людини, треті уявляють їх у контексті генезису Конституції та конституційних ідей. Іншими словами, багатовимірний характер сучасного конституціоналізму та процесів конституціоналізації в сучасному світі та полярність думок, яка супроводжує становлення його доктрини, дозволяють будь-якій зацікавленій стороні знайти або привабливе, або відштовхуюче у тому, що вона хотіла б побачити у цьому феномені сучасної політики та права.

По-третє, проблематика формування та функціонування конституційного права в умовах глобалізації є актуальною з точки зору конституційно-правового забезпечення європейської міждержавної інтеграції. Адже на формування сучасної системи міжнародних відносин, а також на конституційний розвиток суверенних держав безсумнівний вплив мають інтеграційні процеси, які є найважливішим елементом сучасності, що зумовлює актуальність їх усебічного наукового вивчення. Під впливом інтеграційних тенденцій наш світ дедалі швидше рухається в напрямку створення глобального конституціоналізму, глобальної економіки та інститутів глобального управління. Форми інтеграційних процесів характерні для сучасного світу різні: тимчасові союзи держав, спроби знайти регіональні відповіді на глобальні загрози шляхом гармонізації політики в окремих сферах міждержавної взаємодії тощо.

У цілому XX-XXI ст. стали епохою виникнення та утвердження міжнародних міжурядових організацій, наднаціональних інститутів, транснаціональних корпорацій та міжнародних неурядових об'єднань, які перманентно посилюють свій вплив на відповідні процеси. У Європі після закінчення Другої світової війни практично одночасно реалізовувалося кілька інтеграційних проектів, але тільки в рамках Європейських співтовариств вдалося добитися виникнення та розвитку наднаціональних інститутів, а також високого ступеня гармонізації діяльності країн-членів в самих різних галузях. Крім того, успіх процесу європейської інтеграції чинить серйозний вплив на міжнародні відносини в інших регіонах.

Ці обставини зумовлюють підвищену увагу дослідників до виявлення й аналізу чинників, які дозволили в рамках даної моделі з успіхом здійснити економічну і багато в чому політичну інтеграцію. Крім цього, безсумнівною значимістю володіє вивчення досвіду Європейського Союзу в контексті можливостей його поширення на інші регіони.

Відповідні євроінтеграційні процеси, знаходячись в орбіті міжнародно-правового регулювання, водночас, підпадають під колосальний вплив конституційного права національних держав – країн європейського континенту. По суті мова йде про конституційно-правове забезпечення процесів європейської міждержавної інтеграції та конституціоналізацію відповідного правопорядку у національні правові системи.

Слід зазначити, що однією з найбільш ілюстративних та знакових подій у вітчизняній практиці конституціювання, що є свідченням перманентності та

перспективності розвитку конституційного права в умовах глобалізації та міждержавних комунікацій, стало ініціювання та прийняття Закону про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) (реєстр. № 9037), яким, зокрема, преамбулу Конституції України після слів «громадянської злагоди на землі України» було доповнено словами «та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України».

Попри те, що даний Закон відкликається на кардинальні питання сучасності, рефлексує на динаміку розвитку інтеграційних процесів, які відбуваються у сучасному світі, насамперед, асоціації України з Європейським Союзом, а також вступу до НАТО, слід зробити деякі застереження формально-юридичного та змістового характеру, які вказують не лише на відповідні позитивні наслідки відповідних процесів, а й низку ризиків, пов'язаних із ними.

Так, внаслідок ухвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) у преамбулі Конституції України «підтверджено» саме «європейську ідентичність Українського народу».

Безумовно, ні в політико-правовій доктрині (М. О. Баймуратов, Ю. О. Волошин, А. М. Костенко, М. О. Назаренко, О. Ю. Полтораков, О. В. Стрельцова, І. В. Яковюк та ін.), ні, принаймні на сучасному етапі, в практичній діяльності української держави, її вищих органів та посадових осіб, не піддається сумніву євроінтеграційний та євроатлантичний вектор зовнішньої політики.

Втім, конституційно-правове забезпечення європейської міждержавної інтеграції об'єктивно стикається з проблемами співвідношення концептів «європейська ідентичність Українського народу» (А. В. Пасісниченко, А. Є. Прилуцька, Є. Б. Тихомирова та ін.) та «національна ідентичність Українського народу» (М. Ф. Головатий, М. А. Козловець та ін.). Адже за умов формування та розвитку Європейського Союзу як новітньої наднаціональної політичної спільноти пошук європейської ідентичності став викликом як для нових громадян Європи та її еліти, так і для соціальних теоретиків.

В академічному, медійному, політичному, повсякденному та інших дискурсах визначення європейської ідентичності є досить неоднозначними та нерідко полярними. Вони коливаються від її тлумачення як вирішального практичного та теоретичного інструменту подолання кризи ЄС до заперечення практичної значущості, а в теоретичному плані – до перетворення європейської ідентичності на концепт подібно до теорії нації-держави. При цьому, у доктрині, з одного боку, стверджується, що наявність європейської ідентичності не послаблює національну чи локальну ідентичність, оскільки за сучасних умов конструювання європейської ідентичності відбувається паралельно з реконструюванням національних ідентичностей; це актуалізує розрізнення не між національною та європейською, а між ексклюзивною

(єдиною, фіксованою) та інклюзивною (множинною, гнучкою) ідентичностями (А. В. Пасісниченко).

З іншого боку, на сьогодні об'єктивно існує необхідність зміцнення та захисту української національної ідентичності, яка тривалий час вибудовувалася лише на основі історичної жертовності та сучасній політичній проблемності. Українська політика формування міжнародного іміджу десятиліттями була заснована на популяризації трагедії української історії. Водночас, Україна постійно звертається до Європи із закликом про допомогу у вирішенні нескінченних внутрішніх політичних та економічних проблем. Відтак, формування української національної ідентичності природно є первинним відносно утвердження європейської ідентичності в Україні. Свідченням тому є, зокрема, і те, що Конституцію України було прийнято, насамперед, «спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення» (преамбула). Звернемо увагу й на те, що згідно частини третьої статті 6 Договору про Європейський Союз (консолідована версія) закріплювалося, що Союз шанує національну ідентичність держав-членів.

Тобто, фіксація у Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору та принципу підтвердження «європейської ідентичності Українського народу» не повинні на рівні конституційно-правового забезпечення євроінтеграційних процесів входити у контрадикцію із принципом зміцнення та захисту національної ідентичності, що є важливою складовою суверенної державності

Бабак М.А., громадський омбудсмен із захисту виборчих прав ВГО «Громадянська мережа «ОПОРА» у Запорізькій області (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Бостан С.К., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ПРАВО ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ, ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ «ЛЕГІСЛАТУРИ» УКРАЇНИ

Висока активність народних депутатів у сфері законотворчої діяльності торкається всіх галузей законодавства України, сприяє появі в суспільному житті нових інституцій та процесів, які потребують якісної ефективної законодавчої бази. З цього приводу О. Ф. Скакун зазначає, що саме процес законотворчості парламенту України є вирішальним і відповідальним процесом [1, с. 349].

У зв'язку з широкомасштабними законодавчими ініціативами постає питання про створення механізмів, які б унеможливлювали проекти законів та постанов низької якості. Так, відповідно до статті 93 чинної редакції Конституції України, право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України

належать Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України. Статтею 89 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» визначено, що право законодавчої ініціативи здійснюється шляхом внесення до Верховної Ради: проектів законів, постанов, проектів інших актів, пропозицій до законопроектів, поправок до законопроектів. Але серед суб'єктів права законодавчої ініціативи значну частину складають парламентарі України. Спеціальний Закон України «Про статус народного депутата України» в статті 12 визначає, що народний депутат України має право законодавчої ініціативи, що реалізується у визначених правових формах [2].

Основний Закон України у статті 92 визначає перелік питань, які визначаються виключно законами держави. Ця норма спрямовується на забезпечення верховенства права в системі нормативних актів, які стосуються найважливіших сфер суспільного життя. Можливо навести приклад, що лише законами держави визначається права і свободи громадянина, обов'язки та форми їх реалізації, основи соціального захисту, засад місцевого самоврядування, питання громадянства, державного бюджету, амністії, проведення референдумів тощо [1]. У разі внесення законопроекту, згідно статті 91 «Про Регламент Верховної Ради України» суб'єкт законодавчої ініціативи зобов'язаний надати обґрунтування необхідності прийняття законопроекту, цілей, завдань і основних його положень та місця в системі законодавства, обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування закону після його прийняття, інші відомості, необхідні для розгляду законопроекту.

У Верховній Раді України щороку реєструються тисячі проектів законів та постанов. Згідно досліджень громадської організації «Громадська мережа «ОПОРА» за останні 16 років спостерігається стійка тенденція до зростання кількості зареєстрованих законодавчих ініціатив. Автоматично більша кількість законопроектів та проектів постанов не призводить до зростання якісних та ефективних законів і постанов. За 2015-2016 роки було зареєстровано 8090 законопроектів, з них 634 ініційовані урядом України, 111 – Президентом України. Як видно з статистичних досліджень, питома зареєстрованих законопроектів покладається саме на народних депутатів України, зокрема, з 8090 проектів, 7345 було зареєстровано народними обранцями [3, с. 36-40]. Аналізуючи законопроектну діяльність депутатів, ми можемо зазначити про низьку законодавчу техніку або взагалі її несумісність з правовою системою України та інколи безглуздою. Яскравими прикладами є проект Закону України «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України щодо читання молитви «Отче наш» відразу після відкриття пленарних засідань»; проект Закону України № 2302а, де народні депутати виступили за ініціативою вести кримінальну відповідальність за «політичне сутенерство та проституцію»; проект Закону України № 2671 про ведення нового свята «Пакраща»; проект Закону України № 2164а про створення комісії Верховної Ради України «майбутнього»; проект Закону України про зобов'язання адвокатам одягати адвокатську мантію в суді тощо.

Також варто зазначити, що при аналізі норм чинного Кримінального процесуального кодексу України також можливо відстежити низьку законодавчу техніку парламентарів. Так, в частині 1 статті 107 КПК України в редакції 2017 року передбачається, що виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку в **обов'язковому порядку** фіксується за допомогою звуко - та відеозаписувальних технічних засобів. Але в той же час у частині 7 статті 236 КПК України вказується, що виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння слідчий, прокурор **має право** проводити звуко- чи відеозапис обшуканого чи іншого володіння особи чи окремих речей та ін.

Постає питання про розмежування права та обов'язку слідчого під час процесуальної дії, як обшук. На жаль, зараз ні практика, ні закон не може дати чіткого визначення на питання: слідчий має обов'язок чи право проводити звуко - або відеозапис процесуальної дії?

Доцільно, вважаємо, вказати на практику європейський країн, які часто закріплюють положення про звуження повноваження законодавчої гілки влади, зокрема депутатів парламенту, у частині законодавчої ініціативи. У свою чергу процес ускладнення ініціювання законопроекту є механізмом уникнення написання проектів нормативно-правових актів низької якості та тих, які носять популістський характер або навіть суто політичний характер. Зокрема, у Великобританії підготовка проекту закону триває щонайменше півтора року і вимагає ґрунтовної розробки, проведення аналітики, застосування наукових та громадських думок, оцінки впливу на суспільство, бюджет. Якщо проект поширюється також на територію Шотландії, Північної Ірландії та Уельсу, то до законопроекту додаються законодавчі погоджувальні рішення парламентів зазначених королівств. У Великобританії більшість законопроектів та законів є ініціативами Уряду, з огляду саме на їх професійну діяльність та усвідомлення реального стану в державі.

Окремі країни йдуть на обмеження права депутатів на законодавчу ініціативу, зокрема в Іспанії та Польщі законопроекти можуть вносити тільки ціла фракція або не менше 15 депутатів парламенту. В Німеччині для ініціювання проекту закону вимагається не менше 5 % від складу Бундестагу або щоб це була ініціатива від фракції. В Естонії, Словаччині, Угорщині проекти законів можуть подавати тільки комітети парламенту. Доволі часто в європейський країнах існують правові заборони на внесення законопроектів депутатами з окремих питань, наприклад є така практика, що тільки уряд може вносити на розгляд проект закону про державний бюджет або проект закону щодо його скорочення (Ірландія, Греція, Франція тощо).

В Нідерландах, Австрії та Естонії право парламентарів на ініціювання законопроекту обмежено, вони можуть тільки подавати законодавчу пропозицію для розробки відповідно проекту закону уряду [3, с. 43–44]. Саме на уряд покладається ноша виконання закону, і з моменту, коли закон набуває загальнообов'язкового характеру, відповідальність за виконання несе не парламент, а уряд держави. Тому у багатьох країнах ключовим суб'єктом законодавчої ініціативи здебільшого є уряд, ніж парламентарі або президент.

Отже, аналізуючи законодавчу діяльність парламентарів, ми прийшли до висновку, що велика кількість зареєстрованих проектів законів мають низьку законодавчу техніку або взагалі є недоречними в українському суспільстві. Тому варто розглянути питання про обмеження законодавчої ініціативи народних депутатів та передбачити, що тільки комітети Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України, Президент України можуть ініціювати проекти законів.

Бібліографічні посилання:

1. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: Підручник. Київ. 2013. 524 с.
2. Про статус народний депутатів України: Закон України від 17 листопада 1992 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР*). 1993. № 3, ст. 17 : станом на 01.05.2019. URL: https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4061-17.
3. Парламент, вибори та технології / Бондарчук А. та ін. ВГО «Громадянська мережа «ОПОРА», Львів. 2017. 96 с.

Бодзяк А.С., студентка (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Максакова Р.М., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ (ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНИХ МЕЖ ЖИТТЯ)

Один із найважливіших і найцінніших серед особистих прав і свобод людини є право на життя, якому відводиться особливе місце - воно є першоосновою правового статусу людини, адже без його реалізації неможливе здійснення всіх інших прав. Практичність та універсальність цього права і його природній характер підкреслюється у міжнародно-правових документах, які визнані більшістю державами світу.

Зокрема, в ст.3 Загальної декларації прав людини сказано, що «кожна людина має право на життя , на свободу і особисту недоторканність.» У Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. у ст.2 зазначається, що прав на життя захищається законом і жодна людина не може бути умисно його позбавлена. Положення міжнародно-правових актів повною мірою відображені у Основному Законі України. Так, у преамбулі до Конституції України проголошується, що держава дбає про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, а в ст.3 Основного Закону зафіксовано, що “людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю”. У ст.27 Конституції закріплено, що кожна людина має невід’ємне право на життя і ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Проблему прав людини, зокрема права на життя, вивчали українські та зарубіжні фахівці у різних галузях права такі вітчизняні вчені, як К. Гориславський, О. Онуфрієнко, П. Рабінович, М. Страхов, С. Шевчук присвятили свої наукові праці дослідженню окремих аспектів цього права.

Література з проблеми, що розглядається, представлена також працями багатьох учених з країн СНД – це С. Алексеєв, С. Бахін, Н. Кальченко, І. Котляр, І. Лукашук, О. Лукашова, Г. Романовський, та ін.

В процесі реалізації особою суб'єктивного права людини на життя виникає багато ситуацій, які ставлять під загрозу реальність конституційного положення стосовно того, що життя людини визнається в Україні однією з найвищих соціальних цінніостей. Це пояснюється тим, що в ряді складних життевих ситуацій людина, або її найближчі родичи опинюються один-на-один зі своїми проблемами щодо забезпечення якісного життя людини, бо детальне правове регулювання щодо забезпечення порядку реалізації права на життя в деяких аспектах його прояву відсутнє. Зокрема, до них належать проблеми визначення юридичних меж життя, гарантій забезпечення права на життя людини і громадянина, визначення нових складів злочинів, пов'язаних зі зловживанням сучасної медицини, наприклад, примусове донорство, евтаназія та багато інших питань. У цьому зв'язку одним із важливих завдань правової науки нині стає створення необхідної для розвитку науки теоретичної бази, тобто розробка чітких критеріїв та юридичних визначень основних понять, численних та об'ємних, пов'язаних з поняттям «життя».

Говорячи про право на життя, необхідно перш за все прояснити суть дефініції «життя». На думку професора П.Рабіновича, життя — це стан людини, в якому вона перебуває від моменту автономізації стосовно організму матері під час фізіологічних пологів і до її біологічної смерті .

Однак більш глибший аналіз чинних правових норм вказує на неточності у юридичному визначенні права на життя, у той час, коли юридичні норми мають бути надзвичайно точними і визначеними, що в свою чергу є запорукою високого рівня розвитку законодавства, техніки його застосування та творення, правової культури. Візьмемо за приклад норму ст. 25 Цивільного кодексу України, яка визначає правоздатність громадян і встановлює, що «правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження і припиняєпься у момент її смерті» . Вже у цій формулі є неточність, а отже, і невизначеність, оскільки народження людини є не моментом, а процесом, який має свою тривалість у часі, і триває від кількох хвилин до, інколи, кількох діб.

В цьому випадку порівняльну паралель можна провести з Великою медичною де життєздатним вважається немовля семимісячного внутрішньоутробного розвитку, довжина тіла якого не менше 35 сантиметрів, вага не менше 1 кілограма. Або у ст. 1 Конвенції про права дитини (далі в тексті – Конвенція), 1989 р., визначено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше. Припускається, що під це визначення потрапляє ще не народжена дитина. Дотримуючись ст. 6 Конвенції, держави-члени можуть визнати, що кожна дитина має невід'ємне право на життя і забезпечити в максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Отже, з якого часу в людини виникає її право на життя? З моменту початку пологів? З моменту закінчення пологів? А може з моменту зачаття

дитини? Наприклад, законодавство Китаю, визначаючи вік людини і день її народження доплюсовує ще 9 календарних місяців її внутріутробного розвитку.

Одним опосередкованим підтвердженням того, що право на життя в особи виникає з моменту народження, є відсутність у нашому законодавстві кримінальної відповідальності за проведення абортів, які при сприянні концепції наділення зародку правом на життя повинні були б прирівняні з вбивством. Так як відповідно до наказу МОЗ України від 31.12.10 №1177 про затвердження клінічного протоколу «Комплексна допомога під час небажаної вагітності» в якому дозволено штучне переривання вагітності після 12 та до 22 тижнів за наявність підстав, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 року №144 «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України».

Закінченням життя людини вважається настання смерті людини. Тобто смерть можна розглядати необхідним елементом життя людини. Філософський словник визначає смерть як «незвортнє припинення життєдіяльності організму, неминучий природний кінець існування живої істоти». Фізичне життя людини, його припинення є об'єктами дослідження, у першу чергу, біологічної і медичної науки. Цими науками визначені основні ознаки смерті і її визначення.

Сучасна медицина, розглядаючи смерть як процес, ділить його на певні стадії – клінічну і біологічну смерть, при чому, перша з них є зворотньою, тобто людину, яка знаходиться у стані клінічної смерті можна оживити. Згідно з розділом І «Інструкції щодо констатації смерті людини на підставі смерті мозку», затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2000 р. № 226, «смерть мозку — повне та незворотне припинення всіх його функцій, які реєструються при серці, що працює, та примусовій вентиляції легенів». Смерть мозку прирівнюється до смерті людини. Смерть людини, зокрема, є і юридичним фактом, який закінчує її життя і тягне за собою певні наслідки (наприклад, право на спадщину).

Визнання людини померлою – це питання не лише медичне, а й юридичне. Людина набуває суб'єктивне право на життя поза її свідомістю, воно не залежить від її волі. Однак видається, що це право повинне доповнюватись правом розпоряджатися своїм життям, зокрема його тривалістю, яка при певних обставинах може залежати від волі і свідомості людини.

Право на життя – широке і багатопланове поняття, що включає в себе різні аспекти, до яких можна віднести збереження життя, визначення межі його здійснення (початку і кінця), право розпоряджатись своїм життям, яке реалізується через можливість піддати себе ризику або евтаназії (тобто спричиненню «легкої смерті» як її визначив ще в XVII ст. Ф. Бекон, або так званої «добровільної смерті», тобто припинення (або скорочення) лікарем життя людини).

На сьогоднішній день не визначено чітких меж між початком і закінченням процесу реалізації права людини на життя, що викликає проблеми, які стосуються меж правового регулювання права людини на життя. Існує багато невирішених питань, що стосуються реалізації даного права як в Україні, так і в цілому світі.

Це питання потребує подальшого вдосконалення, цьому може сприяти ширше залучення фахівців до проблем прав людини, удосконалення законодавчої бази, проведення семінарів, конференцій, конкурсів, які б стосувалися даної проблеми. Проводити б їх могли як органи влади, наукові установи, так і громадські організації. Ці заходи, з урахуванням вивчення в учбових закладах основ теорії держави і права та спеціалізованих курсів, наприклад, проблем прав людини, медичного права, допомагали б виховувати кваліфікованих фахівців.

Бондаренко А.О., студентка (Дніпро, Україна)
Наук. кер.: Чепік-Трегубенко О.С., к.ю.н. (Дніпро, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ОСОБИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Належне функціонування сфери охорони здоров'я є однією із ключових умов гідного існування будь-якої держави, гарантією всебічного соціального, економічного, політичного та духовного розвитку країни. На сьогоднішній день в Україні постала низка невирішених питань у даній сфері, тому така проблема, як захист конституційного права особи на охорону здоров'я потребує особливої уваги з боку нашої держави.

У правовому становищі особи невід'ємне місце посідає таке важливе право, як право на охорону здоров'я. Дане право закріплене у статті 49 Конституції України, яка проголошує право кожної особи на охорону здоров'я, медичну допомогу й медичне страхування. Здоров'я є первинною передумовою життєдіяльності кожної людини і гарантує її фізичне існування, воно є основою сталого розвитку держави.

Конституційне право особи на охорону здоров'я досліджували такі вчені, як М. Амасов, В. Бігун, В. Москаленко, О. Сосніна, О. Пунда та інші.

В Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» наведено визначення поняття «здоров'я», як стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад. Конституція також свідчить, що права та свободи особи визначають зміст діяльності держави, яка відповідає перед суспільством за цю діяльність. Тобто здоров'я особи є головною соціальною цінністю, а його захист є передовим обов'язком держави.

Аналізуючи конституційні норми, можна виокремити такі складові права на охорону здоров'я, а саме: право на згоду на медичне втручання та відмову від медичного втручання; право на медичну таємницю; право на безпечну медичну допомогу; право на якісну медичну допомогу та охорону здоров'я; право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю; право оскарження неправомірних рішень і дій медичних працівників; право на інновації (зміна статі, медико-біологічний експеримент, репродуктивні технології тощо); право на свободу вибору в галузі охорони здоров'я [1, с. 136]. Тобто право на охорону

здоров'я охоплює широкий спектр пов'язаних з ним явищ. Але варто зазначити, що кожна із цих складових потребує окремого, індивідуального державно-правового регулювання, яке повинно бути високопрофесійним та відповідати соціально-економічним та медико-санітарним нормам та вимогам.

Визначення цих складових допомагає уточнити зміст основоположного та невід'ємного права людини на охорону здоров'я. Але, нажаль, ефективному захисту цього права перешкоджає недосконалість законодавчої бази, яка має фрагментарний характер [2, с. 526]. Проводячи аналіз конституційних норми України у сфері охорони здоров'я можна порівняти їх, наприклад, із конституційними нормами Іспанії, так у цій країні питання громадського здоров'я визначено не тільки на загальнодержавному рівні, а й на рівні публічної влади, на яку покладено обов'язок здійснювати захист здоров'я громадян, проводити різноманітні профілактичні заходи та надавати усі необхідні умови та засоби для якісного функціонування медичної сфери.

Сьогодні Україна намагається виправити ситуацію у сфері охорони здоров'я, але проблеми, які накопичувались десятиліттями, неможливо вирішити одразу. Із останніх демографічних досліджень відомо, що смертність в Україні перевищує народжуваність, тобто кількість працездатного населення зменшується, що негативно відображається у соціально-економічній сфері – за останні 25 років населення в Україні зменшилось майже на 10 мільйонів [3]. Слід зазначити, що такі дані наводяться без урахування населення тимчасово окупованої території Криму та зони антитерористичної операції, так як точну кількість його жителів на даний момент визначити неможливо.

Система охорони здоров'я зараз перебуває у стані кризи, що зумовлено її недофінансуванням та не досить налагодженою системою, що не дозволяє повністю використати наявний потенціал [2, с. 528]. З метою вирішення цієї проблеми наша держава вживає зусилля, що проявляються, насамперед, у реформуванні усієї системи охорони здоров'я. Основним принципом медичної реформи, виходячи із міжнародного досвіду, є правильне використання фінансової бази. Тобто держава буде оплачувати не кількість ліжко-місць, а послугу, яка безпосередньо надана пацієнту. Таким чином допомога і фінансування будуть спрямовані саме на вирішення проблеми та лікування людини і гроші будуть «йти за пацієнтом [4, с. 117]. Суттєвою зміною також стало те, що залишок коштів після надання медичних послуг може бути використаний у медичному закладі для оновлення матеріально-технічної бази і не буде вилучений державою. Важливим кроком є ефективна система контролю якості надання медичних послуг – проводиться не тільки ліцензування, а й акредитація медичних закладів. Реформування даної сфери є складним процесом та потребує багато часу та зусиль, задля досягнення гідного результату.

Державна політика в Україні повинна бути направлена на збільшення тривалості активного життя, що знизить чинник високої смертності населення. Сфера охорони здоров'я має бути переорієнтовано на посилення заходів із профілактики та попередження захворювань, запобігання інфекційним

хворобам та епідеміям, адже медична система в Україні більше спрямована на лікування, а не на попередження захворювань та стимулювання здорового способу життя.

Варто зазначити, що захист права на здоров'я є першоосновою діяльності не тільки держави, а й самої людини. Громадянське суспільство та його правосвідомість в Україні знаходиться у процесі становлення та зміцнення. Через це у деяких громадян недостатньо розвинуте почуття відповідальності за власне здоров'я та здоров'я оточуючих людей, що негативно впливає на рівень моральної та фізичної культури. Тому зусилля не тільки державної влади, а й таких інститутів, як ЗМІ, громадських об'єднань та організацій повинні бути спрямовані на вирішення вказаних проблем. Громадські організації та об'єднання, використовуючи свій потенціал, можуть зорганізувати українське суспільство у правильне русло, здійснюючи спільні із громадянами заходи, спрямовані на планування та соціальний контроль за факторами збереження здоров'я та в питаннях медико-санітарної допомоги, використовуючи місцеві та загальнонаціональні ресурси [5, с. 111]. Актуальною є діяльність ЗМІ та громадських об'єднань із пропаганди здорового способу життя та виховання належного ставлення до свого здоров'я, донесення до громадян, що вони в змозі активно захищати свої права на гідне життя.

Отже, проблема захисту права на охорону здоров'я потребує особливої уваги з боку держави. Ефективність сфери охорони здоров'я залежить, насамперед, від законодавчої бази, яка потребує вдосконалення. Для вирішення наявних проблем у цій сфері потрібно зорганізувати зусилля держави і суспільства, виробити дієві програми розвитку механізму державного забезпечення даного права, привести нормотворчу систему у відповідність із потребами сьогодення.

Бібліографічні посилання:

1. Швець Ю. Зміст конституційного права особи на охорону здоров'я. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 135–138.

2. Шекера О. Конституційні основи охорони здоров'я громадян в Україні. *Збірник наукових праць співробітників НМАПО ім. П.Л. Шупика*. 2013. Вип. 22 (4). С. 526–533.

3. Зануда А. Українська демографія: що змінилося за 25 років. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2016/08/160801_ukraine_demography_az.

4. Ямненко Т. Медична реформа: реалії України та міжнародний досвід. Ю*ридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 2. С. 116–120.

5. Лещенко В.В., Радиш Я.Ф. Права людини на життя та охорону здоров'я – методологічна основа державного управління здоровоохоронною сферою: вступ до проблеми. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 104–113.

Власюк І.П., студентка (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Максакова Р.М., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВО ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проблема подвійного громадянства є актуальною і водночас цікавою темою для дослідження, оскільки це питання гостро стоїть як перед світовою спільнотою, так і перед українським народом. Серед юристів та науковців світу подвійне громадянство має багато прихильників і ще більше – противників. Держави по-різному ставляться до подвійного громадянства своїх громадян (підданих). Одні розглядають його як безпосередню загрозу національній безпеці та впроваджують різні форми боротьби з цим явищем, інші – використовують усі можливі переваги подвійного громадянства.

За даними неофіційної статистики, нині кілька сотень тисяч українців мають у кишенях паспорти щонайменше двох держав.

За різними даними, в Україні російські паспорти мали від 140 до 350 тисяч українців. Більшість з них проживала у Криму та на Донбасі.

Існують відомості, що кількість українців, що набули угорського громадянства, сягає 80-90 тис. осіб, румунського – до 80 тис. Однак за відомостями газета Nepszabadsag, з посиланням на офіційні дані, за 2011-2012 роки заяв про надання громадянства Угорщини за спрощеною процедурою від громадян України надійшло набагато менше – 8783.

За іншими даними – неофіційно від 5% до 10% українців уже мають паспорт іншої держави, а близько 5 млн перебувають на заробітках за кордоном, які теж у перспективі можуть отримати там громадянство.

Джерело подвійного громадянства криється, зазвичай, у внутрішньому законодавстві кожного з цих двох держав. Подвійне громадянство виникає, тоді як законодавстві немає повного набору обмежувачів, що перешкоджають його виникненню. Для абсолютного запобігання подвійного громадянства таких обмежувачів у законодавстві хоча самого з цих двох держав має бути, принаймні, три: відмови від колишнього громадянства за умови набуття «свого» громадянства; припинення «свого» громадянства як наслідок придбання якогось іншого громадянства; непредставлення «свого» громадянства з народження, якщо вона набуває з народження громадянство будь-якого іноземної держави.

Держави, які виключають подвійного громадянства, в правовідносинах з «подвійними громадянами» виходять, зазвичай, тільки з того що в цих громадян «свого» громадянства. Сучасна практика держав у питаннях застосування інституту подвійного громадянства то, можливо представлена трьома основними формами: а) безумовне визнання права на подвійне громадянство; б) припущення подвійного громадянства за умов, певних національним законодавством; в) заборона подвійного громадянства.

Джерело подвійного громадянства криється у внутрішніх законах кожної країни.

Подвійне громадянство часто має певні негативні наслідки, пов'язані з наданням дипломатичного захисту, військовою та державною службою, сплатою податків тощо. Як правило, кожна з держав, громадянство якої одночасно має певна особа, не звільняє її від військового обов'язку та обов'язку сплачувати податки. Для розв'язання таких проблем може застосовуватися т. з. принцип «ефективного» громадянства, який створює переважний правовий зв'язок біпатрида з тією державою, де особа постійно проживає. Проте навіть застосування цього принципу не усуває усіх колізій, пов'язаних із множинним громадянством.

Найефективнішим способом розв'язання проблем правового статусу поліпатридів є прийняття державами відповідних двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів.

Проте слід відзначити, що загальний рівень міжнародно-правового регулювання питань громадянства на основі універсальних норм все ще досить низький. У міжнародному праві вироблено цілий ряд прогресивних норм у сфері громадянства, що носять характер звичаїв та користуються широким або навіть загальним визнанням, але їхня універсальна кодифікація в рамках ООН поки що не здійснена, незважаючи на те, що така необхідність існує, оскільки колізії законів про громадянство різних держав продовжують викликати ускладення у міждержавних відносинах.

Усунення існуючих міждержавних протиріч можливе шляхом розширення – за умови поваги законодавства кожної держави – міжнародного співробітництва у здійсненні соціальних, політичних та особистісних прав людини, до яких саме і відносяться права у сфері громадянства.

Перебування у подвійному громадянстві – це не лише можливість користуватися всіма правами в обох державах, але й необхідність нести подвійне навантаження обов'язків та зобов'язань перед цими державами. До спірних питань подвійного громадянства слід віднести такі: як державі формувати свої збройні сили з осіб з подвійним громадянством; як забезпечити непорушність кордонів, коли на певній території компактно проживають особи з подвійним,громадянством; як забезпечити збереження державної таємниці, якщо її носіями є особи з подвійним громадянством; в якій країні особи з подвійним громадянством мають сплачувати податки та виконувати інші громадянські обов'язки; в якій країні особи з подвійним громадянством мають реалізовувати свої політичні, економічні, трудові та соціальні права; як повинна реагувати країна, якщо особа з подвійним громадянством відмовляється виконувати свої обов'язки, мотивуючи це наявністю у неї громадянства іншої держави; як забезпечити єдність держави, її безпеку, якщо на її території проживає значна частина осіб з подвійним громадянством

Залежно від функціональної спрямованості можна виділити три основні види міжнародних договорів, спрямованих на врегулювання питань множинного громадянства:

1) договори, спрямовані на взаємне визнання права громадян на множинне (як правило, подвійне) громадянство та врегулювання питань, що при цьому виникають.

2) договори, спрямовані на ліквідацію множинного громадянства як явища.

3) договори, які не забороняють множинне громадянство, але спрямовані на подолання його негативних наслідків

Сьогодні міжнародно-правова практика йде шляхом застосування критерію «ефективного громадянства», тобто віддання переваги громадянству тієї держави, в якій особа звичайно користується своїми політичними, економічними, соціальними і культурними правами. Але й цей критерій не можна поширити на нею сферу питань подвійного громадянства. Міжнародний Суд ООН застосував його в 1955 р. у справі Ноттсбома для вирішення питань дипломатичного захисту біпатрида, Міжнародний Суд ООН (ст. 3 Статуту), Комісія міжнародного права (ст. 2 Положення) та низка інших органів і організацій – для визначення порядку обрання їхніх членів. Певні розробки є у вирішенні питань військової служби біпатридів, з яких укладено численні двосторонні міжнародні договори. Але в цілому ця проблема залишається актуальною. Останніми роками деякі держави навіть принципово змінили своє ставлення до проблем подвійного громадянства: від рішучого не сприйняття до законодавчого схвалення.

Галус О.О., к.ю.н., доц. (Хмельницький, Україна)

. СТАТУТ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ МУНІЦИПАЛЬНИЙ АКТ УСТАНОВЧОГО ХАРАКТЕРУ

Статут територіальної громади – це нормативно-правовий муніципальний акт установчого характеру, який має найвищу юридичну силу по відношенню до актів, які приймаються в системі місцевого самоврядування, за виключенням рішень, прийнятих місцевим референдумом, приймається в особливому порядку з метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування на території, на яку поширюється юрисдикція відповідної територіальної громади.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» з метою врахування історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування представницький орган місцевого самоврядування на основі Конституції України та в межах цього закону може прийняти статут територіальної громади села, селища, міста.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» обмежується загальним посиланням на мету прийняття статуту, не конкретизуючи при цьому

предмета статуту. В окремих статтях закону є посилання, в яких прямо зазначається, що те чи інше питання має або може регулюватися статутом територіальної громади. Зокрема, порядок проведення загальних зборів громадян за місцем проживання визначається законом та статутом територіальної громади (ч. 3 ст. 8); порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради визначається представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (ч. 2 ст. 9); рішення ради, прийняте з питання, внесеного на її розгляд шляхом місцевої ініціативи, обнародується в порядку, встановленому представницьким органом місцевого самоврядування або статутом територіальної громади (ч. 4 ст. 9); порядок формування та організація діяльності рад визначаються Конституцією України, цим та іншими законами, а також статутами територіальних громад (ч. 4 ст. 10); порядок організації громадських слухань визначається статутом територіальної громади (ч. 4 ст. 13).

Статут територіальної громади має ряд *ознак*, які відрізняють його від інших муніципально-правовий актів.

1. Особливий суб'єкт прийняття. Затвердження статуту віднесено до виключної компетенції сільської, селищної, міської ради. В окремих статутах зазначено, що він приймається від імені і в інтересах територіальної громади, що вказує на особливе, пріоритетне місце їх в системі муніципально-правових актів. До прикладу, в Преамбулі до Статуту територіальної громади м. Львова, який затверджений Рішенням Львівської міської ради від 07.12.2017 р. № 2667, наголошено, що Львівська міська рада, виражаючи волю територіальної громади міста Львова, приймає Статут територіальної громади м. Львова.

2. Установчий характер статуту. В юридичній літературі часто можна зустріти визначення статуту територіальної громади як «малої конституції», «місцевої конституції», «комунальної конституції» і т. п. Установчий характер статуту пояснюється встановлення правового статусу територіальної громади з врахуванням історичних, національно-культурних, соціально-економічних та інших особливостей здійснення місцевого самоврядування на відповідній території, є одним з основних муніципально-правових актів, що визначає порядок безпосереднього вирішення територіальною громадою питань місцевого значення. Статут територіальної громади виступає основою для прийняття інших муніципально-правих актів.

3. Н. О. Чудик слушно вказує на повний та всеохоплюючий характер правового регулювання [1, с. 41]. Статут регулює (може регулювати) відносини, які стосуються всіх сторін, усіх сфер життя територіальної громади, які виникають (потенційно можуть виникнути) на місцевому рівні. Природно, статут не може, та й не покликаний регулювати ці відносини детально. Детальніша регламентація здійснюється шляхом прийняття інших нормативних актів.

4. Вища юридична сила статутів територіальних громад по відношенню до інших муніципально-правових актів органів місцевого самоврядування. Інші акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування повинні прийматися з урахуванням положень статуту та відповідати йому. До прикладу, відповідно

до Статуту територіальної громади м. Хмельницького, затвердженого Рішенням Хмельницькою міською радою від 31.05.2017 р. № 5, статут територіальної громади міста Хмельницького має найвищу юридичну силу по відношенню до актів, які приймаються в системі місцевого самоврядування міста, за виключенням рішень, прийнятих місцевим референдумом.

Статут є обов'язковим для виконання всіма суб'єктами муніципально-правових відносин, які виникають на території відповідної територіальної громади.

5. Особливий порядок прийняття статуту. Затвердження статуту віднесено до виключної компетенції сільської, селищної, міської ради.

Статут територіальної громади підлягає обов'язковій державній реєстрації в центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань. Положення про державну реєстрацію статутів територіальних громад, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 27 липня 1998 р. № 1150, яка визначає умови та порядок державної реєстрації статутів територіальних громад сіл, селищ, міст.

Законодавство України не містить вимог до структури статуту територіальної громади. За ініціативи Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України експерти розробили Методичні рекомендації щодо створення Статуту територіальної громади, а також зразки документів для організації участі жителів громади у вирішенні питань місцевого значення [2].

Статут територіальної громади обов'язково має визначати:

1. Загальні положення щодо дії статуту, символіку територіальної громади, місцеві свята, почесні відзнаки і т. п. Не варто у ньому детально описувати характеристики територіальної громади, зокрема чисельність населення, кількісні та якісні показники стану мережі комунальних установ та закладів, іншої статистичної чи демографічної інформації, оскільки, на думку розробників згаданих вище Методичних рекомендацій, статут не може підміняти собою паспорт територіальної громади.

2. Права, обов'язки, гарантії прав жителів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення.

3. Форми безпосередньої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення:

– місцеві вибори та місцевий референдум, однак потрібно встановити відсилочну норму до Конституції та законів України, оскільки порядок проведення місцевих виборів та місцевих референдумів не може визначатися у підзаконних нормативно-правових актах;

– загальні збори громадян за місцем проживання;

– місцеві ініціативи;

– громадські слухання;

– звернення громадян та електронні петиції як особлива форма колективного звернення громадян;

– консультації з громадськістю;

– участь жителів територіальної громади в консультативно-дорадчих органах, утворених при органах місцевого самоврядування;

– участь жителів територіальної громади в роботі контрольно-наглядових органах юридичних осіб публічного права, утворених за рішенням Ради;

– участь у розподілі коштів місцевого бюджету;

– органи самоорганізації населення.

4. Взаємовідносини органів місцевого самоврядування з іншими суб'єктами, а саме із інститутами громадянського суспільства, іншими територіальними громадами; участь в асоційованих організаціях і міжнародна співпраця.

5. Громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

6. Засади розвитку відповідної територіальної громади.

7. Звітування органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб перед відповідною територіальною громадою.

8. Заключні положення, в яких визначається порядок затвердження статуту та внесення змін і доповнень до нього.

До статуту територіальної громади в якості додатків пропонується прийняти Положення про загальні збори громадян за місцем проживання; Положення про місцеві ініціативи; Положення про громадські слухання; Положення про порядок подання та розгляду електронних петицій; Положення про консультації з громадськістю у відповідній територіальній громаді.

Бібліографічні посилання:

1. Чудик Н.О. Статут територіальної громади як джерело конституційного права в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. К., 2011. 228 с.

2. Методичні рекомендації щодо розроблення Статуту територіальної громади. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. 2019. URL: https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/391/Recommend.pdf

Гришун О. А., студентка (Запоріжжя,Україна)
Наук. кер.:Баєва Л. В., к.ю.н., доц. (Запоріжжя,Україна)

МІЖМУНІЦИПАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: НЕРОЗКРИТИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Починаючи із 2014 року в Україні розпочався активний процес реформації у сфері місцевого самоврядування. Так, ще 1 квітня 2014 року Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням ухвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка будувалась за європейськими принципами самоврядування. 17 червня 2014 року було прийнято Закон України «Про співробітництво територіальних громад».

Міжмуніципальне співробітництво є відносно новою формою політики місцевого та регіонального розвитку. Її суть полягає в тому, що органи місцевого самоврядування на договірній основі об'єднують свої ресурси та зусилля для вирішення загальних проблем розвитку [1, с. 5].

Кінцева мета такого співробітництва – підвищення якості життя громад. Якщо розглядати досвід країн ЄС то: кожний третій проект громад у Німеччині – це проекти міжмуніципального співробітництва (ММС), у Франції в проектах ММС беруть участь 80 % громад.

Закон України «Про співробітництво територіальних громад» є чинним з липня 2014 року. За даними Мінрегіону, станом на лютий 2019 року, у Львівській області лише 5 громад уклали два договори міжмуніципального співробітництва. Така ситуація не лише на Львівщині: ще у 16 областях України громади підписали не більше 10 договорів співробітництва. Натомість, лідерами у провадженні спільних проектів між громадами є Полтавська (92 договори) та Вінницька (55) області. Всього було укладено 325 договори про співробітництво. Кількість проектів не завжди є індикатором ефективного вирішення питань місцевого значення, але яскраво показують готовність громад розпочати рух в цьому напрямку.

Якщо ж звернутися до органів місцевого самоврядування, які беруть участь у міжмуніципальному співробітництві, то можна виділити наступні позитивні риси та переваги, а саме: органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати свої ресурси, якщо це допомагає їм покращити ефективність своєї роботи. Разом органи місцевого самоврядування можуть зробити те, чого вони ніколи не змогли б досягнути поодинці; вони можуть надавати нові послуги або підвищити якість послуг, які вже надаються ними громадянам. В окремих країнах навіть існують законодавчі вимоги щодо надання певних послуг (наприклад, утилізація відходів, водопостачання, транспорт та економічний розвиток) саме у форматі міжмуніципального співробітництва; більший за кількістю споживачів «ринок» сприяє зменшенню витрат; партнерські органи місцевого самоврядування можуть обмінюватись знаннями та досвідом у наданні окремих послуг, що робить їх надання більш ефективною справою; покращується здатність залучати приватні інвестиції та брати участь у проектах публічно приватного партнерства; стає можливим укладання більш вигідних контрактів з приватними компаніями.

Серед економічних переваг міжмуніципального співробітництва можна виділити також наступні: покращується здатність освоєння інвестицій та довіра з боку кредиторів, завдяки чому можна швидше отримувати позики та залучати кошти з фондів ЄС та інших зовнішніх джерел; з'являється можливість реорганізувати адміністративні (муніципальні) послуги: залучити більш кваліфікований персонал, здійснити мобілізацію існуючих ресурсів; спільна робота над завданням економічного зростання та підвищення прозорості сприяють створенню нових робочих місць та залученню інвестицій краще, ніж фрагментарні дії окремих органів місцевого самоврядування.

Чим вигідне співробітництво? Воно вирівнює розподіл ресурсів в різних громадах, сприяє вирішенню більш складних завдань, оскільки об'єднує

зусилля. Предметом співробітництва можуть бути різні сфери. Наприклад, ефективно співпрацювати в сфері охорони здоров'я. Доречно громадам міста Дніпро спільно утримувати та фінансувати медичні заклади в рамках п'яти госпітальних округів, що будуть створені в області. Сьогодні розроблюється регіональна стратегія управління відходами, вона передбачає створення п'яти або шести кластерів для збирання, сортування та переробки сміття в Дніпропетровській області.

Отже, як бачимо основна мета міжмуніципального співробітництва полягає у зміцнені потенціалу територіальних громад, економічної стабільності та розвитку промисловості.

Але незважаючи на всі позитивні риси, на нашу думку, слід виділити можливі проблеми та недоліки які можуть виникнути у сфері міжмуніципального співробітництва. Міжмуніципальне співробітництво може призвести до конфліктів між територіальними громадами як суб'єктами даних відносин. Часто територіальні громади мають різні інтереси та перспективи розвитку, що в своїх наслідках не призводить до укладення договорів міжмуніципального співробітництва [2, с. 298].

Однією із проблем можна виділити недовіра із боку населення до органів місцевого самоврядування та недостатня проінформованість. Тобто, більшість жителів певної громади навіть не знають що являє собою міжмуніципальне співробітництво.

Містам та селам потрібно ще осягнути весь потенціал та можливості співробітництва громад. Адже ефективне партнерство між громадами створює більш довготривалі ефекти, ніж реалізація окремих договорів співробітництва».

Соціальне партнерство. У широкому розумінні воно означає гармонізацію інтересів різних прошарків, соціальних груп, а у вузькому як принцип взаємин при спільному вирішенні питань місцевого значення [3, с. 311].

Отже, міста та села мають низку питань, які складно вирішувати самостійно. Наприклад – збір, утилізація та переробка сміття, забезпечення якісного централізованого водопостачання та водовідведення, ремонт та прибирання доріг, організація пасажирських перевезень, утримання пожежної охорони тощо. При цьому це зовсім не означає втрату автономію даних територіальних громад, а лише співпрацю для досягнення певних цілей.

Бібліографічні посилання:

1. Співробітництво територіальних громад (міжмуніципальне співробітництво – ММС): Навчально-практичний посібник/ За заг. редакцією Толкованова В. В., Журавля Т. В. Київ. 2016. 154 с.

2. Міжмуніципальне співробітництво : навчальний посібник / Уклад. В. Вакуленко, О. Ігнатенко, В. Борщ та інш. К. : Фенікс. 2012. 392с.

3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97ВР. Від 21.05.1997. *Відомості Верховної Ради (ВВР*), 1997, № 24, ст. 170

Зайцева Я.О., асист. (Запоріжжя, Україна)
Наук.кер.: Максакова Р.М., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИСТОСТІ

Соціально-правове становище людини, її права, їх походження, призначення – одна із проблем історичного, соціально-культурного розвитку людства, яка пройшла крізь тисячоліття і незмінно знаходиться в центрі уваги політичної, правової, етичної, релігійної, філософської думки.

Складні зв'язки, які виникають між державою та особою, їх взаємовідносини один з одним, закріплюються державою в юридичній формі – у формі прав, свобод та обов'язків, які утворюють основний елемент правового статусу людини і громадянина. Це одна із важливих політико-юридичних категорій, яка невід'ємно пов'язана з соціальною структурою суспільства, рівнем демократії, станом законності [1, с. 91].

Правовий статус громадянина в системі національного права є складовою створення суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, яка формується в Україні на засадах Конституції та з урахуванням досвіду діяльності громадянського суспільства в розвинутих державах світу.

Необхідність розвитку демократичних інститутів для забезпечення прав і свобод людини і громадянина є пріоритетним напрямком розвитку нашої держави, який знайшло своє відображення ще в Законі України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. [6].

В Законі зазначається, що принцип державної політики у сферах національної безпеки і оборони спрямований на захист: «людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності… ».

Слід зауважити, що стосовно з'ясування правового статусу громадянина України немає єдиного підходу до ряду важливих питань, зокрема таких як його характеристика, поняття, зміст і структура.

Такі науковці як С. С. Алексєєв ., М. В. Вітрук , Л. Д.Воєводін , розглядають як синоніми поняття «правовий статус» і «правове становище». Поняття «правовий статус» є синонімічним з поняттям «правове становище» це характеристика певного становища індивіда в суспільстві та державі. Це система визнаних і гарантованих державою прав, свобод і обов'язків, а також законних інтересів людини як суб'єкта права [5].

У сучасній правовій науці, юридичній практиці зарубіжних країн склалось чотири різних підходи до проблеми правового статусу особистості:

– ліберальна концепція йде від звичайних, невідчужуваних прав людини та закріплення в законодавстві таких вимог, які забезпечують вільний розвиток особистості;

– колективістський підхід до розв'язання проблеми прав людини віддає пріоритет не особистості, а колективу (суспільству, класам, об'єднанням). За ним, основними є соціально-економічні права, у конституціях встановлюється широке коло обов'язків громадян;

– третій підхід пов'язаний з класичним мусульманським правом. Тут статус особи визначається за шаріатом.

– щодо четвертого підходу, то права окремої людини не виділяються, вони не можуть бути реалізовані нею самостійно, без племені. Він склався в звичаєвому праві країн Латинської Америки, Океанії та Тропічної Африки [5].

З урахуванням зазначеного, при аналізі правового статусу людини в Україні, визначенні його змісту за основу слід брати ліберальну модель, яка прийнята в розвинутих країнах та запроваджується в постсоціалістичних державах. Це необхідно й тому, що реалізація цієї моделі правового статусу знайшла відображення в Конституції України, законах України [2], указах Президента України [3], актах Кабінету Міністрів України, які стосуються захисту прав і свобод людини й громадянина.

Соціальна значимість цієї моделі полягає в тому, що вона як забезпечує вільний розвиток особистості, так і закріплює широкі соціально-економічні та культурні права й свободи людини і громадянина. Деякі обмеження, які застосовуються до особи при наданні їй прав, пов'язані головним чином з питаннями забезпечення суспільної моралі, охорони здоров'я, публічного порядку, запобігання насильству, а також з правами інших людей. Реалізуючи та охороняючи свої права, не слід посягати на права інших осіб. Вільна особистість має складати основу громадянського суспільства. Вона усвідомлює не тільки свою свободу, а й роль у суспільстві, свій обов'язок щодо останнього та інших осіб які його складають.

В умовах застосування цієї моделі конституційні обов'язки громадян формулюються в дуже обмеженому вигляді. Так, у Конституції УРСР 1978 р. їх було 11, а Конституція України 1996 р. передбачає лише 4 найбільш важливі для суспільства і держави обов'язки громадян.

Існує ще один аспект проблеми, що аналізується, пов'язаний з видами правового статусу людини і громадянина. У національних правових системах закордонних країн звичайно виділяють: загальний чи конституційний статус людини і громадянина; спеціальний або родовий статус окремої категорії громадян (підприємець, орендар, державний службовець, студент); індивідуальний статус, який характеризує стать, вік, сімейний стан і т.п.; статус іноземців, осіб без громадянства, біженців, переселенців тощо; галузеві правові статуси (цивільно-правовий, адміністративно-правовий, кримінально-правовий і таке інше). Втім, загальний правовий статус залишається єдиним для всіх громадян держави, він є незалежним від конкретних обставин, базовим, вихідним, а тому він робить усі інші статуси похідними, доповнюючими його [4, с. 312].

Бібліографічні посилання:

1. Лукашева Е. А. Права человека : учебник для вузов. М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 573 с.
2. Про громадянство України : Закон України від 18 січня 2001 р. : за станом на 19 лютого 2016 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 13. Ст. 65.
3. Про першочергові заходи щодо забезпечення реалізації та гарантування конституційного права на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування : Указ Президента України від 02 липня 2008 р. Офіційний вісник України. 2008. № 12.
4. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права : підручник. Х. : Право, 2002. 432 с.
5. Додонов В. Н., Ермаков В. Д. Большой юридический словарь : словарь. М. : 2001. С. 419
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р.: станом на 21 червня 2018 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР*). № 6. Ст. 3.
7. Актуальні проблеми конституційного права України : підручник /За заг. ред. професора А. Ю. Олійника. К. : Видавничий дім «Скіф», 2012. 552 с.
8. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

Калиновський Б.В., д.ю.н., доц. (Київ, Україна)

ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ

Реалізація публічної влади, відповідно до положень Конституції України, має бути спрямована на захист прав і законних інтересів людини, забезпечення комфортного розвитку особи, законності й правопорядку в державі. Для досягнення окреслених завдань необхідним є розроблення та впровадження конституційних гарантій діяльності публічної влади в Україні.

Конституційні гарантії публічної влади визначаються поведінкою і діяльністю суб’єктів публічної влади. Гарантії публічної влади – це обумовлена закономірностями суспільного розвитку та нормативно закріплена система умов, засобів і способів, які забезпечують дієву і ефективну реалізацію закріплених за органами та посадовими особами публічної влади прав і належне виконання ними покладених обов’язків в інтересах громадян, поєднуючи місцеві та державні інтереси. Дія гарантій спрямована передусім на збереження конституційного ладу, верховенства права, конституції й закону, охорону прав і свобод людини і громадянина, здійснення прямого народовладдя, державної влади та місцевого самоврядування.

Досліджуючи гарантії реалізації функцій органів публічної влади різних рівнів у процесі децентралізації, уважає, що найважливішою серед таких гарантій є «система стримувань і противаг». І вже в межах цієї системи гарантіями належного здійснення своїх функцій всіма рівнями публічної влади є правові, організаційні та фінансові. До правових гарантій здійснення власних функцій центральним рівнем публічної влади автор відносить нормативно-правові акти, які регулюють порядок створення, існування, обсяги компетенцій всіх елементів вертикальної структури організації публічної влади; організаційні гарантії − оптимальний адміністративно-територіальний устрій, а також кадрове, матеріальне (фінансове) забезпечення відповідних органів вертикальної структури організації публічної влади; фінансовими гарантіями діяльності складових рівнів публічної влади є своєчасне наповнення консолідованого бюджету та ефективне його виконання.

Погоджуємося з тим, що «двоїстий» характер місцевої публічної влади в Україні, тобто те, що вона поєднує місцеву державну виконавчу владу та владу самоврядного характеру, є підґрунтям своєрідної «системи стримувань і противаг» у функціонуванні місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, але для ефективного її функціонування вважаємо за необхідне проведення реформування, перш за все, оптимізувавши самі системи місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, реформувавши їхню територіальну основу та провівши чітке розмежування повноважень місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади.

Що ж стосується судового захисту прав місцевого самоврядування та інтересів держави в особі місцевих державних адміністрацій, то слід зазначити, що практика судів загальної юрисдикції у цій сфері є дуже різноманітною. Безумовно, більша частина спорів припадає на адміністративні суди, коли мова йде про оскарження дій або бездіяльність місцевих органів публічної влади. При цьому не завжди з боку відповідних органів місцевої публічної влади подаються позови, відповідно до Конституції та законів України до місцевих, господарських судів, з метою захисту прав комунальної та державної власності, охорони і збереження комунального та державного житлового фонду, охорони земель, контролю за дотриманням законодавства у сфері містобудування, охорони культурної спадщини, захисту прав дітей тощо. Уважаємо, що робота органів і посадових осіб місцевої публічної влади у сфері судового захисту своїх прав має бути активізована, чому сприятиме розповсюдження позитивних прецедентів по захисту прав і реформована система національного правосуддя.

Розглядаючи гарантії місцевої публічної влади, доцільно також зазначити, що під час розробки та втілення в життя гарантій здійснення місцевої публічної влади в Україні важливо використовувати досвід країн Європейського Союзу. Саме тому аналізувалися законодавчих актів, які присвячені гарантіям місцевої публічної влади в зарубіжних країнах. Так, з аналізу змісту Закону Великої Британії про децентралізацію від 15 листопада 2011 року, Закону Іспанії № 7/1985 від 2 квітня 1985 року про основи місцевого самоврядування (зі змінами станом на 30 грудня 2013 року), Закону Фінляндії

про місцеве врядування від 17 березня 1995 року (зі змінами станом на 2012 рік), Загального кодексу Франції про територіальні одиниці від 21 листопада 1996 року, Закону Швеції про місцеве врядування (1991 року зі змінами станом на 2003 рік) [1, с. 458−474], убачається, що безпосередньо термін гарантії місцевої публічної влади або місцевого самоврядування європейським законодавцем не вживається, але в усіх зазначених актах йдеться про фінансування діяльності структур, що здійснюють місцеву публічну владу.

Цікавим є також досвід функціонування системи демократії на місцевому і регіональному рівнях у Німеччині. Зокрема, контроль за діяльністю місцевої демократії в Німеччині не повинен ні обмежувати право муніципалітету приймати рішення, ні заважити його бажанню брати на себе відповідальність. Відповідно до принципу мінімального втручання, посилення засобів контролю передбачається тільки тоді, коли звичайні засоби не подіяли. З метою захисту від рішень муніципальних і сільських округів громадяни користуються правом опротестування, яке вони застосовують також за необхідності захистити себе від рішень державних структур. Ці справи віднесені до компетенції адміністративних судів [2, с. 51–52].

Очевидно, ключовими елементами системи гарантій місцевої публічної влади є умови, засоби і способи, які забезпечують ефективну реалізацію місцевої публічної влади в Україні. Умови являють собою ті обставини, за яких відбувається функціонування місцевої публічної влади, а саме: загальний стан суспільних відносин, економічні, соціальні, політичні, ідеологічні, культурні показники існування суспільства. Способами є юридично закріплені права та обов’язки суб’єктів правовідносин у сфері здійснення місцевої публічної влади, використання та виконання яких і зумовлює функціональну складову місцевої публічної влади. Засоби, як елемент системи гарантій місцевої публічної влади, пов’язані не з абстрактним теоретичним розумінням місцевої публічної влади, а з її реальною складовою, дійсним матеріальним виявленням, ними є матеріальна (комунальне та державне майно, рухоме та нерухоме, земля, земельні ресурси) та фінансова (бюджет та інші джерела фінансування) основи місцевої публічної влади, а також людський ресурс (члени територіальної громади, посадові та службові особи місцевих органів публічної влади).

Цільове призначення конституційних гарантій здійснення публічної влади полягає в забезпеченні організаційної та матеріально-фінансової самостійності її органів і посадових осіб у розв’язанні питань місцевого та загальнодержавного значення; у захисті прав публічної влади та створенні сприятливих умов для їх комплексної реалізації.

Удосконалення нормативного забезпечення гарантій місцевої публічної влади, у тому числі й щодо організаційного забезпечення системи місцевих органів публічної влади, має бути одним із ключових напрямів сучасної конституційної реформи. Зокрема, важливим є формування державної політики з урахуванням необхідності матеріального, фінансового та кадрового забезпечення діяльності місцевих органів публічної влади.

Бібліографічні посилання:

1. Досвід децентралізації у країнах Європи : зб. док. /Пер. з іноз. мов ; Заг. ред. В.Б. Гройсмана. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 766 с.

2. Структура и функционирование системы демократии на местном и региональном уровне: Рада Европы. Германия (по состоянию на 1992 год). – Страсбург, 1993. 54 с.

Кириченко В.М., к.і.н., доц. (Запоріжжя, Україна)
Соколенко Ю.М., ст. викладач (Запоріжжя, Україна)

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Децентралізація – це складне політико-правове явище, що охоплює дуже широкий спектр наукових сфер (філософія, право, політологія, управління тощо) та є предметом їх дослідження, а також є однією з найбільш обговорюваних проблем як у політичних, так і в наукових колах. Децентралізація сьогодні набуває глобального масштабу, адже починаючи з 70-80 років минулого століття і дотепер у більшості західних державах проведено суттєві реформи в цьому напрямі, головним завданням яких було не питання вибору між централізацією і децентралізацією, а встановлення оптимального балансу між ними. Як зауважує І. О. Кресіна, «навіть критики децентралізації змушені визнати, що завдяки їй у світі повноваження розподіляються між всіма рівнями управління рівномірніше» [1, с. 13]. У той же час кожна держава з огляду на особливості національних традицій, культури, ментальності населення тощо мають власні проблеми, зокрема навіть у таких високо розвинутих і соціально успішних країнах, як Великобританія, Франція, Італія, Польща, були значні труднощі під час здійснення децентралізації публічної влади. Водночас, досвід цих та інших держав переконливо свідчить що на сучасному етапі розвитку найкращих результатів у вирішенні питань місцевого значення, за словами С. Г. Серьогіної, досягають там, де вдається, з одного боку, максимально наблизити місце прийняття владних рішень до місця проживання громадян (тобто здійснити децентралізацію влади), а з другого – якомога більше залучити пересічених громадян до участі у виробленні, прийнятті та реалізації владних рішень (тобто здійснити демократизацію влади) [2, с. 30].

Тому обираючи свій шлях, Українській державі необхідно докласти максимальних зусиль для запобігання негативних тенденцій та не слід переносити той чи інший зарубіжний досвід без його адаптації, а потрібно насамперед як зазначив радник з конституційних питань Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи А. Делькамп, «вчитися на помилках

інших» [2, с. 17]. Як слушно наголосив В. К. Симоненко, «це має бути наш власний, вітчизняний продукт, з урахуванням історичної, політичної спадщини, економічного і демографічного стану» [3, с. 8].

Децентралізацію як конституційно-правове явище можна розглядати у широкому та вузькому значеннях. У широкому значенні – це сучасна демократична модель організації публічної влади, а в вузькому – це цілеспрямований процес перерозподілу публічної влади шляхом делегування певного обсягу владних повноважень і функцій (які до речі до кінця не визначені) та перерозподілу відповідних фінансових матеріальних й інших ресурсів від центральних і місцевих органів виконавчої влади до відання органів місцевого самоврядування, які мають відповідати вимогам Європейської хартії місцевого самоврядування, до якої Україна приєдналася в 1997 році. Таким чином, децентралізація спричиняє ліквідацію чотирьох існуючих монополій: політичної монополії партії влади; монополії центральної влади; фінансової монополії держави; монополії адміністрування [2, с. 26]. Тобто – це створення нової моделі публічної влади в Україні, в якій побудова партнерських відносин між органами державної влади та органами місцевого самоврядування сприяє подальшому демократичному розвитку країни.

Варто наголосити, що значною конституційно-правовою проблемою децентралізації публічної влади в Україні є відсутність чіткої доктринальної основи місцевого самоврядування, невизначеність його політико-правової природи та перспективних напрямів розвитку. Тобто, без докорінного реформування цих питань неможливо розв'язати проблеми децентралізації публічної влади та вдосконалити вітчизняну модель місцевого самоврядування.

Але, на жаль, в Україні протягом усіх років її незалежності, неодноразово декларувалася необхідність здійснення децентралізації публічної влади, однак кардинальних змін у цій сфері практично так і не відбулося. Однією з причин цього є непослідовність, а часто й небажання центральних органів державної влади змінювати наявну модель державного управління і місцевого самоврядування. Також незважаючи на те, що одразу після прийняття Конституції України її положення щодо місцевого самоврядування стали предметом критики з боку науковців, громадськості, політичних партій та окремих політиків, підготовку великої кількості офіційних конституційно-проектних пропозицій щодо внесення змін до Конституції України, усе це за висловлюванням Ю. С. Шемшученка, лише призвело «до ще більшої заплутаності у вітчизняній моделі місцевого самоврядування» [4, с. 5].

Концептуальний аналіз офіційних та інших версій законопроектів про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації публічної влади, розроблених у 2003-2018 роках, в яких пропонувалось перейти від наявної консервативної моделі місцевого самоврядування, за якої вона здійснюється лише на рівні територіальних громад, а на рівні регіонів – областей і районів має фактично символічний характер, до повноцінної системи місцевого самоврядування на всіх рівнях організації суспільства, дає змогу зробити висновок про те, що децентралізація публічної влади в Україні наразі перебуває

у невизначеному стані, а також наявність «розриву» між нормативним закріпленням та практикою реалізації, що не дає підстав у найближчому майбутньому очікувати її якісних позитивних результатів.

У зв'язку з зазначеним, потрібно докорінно змінити підходи щодо вироблення стратегії проведення децентралізації публічної влади та вибору шляхів досягнення поставлених цілей. На нашу думку для цього необхідно:

– науково переосмислити та з урахуванням думок вітчизняного та міжнародного експертного середовища змінити філософію національної моделі організації місцевого самоврядування, тобто слід визначитися з трансформаційною парадигмою суспільного розвитку, яка має бути покладена в основу його конституційної та законодавчої моделі;

– здійснити систематизацію чинних нормативно-правових актів і офіційних законопроектів щодо децентралізації публічної влади та відповідність їх положенням норм Європейської хартії місцевого самоврядування;

– здійснити глибоке дослідження зарубіжного досвіду децентралізації публічної влади, сутність особливостей механізму децентралізації та моделей його застосування у різних державах світу, а не застосовувати лише «кальку» проведених реформ місцевого самоврядування Польщі;

– для реального, дієвого впровадження децентралізації публічної влади здійснити комплексне конституційне, законодавче та політико-правове її забезпечення, у тому числі прийняти закон про адміністративно-територіальний устрій України, в якому сформулювати і затвердити поняття кожної адміністративно-територіальної одиниці: громада, район, область, а також визначити, що саме в них вкладається, яка різниця між цими поняттями і де їх точки перетину. При цьому слід розуміти, що зазначені адміністративно-територіальні одиниці – це єдиний соціально-економічний комплекс. Наприклад, відносини між державою і регіонами найповніше втілено у розділі V «Області, провінції і комуни» Конституції Італійської Республіки від 22 грудня 1947 р., з доповненням від 18 жовтня 2001 р. У ч. 1, 2 ст. 114 якої зазначено, що «Республіка включає комуни, провінції, столичні міста, області і державу. Комуни, провінції, столичні міста та області є автономними утвореннями із власним статутом, повноваженнями та функціями відповідно до принципів, установлених Конституцією» [5];

– водночас з запровадженням трирівневої системи адміністративно-територіального устрою України (громада, район, область), здійснити передачу функцій виконавчої влади від місцевих держадміністрацій виконавчим органам рад відповідного рівня, а також ліквідувати держадміністрації та замість них ввести державного уповноваженого із контрольно-наглядовими і координаційними функціями.

Отже, децентралізація – це фактично реформа демократичного громадянського суспільства, яка в жодному разі не послабить державу, а навпаки, її посилить. І тому альтернативи децентралізації як стратегічного розвитку держави не існує.

Бібліографічні посилання:

1. Кресіна І. Вплив децентралізації на ефективність публічної влади. *Віче.* Київ, 2015. №12. С. 11–13.
2. Новітній конституційний процес в Україні: питання децентралізації влади: матеріали Всеукраїнського форуму учених-правознавців. *Право України*. Київ, 2015. № 11. С. 9–53.
3. Симоненко В. К. Реформи: адміністративно-територіальна, адміністративна і децентралізації – триєдині. *Регіональна економіка.* Київ, 2017. № 2. С. 5–9.
4. Шемшученко Ю. В. Концептуальні проблеми регіональної політики і децентралізації влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Віче.* Київ, 2015. №12. С. 3–6.
5. Конституции зарубежных государств: учеб. пособ. / сост. В. В. Маклаков. 4-е изд. Москва: Волтерс Клувер, 2003. 624 с.

Кравцова З.С., к.ю.н. (Київ, Україна)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЗАСАД ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Саме засади взаємодії органів державної влади є одним із найскладніших питань організації та функціонування апарату держави. Ці питання не втратили своєї актуальності і на сьогоднішньому етапі розвитку держави.

Засади взаємодії органів державної влади залежать від багатьох факторів, а саме: юридичних, економічних, історичних, міжнародних, психологічних, філософських, соціальних тощо. Слід наголосити, що від інших форм соціальної взаємодії владу вирізняє специфічна ознака асиметричності, так як владні відносини, це відносини покори та домінування волі одного суб’єкта над волею іншого. Державна влада виражає зв'язок особливих соціальних суб’єктів і знаходить свій пряв у різноманітних динамічних формах залежності, незалежності чи взаємозалежності.

Комплексний аналіз наукових праць та досвід конституційно-правової практики дає можливість виокремити ряд характеристик державної влади в Україні, що сприятиме виокремленню та розкриттю засад взаємодії органів державної влади. Так, публічна влади має інституційних характер, тобто державні органи є переважно сталими, а державні службовці змінюються. Першочерговим завданням державної влади є організація суспільства на основі взаємних інтересів. В історії не було держав, яких оминали конфлікти, і тому виключно публічна влада має конституційне право на їх легітимне вирішення, яка має приймати рішення без тотального впливу приватного чи бізнесового інтересу. Досвід доводить, що саме політична еліта є такою, яка знаходиться на заваді виникненню та розвитку соціальних конфліктів.

Зауважимо, що взаємодія органів державної влади також проявляється у процесі державного управління, законотворчості, правосуддя, державного

примусу та контролю, що має відбуватись на основі конституційних демократичних апробованих засадах, за умови визнання потреби та блага людини найвищою соціальною цінністю. Класичний принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову направлений серед іншого на досягнення певної мети – конституційно-правової свободи людини та їх об'єднань.

При підготовці Української Конституції в 1996 році не всі світові досягнення юридичної науки були сприйняті і закріплені в текст Основного Закону. У контексті обраної теми зосередимося на принципі розподілу влад як одному із основоположних, засадничих постулатів сучасного конституційного права.

Цілий ряд українських вчених відстоюють позицію, що при розробці Конституції України була допущена методологічна помилка, яка і зараз є причиною політичних протистоянь та збоїв у роботі державного апарату. Мова в першу чергу йде про те, що в основу моделювання державної влади у проекті Конституції України було закладено принцип, сформульований Джоном Локком та Шарлем Монтеск'є щодо поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову, принцип, який зараз не охоплює всіх функціональних гілок державного механізму.

Розробники Конституції України не достатньо врахували наступні моменти: з моменту наукової розробки Д. Локка і Ш. Монтеск'є пройшов значний час, за який державний апарат був значно удосконалений і ускладнений; у XVII-XVIII століттях в основу ідеї розподілу влади було покладено завдання не тільки і не стільки народного суверенітету, а завдання обмеження абсолютної королівської влади та позбавлення суспільства від можливої сваволі монарха, якщо він не міг чи не хотів бути мудрим; при підготовці проекту Конституції України у її розробників не вистачило часу для опрацювання моделі місцевого самоврядування, яке вже за цими ж конституційними вимогами є владою територіальної громади, має задекларовану майнову і бюджетну автономію; рівень легітимності обраного народом Президента України такий же, як і всієї Верховної Ради, однак за своїми повноваженнями Президент не може бути віднесений до жодної з означених гілок влади.

В світі вже у XX столітті з'явилися наукові роботи, які дещо по іншому описували систему «гілок» державної влади. Щодо останньої думки звернемося до роботи китайського вченого Сунь Ятсена, який у роботі «Конституція п'яти влад» окрім законодавчої, виконавчої і судової гілок влади виділяв ще екзаменаційну і контрольну влади. Положення Основного Закону України про те, що єдиним джерелом влади є народ не враховує однієї обставини. Народ є не тільки джерелом, але і носієм влади. Досліджуючи «гілки» влади, також доцільно з'ясувати питання про рівні влади.

Вважаємо очевидним, що першим рівнем влади є влада народу як єдиного джерела і єдиного носія влади. Другий рівень влади охоплює систему представницької влади. Ця система включає три гілки: законодавча влада в особі парламенту; президент держави; місцеве самоврядування.

У Конституції України прямо не сказано, що влада належить народу. Народ названий носієм суверенітету та джерелом влади. Однак стаття 5 Конституції у ч. ІІ установлює, що народ здійснює владу або безпосередньо, або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Народ наділяє на виборах владою Парламент, Президента та місцеве самоврядування.

Розподіл влад – не застиглий стан відокремлених державних структур. Це працюючий механізм, який досягає єдності на основі складного процесу погоджень і спеціальних правових процедур, передбачених на випадок конфліктних ситуацій. Власне, із законодавчого закріплення принципу розподілу державної влади і починається її організація.

За статтею 6 Конституції державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Аналіз Української Конституції дає підстави стверджувати, що в її тексті задекларовані органи, які не можуть бути віднесені до законодавчої, виконавчої та судової влади. Це інститут президентства, кваліфікаційні комісії суддів, Вища Рада Правосуддя, прокуратура, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Рахункова палата, Центральна виборча комісія.

Кожна гілка влади і кожен її рівень повинні не лише виконувати свої функції і повноваження, але і проявляти турботу про єдність державної стратегії в цілому. У сучасному конституційному праві принцип поділу влади розглядається не як антитеза єдності державної влади, а як віддзеркалення свого роду функціонального розподілу повноважень між державними інститутами і їх взаємин, як певна функціонально – компетентністна спеціалізація, яка виключає ослаблення влади і сепаратизм.

Також підтверджено, що будь-який розподіл праці тягне його кооперацію та взаємодію, саме тому закріплення принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову має стосуватись не розмежування влади, а розподілу компетенції та ефективному їх взаємозв’язку у забезпеченні завдань суспільства та держави. Сучасна концепція поділу влади в Україні має певні специфічні відмінності від ії класичного викладення в працях вчених. Сьогодні акцент ставиться не скільки на самостійності та незалежності законодавчої, виконавчої та судової влади, скільки на необхідності їх ефективної та дієвої взаємодії при умові реальної дії засади стримувань і противаг на практиці. Погоджуємось із позицією Ю. Фрицького, що «метою стримувань і противаг є реалізація принципу поділу державної влади, а головним завданням та призначенням цієї системи є забезпечення політичної стабільності та безперервності функціонування державної влади, погоджені дії всіх гілок влади, недопущення кризи діяльності державного механізму».

Теза про необхідність одночасного поділу та взаємодії гілок влади підкреслена Верховним судом США по справі президента США Р. Ніксона. У рішенні суду говориться: Конституція вимагає, щоб гілки влади були одночасно відокремлені одна від одної і взаємозалежні, являючись автономними та взаємодіючими одна з одною. Доповнюючи один одного, державні органи за допомогою державної влади об'єднуються для загальної мети – реалізації ст. 3 Конституції України, що проголошує людину вищою цінністю.

Принцип поділу державної влади набуває сенсу лише за тієї умови, коли всі органи державної влади діють у межах єдиного правового поля. Це означає, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6 Конституції України).

Неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу влади і є запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі.

Для забезпечення дієвості державної влади вона повинна бути сильною та добре організованою, мати надійний бюджет, стійкий прибуток, ефективне адміністрування та спроможні до дій силові структури. Досягнути такого результату представляється можливим лише через побудову ефективного механізму взаємодії та координації. Держава ефективно здійснювати свої функції може лише при наявності впливу одних органів та інші, ієрархії посадових осіб та державних структур. Дія принципу суверенітету державної влади супроводжує процес її взаємодії між органи державної, самоврядної влади та інститутами громадянського суспільства. Важливо наголосити, що наявність законодавчо обмеженого впливу інститутів громадянського суспільства є одночасно і передумовою формування демократичної правової соборної держави та реалізації дієвого й прагматичного конституціоналізму.

Відстоюємо позиція, що при розподілі державної влади жоден її інститут не повинен займати домінуючого положення і не мав права перебирати на себе повноваження інших органів, при цьому при виникненні політичних конфліктів законодавча влади має відігравати визначально роль виходячи із ціннісної сутності конституціоналізму. Дану авторську позицію підтверджує сучасна історична практика України виходу із політико-правових криз 2004 та 2014 років.

За умов проведення конституційної реформи в Україні проблема реалізації принципу поділу державної влади актуалізується, оскільки цей принцип не є абсолютним та безумовним. Ряд країн на рівні основного закону закріпили інші гілки влади, наприклад контрольною, наглядовою, інформаційною, громадською, виборною тощо. Вважаємо, що на рівні основного закону перераховувати всі можливі влади є недоречним, головне показати в конституції закріплення принципу розподілу і передбачити механізм недопущення узурпації державної влади в одній інституції.

Є аргументи на користь такої тези, що принцип розподілу державної влади діалектично суперечить ідеям єдності суспільства та єдності державної влади, що походить від нього. Ми вважаємо що принцип субсидіарності має бути покладений в основу процесу взаємодії органів державної влади. Сутність цього принципу у аспекті державного управління зводиться до того, що при неможливості реалізувати в повному об’ємі повноваження, або коли не вистачає повноважень для здійснення закріплених функцій, інший орган державної влади має допомагати наявними власними засобами, за умов дотримання конституційно-правового поля і узгодження із головним виконавцем. Необхідно законодавчо передбачити такий механізм взаємодії

органів та посадових осіб державної влади, який забезпечить конструктивну взаємодію, спрямовану на досягання загальної спільної мети. Сьогоднішня українська практика не виробила такий механізм, тому дослідження засад взаємодії органів державної влади є важливим і актуальним завданням триваючої конституційно-правової реформи в Україні. Необхідно досягти результату, який вже має ефективність в країнах Європейського Союзу, коли відносини між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади повинні будуватися, з одного боку на чіткому закріпленні та відокремленні їх компетенції, а з іншого – на взаємопроникненні з метою забезпечення контролю і ефективної взаємодії з тим, щоб жоден орган не зміг узурпувати всі повноваження і підкорити всю систему державної влади. Розподіл влади має сприяти їх ефективності взаємодії і співробітництва, що забезпечить ефект погодженості та демократизму державного управління.

***Максакова Р.М., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна*)**

НАЙВРАЗЛИВІШІ КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ГРОМАДЯН, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В УКРАЇНІ

Політичні події, що відбулися в Україні у 2013-2014 роках призвели до появи нової вразливої (з точки зору дотримання прав і свобод) категорії в системі правового статусу особи серед громадян України – внутрішньо переміщені особи (ВПО). Відповідно до положень ст. 1 Закону «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру».

За даними Державної служби статистики України, на початок 2014 року на території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя проживало 1 967 259 осіб, на території Донецької та Луганської областей – 6 583 400 осіб, з них: 4 343 900 у Донецькій та 2 239 500 – у Луганській областях, у тому числі 3 894 тис. (59,15% від загальної кількості) – мешкали в тих населених пунктах, які нині є тимчасово окупованими територіями.

Станом на 6 травня 2019 року, за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взято на облік лише 1 377 468 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим. Отже, не зважаючи на існування такої інформаційної бази даних можна сказати, що об'єктивно визначити, яка кількість ВПО на

сьогодні мешкає на підконтрольованій Україні території неможливо. Значна частина мешканців тимчасово окупованих територій стають на облік ВПО лише для отримання пенсій і соціальних допомог і фактично приїжджають на контрольовану територію тільки для їх отримання.

Як свідчить статистика, Донецька та Луганська області стали домівкою для майже половини ВПО. Також лідерами в прийомі ВПО є Харківська, Запорізька, Дніпропетровська, Київська області та м. Київ. Так, наприклад, за інформацією Регіонального штабу з питань соціального забезпечення та тимчасового розміщення сімей та переселенців із зони проведення АТО, у Запорізькій області останнім часом збільшилася кількість звернень громадян для отримання статусу ВПО (що також пов'язано із необхідністю отримання цими громадянами певних видів соціальної допомоги від держави). Так, в Запорізькій області зареєстровано 69 тисяч 526 вимушених переселенців, з них чоловіків - 9771, жінок - 21281, дітей - 17504, інвалідів та людей похилого віку - 20970.

Але не маючи змоги інтегруватися в приймаючих громадах (відсутність житла, належної соціальної підтримки від місцевих органів) певна частина ВПО змушена була повернутися до покинутого місця проживання, що розташоване на тимчасово окупованій території.

Для встановлення об’єктивної картини із дотриманням прав ВПО на Україні та осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях, налагоджено співпрацю з міжнародними організаціями та представниками громадянського суспільства. Діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо дотримання прав ВПО та осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях, також виявила певні проблеми у цій сфері. Так, аналізуючи Щорічну доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2018 рік можна виявити 5 видів прав та свобод ВПО, в реалізації яких офіційно зафіксовано найбільшу кількість проблем. Такими правами є: 1) право на отримання гарантованих державою виплат і допомог; 2) право власності на правосуб'єктність; 3) виборче право; 4) право на свободу пересування; 5) право на освіту. А от ті громадяни, що залишилися проживати на тимчасово окупованій території, за матеріалами Щорічної доповіді Уповноваженого зазнають порушень 6 видів прав та свобод, що є офіційно встановленим, це: 1) право на свободу та особисту недоторканість; 2) право на свободу слова; 3) право на свободу світогляду і віросповідання; 4) право на безпечне для життя та здоров’я довкілля; 5) право на власність; 6) право на охорону здоров’я та соціальний захист.

У зв'язку з такою ситуацією виникає необхідність у розробці додаткових дієвих законодавчих механізмів щодо забезпечення належної реалізації громадянами України які належать до категорій ВПО, або до осіб, що проживають на тимчасово окупованій території, їх конституційних прав та свобод.

Міщенко Ю.О., студентка (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Баєва Л.В., к.ю.н., доцент (Запоріжжя, Україна

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО МІСЦЕВИХ РЕФЕРЕНДУМІВ

На сучасному етапі становлення демократичної держави Україна зіткнулася з завданням вдосконалення та всебічного розвитку форм місцевого народовладдя, представленої безпосереднім волевиявленням громадян як представників певної територіальної громади щодо характеристики питань місцевого значення. Найбільш універсальною формою безпосередньої демократії є інститут референдуму, зокрема, його різновид – місцевий референдум. Право громадян на волевиявлення через місцеві референдуми закріплене в Основному Законі Україні – Конституції, що надає змогу громадянам України бути залученими до питань місцевого значення, впливати на процеси прийняття рішень.

Місцевий референдум являє собою голосування виборців – членів територіальної громади, шляхом якого приймаються рішення з будь-яких питань самоврядного характеру [1, с. 232]. Така форма місцевої демократії забезпечує зменшення ймовірність виникнення конфліктів між членами територіальної громади й представницькими органами та посадовими особами цих громад.

В Україні можливість проведення референдумів є конституційно забезпеченою гарантією прямої участі громадян в управлінні державою. Конституція України статтею 38 зазначає, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах. Також статтею 69 Основного закону України закріплено, що народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії [2].

Законодавство України містить вимоги, що прямо встановлюють обов’язковість проведення місцевих референдумів у разі: прийняття рішення про наділення міських рад правами щодо управління майном і фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах (п.4 ст. 16 Закону України «Про місцеве самоврядування») [3]; прийняття рішення про розміщення ядерних установок і об’єктів (абзац 4 ст. 5 Закону України «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об’єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення») [4]; перейменування географічних об’єктів, а також присвоєння їм імен видатних державних або громадських діячів, представників науки, культури чи інших осіб, діяльність яких не пов’язана з відповідними об’єктами (ст. 5 Закону України «Про географічні назви») [5].

Місцеві референдуми в Україні стали більш поширеним способом здійснення безпосередньої демократії, ніж всеукраїнський референдум. Так, за період від 1991 р. до 2012 р. в Україні відбулося 165 місцевих референдумів.

В той час, як всеукраїнських референдумів було проведено лише два – стосовно проголошення незалежності України у 1991 році й відносно реформи системи державного управління у 2000 році. Отже, аналізуючи проведення референдумів в Україні, можна дійти до висновків, що при відповідному, якісному законодавчому врегулюванні, місцеві референдуми завжди посідатимуть почесне місце серед форм прямої демократії. Але на сьогодні актуальним залишається питання реформування інституту місцевого референдуму, що ставить за мету більш детально зупинитися на особливостях його проведення та перспективах існування.

Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування», місцевий референдум є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення [3].

Розглядаючи європейський досвід, слід зазначити, що місцевий референдум, як місцева форма демократичного волевиявлення, являє собою прямий і ефективний механізм вирішення невідкладних питань територіальної громади й застосовується доволі часто. У законодавстві європейських країн, зазвичай, закріплюється питання, що можуть бути винесені на референдум, здебільшого це питання місцевого бюджету, призначення на державні посади та звільнення з держаних посад, встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги, питання, що належать до повноважень національного уряду. А в Україні, на жаль, законодавство, яке регулює питання місцевого референдуму, відсутнє [6, с. 327].

Проаналізувавши стан законодавства, можна зробити висновок, що найбільшою проблемою правового регулювання інституту місцевих референдумів в Україні наразі є застарілість і неповнота його норм.

Стаття 7 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює лише загальні положення відносно визначення та предмету місцевого референдуму і підкреслює, що порядок призначення та проведення місцевого референдуму, а також перелік питань, що вирішуються виключно референдумом, визначаються законом про референдуми [3]. Але, закону щодо місцевих референдумів не існує з 2012 року, відколи із прийняттям Закону України «Про всеукраїнський референдум» втратив чинність Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми». Проте, згідно з Рішенням Конституційного Суду N 4-р/2018 від 26.04.2018 р. і Закон України «Про всеукраїнський референдум» було визнано неконституційним [7]. Через це виникла невизначеність щодо забезпечення реалізації конституційного права громадян України на прийняття рішень з найвагоміших питань місцевого значення на законодавчому рівні.

З моменту проголошення незалежності в Україні було розроблено достатньо законопроектів про місцеві референдуми. Але, на жаль, за останні роки проблема прийняття спеціального закону не тільки залишилася не вирішеною, а навпаки – набула своєї нагальності. І нині доводиться спостерігати, що навіть через двадцять сім роки незалежності місцеві референдуми в Україні не утвердилися як реальні та дієві

механізми демократичної моделі прийняття легітимних рішень з питань місцевого значення.

У зв'язку з зазначеним, можна наголосити, що в Україні наявна нагальна потреба у розробці закону, який буде регулювати проведення місцевих референдумів. Прийняття спеціального закону дозволить громадянами України реалізувати права на проведення місцевого референдуму, створить належні можливості для реалізації рішень, прийнятих на місцевому референдумі, а також слугуватиме подальшому розвитку громадянського суспільства в Україні. Крім того, наявність профільного закону позитивно вплине на розвиток адміністративно-територіальних одиниць, зокрема, сприятиме зростанню соціальної активності кожного жителя, залученню населення до самоврядного процесу, а відтак становленню повноцінного місцевого самоврядування в адміністративно-територіальних одиницях.

Експерти відзначають, що наявність профільного закону, посприяла б реформі децентралізації та закріпила статус територіальної громади як потужної та самодостатньої адміністративної одиниці. Новий закон має відповідати міжнародним стандартам та рекомендаціям організації процесу місцевого самоврядування. У законі мають бути прописані такі аспекти, як: процедура та суб'єкти ініціативи; регламентація організаційного процесу; визначення низки питань, що можуть бути винесені на місцевий референдум; унормування процесу агітації; забезпечення дотримання прав громадян; виписано демократичні засади захисту та оскарження результатів референдуму.

Таким чином, реформування інституту місцевих референдумів надасть можливість закріпити інститут місцевого самоврядування в Україні, дасть змогу місцевим громадам реалізовувати свої права на самоуправління, дозволить самостійно вирішувати проблеми місцевого значення на основі європейських засад та демократичних цінностей

Бібліографічні посилання:

1. Кравченко В.В. Конституційне право України : навчальний посібник. Вид. 6, виправл. та доповн. К. : Атіка. 2009. 608 с.

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 29 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170.

4. Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення : закон України від 8 вересня 2005 р. № 2861-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №51. Ст. 555.

5. Про географічні назви : Закон України від 31 травня 2005 р. № 2604-IV *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 27. Ст. 360.

6. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету

Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи: пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. Вид. 2-е, випр. і доповн. К. 2009. 500 с.

7. Рішення Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 р. № 4-р/2018 у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про всеукраїнський референдум». *Офіційний вісник України.* 2018. № 41. Ст. 1460.

Моісеєв В. Р., студент (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Максакова Р.М., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

З початку воєнного конфлікту у 2014 році, Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ ООН) надає різноманітні види допомоги внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО). Серед них важливе значення посідає допомога пов’язана з фінансовим спрямуванням, яка і виступає в якості об’єкта дослідження. Звернення саме до цієї тематики обумовлено важливістю фінансової підтримки з боку держави для ВПО в наш час. Це право, яке має громадянин України незалежно від попереднього місця перебування. Воно регламентується перш за все положеннями Закону України (далі – ЗУ) «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 року, а також ЗУ «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» від 01.06.2000 року, ЗУ « Про державну допомогу сім’ям з дітьми» від 19.12.2006 року, постановою КМУ від 01.10.2014 року «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг».

На практиці виконання цих норм полягає в тому, що вже більш ніж 3 роки поспіль ВПО отримують субвенції від держави. Потрібно підкреслити діяльність міністерства з питань тимчасово окупованих територій, яка сприяла наданню державних субвенцій на вирішення питання з житлом та наданню адміністративних послуг. Щороку виділяються кошти з бюджету держави на підтримку місцевих бюджетів. Так, у 2017 році було надано 17 млн. грн, у 2018 та 2019 році – по 34 млн. грн. і більшість цих коштів спрямовуються на вирішення питання щодо придбання та забезпечення житла для ВПО. Це житло є тимчасовим, проте громадяни мають право перебувати в ньому до того моменту, доки не зникне потреба у його користуванні. Спочатку ця субвенція була запроваджена на території Донецької та Луганської області . Потім були ініційовані зміни до постанови Уряду через те, що ВПО перебувають на всій території України і відповідно кошти були розподілені по всій території України. Таким чином, наразі кожна внутрішньо переміщена особа має право подати заявку на отримання такої субвенції не залежно від області чи міста, в якому вона перебуває.

Поряд із позитивними тенденціями державного фінансового забезпечення ВПО також мають проблеми в цій сфері. Адже, як показує практика, дохід на громадянина нижчий, ніж прожитковий мінімум. Підтвердженням цьому є опитування, яке було проведене в березні 2018 року за підтримки Європейського Союзу. За результатами опитування середньомісячний дохід на одного члена домогосподарства становив 2239 грн.. А в грудні 2018 року цей показник становив 2446 грн., тоді як прожитковий мінімум, зазначений Міністерством соціальної політики України на той час становив 3215 грн.

Наступною, але не менш важливою залишається проблема медичного обслуговування. Воно фактично є недоступним для багатьох ВПО через високу вартість медикаментів та медичних послуг і з кожним роком ситуація погіршується. Переконатися в цьому можна, знову ж, звернувшись до статистичних даних. Так, згідно опитувань, у грудні 2017 року було задоволено 85% респондентів. Вже в березні 2018 року цей показник знизився до 62%.

Не зовсім вирішеною є проблема щодо працевлаштування ВПО. Звісно, більшість осіб наразі працевлаштовані. Проте, певний відсоток в активному пошуку роботи. Особливо потрібно відмітити жінок, велика кількість котрих мають проблему працевлаштування. В більшості випадків це обумовлюється відсутністю вакансій. Із цього випливає наступна проблема, яка залежить від працевлаштування особи. Справа в тому, що за законом ВПО мають право на адресну допомогу, яка становить 442 грн., але за умови, що особа на протязі 2 місяців працевлаштується. В іншому випадку, по закінченню цього строку адресна допомога зменшується на 50%, через 2 місяці – ще на 50%.

На практиці ВПО стикаються також з проблемами при оформленні, нарахуванні, продовженні адресної допомоги для покриття витрат на проживання, в тому числі, на оплату житлово-комунальних послуг. Ці проблемні питання пов’язані не лише з практикою застосування, а й з неякісним прописанням положень нормативно-правових актів.

До цієї категорії проблем можна віднести :

– відмову у призначенні або продовженні виплати адресної допомоги, що є незаконним;

– незаконна відмова у призначенні чи продовженні адресної допомоги ВПО, взятих на облік ще до 18 березня 2015 року, так як у їхніх довідках не зазначено про реєстрацію місця проживання ДМС;

– процедура зменшення розміру адресної допомоги сім’ям, які мають право отримувати максимальну суму, що становить 2400 грн. Найбільш актуальною ця проблема є для багатодітних сімей, людей з обмеженими можливостями, пенсіонерів. Адже, згідно 505 постанови загальна сума допомоги на сім’ю визначається з урахуванням кожного члена сім’ї та не може перевищувати 2400 грн. Так, наприклад, якщо у сім’ї є особи працездатного віку і не працевлаштовані протягом 2 чи 4 місяців, вони втрачають право на отримання такої допомоги, хоча вони можуть мати 3 дітей, допомога на кожну становить 884 грн, що в сумі все одно виходить 2400 грн. і діти мають право отримувати виплати впродовж всього періоду. При цьому постанова №505 не зазначає про той факт, що допомога не призначається не всій сім’ї, а тільки не

працевлаштованій особі. Це призводить до скрутного становища сімей, в яких один з батьків, хто виховує дітей, не працевлаштувався.

Стосовно фінансової допомоги ще потрібно зазначити, що іноді відбувається досить несправедливий розподіл адресної допомоги по відношенню до осіб працездатного віку. Так, наприклад пенсіонер, багатодітна сім'я, люди з обмеженими можливостями, одинокі матері в будь-якому випадку мають право на отримання такої допомоги, а от одинокі чоловіки, маючи родину з однією чи двома дітьми, подружжя навіть без дітей, які через ситуацію на ринку праці не мають можливості працевлаштуватися за певний період часу, отримують скорочені виплати адресної допомоги, а по закінченню 4 місяців зовсім припиняються без права на відновлення. До того ж, гостро стояла проблема в певний час щодо осіб, які з різних причин не були взяті на облік як переселенці. Адже отримувати фінансову допомогу вони мають право на підґрунті статусу ВПО. Наприклад при втраті документів виникає потреба звертатися до міграційної служби і виконати певну процедуру для їх відновлення і отримання статусу ВПО. Проте, як показує практика, велика кількість людей так і не змогла реалізувати своє право через виникнення певних проблем і як результат не отримує фінансової допомоги.

Важливою проблемою є обмеження права на пересування для ВПО. Насамперед це стосується перевірок місця проживання переселенців, які регламентуються Постановою КМУ від 04.03.2015 року №79. Відповідно до законодавства залучається поліція, територіальні підрозділи Державної міграційної служби, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які можуть будь-коли перевірити місце проживання особи. Якщо в результаті буде встановлено, що ВПО не проживає за вказаною адресою, вона знімається з обліку як особа, що перемістилась з тимчасово окупованої території України без попередження чи повідомлення цього особі. Таким чином ВПО просто прив'язані до певної адреси і не можуть реалізовувати своє конституційне право на свободу пересування. Наслідками цього є втрата статусу, що тягне за собою неможливість ВПО реалізувати права на соціальне, пенсійне забезпечення, безоплатне медичне обслуговування і т д.

Підтвердженням цьому можна вважати роз'яснення Верховним Судом при розгляді справи № 263/7763/17, в результаті якої було встановлено , що не можна припиняти виплачувати пенсії переселенцям через їх відсутність за місцем проживання. Так, згідно п.2 п.12 Порядку здійснення контролю за проведенням соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам за місцем їх фактичного проживання / перебування соціальні виплати припиняються в разі встановлення факту відсутності внутрішньо переміщеного особи за фактичним місцем проживання / перебування згідно з актом обстеження матеріально побутових умов сім'ї.

Проте, ч.1 ст.49 Закону «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначає випадки, в яких виплата пенсії за рішенням територіальних органів Пенсійного фонду або за рішенням суду припиняється. У цьому переліку немає надходження інформації про відсутність позивача за місцем проживання.

Отже, можна сказати, що проблеми стосовно фінансової підтримки переслідують внутрішньо переміщених осіб і сьогодні. Для їх вирішення потрібно здійснювати певні зміни стосовно законодавства, зокрема:

1. Привести у відповідність нормативну базу. Узгодити ЗУ "Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб" із нормами Постанов Кабінету Міністрів України, які регламентують реалізацію прав та свобод внутрішньо переміщених осіб.

2. Прийняти відповідні та більш детальніші нормативно-правові акти, які дозволять реалізовувати ВПО свої права.

3. Внести зміни до Постанови КМУ від 04.03.2015 року №79 щодо перевірок місця проживання переселенців.

В результаті ми отримаємо налагоджену систему щодо забезпечення фінансової підтримки ВПО.

Наливайко Л.Р., д.ю.н., проф. (Дніпро, Україна)
Орєшкова А.Ф., викладач (Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

За часів своєї незалежності внаслідок збройної агресії на Сході України та в Автономній Республіці Крим наша держава вперше стикнулась з проблемою внутрішнього переміщення своїх громадян. В науковій літературі зустрічається одразу декілька синонімічних понять, які застосовують до подібної категорії осіб: «внутрішній біженець», «внутрішній переселенець», «вимушений переселенець», «внутрішній мігрант», «вимушений мігрант» тощо. В офіційних нормативно-правових актах України їх визначено як «внутрішньо переміщена особа» (далі – ВПО), що найточніше відповідає англомовному терміну «internally displaced persons».

Окремим питанням, які стосуються правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні, присвячено наукові роботи, таких науковців, як: Є. Герасименко, Р. Голдмен, Ф. Денг, Б. Піроцький, М. Малиха, В. Микитенко, Є. Микитенко, І. Козинець, К. Крахмальова, М. Кобець, Л. Шестак, М. Сірант, Н. Тищенко та ін.

У ст. 3 Конституції України зазначається, що утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Так, слід звернути увагу, що у вирішенні питань, пов'язаних із забезпеченням прав і свобод ВПО важливе місце посідає діяльність держави в особі органів державної влади та місцевого самоврядування, адже ці особи перебуваючи під юрисдикцією нашої держави є новою найбільш незахищеною категорією громадян зі спеціальним статусом.

Станом на 18.03.2019 р., за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взято на облік 1 363 170 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим [1].

В умовах сучасних інтеграційних та глобалізаційних процесів зумовлюється необхідність напрацювання міжнародною спільнотою, загальновизнаних принципів і норм міжнародного права, стандартів і правил діяльності держав у різних сферах функціонування соціальних спільнот і життєдіяльності людини, зокрема у контексті забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. В науковій літературі акцентується увага, що в контексті забезпечення та посилення міжнародно-правових механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина, в тому числі внутрішньо переміщених осіб важливим є неухильне дотримання і виконання положень міжнародного права всіма державами не допускаючи при цьому суперечностей їм норм національного права. Враховуючи важливу роль договорів в історії міжнародних відносин, визнаючи їх зростаюче значення, як джерела міжнародного права і, як засобу розвитку мирного співробітництва саме Віденською конвенцією про право міжнародних договорів [2], встановлено для держав-учасниць порядок укладання, додержання, застосування і виконання міжнародних договорів та їх обов'язковість відповідно до принципу pacta sunt servanda.

В науковій літературі одним із дискусійних питань в контексті забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є співвідношення міжнародного та національного права яке потребує доктринального вивчення. Так, на думку М. Буроменського, згідно з українським законодавством виконання міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачає його пріоритет перед національним законом та іншими актами законодавства, крім Конституції України [3, с. 55]. Натомість В. Шаповал вважає, що ратифікований парламентом міжнародний договір шляхом прийняття закону об'єктивно має силу закону. Його співвіднесеність із законами за змістом та наслідками здійснюваного регулювання має встановлюватися за принципом «наступний закон скасовує попередній» [4, с. 79].

Актуальним є аналіз норм міжнародного законодавства у сфері забезпечення захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

Генеральна Асамблея ООН у 1972 р. розширила мандат Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (далі – ЦВКБ ООН), який охоплював біженців та шукачів притулку, тобто людей, які вимушені залишити країну проживання та шукати міжнародного захисту, на осіб, переміщених всередині країни. З 1998 р. на міжнародному рівні основоположним документом у сфері захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є схвалений структурами ООН документ «Керівні принципи з питань про переміщення осіб усередині країни» [5]. Керівні принципи були розроблені відповідно до мандату, наданого Представнику Генерального секретаря ООН з питань внутрішньо переміщених осіб п. Францису Денгу Комісією з прав людини ООН у 1992 р., підтвердженого пізніше резолюціями як самої Комісії, так і Генеральної Асамблеї ООН [6]. У принципах визначено нормативні основи праворозуміння відповідальності держави, під юрисдикцією якої перебувають внутрішньо переміщені особи. Керівні принципи не підлягають ратифікації і обов'язковому виконанню у зв'язку з тим, що вони не є

міжнародним договором. Керівні принципи, деталізують існуючі норми міжнародного права та пояснюють, як їх можна застосовувати в контексті захисту прав і свобод внутрішньо переміщених осіб.

У 2008 р. в межах Проекту Брукінгз-Берн розроблено Вказівки для законодавців та політиків із захисту внутрішньо переміщених осіб (Protecting Internally Displaced Persons: A Manual for Law and Policymakers) (далі – Вказівки), які у свою чергу містять, як Керівні принципи, так і найкращі національні практики держав, які стикались із проблемою внутрішнього переміщення осіб [7]. Зважаючи на те, що явище внутрішньо переміщення осіб є не тільки в Україні, а й в інших державах, дослідження зарубіжного досвіду реалізації прав і свобод зазначеної категорії осіб може бути актуальним для українського законодавця.

Іншим глобальним міжнародним стандартом є «Принципи Пінейро» або Принципи з питань реституції житла і майна біженців і переміщених осіб (що становлять інтегральну частину остаточної доповіді Спеціального доповідача Підкомісії із заохочення і захисту прав людини Комісії з прав людини ООН Паулу Сержіу Пінейро) [8] – є спеціальним стандартом, присвяченим одному з найважливіших для переміщених осіб питанню – реституції житла, землі й іншого майна. Принципи Пінейро охоплюють як правові, так і технічні питання такої реституції щодо трьох категорій осіб: біженців, внутрішньо переміщених осіб, а також тих примусово переміщених осіб, які перетнули національний кордон і тому вже не є внутрішньо переміщеними, проте не можуть бути кваліфіковані і як біженці; були розроблені, зокрема, відповідно до положень міжнародного права з прав людини, міжнародного гуманітарного права, а також національного досвіду Боснії та Герцеговини, Бурунді, Камбоджі, Кіпру, Гватемали, Косово та Південної Африки й Руанди [9].

Аналізуючи вищезазначені міжнародні стандарти, можемо зауважити, що наявність спільних рис, а саме: закріплення стандартів у формі принципів, а не міжнародних договорів; змішаний характер правового регулювання, який проявляється в розробці міжнародних правових інструментів на основі інкорпорації найкращої національної практики та рекомендація міжнародного інструменту до застосування державами, які мають проблеми внутрішнього переміщення осіб.

Захист внутрішньо переміщених особі став загальноприйнятою задачею на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Проте, можливості допомоги внутрішнім переселенцям залишалися обмеженими. У 2011 р. УВКБ ООН ініціювало широкий перегляд глобального Кластера захисту, а в 2012 р. виступило з новою програмною заявою і стратегією щодо забезпечення комплексного підходу до захисту. Замість того, щоб обмежуватися гуманітарною допомогою, він повинен охоплювати всі аспекти переміщення і продовжуватися до того часу, поки потреби і проблеми, пов'язані з переміщенням, залишаються невирішеними [10, с. 20].

Для вирішення проблеми вимушеного переміщення у світі, в тому числі і внутрішньо переміщених осіб, було запропоновано зміцнення міжнародної солідарності.

Вирішення проблеми внутрішньо переміщених осіб, як зазначається в публікації УВКБ ООН «Становище біженців у світі, 2012: у пошуках солідарності», вимагають солідарності на трьох рівнях. Один вид солідарності вимагається від приймаючої сторони щодо самих переміщених осіб, як від тих общин які приймають внутрішніх переселенців, так і від тих общин, куди вони повернуться. Другий вид солідарності вимагається від національних урядів щодо своїх переміщених громадян. Третій вимір солідарності вимагається від міжнародного співтовариства щодо внутрішньо переміщених осіб, які потребують допомоги та захисту; ситуації, коли національна влада не бажає діяти, узаконюють та зобов'язують міжнародне співтовариство прийняти участь у захисті і наданні допомоги внутрішнім переселенцям [10, с. 19-20].

У міжнародному праві на ВПО поширюються права закріплені в загальних міжнародних актах, якими є: Загальна декларація прав людини 1948 р.; Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. та два додаткових протоколи до неї 1977 р.; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р.; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.; Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання 1984 р.; Римський статут міжнародного кримінального суду 1998 р.; Конвенція про права дитини 1989 р.; Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) 2006 р. тощо.

Говорячи про міжнародне законодавство щодо захисту прав і свобод ВПО, можемо зазначити, що провідна роль стосовно їх створення серед європейських міжнародних організацій належить Раді Європи, у межах якої були прийняті Конвенція про захист прав і основоположних свобод, Рекомендація Rec (2006)6 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо внутрішньо переміщених осіб, Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи 1877(2009) щодо захисту прав людини довгостороково переміщених осіб, 1901(2010) щодо вирішення майнових питань біженців і ВПО, резолюції 1708(2010) про вирішення питань власності щодо біженців і ВПО і 2028(2015) про гуманітарну ситуацію в Україні: біженці та ВПО та інші.

У реалізації міжнародних стандартів важлива роль щодо захисту внутрішньо переміщених осіб належить Організації з безпеки та співробітництва в Європі, яка створена на основі Глави VIII Статуту ООН та є однією з найбільших у світі регіональних організацій [11]. В 1999 р. на Стамбульському Саміті держави-учасниці ОБСЄ утвердили Платформу Безпеки з метою співпраці, зміцнення взаємного характеру відносин між організаціями та установами, що займаються просуванням всеосяжної безпеки в зоні дії ОБСЄ (I.1) [12]. Цим документом передбачена і співпраця ОБСЄ з різними органами та агентствами ООН (II.2).

Визнаючи зв'язок між конфліктом та переміщенням у 1998 р. ОБСЄ та УВКБ підписали Меморандум про зміцнення співпраці, яка передбачала співпрацю з широкого кола концептуальних і оперативних справ, а саме забезпечення обміну оперативною інформацією, вироблення скоординованих

підходів, що дозволяють уникнути дублювання роботи, забезпечення ефективного використання наявних у розпорядженні обох організацій ресурсів.

Слід акцентувати увагу, що саме міжнародна присутність може стримувати наростання конфліктів та запобігати порушенню прав людини та у контексті чого їх наслідків. Зважаючи на це, 21 березня 2014 р. внаслідок агресії Російської Федерації у зв'язку зі зверненням Уряду України в ОБСЄ і консенсусним рішенням усіх 57 країн-учасниць ОБСЄ розпочала свою роботу Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ (СММ) в Україні [13]. Щодня Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні збирає інформацію і звітує про ситуацію з безпекою в щоденних звітах, інформація про конкретні інциденти на місцях викладена в Оперативних звітах [14].

У Рішенні Ради Міністрів ОБСЄ №3/11 «Про елементи конфліктного циклу, пов'язані з укріпленням здатності ОБСЄ щодо раннього попередження, раннього реагування, налагодження діалогу щодо підтримки у посередництві, а також постконфліктній реабілітації», прийняте у Вільнюсі 2011 р., зазначається: «права […] осіб, що піддаються ризику вимушеного переміщення або вже постраждали від нього, повинні отримувати ефективний захист на всіх стадіях конфліктного циклу» [15].

Отже, незважаючи на значну кількість міжнародних нормативно-правових актів, провідну роль у забезпеченні прав і свобод внутрішньо переміщених осіб належить національному законодавству держави, всередині якої проходять міграційні процеси. Адже, ефективним засобом забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб є застосування саме національних нормативно-правових актів пов'язаних з правами як людини загалом, так і внутрішньо переміщених осіб.

Бібліографічні посилання:

1. Офіційний веб-портал Міністерства соціальної політики. URL: https://www.msp.gov.ua/news/16846.html.
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_118/print1509603426822676.
3. Конституція України : науково-практичний коментар / В.Б. Авер'янов та ін. ; ред. кол. В. Я.Тацій та ін. Харків; Київ: Право, Ін Юре, 2003. 808 с.
4. Шаповал В. Системи національного та міжнародного права і конституційне регулювання. *Вісник Конституційного Суду України*. 2004. № 2. С. 61–80.
5. Керівні принципи ООН з питань переміщених осіб в середині країни від 22 липня 1998 р. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml.
6. Introductory Note by the Representative of the SecretaryGeneral on Internally Displaced Persons Mr. Francis M. Deng. URL: http://www2.wpro. who.int/internet/files/eha/toolkit/web/Technical%20References/Internally% 20Displaced%20Persons/Guiding%20Principles%20on%20Internal%20Displacement.pdf

7. Сторінка Брукінгз-ЛШЕ проекту. URL: http://www.brookings.edu/ research/papers/2008/10/16-internal-displacement., Вказівки для законодавців і політиків. URL:http://www.brookings.edu/~/media/research/files/papers/2008/10/16-internal-displacem ent/10_internal_ displacement_manual.pdf.

8. Комитет ООН по экономическим, социальным и культурным правам, Принципы по вопросам реституции жилья и имущества беженцев и перемещенных лиц : Окончательный доклад Специального докладчика, 28 июня 2005, E/CN.4/Sub.2/2005/17. URL: http://www.refworld.org.ru/ docid/5538ff744.html.

9. Резюме, п. 6 Введения, п. 1.1 и 1.2 Принципов по вопросам реституции жилья и имущества беженцев и перемещенных лиц : Окончательный доклад Специального докладчика, 28 июня 2005, E/CN.4/Sub.2/2005/17. URL: http://www.refworld.org.ru/ docid/5538ff744.html.

10. The State of the World's Refugees: In Search of Solidarity, 2012. 32 p. URL: http://www.unhcr.org/4fc5ceca9.html.

11. Статут Організації Об'єднаних Націй. Міжнародний документ. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

12. Стамбульський документ 1999 года. I.1. URL: http://www.osce.org/ru/ mc/39573?download=true.

13. Специальная мониторинговая миссия ОБСЕ в Украине. URL: http://www.osce.org/ru/ukraine-sm.

14. Реакція ОБСЄ на кризу в Україні. Станом на 20 жовтня 2014 року / Військові оціночні заходи – OSCE: www. files. ethz.ch/isn/184707/Ukraineian.pdf; Експертні безпекові дебати «Prism Security Debates». Позиційний документ «Україна – ОБСЄ: безпекові питання та взаємозалежність», лютий 2016. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/prism_ security201602.pdf).

15. OSCE Ministerial Council Decision № 3/11 on Elements of the conflict cycle, related to enhancing the OSCE's capabilities in early warning, early action, dialogue facilitation and mediation support, and post-conflict rehabilitation MC.DEC/3/11. URL: http://www.osce.org/mc/86621?download=true.

Ніколюк А.А., студентка (Запоріжжя, Україна)
Наук.кер.: Бостан С.К. д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ПРИХОВАНА АГІТАЦІЯ В «ДЕНЬ ТИШІ» ЯК ОДНА З ПРОБЛЕМ ПЕРЕДВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Щойно завершилися чергові вибори Президента України (21 квітня 2019 р.). Як на президентських, так і на інших, зокрема парламентських чи місцевих виборах перемога учасників виборчих змагань багато в чому залежить від вдалого проведення передвиборної агітації, яка становить важливу та невід'ємну складову виборчого процесу. Вона охоплює підготовку та розповсюдження певної інформації агітаційного характеру спрямованої на формування політичної свідомості електорату, визначає симпатії та антипатії за кандидатів, впливає на остаточний вибір громадян. Як свідчить практика, саме

на цьому етапі виборчого процесу відбувається найбільша кількість порушень виборчого законодавства через неоднозначність розуміння поняття «передвиборної агітації» [1, с. 27].

Відповідно до ч. 1 ст. 58 Закону України «Про вибори Президента України» передвиборна агітація – це здійснення будь-якої діяльності з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного кандидата на пост Президента України. Передвиборна агітація може здійснюватися у будь-якій формі та будь-якими засобами, що не суперечать Конституції України та законам України [2]. Це означає, що під час передвиборної агітації учасники виборчих перегонів мають рівні можливості показати виборцям свої переваги, ідеї, програми, гасла, наміри стосовно подальшого розвитку держави та суспільства, демонструвати свою матеріальну, організаційну, ідеологічну та кадрову потужність, і водночас, разом з тим, показувати слабкі сторони та вразливі місця своїх опонентів.

Відповідно до ч. 2, 4 ст. 57 Закону України «Про вибори Президента України» передвиборна агітація закінчується о 24 годині останньої п’ятниці перед днем виборів. Передвиборна агітація у період виборчого процесу поза строками, встановленими у цій статті, забороняється [2]. Після закінчення виборчої кампанії не повинно відбуватись жодного «висвітлення» політичних кандидатів із закликами на їхню користь або проти них, настає так званий «день тиші». Це період за якого виборці мають час, щоб «переварити» всю отриману інформацію під час кампанії, і без тиску прийняти свідоме рішення кому із кандидатів слід віддати власний голос.

Проте, у зв’язку з тим, що поняття «передвиборної агітації» є недостатньо повним і точним, правила «дня тиші» завжди порушуються шляхом розміщення політичної реклами поза часовими межами передвиборної кампанії. Незважаючи на заборону кандидати обходять норму закону й маніпулюють громадською думкою, розміщуючи рекламу своїх політичних партій на білбордах по усій країні. Це так звана «соціальна реклама» із зображенням партійної символіки та з використанням типової кольорової гами та стилістики, з якими виборці асоціювали той чи інший партійний бренд [3, с. 7].

Ця технологія дає змогу ухилитись від вимог виборчого законодавства та створює неконкурентні умови для всіх учасників виборчих перегонів. В той же час така форма агітації не несе в собі жодного змістовного навантаження та здебільшого розрахована на коротке гасло щодо болючих для суспільства економічних або політичних проблем [4].

Комітет виборців України (далі – КВУ) визначає проведення незаконної агітації у переддень та день голосування як нагальну проблему. Так, відповідно до Звіту КВУ за результатами спостереження за виборами Президента України в день голосування 31 березня 2019 року зазначено, що упродовж 30 березня в регіонах України було розміщено значну кількість матеріалів, які мали ознаки прихованої агітації на користь окремих кандидатів на пост Президента. Слід зазначити, що ці матеріали не містили прямих закликів голосувати за чи проти

окремих кандидатів, однак були виконані у тій же стилістиці, кольоровій гамі, з тими ж шрифтами, що й інші агітаційні матеріали кандидатів. Поширення агітації також мало місце безпосередньо в день голосування [5].

Ця ситуація є логічним наслідком недосконалості законодавства та відсутності практики оперативного реагування на подібні випадки з боку регуляторних органів.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що необхідно вдосконалити чинне виборче законодавство шляхом доповнення та уточнення поняття «передвиборної агітації». Крім того, є необхідність впровадження положення для подальшої ідентифікації її форм і методів та визначення незалежного регуляторного органу, який буде найкраще контролювати його дотримання, врахувавши при цьому, що передвиборча агітація є найбільш поширеним та дієвим інструментом політичної боротьби, в якій, як-то кажуть «усі засоби гарні».

Бібліографічні посилання

1. Марцеляк О. В. Передвиборна агітація: до питання сучасного доктринального розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2018. № 51. Т. 1. С. 27–32.

2. Про вибори Президента України : Закон України від 05 березня 1999 року № 474-XIV : станом на 28.02.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-14.

3. Дроздик Л. А. Тренди політичної зовнішньої реклами під час позачергових парламентських виборів 2014 року в Україні. *Держава та регіони. Серія : Соціальні комунікації.* 2015. № 3. С. 104–108.

4. Прихована агітація як форма маніпуляції. Громадянська мережа ОПОРА : веб-сайт. URL: https://www.oporaua.org/blog/vybory/vybory-prezidenta/vybory-prezidenta-2019/46711-prykhovana-ahitatsiia-iak-forma-manipuliatsii.

5. Звіт КВУ за результатами довгострокового спостереження за підготовкою до чергових виборів Президента України (1-21 квітня 2019 р.) : веб-сайт. URL: http://www.cvu.org.ua/nodes/term/type:news/slug:analytic-reports).

Онопа В. М., студент(Запоріжжя,Україна)
Наук. кер.: Баєва Л. В., к.ю.н., доцент (Запоріжжя,Україна)

ЗАСТОСУВАННЯ ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Формування в Україні правової держави та громадянського суспільства безпосередньо пов’язане з проблемою становлення та розвитку інституту місцевого самоврядування, створення міцних гарантій прав місцевого самоврядування, вирішення якої базується на розробці та застосуванні дійових

умов, прийомів та механізмів їх реалізації у суспільних відносинах. Норми, які закріплюють права місцевого самоврядування, займаючи пріоритетне положення не лише в конституції, а у всій системі законодавства України, повинні швидко і ефективно реалізовуватись у фактичних суспільних відносинах, оскільки на сьогоднішній день розвиток місцевого самоврядування є першочерговим завданням будь-якої демократичної держави. Звідси актуальним видається дослідження гарантій діяльності місцевого самоврядування.

Розвиток місцевого самоврядування в Україні, ефективність здійснення його завдань і функцій, формування дієздатних територіальних громад, підвищення ролі різних форм безпосередньої демократії в житті суспільства залежать від того, наскільки повно забезпечені та захищені права місцевого самоврядування. Одним із основних елементів механізму забезпечення прав місцевого самоврядування є система його гарантій [1, с. 16].

Втілюючи прагнення українського народу побудувати демократичну, правову державу, Конституція України у ст. 5 визначила, що єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює свою владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування займає в політичній системі, тобто в механізмі управління суспільством та державою, особливе місце [2, с. 273].

В Україні необхідність становлення системи місцевого самоврядування є об'єктивною потребою. Демократизація суспільства передбачає участь населення в управлінні муніципальною власністю, що реалізується саме через інститути місцевого самоврядування. Місцеве самоврядування відкриває можливість для членів територіального колективу брати пряму участь у політичному управлінні спільними справами або здійснювати це через органи, які вони обирають. Територіальний колектив повинен мати право визначати структуру цих органів, комплектувати їх склад та контролювати діяльність.

Система гарантій місцевого самоврядування включає в себе сукупність правових, інституційних та процедурних умов, й засобів забезпечення та реалізації формування, стабільності й динаміки розвитку державно-правових відносин. У сукупності та взаємодії між собою ці складові елементи забезпечення місцевого самоврядування створюють механізм його реалізації із досягненням позитивних результатів, стабільності та ефективності [3, с. 82].

Важливо зауважити, що гарантії місцевого самоврядування України – це система загальних умов, факторів та спеціальних (нормативно-правових та організаційно-правових) засобів, які у сукупності та взаємодії між собою забезпечують дієве існування інститутів місцевого самоврядування із подальшим досягненням його стабільності та ефективності.

Відтак, до групи нормативно-правових гарантій відносять сукупність правових норм, принципів, юридичних обов’язків та відповідальності, які утворюють механізм захисту прав органів місцевого самоврядування; натомість, групу організаційно-правових гарантій утворюють державні органи, політичні партії, громадські об’єднання, правозахисні організації, діяльність яких спрямована на забезпечення прав органів місцевого самоврядування, їх ефективність та утвердження всезагальності та вседоступності.

На перший план слід ставити державні гарантії. Під ними треба розуміти правові норми, що містяться в Конституції та інших законодавчих актах. Їх особливістю є те, що вони здійснюються державою. Умовно їх можна поділити на політичні, фінансово-економічні, ідеологічні (виховні) та організаційно-правові.

Політичні гарантії є виразом волі держави, що стосується визнання і підтримки місцевого самоврядування. У найбільш концентрованому виразі він знайшов своє втілення у ст. 7 Основного Закону: «В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування».

Більшість політичних гарантій пов'язана з конституційно-правовими нормами. Це зокрема: право на участь громадян в місцевих референдумах; право громадян вільно обирати і бути обраними до органів місцевого самоврядування; рівне право громадян на доступ до служби в органах місцевого самоврядування (всі ці гарантії містяться в ст. 38 Конституції).

В свою чергу, до фінансово-економічних гарантій належать: законодавче забезпечення матеріальної бази – комунальної власності (ст. 142 Конституції), фінансової основи (ст. 61 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні»); державний захист права комунальної власності; самостійність місцевих бюджетів, участь держави у формуванні місцевих бюджетів, компенсування витрат, що виникли внаслідок рішень органів державної влади (ст. 142 Конституції).

Ідеологічні (виховні) гарантії полягають у повсякденній роботі держави серед населення з метою розкриття суті місцевого (локального) самоврядування, участі громадян в діяльності представницьких органів та інше.

Гарантії організаційно-правового забезпечення функціонування місцевого самоврядування полягають в тому, що органи місцевого самоврядування не входять в систему органів державної влади. Однак органи місцевого самоврядування та їх безпосередня діяльність є складовою частиною державної управлінської діяльності та державної влади в цілому [4, с. 28].

До повноважень територіальної громади віднесено вибори представницьких органів місцевого самоврядування та головних посадових осіб територіальної громади. Вагомими організаційно-правовими гарантіями слід вважати також: заборону органам виконавчої влади, їх посадовим особам втручатися в законну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування, вирішувати питання, віднесені до їх повноваження; підзвітність і підконтрольність місцевих державних адміністрацій районним, обласним радам з питань виконання програм соціально економічного і культурного розвитку, районних, обласних бюджетів, а також з питань делегованих радами повноважень тощо.

Важливе місце у системі місцевих гарантій займають організаційні гарантії. Вони (гарантії) знаходять своє втілення в різних напрямках діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення охорони та виявлення порушених прав жителів локальних об'єднань. Особливе значення має діяльність спеціалізованих, в тому числі правоохоронних органів і місцевого самоврядування. Вона пов'язана перш за все із забезпеченням охорони громадського порядку на території локальних одиниць.

Найбільш широко і повно система гарантування місцевого самоврядування повинна бути представлена на низовому рівні, на рівні статутів територіальних громад. І це не випадково, так як цей рівень забезпечує реальні можливості не тільки проголошення, але й здійснення існуючих прав. У зв'язку з викладеним, доцільним вбачається виділити особливий вид гарантій – місцеві (локальні) гарантії. Обґрунтованість їх виділення закладена у підході до вирішення завдань на основі принципу децентралізації та поєднання нормативно-правового та організаційно-правового гарантування місцевого самоврядування на місцевому (локальному) рівні. Їх закріплення в єдиній системі з системою державних гарантій повинно стати обов'язковою вимогою до статутів територіальних громад.

Місцеві гарантії, як і загальна система державних гарантій, можуть, бути представлені єдністю загальних, спеціальних (юридичних) та організаційних засобів гарантування. При цьому вони можуть бути як гарантії реалізації, так і гарантії охорони прав громадян та органів місцевого самоврядування.

Отже, гарантії місцевого самоврядування в Україні слід розглядати у двох аспектах, з одного боку вони створюються державою на конституційному та законодавчому рівні, з іншого боку – їх набувають у ході реалізації державних гарантій та знаходять своє закріплення у локальних правових актах, насамперед в статутах територіальних громад. Викладене дає підстави стверджувати, що гарантії місцевого самоврядування відіграють важливу роль у становленні правової держави, демократії та існуванні громадянського суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. Юрченко М. М. Гарантії місцевого самоврядування: проблеми дефінітивного визначення та класифікації. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 1. С. 16–21.

2. Нестеренко А. С. Система гарантії місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. Вип. 27. С. 273–278.

3. Мішина Н. В. Гарантії місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України.* 2017. № 10. С. 81–86.

4. Донченко О. І. Діяльність органів місцевого самоврядування як складова державного управління. Правова держава. 2014. № 18. С. 27–32.

Орлова О.О., к.ю.н, доц.. (Дніпро, Україна)
Смирницька Є.В. (Дніпро, Україна)

ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТТІ НА РИНКУ ПРАЦІ

Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, пов'язані з євроінтеграцією та розбудовою нового суспільства рівних можливостей, вимагають зміни усталених поглядів людей на традиційні ролі чоловіка та

жінки, зумовлюючи виникнення нових специфічних проблем у процесі соціалізації осіб різних статей на ринку праці.

Так, останніми роками соціальні норми та цінності щодо розподілу ґендерних ролей у суспільстві стають більш гнучкими, хоча у соціальному досвіді ще стійко відтворюються ґендерні стереотипи минулих років.

Особливо це стосується професій, де представниками ми звикли бачити особу відповідної статі. Наприклад, це такі професій, як: вихователь дитячого садка чи перукар, де саме жінка грає провідну роль, або військовослужбовець чи водій, де головними особами цих професій в більшості випадків є чоловіки.

Сприяти розвитку гендерної рівності є основоположним на шляху до становлення демократичної, соціальної та європейської країни. Розвиток «гендеру» сприятиме удосконаленню сучасного суспільства на всіх соціальних рівнях, це пов’язано із виконанням особою соціально зумовленої ролі, а також зосередженості її на певній професії, яка відповідатиме даній особі.

На сьогодні існує низка досліджень та праць у сфері проблеми гендерної рівності. Особливу увагу потрібно приділити науковим публікаціям таких вчених, як: В. Анікіної, В. Андріїва, О. Артемьевої, Л. Бевзенко, С. Бем, І. Грицай, Г. Мягких, Т. Марценюк, В. Моїсеєва, С. Оксамитної, Н. Оніщенко та В. Філіпчука.

Після проголошення незалежності Україна стала на шлях демократичних перетворень. Одним із вимірів демократії є забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок. Стаття 24 Конституції України, гарантує рівність конституційних прав і свобод та рівність перед законом представників різних статей [1]. Протягом останніх років наша держава на офіційному рівні задекларувала курс на забезпечення ґендерної рівності в українському суспільстві, прийнявши Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків і жінок» [2]. Відповідні принципи містяться й у Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [3].

Забезпечення рівності та недопущення дискримінації відносяться до основоположних міжнародних стандартів. Україна взяла на себе зобов’язання викоренити всі форми дискримінації в політичній, економічній, соціальній і культурній сферах. Більше того, Україна ратифікувала всі основні конвенції Міжнародної організації праці (МОП), у тому числі Конвенцію № 111 про дискримінацію в галузі праці та зайнятості, що особливо опікується питанням викоренення дискримінації на ринку праці [4].

Отже, гендер – соціальна особливість статі людини на відміну від біологічної статі. Це соціально-рольовий статус, що визначає соціальні можливості людини – чоловіка і жінки - в усіх сферах життєдіяльності [5].

Питання ґендерної дискримінації у сфері економіки є комплексним і потребує ретельного вивчення, а однією з найбільш актуальних проблем залишається ґендерна дискримінація при оплаті праці.

За даними моніторингового дослідження Інституту соціології НАН України, упродовж останнього десятиріччя заробітна платня жінок становить у середньому близько 60 % заробітної платні чоловіків. Ще істотніше гендерні

відмінності виявляються в доходах населення в цілому. Практично в усіх вікових групах рівень доходів чоловіків перевищує рівень доходів жінок у середньому в 1,6 рази [6].

Поширена з боку роботодавців дискримінація стосовно жінок у процесі найму суттєво обмежує їхні можливості працевлаштування в тому числі на високооплачувані та престижні посади. Роботодавці як в приватному, так і в державному секторах регулярно підкреслюють бажану стать працівника в оголошеннях про вакансії та використовують інформацію про сімейні обставини яку вони вимагають під час співбесід аби відмовити жінкам у роботі. Вимоги щодо віку та зовнішності теж можуть стати перепоною навіть якщо жінки повністю відповідають посаді з професійної точки зору Роботодавці виправдовують своє бажання наймати чоловіків традиційними стереотипами стосовно фізичних та інтелектуальних можливостей жінок та їх сімейних обов'язків результаті жінки все більше витісняються в низькооплачувані сферу послуг та державний сектор або шукають роботу в тому числі і за сумісництвом в нерегульованому тіньовому секторі. Багато жінок їдуть за кордон в пошуках кращих економічних можливостей [7].

Ми повністю поділяємо думку В. М. Андріїва, який, аналізуючи становище жінок на ринку праці, дійшов висновку, що риси, які відрізняють соціальну поведінку чоловіків та жінок, продовжують визначати ставлення до жінок на роботі [8].

Вибудовується цікавий ланцюжок соціальних ролей і прав жінок в українському суспільстві: для соціальної самореалізації жінка повинна мати дітей. Паралельно вона повинна робити внесок до сімейного доходу, тобто працювати поза домом.

Отже, можна визначити, що проблема дискримінації жінок існує, навіть не дивлячись на правову регламентацію заборони дискримінації.

На сьогодні соціально-демократичний розвиток нашої країни перебуває у стані трансформації. Проблема рівності жінок і чоловіків торкається усіх сфер, проте особливої актуальності набувають питання професійної діяльності та оплати праці за однакову роботу. У наш час чоловіки і жінки мають однакові можливості, права та потенціал для реалізації. Знаходячись на одному соціальному рівні, всі в незалежності від статі мають право робити політичні, соціальні, національні та культурні внески задля реалізації демократизму та незалежності нашої держави. До уваги мають братися передусім професійні якості.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 року. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 28. Ст. 532)

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 року. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 561.

3. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5206-VI : станом на 30.05.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17 (дата звернення: 18.04.2019).

4. Праця жінок: дискримінація по відношенню до жінок на українському ринку праці. HumanRightsWatch Європейський та Центральноазіатський відділ. URL: https://www.hrw.org/reports/2003/ukraine0803/ ukraine0803uk.pdf.

5. Поняття та суть «гендера». Основні парадигми інтерпретації гендерних відносин URL: http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=670

6. Структурні виміри сучасного суспільства: навчальний посібник /[за ред. С.Макєєва]. К., 2006. 372 с.

7. Праця жінок дискримінація по відношенню до жінок на українському ринку праці. URL: http://helsinki/org/ua/files/docs/1157723430/pdf/

8. Андріїв В. М. Жінки і ринок праці: деякі гендерні аспекти. Рівність жінок і чоловіків в Україні: правові аспекти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (20-21 листопада 2000 року). Київ. 2000. С. 174–177.

Самбор М.А., к.ю.н.,член-кор.
Академії наук вищої освіти України (Прилуки, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТРОКУ СПОВІЩЕННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

Навколо права на свободу мирних зібрань точаться жваві дискусії. Одним із актуальних предметів дослідження права на свободу мирних зібрань є саме обов'язок суб'єкта здійснення даного права завчасно сповістити органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування про намір здійснення права на свободу мирних зібрань. На жаль норми чинного законодавства не врегульовують дане питання, хоча Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 у справі № 1-30/2001 за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) [2] зазначив, що положення ч. 1 ст. 39 Конституції України щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій треба розуміти так, що організатори таких мирних зібрань мають сповістити зазначені органи про проведення цих заходів заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення. Ці строки не повинні обмежувати передбачене ст. 39 Конституції України право громадян, а мають служити його гарантією і

водночас надавати можливість відповідним органам виконавчої влади чи органам місцевого самоврядування вжити заходів щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей. Визначення конкретних строків завчасного сповіщення з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення тощо є предметом законодавчого регулювання.

У такий спосіб Конституційний Суд України вказав єдиному органові законодавчої влади – Верховній Раді України на виконання її повноважень, а саме прийняття законів (п. 3 ч. 1 ст. 85 Конституції України [1]), спрямованих на усунення прогалин у здійсненні права на свободу мирних зібрань.

Не дивлячись на те, що норми національного законодавства прямо не визначають строк від дня такого сповіщення до дати проведення масового зібрання, разом із цим норми процесуального законодавства, зокрема Кодексу адміністративного судочинства України [3] непрямо визначають вказані строки. Наприклад, ст. 280 КАС України, встановлює, що позовна заява про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань, яка надійшла пізніше ніж за 24 години до часу проведення заходів, визначених ч. 1 ст. 280 КАС України, залишається без розгляду.

Встановлення строків сповіщення про намір здійснення права на свободу мирних зібрань є важливим кроком у розвитку системи національного законодавства, спрямованого на утвердження принципів верховенства права та дотримання прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

На перший погляд, законодавче визначення строку сповіщення про намір здійснення права на свободу мирних зібрань, в українському правовому просторі має декілька аспектів: перший – пов'язаний із розумінням права на свободу мирного зібрання; другий – із масовим заходом та співвіднесенням вказаних елементів. Адже міжнародне право визнало існування та захист з боку держав саме права на свободу мирних зібрань, тоді як у Конституції України мова йде про право збиратися мирно, без зброї і проводити заходу у формах, перерахованих у конституційній нормі.

Як наслідок таких різних підходів, питання строку сповіщення також має декілька підходів до його аргументації: 1) строк завчасного сповіщення про намір здійснення права на свободу мирних зібрань; 2) строк завчасного сповіщення про проведення масового заходу. На перший погляд вказані строки нічим не різняться, однак останні за своїм змістовним призначенням є ключовими, оскільки у першому підході пов’язані із здійсненням права на свободу. Виходячи зі змісту права на свободу, можливості, здійснення якої ніким та нічим не може бути обмеженою, очевидно передбачає відсутність самого сповіщення. А от за другого підходу ключовим є сам масовий захід, проведення якого потребує відповідної підготовки як самого (самих) організатора, так і суб’єктів публічної адміністрації чи інших суб’єктів, уповноважених розпоряджатися відповідними місцями (територіями чи будівлями, частинами будівель). Недарма, навіть Конституційний Суд України вів мову про завчасне сповіщення про дату проведення масового зібрання, а не про здійснення права на свободу мирних зібрань.

Крім того, свобода у здійсненні права на мирні зібрання й полягає у тому, що суб'єкт здійснення незалежний здійсненні свого права від будь-якого іншого суб'єкта. Недарма, ряд країн у національному законодавстві встановив норму, яка не містить жодних обов'язків суб'єкта здійснення права на свободу мирних зібрань сповіщати органи публічної адміністрації (виконавчої влади чи місцевого самоврядування) про здійснення даного права, за винятком тих випадків, коли масові заходи проводитимуться у публічному місці.

Натомість, переконані, що чинне законодавство вкрай потребує правового регулювання повноважень суб'єктів публічної адміністрації, наділених владними повноваженнями, щодо вирішення питань щодо вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів; здійснення контролю за забезпеченням при їх проведенні громадського порядку.

Лише у контексті здійснення таких повноважень, спрямованих не лише на забезпечення здійснення права на свободу мирних зібрань конкретних суб'єктів, а й дотримання прав, свобод та інтересів інших людей, підтримання правового порядку у суспільстві, набуває цінності розв'язання питання строку завчасного сповіщення про здійснення права на свободу мирних зібрань у громадських місцях (використовуємо саме таке поняття, оскільки останнє має легальне визначення та є предметом адміністративно-деліктної та кримінально-правової охорони). Такий строк завчасного сповіщення повинен гарантувати з одного боку свободу здійснення права на мирні зібрання, а з іншого – повноцінну можливість забезпечення здійснення даного права у межах та спосіб, визначених чинним законодавством із дотриманням прав, свобод та інтересів людей, які працюють, служать в органах публічної влади.

Строк сповіщення, вважаємо, має охоплювати собою часовий проміжок, який гарантує можливість законно обмежувати здійснення права на свободу мирних зібрань, а так само вжити ефективних заходів щодо усунення перешкод на шляху здійснення цього права. Тому вказаний строк сповіщення має охоплювати і процесуальні строки. На нашу думку, строк завчасного сповіщення також повинен унеможливити зіткнення суб'єктів здійснення права на свободу мирних зібрань за умови, коли різні масові заходи з кардинально протилежними інтересами збігаються у місці та часі. Безперечно, що строк сповіщення про намір здійснення права на свободу мирних зібрань у 10 днів (п. 2 Указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» [5], який діяв в Україні протягом майже 25 років), надто великий. Хоча досліджуваний строк у 7 днів (ст. 9 Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні, затвердженого постановою Верховної Ради України від 17 грудня 1993 року № 3748-XII [4]), покликаний для інформування населення про проведення зборів, стосується сповіщення саме населення, а не органів публічної адміністрації, а тому останній не може розглядатися у якості строку сповіщення органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування про намір

здійснення права на свободу мирних зібрань, однак повинен враховуватися під час законодавчого врегулювання досліджуваного питання.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що строк сповіщення про намір здійснення права на свободу мирних зібрань є важливим елементом механізму (алгоритму) здійснення та забезпечення здійснення права на свободу мирних зібрань, а також невід'ємним елементом забезпечення здійснення інших прав, свобод та інтересів людини і громадянина, що збігаються у місці та часі. Разом із цим, вважаємо, що вказаний строк відіграє значимішу роль саме для суб'єктів публічної адміністрації, які виступають об'єктами таких сповіщень і до повноважень яких належить забезпечення здійснення даного права, підтримання правопорядку під час зібрань, які є наслідком здійснення права на свободу мирних зібрань. На наше переконання строк сповіщення має залежати від виду заходу, форми здійснення права на свободу мирних зібрань, місця, а також складу учасників, і становити у межах від 5 до 3 діб. Строк сповіщення в обов'язково має знайти місце у нормах позитивного права, які регулюватимуть порядок здійснення права на свободу мирних зібрань та його забезпечення з боку уповноважених органів та посадових осіб.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96- вр.

2. Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 у справі № 1-30/2001 за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01.

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15.

4. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні: постанова Верховної Ради України від 17 грудня 1993 року 3748-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3748-12.

5. Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР: Указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v9306400-88.

Тимчишин Т.М., к.ю.н. (Львів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ЄС У КОНТЕКСТІ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Реалізація заходів із європейської інтеграції потребує ретельного наукового аналізу правових аспектів, пов'язаних із діяльністю Європейського

Союзу та правами фізичних і юридичних осіб, що перебувають під його юрисдикцією. З огляду на євроінтеграційну політику України і перспективу до ЄС очевидним є перспектива зміни правового статусу громадян України та наділення їх додатковими правами. Крім того, у процесі проведення конституційної реформи надзвичайно важливо врахувати особливості регулювання прав і свобод фізичних та юридичних осіб, а також специфіку становища громадян вказаного інтеграційного об'єднання.

У можливості реалізації політичних прав вбачається участь громадян в управлінні державою і суспільством. Таким чином, сам факт визнання за громадянами ЄС окремих політичних прав проявляє унікальний і більш ніж просто наднаціональний характер Європейського Союзу. Політичні права відображають статус і рівень ЄС і забезпечують, залучення громадян Союзу до рішення загальних справ в масштабах об'єднаної Європи. До основних політичних прав громадян входять: виборчі права, свобода зборів і асоціацій, право приватних осіб на доступ до офіційної документації, право петицій та ін. Більше того, шість з семи вказаних в Маастрихтському договорі прав європейського громадянина носять саме політичний характер [1, с. 42].

Дослідження установчих актів та інших нормативних актів Європейського Союзу дозволяє дійти висновку, що електоральні права громадян ЄС, що поділяються на активні і пасивні та можуть бути реалізовані як на рівні Європейського парламенту, так і на муніципальному рівні. Електоральні муніципальні права регламентовані ч. 1 ст. 22 Договору про функціонування ЄС 1957 р. [2] (далі – ДФЄС), згідно з якою кожен громадянин Союзу, що проживає в державі-члені, громадянином якої він не є, має право обирати та бути обраним на місцевих виборах у державічлені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави. Це право реалізується з урахуванням детальних положень, які ухвалюються Радою, що діє одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом; ці положення можуть передбачати відступи, коли це виправдано особливими для держави-члена проблемами. Відповідно до ч. 2 ст. 22 ДФЄС кожен громадянин Союзу, що проживає в державі-члені, громадянином якої він не є, має право обирати та бути обраним до Європейського Парламенту в державі-члені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави. Це право реалізується з урахуванням детальних положень, які ухвалюються Радою, що діє одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Європейським Парламентом; ці положення можуть передбачати відступи, коли це виправдано особливими для держави-члена проблемами. У ст. ст. 39 та 40 Хартії ЄС про основоположні права 2000 р. [2] вказані правові приписи отримала аналогічне закріплення. Основними правовими актами вторинного acquis ЄС, що визначають специфіку електоральних прав громадян ЄС, є Директива Ради ЄС 93/109/ ЕС від 06.12.1993 р., яка визначає принципи права участі в процедурі виборів Європейського парламенту для громадян Союзу, що мешкають в державі-члені, що не є державою їх національного громадянства [3], та Директива Ради ЄС 94/80/ЕС 19.12.1994 р., яка забезпечує

ті ж самі принципи і можливі привілеї для участі в муніципальних виборах громадян Союзу, які мешкають в державі-члені, що не є державою їх національного громадянства [4].

Сам факт закріплення за європейськими громадянами подібної правомочності зміцнює як їх офіційний статус, так і сам інститут громадянства ЄС. Відзначимо, що надання електоральних прав громадянам при формуванні Європейського Парламенту є абсолютною новелою в міжнародному праві, з позицій якого ЄС – це особливий тип міжнародних міжурядових організацій, в яких вказана інституція – один з вищих керівних органів. Проте з позиції національного права формування парламенту громадянами – загальнопоширена практика. Щодо електоральних прав на муніципальних виборах, то подібний правовий механізм на сьогодні відомий багатьом державам.

Окрім того, сьогодні є чинними окремі міжнародно-правові акти з цих питань. До прикладу, у прийнятій в рамках Ради Європи Конвенції про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 05.02.1992 р. (Україна на сьогодні не приєдналася), міститься зобов'язання для держав-учасниць надати кожному іноземцю права голосувати і висувати свою кандидатуру на вибори до місцевих органів за умови, що він відповідає тим самим вимогам, які застосовуються до громадян, і на законних підставах проживав у відповідній державі упродовж 5-ти років до виборів. Крім того, Конвенція допускає висловлення застережень, щодо визнання за іноземцями тільки активного виборчого права на муніципальних виборах (ст. 6). Станом на сьогодні законодавством багатьох держав регламентовано надання вище вказаного політичного права на місцевому рівні. Наприклад, у Данії та Швеції на виборах до місцевих органів мають право брати участь іноземці, які прожили у відповідній адміністративній одиниці не менше 3 років; в Нідерландах та Естонії – будь-які іноземці – за умови постійного проживання на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці впродовж останніх 5 років; в Угорщині – будь-які іноземці, що постійно проживають на території адміністративно-територіальної одиниці, незалежно від строків проживання [5, с. 53].

Підводячи необхідно зазначити, що на сьогодні створена значна правова основа реалізації електоральних прав, що сприяє прискоренню процесів формування ЄС. З огляду на набрання чинності Угоди про асоціацію та поглиблення інтеграційних процесів з метою набуття членства Україною в Європейському Союзі, національне виборче законодавство потребуватиме значних змін.

Бібліографічні посилання:

1. Саракуца М. О. Деякі аспекти реалізації політичних прав громадян Європейського Союзу. *Право і суспільство*. 2014. № 1. С. 4248.

2. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали. /М. В. Буроменський та ін. ; за заг. ред. М. В. Буроменського. Х. : Право, 2015. 328 с.

3. Council Directive 93/109/EC of 6 December 1993 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and stand as a candidate in electionsto the European Parliament for citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals of 06.12.1993 URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ TXT/?uri=celex:31993L0109

4. Council Directive 94/80/EC of 19 December 1994 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and to stand as a candidate in municipal elections by citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals. URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994L0080 &from=EN

5. Іванчо В.І. Вплив громадянства Європейського Союзу на конституційно-правовий статус іноземців у країнах Європейського Союзу *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки.* 2014. № 4(2). С. 51–60.

Fedorenko Maksym, student (Warsaw, Republic of Poland)

PRAWA I WOLNOŚCI CZŁOWIEKA W EUROPIE POST LIBERALNIEJ

Liberalizm, jak ideologia i praktyka oświadcza priorytetu indywidualistycznych wolności i ich obrony od nadużyć państwa czy socjalnych grup, ma dawne upływy i mocne i dotychczas tradycje. Oczywiście, że w tym sensie możemy odwołać się jeszcze do myślicieli Dawnej Grecji. W szczególności, do Sokratesa i jego ideałowi «wolnego człowieka», który kieruje się w swojej działalności najpierw własną moralnością.

Współczesny liberalizm, który stał z skutków Reformacji, która tolerowała «*liberalizm różnorodności w religii*», a później – z wyników «Sławnej Rewolucji (*Glorious Revolution*)» 1688 roku w Anglii i był uzasadniony w doktrynie konstytucjonalizmu J. Locka, po raz pierwszy otrzymał swoje prawne wcielenie w Konstytucji USA 1787 roku.

Chociaż, przykłady unormowało ideologii liberalizmu były znane przedtem w różnych etatach Północnej Ameryki. Tak, Generalna Asambleja Virginji na początku 1786 roku przyjęła «Akt o ustaleniu religijnej wolności», w którym ustaliła na prawach prawa:

«...że ... cali ludzie powinni być wolne w spowiadaniu i bronieniu w dyskusji swoich religijnych poglądów i że to nie w najmniejszej mierze nie muszą ograniczać, rozszerzać czy jeszcze w bądź jaki sposób zaznaczać się na ich obywatelskich prawach» [1, s. 274].

Tamtym samym, fundatorzy USA nie tylko wprowadzili tolerancje wśród obywateli, ale i trend co do sekularyzacji (fr. *sécularisation*, od łat. *saecularis* – «świecki») ustroju państwowego i społecznego w USA na zasadach racjonalizmu i liberalnej demokracji.

«Anglo–saksie» korzenie klasycznego liberalizmu zakiełkowało w pracach J. Washingtona, T. Paina, A. de Tocquevillia, innych myślicieli, a także w praktyce

Sądu Najwyższego USA i angielskich sądów. Chociaż, wartości i ideologia liberalizmu miały swoje interpretacje i w innych państwach. W pierwszej kolejności, w Zachodniej Europie, a mianowicie – w Niemczach, gdzie I. Kant, W. Humboldt, K. Popper i inne uzasadniały «liberalizm autonomii», w Francji, gdzie J.–J. Rousseau, Ch.L. Minteskiusz i inni myśliciele upatrywały w liberalizmie przyszłość.

W późniejszym że wartości i idei liberalizmu otrzymały swoje wszechstronne uznanie i rozpowszechnienie w konstytucjach państw Zachodniej Europy i USA w poł XIX – XX w. A po Drugiej Wojnie światowej wartości liberalizmu, które wcielały się najpierw w: 1) wolnościach człowieka; 2) przewodzeniu prawa i konstytucyjności; 3) różnorodności form demokracji i demokratyzacji politycznych procesów; 4) sprawiedliwości i sądowym przeglądzie; 5) rynkowej gospodarce *etc*, były urzeczywistnione na poziomie międzynarodowym – w Ogólnej Deklaracji Praw człowieka 1948 roku i innych międzynarodowych umowach.

Pojawienie tych międzynarodowych dokumentów, znamionowało sobą «rewolucję ochrony» praw człowieka w świecie. I ta «rewolucja» dała swoje świetne płody w powojennej Europie, Ameryce, a później i w państwach Azji, Afryki, Australii i Oceanii. Liberalne wartości i liberalna demokracja okazały się pięknymi «lekami» dla krajów, które przeżyły koszmar fszystowskich, komunistycznych i militarnych reżimów, i dążyły do budowy konstytucyjnych reżimów, założonych na szacunku do człowieka, jego praw i wolności.

Po krachu byłego ZSRR i utworzenia postsowieckich republik, włącznie z niezależną Polską i Ukrainą, nastąpiła nowa epoka rozwoju liberalizmu. Znany amerykański myśliciel współczesności F. Fukuyama w swoje pracy «Koniec historii i ostatni człowiek» (1989 r.) nazwał te wydarzenia «*światową liberalną rewolucją*». Przy czym, F. Fukuyama akcentował na nierozerwalnym związku liberalizmu i demokracji. On pisze o «*światowym charakterze współczesnej liberalnej rewolucji*», która potwierdza, że *«… działa fundamentalny proces, co dyktuje ogólną ewolucyjną prawidłowość dla całych ludzkich społeczeństw … istnieje jest pewna Uniwersalna Historia, co prowadzi do boku liberalnej demokracji*» [3, s. 90–91].

Ubiegłe stulecie i początek XXI jaskrawie zademonstrowały tryumf liberalnych wartości w świecie, co okazało się w:

– rozwojowi obywatelskiego społeczeństwa i jego instytutów w państwach z liberalno–demokratycznymi reżimami, świadczę co do ich tak zwanych «społecznych forów», gdzie socjalnie aktywni obywatele komunikują , łączą się, bronią swój «morał zasad» i zrealizują własne inicjatywy: od kontroli za działalnością władz publicznych i organów miejscowego samorządu – do delegowania do ich swoich przedstawicieli;

– znacznemu rozszerzeniu i umocowaniu w licznych międzynarodowych aktach «najnowszych pokoleń» praw i wolności człowieka (prawo do prywatności w globalnej sieci Internet, prawo do eutanazji, prawo do szacunku do anatomii ludzkiej osobistości i tym podobne) i różnych socjalnych grup (prawa i wolności seksualnej mniejszości i tym podobne);

– demokratyzacji współczesnych politycznych reżimów i rozpowszechnieniu, obok bezpośredniej i przedstawicielskiej demokracji, tak zwanej «demokracji

uczestnictwa» albo demokracji partycypacyjna (budżety partycypacyjni, elektronowe petycje i tym podobne);

– globalizacja liberalnych wartości, zasad i praktyk, która okazuje się w stworzeniu takich supermocarstw struktur jak Unia Europejska, która wyraźnie rozszerzyła się w 2008 roku i jednoczy 28 państw Europy, i stał się drogowskaźnikiem dla rozwoju innych europejskich państw i tym podobne.

Razem z tamtym, zrodzone liberalizmem w XXI st. «nowe wartości» (globalizacja, wielokulturalność i inne) i praktyki ich realizacji okazały się niejednoznacznymi i doprowadziły do kryzysu wartości liberalizmu i liberalnej demokracji.

Ekspansja liberalnej demokracji do Afganistanu, Iraku, Libii, Syrii i innych państw Azji i Afryki z wciągnęło potencjału NATO zrodziły falę migracji do UE, a idee wielokulturowośći, rozpowszechnione w UE w praktyce były niejednoznaczny postrzegają różnymi państwami–uczestniczkami UE.

Liberalna demokracja i jej kluczowe formy, najpierw wybory i referenda, zaznały i zaznają w Unii europejskiej i innych państwach świata strat przed naciskiem populizmu, założonego na krytyce liberalnych wartości. Tak «*Brexit*», który stał się wynikiem referendum 23 czerwca 2016 roku, w Wielkej Brytanii i Gibraltarze co do wyjścia ze składu Unii Europejskiej, już prawie trzy lata nie ma jednoznacznego wsparcia w samej Anglii i destruktywnie wpływa na rozwój UE.

Wybory w szeregu państw–uczestniczek UE, które przeszły za ostatnie 5 lat, coraz częściej przyprowadzają do parlamentów tak zwanych «polityków poza systemem», które coraz częściej bronią antyliberalni poglądy, propagują radykalne, w tym i nacjonalistyczne idee.

Podobne i inne tendencje zaświadczają kryzys liberalnej demokracji w państwach Zachodniej cywilizacji. To jest niebezpiecznym czynnikiem co do wyborów do Parlamentu europejskiego, które odbędą się w maju tego roku. Właściwie, o tym świadczy i treść Manifestu europejskich patriotów «Europejski dom w ogniu», podpisanego na początku tego roku takimi znanymi intelektualistami jak Bernard– Henri Levy, Milan Kundera, Adam Zagajewski, Anna Applebaum i inne. W nim akcentuje:

«Przebywaliśmy w iluzji końcowej Europy, wpisanej w przyrodzie rzeczy, czegoś, że to będzie nawet przy naszej bezczynności, – bo taki «sens historii»… Z tą leniwą Europą, bez prężnej i myśli, musimy pożegnać się. U nas nie ma wyboru. Kiedy grzmi populizm, należy pragnąć Europy – owak utoniemy pod jego falami» [2].

Naszym zdaniem, ten Manifest konstatuje kryzys system, ale nie śmierć liberalnej demokracji w Unii Europejskiej i w świecie w całości. Upatruje się, że liberalizm jak i dowolny system wartości i zasad, w jego współczesnym wyglądzie dosięgł szczytu swojego rozwoju i ma dwie drogi:

1) otrzymać nowy wymiar wartości i sensy, wzmocnić swój potencjał przy wsparciu «społecznych forów» i grup intelektualistów, i transformować się do neoliberalnej demokracji;

2) uznać, że liberalizm na dzisiaj zrealizował swoją misję i zrobiła kluczowe wartości Zachodniej cywilizacji (wolność indywiduuma, konstytucyjne ograniczenie publicznej władzy, sprawiedliwe sądownictwo i inne) w dominującej większości

państw i regionów świata, ale utracił swój powab przez falę populizmu, co obiecuje «proste rozwiązania skomplikowanych problemów». Mówią, że liberalizm ma krótkie terminy, przy wsparciu współczesnych myślicieli, może transformować się do post liberalizmu otrzymać nowe wartości i nowe praktyki.

Najważniejszym naszym zdaniem, powinno być że post liberalna demokracja (udoskonalenie «*e*–demokracji» z wciągnęło technologii blockchaine z rozszerzeniem metod i form demokracji uczestnictwa na regionalnym poziomie i wzmacnianiem «ponadnarodowej demokracji» w UE) i post liberalna model obrony praw jak i wolności człowieka, który by rozwijał się za dwoma kierunkami: 1) rozwój systemu «najnowszych praw człowieka» i 2) udoskonalenia nie tylko prawnych, ale i ogólnych mechanizmów zabezpieczenia praw i wolności człowieka (kształtowanie nowych doktryn obron praw człowieka, poszukiwanie alternatywnych państwu mechanizmów finansowego i materialno–technicznego zabezpieczenia praw i wolności człowieka i tym podobne).

Bibliographic references:

1. Джефферсон Т. Автобиография. Заметки о штате Виргиния / Томас Джефферсон ; состав. и общ. ред. А.А. Фурсенко ; пер. В.М. Большакова с участ. В.Н. Плешкова. Л. : «Наука», 1990. 314 с.

2. Маніфесту європейських патріотів «Європейський дім у вогні». Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.ji–magazine.lviv.ua/2019/europejskyj–dim–u–vogni.htm

3. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / пер. с англ. М. Б. Левина. М. : Изд–во «АСТ», 2015. 576 с.

Бень Я.В., аспірант (Київ, Україна)

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Відповідно до Закону «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р., Служба безпеки України – це державний правоохоронний орган спеціального призначення, що забезпечує державну безпеку України, підпорядкований Президенту України і підконтрольний Верховної Раді України [1]. На неї покладається, у межах визначеної законодавством компетенції, захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб.

В умовах глобалізації та сучасного стану національної безпеки України, гібридної війни Росії проти України та інтеграційних процесів держави питання

вдосконалення механізмів співпраці СБ України із органами державної влади та місцевого самоврядування набуває особливої актуальності тому, що деякі складові національної безпеки держави, а саме економічна та інформаційна безпека, стають вразливішими.

Як відомо, СБ України, під час реалізації своїх завдань і функцій, взаємодіє з органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами. Громадяни України та їх об'єднання, інші особи сприяють законній діяльності Служби безпеки України на добровільних засадах [1].

Тісна взаємодія громадян, інститутів громадянського суспільства та органів держави з СБ України відбувається, перш за все, в рамках реалізації установчої функції Верховної Ради України, яка затверджує загальну структуру, чисельність і функції, а також Президента України, який визначає організаційну структуру СБ України і здійснює відповідні кадрові призначення.

Верховна Рада України та Президент України мають також значні контрольні повноваження щодо діяльності Служби безпеки України. Так, Голова СБ України щорічно подає їм письмовий звіт про діяльність СБ України. Крім того, він регулярно інформує парламент та Комітет Верховної Ради України з питань оборони і державної безпеки про діяльність СБ України, про стан державної безпеки, дотримання чинного законодавства, забезпечення прав і свобод людини та з інших питань, а главу держави, членів Ради національної безпеки і оборони України та посадових осіб, спеціально призначених Президентом України, – з основних питань своєї діяльності, про випадки порушення законодавства, а також на їх вимогу подає інші необхідні відомості.

У зв'язку з тим, що на конституційному рівні закріплена низка функцій Кабінету Міністрів України, які істотно впливають на стан національної безпеки України, зокрема, забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, вдосконалюються механізми співпраці СБ України з Кабінетом Міністрів України. Тобто, Уряд України, поряд з Парламентом і Президентом України, є іще одним вищим органом державної влади, який визначає зміст діяльності СБ України та сприяє реалізації покладених на спецслужбу завдань і функцій. Зокрема, взаємодія СБ України з Кабінетом Міністрів України здійснюється в рамках фінансування, матеріально-технічного та соціально-побутового забезпечення СБУ, які здійснюється урядом у порядку, визначеному Верховною Радою України, за рахунок коштів державного бюджету України.

Нині СБ України також в цілому, як на наш погляд, ефективно бореться з корупцією у взаємодії з новоствореними антикорупційними органами – Національним антикорупційним бюро України (НАБУ), Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП) та Державним бюро розслідувань (ДБР). Зокрема, САП, а на сьогодні вже і ДБР здійснюють процесуальне керівництво по розслідуванню справ, підслідних СБ України.

Ще одним важливим завданням СБ України є реалізація системних заходів з впровадження контррозвідувального режиму в державі. На сьогодні, в умовах розбудови відкритого та демократичного громадянського суспільства та

правової держави в Україні, на СБ України покладено важливу місію щодо контрозвідувального захисту проти російської агресії та сепаратистських угрупувань на Сході України і в АР Крим.

У цьому контексті, окрім вищих і центральних органів державної влади, значну допомогу СБ України надають місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Так, ст. 18 Закону України «Про Службу безпеки України» зобов'язує місцеві органи державної влади та органи місцевого самоврядування надавати допомогу СБУ у вирішенні соціально-економічних питань [1]. Це, зокрема, отримує свій вияв у сприянні цими органами і їх посадовими особами СБ України, її органам і підрозділам у вирішенні житлових та інших соціально-побутових проблем, забезпеченні транспортом і зв'язком.

Іще більш тісною є взаємодія СБ України з військово-цивільними адміністраціями, діяльність яких урегульована нині Законом України «Про військово-цивільні адміністрації» від 3 лютого 2015 року [2]. Відповідні адміністрації – це утворені Президентом України тимчасові державні органи у селах, селищах, містах, районах та областях, що діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України і призначені для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення безпеки і нормалізації життєдіяльності населення, правопорядку, участі у протидії диверсійним проявам і терористичним актам, недопущення гуманітарної катастрофи в районі проведення антитерористичної операції [2]. Серед них виділяються:

військово–цивільні адміністрації району та області – це тимчасові державні органи, що здійснюють на відповідній території повноваження районних, обласних рад, державних адміністрацій та інші повноваження, визначені Законом «Про військово-цивільні адміністрації».

військово–цивільні адміністрації населених пунктів – це тимчасові державні органи, що здійснюють на відповідній території повноваження сільських, селищних, міських рад, районних у містах рад, виконавчих органів сільських, селищних, міських, районних у містах рад та голів та інші повноваження, визначені Законом «Про військово-цивільні адміністрації».

При цьому, загальне керівництво діяльністю військово-цивільних адміністрацій населених пунктів, районних військово-цивільних адміністрацій здійснюють керівники відповідних обласних військово-цивільних адміністрацій, а у разі якщо відповідні обласні військово-цивільні адміністрації не утворені – керівник Антитерористичного центру при Службі безпеки України. Керівництво діяльністю обласних військово-цивільних адміністрацій у сфері забезпечення громадського порядку і безпеки здійснює керівник Антитерористичного центру при Службі безпеки України [3, с. 469].

Таким чином, ефективність діяльності СБ України нині визначається насамперед дієвістю взаємодії спецслужби з Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами і іншими центральними органами виконавчої влади, місцевими державними адміністраціями, включно з військово-цивільними адміністраціями. Утім,

ефективність цієї діяльності не в останню чергу залежить від підтримки громадян, інститутів громадянського суспільства та територіальних громад і органів та посадових осіб місцевого самоврядування в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 03.02.2015р. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87

2. Про Службу безпеки України : Закон України від 26.03.1992р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

3. Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник ; До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В.Л. Федоренко. К. : Вид-во «Ліра», 2016. 616 с.

Чепа Д.В., студентка (Дніпро, Україна)
Наук. кер.: Чепік-Трегубенко О.С., к.ю.н. (Дніпро, Україна)

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ БІОЕТИКИ

Право на життя є одним із найважливіших прав, проте в Конституції УРСР 1978 р. воно не було закріплено. Натомість в Конституції України 1996 р., ст. 27 закріплює невід'ємне право кожної особи на життя, так ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Першочерговим обов'язком нашої держави є захист життя людини.

У контексті тощо, що право на життя відноситься до групи громадянських прав, необхідним є його розгляд у системі із іншими правами. Проблемні питання реалізації громадянських прав досліджували, зокрема О. Горова, А. Колодій, П. Михайлов, А. Олійник, К. Толкачев, А. Хабібулін та ін. Що стосується гарантій забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина, цю проблему освітлювали: М. Вітрук, Л. Воєводін, М. Гуренко, П. Недбайло, П. Рабінович, В. Скобєлкін, Ю. Тодика та ін.

Серед нормативно-правових актів міжнародної спільноти, в яких закріплюється право людини на життя слід зазначити наступні, зокрема: Загальна декларація прав людини, була затверджена і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. Сьогодні в країнах світу ця дата відзначається як День прав людини; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, схвалений ООН 16 грудня 1966 р.; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р. та ін.

Так, право людини на життя гарантується всіма демократичними державами, адже воно є найважливішим благом для кожної з них.

Слід зазначити, що право – це соціальна категорія, а життя – біологічна. Саме біолого-соціальна сутність людини дозволила їй законодавчо захистити своє життя, звівши природне право на життя (на рівні фізіологічного існування

– право бути, жити) у ранг позитивного. Тому право на життя – це природна, невід'ємна від особистості та гарантована нормами внутрішнього законодавства, міжнародно-правовими актами можливість захисту недоторканності життя та свободи розпорядження ним [3, с. 27].

В. Макрінська визначає, право на життя, як гідне людське існування, що включає в себе цілий ряд так званих суміжних прав (на освіту, на охорону здоров'я, на свободу від принизливого або нелюдського поводження, на повагу до приватного і сімейного життя тощо) [2, с. 51].

Для безпосередньої реалізації гарантій людського життя держава повинна проводити зовнішню політику, яка виключає війни та конфлікти.

Ряд країн проголосили у своїх конституційних актах відмову від війни, а також від застосування військової сили як засобу вирішення міжнародних спорів [4, с. 31]. Відповідно до Закону України «Про Збройні Сили України» від 6 грудня 1991 року, останні призначені захищати народ України від збройних нападів [5, с. 39]. Адже, під час застосування військової зброї порушується право на життя багатьох людей. Згідно з підрахунками спеціалістів, за роки історії людського суспільства на Землі відбулося близько 15 тисяч воєн, які забрали життя майже 4 мільярдів чоловік.

Питання пов'язані із правом людини на життя розглядає така наука, як біоетика, серед яких слід акцентувати увагу на таких, як: аборт, контрацепція та нові репродуктивні технології (штучне запліднення, запліднення в «пробірці» з наступною імплантацією ембріона в матку, сурогатне материнство); проведення експериментів на людині; надання допомоги невиліковно хворим пацієнтам.

Одним із дискусійних питань права на життя є питання про проведення абортів, адже у цьому питанні є два аспекти, а саме: погляд на аборти з моральної точки зору та біологічної. Так, складно визначити, чи є аборт позбавленням життя ще не народженої дитини, чи свідомим вибором жінки. Принцип автономії дає право розпоряджатися жінці своїм тілом, але принцип людської гідності гарантує права людини, не здатної самостійно приймати рішення. На мій погляд, аборти можливі лише на ранніх стадіях, коли людина ще не розвинулась і є тільки людським плодом, тобто право на життя ще не виникло. За офіційною статистикою, зі 180 тисяч зареєстрованих абортів 130 тисяч українські жінки роблять за власним бажанням (решта – це самовільні аборти і аборти за медичними приписами). І хоча, як стверджують медики, українські жінки все менше роблять аборти, за кількістю таких операцій Україна все одно втричі перевищує європейські показники. Прихильники заборони аборту висувають найголовніший аргумент, як «Вимога совісті». Громадянський закон, котрий легітимує аборт, втрачає моральну обов'язковість для совісті і породжує потребу протистояти такому закону з боку тих, хто бере безпосередню участь у здійсненні штучного переривання вагітності. Але, на противагу цієї точки зору існує інша, не менш важлива і ґрунтується на праві людини розпоряджатися власним тілом і означає моральну автономію на статеве життя та народження дітей.

Цікавою є думка ЄСПЛ у справі Evans v. the United Kingdom (2007), S. H.and others v. Austria (2011), Parillo v. Italy (2015). Заявниця скаржилась на порушення ст. 2 і 8 в результаті відкликання її партнером згоди на процедуру штучного запліднення та його вимогу зруйнувати створені раніше ембріони, що відповідало законодавству Сполученого Королівства, але зумовлювало неможливість заявниці мати власних біологічних дітей в майбутньому. Стосовно ст. 2 Суд зробив такий висновок: оскільки «відсутній Європейський консенсус щодо наукового та правового визначення початку життя», це питання знаходиться в межах свободи розсуду держав; оскільки згідно з англійським законодавством ембріон не має незалежних прав та інтересів і не може претендувати на право на життя за ст. 2, то і ембріони, створені штучним шляхом заявницею та її партнером так само не мають право на життя, отже держава не порушила вимоги ст. 2 Конвенції з прав людини та основоположних свобод 1950 р. Ембріон в деяких державах навіть не може претендувати на право на життя.

Отже, право на життя має кожна пересічна людина, незалежно від кольору шкіри, статі та віросповідання. Міжнародна спільнота піклується над тим, щоб у кожній країні дотримувались вимоги зазначені у відповідних нормативно правових актах. Біоетика надає жінці право на автономію щодо розпорядження своїм тілом на власний розсуд, проте в досліджуваній проблематиці присутнє питання не тільки біоетичного, але й філософського характеру.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. С. 26–30.
3. Романовский Г. Б. Право на жизнь в российском конституционном праве. *Современное право*. 2006. № 9. С. 48–52.
4. Малишев О. В. Право людини на життя: конституційно-правовий аспект. *Економіка. Фінанси. Право*. 2005. № 3. С. 30–34.
5. Домбровська О. Зміст конституційного права на життя людини та громадянина. *Право України*. 2002. № 5. С.37–41.

Щербина М. Г., студентка (Запоріжжя,Україна)
Наук. кер.: Баєва Л. В., к.ю.н., доцент (Запоріжжя,Україна)

ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ – ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ СХОДУ ТА ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Анексія Кримського півострова, окупація та бойові дії на Луганщині та Донеччині стали серйозним випробуванням для України та її громадян. Ці загрозливі події, серед іншого, спричинили небувалу для країни вимушену внутрішню міграцію. Сотні тисячі людей змінили місце проживання та роботу.

Відповідно у національному законодавстві з'явилося поняття внутрішніх переміщених осіб, почала формуватися відповідна правова база щодо їхніх прав, обов'язків та пільг.

Статус внутрішньо переміщеної особи встановлюється громадянам України, які постійно проживають в Україні, яких змусили або які самостійно покинули своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру. При цьому необхідно, щоб відповідна особа мала реєстрацію місця проживання на території, де виникли указані обставини, на момент їх виникнення. Таку умову висуває ч. 2 ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [1].

Із 13.05.2015 р. завдяки постанові Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 264 [2] на облік як переселенців беруть не лише осіб, які переміщуються з тимчасово окупованої території України чи районів проведення антитерористичної операції, а й тих, хто переміщується з населених пунктів, розташованих на лінії зіткнення.

На кінець 2018 року, за даними уповноваженого Верховної Ради з прав людини, в Україні налічується близько 1,6 млн. внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО). Переважно з окупованих територій виїжджає молодь і люди середнього віку. Натомість реальну кількість переселенців назвати важко, тому наразі уряд продовжує застосовувати політику прив'язки отримання пенсії та інших гарантованих державою виплат і допоміг до статусу ВПО [6].

Наприкінці 2018 року повідомлялося, що понад 3,4 мільйона постраждалих від конфлікту громадян на Сході Україні та в Криму потребують гуманітарної допомоги. А згідно з останнім соцопитуванням, більше третини вимушених переселенців (38%) не планують повертатися в свої міста на Сході України [6].

Такі тенденції вимагають від уряду впровадження дієвих механізмів щодо гарантії та реалізації права внутрішньо переміщених осіб – переселенців Сходу та Півдня України. Так, урядом було прийнято розпорядження «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб і впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2020 року». Головна мета прийняття документа – забезпечення реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів ВПО, введення довгострокових рішень з урахуванням інтересів приймаючих громад, налагодження ефективної взаємодії між ВПО і органами місцевого самоврядування, усунення будь-яких проявів дискримінації та досягнення соціальної єдності.

Планом реалізації Стратегії інтеграції ВПО передбачено виконання програмних заходів за трьома стратегічними напрямками: вдосконалення механізму подолання бар'єрів в реалізації прав ВПО; спрощення процедури захисту і реалізації майнових прав ВПО; підтримка приймаючих територіальних громад в процесі інтеграції ВПО [5].

Відзначається, що при розробці проекту плану реалізації Стратегії інтеграції ВПО, як і при розробці самої стратегії, міністерством проведено аналіз досвіду іноземних держав щодо інтеграції ВПО і впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення, зокрема, Республіки Азербайджан і Республіки Грузії. Крім того, детально вивчені та опрацьовані звіти і пропозиції до проекту розпорядження, що надійшли від представників наукових кіл, міжнародних та національних організацій, а також проведені консультації із зацікавленою громадськістю та узгодження з органами державної влади.

Виконання плану реалізації Стратегії інтеграції ВПО матиме позитивний вплив на інтереси ВПО, які змушені покинути своє місце проживання через збройної агресії Російської Федерації проти України, тимчасової окупації, прояви насильства, порушення прав людини тощо. А також буде сприяти всебічній підтримці громад, які взяли мають статус ВПО. Отже, в Міністерстві соціальної політики України створено робочу групу для розробки нормативно-правових актів з питань забезпечення прав і свобод ВПО та інших вразливих груп населення, які постраждали від збройного конфлікту [5].

Актуальним є питання прийняття участі ВПО у виборах 2019 року. Ситуацію з участю в голосуванні внутрішньо переміщених осіб можна прояснити наступним чином: українські громадяни, які проживають не за місцем прописки, повинні завчасно подати заяву до органу ведення Державного реєстру, щоб 31 березня виконати свій громадянський обов'язок ВПО мають повну можливість проголосувати за особливою процедурою, згідно з постановою №893 [3]. Люди, які подають заяви в найближчий орган ведення Державного реєстру виборців зараз, не чекаючи останнього дня, поки немає черг, витрачають на реєстрацію 10-15 хвилин.

Ситуація із внутрішніми переселенцями в Україні існує вже не перший рік, незважаючи на всі спроби її подолати з боку української влади за партнерської допомоги інших країн і гуманітарних організацій, на сьогодні інтеграція внутрішньо переміщених осіб на території України зіштовхується з рядом проблем, які нині повною мірою не врегульовані.

Перелік конкретних проблем досить широкий. Зокрема, дані моніторингу з дотримання прав переселенців, який проводили Всеукраїнська благодійна фундація «Право на захист», засвідчили, що внутрішньо переміщені особи часто стикаються з порушенням їхнього права на вільне пересування з території, непідконтрольної Україні. Переселенці змушені стояти у великих чергах, щоб отримати електронну перепустку. Це пов'язано з тим, що не завжди є технічна можливість видати такий документ, а також відсутня єдина база даних. Крім того, за його словами, часто порушуються права переселенців на соціальні виплати, освіту й медобслуговування, спостерігаються труднощі у працевлаштуванні та відновленні втрачених документів, а з настанням холодів гостро постало питання нестачі комфортного житла [5].

Однією з головних проблем, яка заважає адаптації переселенців, є відсутність єдиної національної програми щодо внутрішньо переміщених осіб і органу, який би безпосередньо займався переселенцями. Поліпшити ситуацію

допомогло б, зокрема, створення єдиного центрального органу, відповідального за всі питання, пов’язані з переселенцями, створення єдиної електронної бази даних, у якій можна було б отримати інформацію про людину, незалежно від того, де вона перебуває, без безпосереднього звернення до органів влади, поліпшення технічного стану існуючої електронної системи.

Бібліографічні посилання:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014. : за станом на 9 квітня 2019 р. *Урядовий кур’єр*. 2014. № 225.

2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 : за станом на 10 квітня 2019 р. *Офіційний вісник України*. 2015. № 38.

3. Про забезпечення тимчасової зміни місця голосування виборця без зміни його виборчої адреси : Постанова ЦВК від 13 вересня 2012 року № 893 : за станом на 10 квітня 2019 р. URL: http://zakon.rada./gov.ua/laws /show/v0893359-12

4. Интеграция переселенцев: в Украине приняли план реализации стратеги. *Донецкие новости. Региональный портал Донецка.* URL: https://dnews.dn.ua/news/696548

5. В Украине насчитывается 1,6 млн внутренних переселенцев (19.12.2018). URL: https://zn.ua/POLITICS/v-ukraine-naschityvaetsya-1-6-mln-vnutrennih-pereselencev-303628_.html

РОЗДІЛ 3
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Баєва Л.В., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Сьогодні можна однозначно констатувати, що сучасна Державна фіскальна служба України постійно перебуває у пошуку нових шляхів удосконалення своєї діяльності, в тому числі, й через структурну реорганізацію апарату та територіальних органів, а також шляхом розвитку адміністративного законодавства, що регулює її діяльність.

Саме тому виникає потреба удосконалення адміністративного законодавства в сфері податкової та митної діяльності. в ряді наукових досліджень, серед яких, роботи О. О. Кузьменко, С. О. Сергєєва «Правове регулювання фіскальних правовідносин в Україні», який обґрунтовує тезу, що фіскальна діяльність має правовий характер, оскільки нормативно-правовими актами врегульовані порядок організації та діяльності її податкових органів та їх посадових осіб, а саме правове регулювання фіскальних відносин визначає «як сукупність різних форм та методів юридичного впливу держави за допомогою нормативно-правових актів»; Ю. В. Гаруста «Правове забезпечення контрольної діяльності податкових органів України» [1].

Слід зазначити, що базовою в напрямку становлення та подальшого розвитку адміністративно-правового регулювання організації та діяльності сучасної Державної фіскальної служби України можна вважати Постанову Верховної Ради України «Про вдосконалення діяльності органів доходів і зборів» від 28.02.2014 р. № 838-VII [2].

Разом із тим, питання розробки перспектив розвитку та пошуку нових шляхів удосконалення діяльності Державної фіскальної служби були започатковані у ряді нормативно-правових документів, які регулювали нормативно-правові відносини, що склалися на той час. Серед них, наприклад, проект «Модернізація державної податкової служби України» (2003 р.); Стратегічний план розвитку ДПС України на період до 2013 р. (2003 р.) [3].

З цього видно, що Державну фіскальну службу України на усіх етапах її існування керівництво держави не обійшло численними стратегічними та реформаторськими заходами з пошуку нових шляхів удосконалення її діяльності.

Стосовно наказу ДФС України «Про затвердження Стратегічного плану розвитку ДФС України на 2015–2018 роки» від 12.02.2015 р. № 80 [4], передбачалось «визначення базових принципів, стратегічних напрямів, цілей та завдань розвитку Державної фіскальної служби України, виконання яких

забезпечить реалізацію державної податкової політики, державної політики у сфері державної митної справи, державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску з урахуванням сучасних тенденцій та особливостей розвитку України у перспективі до 2018 року».

Крім того, до заходів з напрацювання напрямків розвитку адміністративно-правового регулювання організації та діяльності Державної фіскальної служби України можна віднести й законопроектну діяльність Верховної Ради України. Разом із тим, за сесії VIII скликання Верховної Ради України було зареєстровано декілька законопроектів, метою яких було пошук шляхів адміністративно-правового регулювання організації та удосконалення діяльності Державної фіскальної служби України. Серед них, наприклад, проект Постанови про вдосконалення діяльності органів Державної фіскальної служби України від 19.06.2015 р. реєстр. № 2134а [5], в якому пропонується відновлення функціонування управлінської моделі організації та реалізації державної митної справи.

Сьогодні Державна фіскальна служба України собі в заслугу ставить початок глобальної адміністративної перебудови, що пов'язують із затвердженням Плану інституційних реформ та нової структури, скороченням штату та оновленням кадрів, демілітаризацією міліції, запровадженням Уповноваженого з питань підприємництва (податкового бізнес-омбудсмена), системи електронного адміністрування ПДВ, розробкою Антикорупційної програми, погодженням нової форми спрощеної декларації, введенням електронних сервісів платників податків, впровадженням багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» та прискоренням процедури становлення на облік в органах ДФС.

Щодо найближчих перспектив розвитку та нових шляхів удосконалення діяльності Державної фіскальної служби, які реалізуються й шляхом удосконалення їх нормативно-правового забезпечення можна навести: запровадження з 1 березня 2016 року системи електронного адміністрування акцизного податку для підакцизних товарів (СЕАПР), в якій порядок електронного адміністрування реалізації пального було затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. № 113 [6]; запровадження однорівневої системи апеляційних оскаржень платниками податків – з надзвичайним запізненням, тільки 13 липня 2016 року було оголошено, що «Мінфін представить план удосконалення податкової системи у липні», де щодо адміністрування податків передбачається «оптимізація структури та функцій ДФС», «перехід до однорівневої системи апеляційних оскаржень рішень ДФС», «передання права на письмові податкові консультації від ДФС до Мінфіну» [7]; створення відділу розслідувань, укомплектованого новими кадрами ДФС, що співпрацюватимуть з іншими урядовими установами з метою оцінки ризиків, аналізу щорічних звітів про стан активів, а також проведення необхідних розслідувань та інші.

Таким чином, підсумовуючи, можна зазначити, що реорганізаційно-структурні заходи та пошук нових шляхів удосконалення нормативно-правового забезпечення діяльності сучасної Державної фіскальної служби України потребують більш зваженого підходу, зокрема, стосовно виправлення висловлених зауважень та запровадження висунутих пропозицій.

Адаптація законодавства України до законодавства Європейського союзу у галузі адміністрування податків та зборів повинна проводитися з урахуванням певних особливостей української національної правової системи, економічних, соціальних та політичних умов розвитку українського суспільства.

Напрямки розвитку адміністративного законодавства, що регулює діяльність Державної фіскальної служби України, мають виходити тільки з повного переліку укрупнених Основних завдань ДФС України.

Бібліографічні посилання:

1. Гаруст Ю. В. Правове забезпечення контрольної діяльності податкових органів України: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь : Нац. ун-т ДПС України, 2008. 19 с.

2. Про вдосконалення діяльності органів доходів і зборів : Постанова Верховної Ради України від 28.02.2014 № 838–VII. *Відомості Верховної Ради України.* 2014. № 13. Ст. 232.

3. Про затвердження Стратегічного плану розвитку державної податкової служби України на період до 2013 року : Наказ ДПА України від 07.04.2003 № 150. URL: http://consultant.parus.ua/?doc=02QIFB467F.

4. Про затвердження Стратегічного плану розвитку ДФС України на 2015–2018 роки : Наказ ДФС України від 12.02.2015 № 80. URL: http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/nakazi-pro-diyalnist/63703.html.

5. Проект «Модернізація державної податкової служби України» на сучасному етапі та його моніторинг. URL: http://tc.nusta.com.ua/ Kursi_2013/8_SQL/sqldk/01/temu/-1.2.1.html#55.

6. Деякі питання електронного адміністрування реалізації пального : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 № 113. *Офіційний вісник України*. 2016. № 18. Ст. 73.

7. Мінфін представить план удосконалення податкової системи у липні. URL:http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=249186449.

Буканов Г. М., к.політ.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ»

Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов’язком держави (ст. 16 Конституції України). Згідно зі ст. 50

Основного Закону одним із прав громадян України є право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля [1].

Відповідно до преамбули Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-XII, у тому числі, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Забезпечення екологічної безпеки закріплено у ст. 1 цього Закону як одне із завдань законодавства про охорону навколишнього природного середовища [2].

Розгляд питання правового визначення терміну «забезпечення екологічної безпеки» має важливе теоретичне і практичне значення для забезпечення екологічної безпеки України. Теоретичне значення полягає в необхідності встановлення правового навантаження цього поняття; визначення суспільних відносин щодо забезпечення екологічної безпеки і співвідношення таких видів діяльності, як забезпечення екологічної безпеки, охорона навколишнього середовища та природокористування. Практичне значення полягає в тому, щоб, виходячи з теоретичної конструкції цих понять, вирішувати питання нормотворчості й організації державного управління в галузі забезпечення екологічної безпеки.

Дуже часто поняття «екологічна безпека» та «забезпечення екологічної безпеки» змішують або розглядають як тотожні. У чинному вітчизняному законодавстві відсутнє визначення поняття забезпечення екологічної безпеки, що перешкоджає визначенню місця відносин щодо забезпечення екологічної безпеки в системі суспільних відносин, що виникають з приводу навколишнього середовища. Такий стан справ може призвести до дублювання заходів з охорони навколишнього середовища, до перевитрати коштів і «законотворчого» часу.

В Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» забезпечення екологічної безпеки розглядається як: одна зі складових невід'ємної умови сталого економічного та соціального розвитку України (преамбула); одне із завдань законодавства про охорону навколишнього природного середовища (ст. 1); одна зі складових мети розроблення і приймання державних цільових, міждержавних, місцевих програм (ч. 1 ст. 6); одна зі складових мети проведення в Україні систематичних комплексних наукових досліджень навколишнього природного середовища та природних ресурсів (ч. 1 ст. 8); одне з питань програм та заходів щодо економічного та соціального розвитку України (ч. 4 ст. 22); мета встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог, з якою проводяться екологічна стандартизація і нормування (ст. 31); один із заходів, для стимулювання і фінансування якого можуть утворюватись фонди в Україні (ч. 8 ст. 47); один з видів заходів (Розділ XI); одна з вимог, яка обов'язково повинна враховуватися при проведенні фундаментальних та прикладних наукових, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (ч. 1 ст. 57); одна з вимог, посадові особи та спеціалісти, винні в порушенні якої позбавляються премій (ч. 7 ст. 68) тощо.

Згідно з ч. 1 ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» екологічна безпека є такий стан навколишнього

природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Однак вважаємо, що поняття екологічної безпеки у такому вигляді не чітко і не повно відображає її природу.

Екологічна безпека розглядається у двох аспектах. Як суб'єктивна категорія вона проявляється у процесі реалізації суб'єктивного права громадян на екологічну безпеку шляхом регулятивного та охоронного методів. Це право громадян тісно пов'язане з правом на безпечне навколишнє природне середовище для їх життя і здоров'я. З іншого боку – це об'єктивно існуюча система правового забезпечення екологічної безпеки, за допомогою якої регламентується екологічно небезпечна діяльність, режим використання природних ресурсів, охорона довкілля, попередження погіршення екологічного стану та виникнення небезпеки для природних об'єктів і населення [3, с. 123].

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV об'єктами, у тому числі, екологічної безпеки є: людина і громадянин – їхні конституційні права і свободи (перелік яких відповідно до ст. 22 Конституції України не є вичерпним); суспільство – його духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси; держава – її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність [4]. Отже, об'єктами екологічної безпеки є все, що має життєво важливе значення для суб'єктів безпеки: духовні потреби, цінності та інтереси особи, суспільства і держави, природні ресурси та довкілля як матеріальної основи державного та суспільного розвитку.

Згідно зі ст. 4 Закону України «Про основи національної безпеки України» суб'єктами забезпечення, зокрема, екологічної безпеки є: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; Національне антикорупційне бюро України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; органи і підрозділи цивільного захисту; громадяни України, об'єднання громадян.

Нерідко поняття «екологічна безпека» і «забезпечення екологічної безпеки» змішують або розглядають як тотожні. На наш погляд, для виявлення співвідношення вищеназваних понять є важливим виділити соціально-змістовну складову категорії «екологічна безпека».

Таким чином, у ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріпити наступне його поняття: «Забезпечення екологічної безпеки є така діяльність органів державної влади, юридичних і фізичних осіб, національних і міжнародних громадських організацій, об'єднань, рухів, політичних партій та інших некомерційних організацій, спрямована на створення умов сталого, екологічно безпечного соціально-економічного

розвитку держави, гарантій захищеності навколишнього середовища, екологічних прав і життєво важливих інтересів людини та громадянина від можливих зовнішніх і внутрішніх екологічних загроз, небезпек і ризиків з використанням адекватних конкретній екологічній ситуації політичних, економічних, науково-технічних, інформаційних та інших заходів і засобів.».

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (з наступними змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII (з наступними змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

3. Екологічне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [за ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги]. Х. : Право, 2009. 328 с.

4. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV (з наступними змінами). *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.

Висоцький В.М., к.ю.н., доц. (Львів, Україна)

ОБМЕЖУВАЛЬНИЙ ПРИПИС СТОСОВНО КРИВДНИКА ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗАХІД ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Домашнє насильство є однією найбільш поширеною формою порушення прав людини. Зазвичай, найбільше страждають від домашнього насильства жінки, діти та люди похилого віку. Проблема ускладнюється ще й тим, що значна частина постраждалих від домашнього насильства сприймають це як невідворотне явище в житті і не повідомляють про нього. Багато хто не звертається за захистом своїх прав, оскільки не знають про шляхи вирішення цієї проблеми. Окремих потерпілих, які мають мужність звертатися по допомогу до органів влади, інколи відсилають назад, не сприймаючи їх серйозно. Інші не можуть знайти захист і справедливість через слабкість правової та політичної бази [2, с. 5].

Кінець 2017 року став переломним для України, оскільки Верховна Рада України ухвалює Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому використовує європейські стандарти вирішення даної проблеми. Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Декларуючи неприйнятність до домашнього насильства і визнаючи його суспільну небезпечність, держава впровадила нові підходи до протидії цьому

соціальному явищу. Зокрема, запроваджується такий новий юридичний інструмент, як обмежувальний припис, що був невідомий національному законодавству раніше.

Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» обмежувальний припис стосовно кривдника – це встановлений у судовому порядку захід тимчасового обмеження прав чи покладення обов'язків на особу, яка вчинила домашнє насильство, спрямований на забезпечення безпеки постраждалої особи [1].

Обмежувальний припис стосовно кривдника може містити такі заходи тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків:

1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;

2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи;

3) обмеження спілкування з постраждалою дитиною;

4) заборона наближатися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою;

5) заборона особисто і через третіх осіб розшукувати постраждалу особу, якщо вона за власним бажанням перебуває у місці, невідомому кривднику, переслідувати її та в будь-який спосіб спілкуватися з нею;

6) заборона вести листування, телефонні переговори з постраждалою особою або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб [1].

Необхідно відзначити, що обмежувальний припис може передбачати застосування одразу декількох зазначених заходів. Обмежувальний припис не може містити заходів, що обмежують право проживання чи перебування кривдника у місці свого постійного проживання (перебування), якщо кривдником є особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку на день видачі такого припису.

Вразі невиконання вищеозначених вимог, кривдника буде притягнуто до кримінальної відповідальності за ст. 390-1 Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників Кримінального кодексу України.

Видача обмежувального припису здійснюється шляхом ухвалення рішення суду у порядку окремого провадження справи про видачу обмежувального припису або його продовження. Заява про видачу обмежувального припису подається до суду за місцем проживання (перебування) заявника, при цьому судовий збір за подання даної заяви не справляється.

Обмежувальний припис видається на строк від одного до шести місяців та може бути продовжений на строк не більше шести місяців

Видача обмежувального припису є заходом впливу на кривдника, який може вживатися лише в інтересах постраждалих осіб та на підставі оцінки

ризиків. Оцінка ризиків – це оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства, настання тяжких або особливо тяжких наслідків його вчинення, а також смерті постраждалої особи [1].

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що обмежувальний припис стосовно кривдника застосовується судом уже після вчинення домашнього насильства, коли є вже доказова база. З'ясовуючи наявність підстав видачі обмежувального припису суди мають встановлювати, яким формам домашнього насильства піддався заявник, та оцінювати ризики продовження в майбутньому домашнього насильства у будь-якій формі. Суди повинні надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав стосовно дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків.

Бібліографічні посилання:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII : станом на 25.04.2019 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/ed20171207#.

2. Віллс Ентоні, Калашник Ольга. Протидія домашньому насильству: практичний посібник для поліцейських. URL: https://rm.coe.int/cvavgu-jan2018-4-ua-web/16807874e0 .

Доронін І.М., к.ю.н., доц. (Київ, Україна)

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ПОБУДОВИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Значні зміни у вітчизняному законодавстві в сфері національної безпеки і оборони, що відбулись шляхом прийняття нового Закону України «Про національну безпеку України», змінили і загальне сприйняття низки проблем, які сформувались при застосуванні норм права на практиці. Одним із важливих питань є унормування організаційної складової сектору безпеки і оборони.

Загальні правові засади національної безпеки та її забезпечення визначено ст. ст. 18 і 92 Конституції України. Формулювання тексту статті 17 Конституції України безпосередньо не містить терміну «національна безпека», хоча згадує про оборону, забезпечення економічної та інформаційної безпеки, захист суверенітету, територіальної цілісності України. Стаття 92 Конституції України містить прямий припис визначення Законами України основ національної безпеки. На виконання зазначеного припису свого часу було прийнято Закон України «Про основи національної безпеки України», а 21.03.2018 – новий Закон України «Про національну безпеку». На науковому рівні термін «національна безпека» розглядається, як правило, разом із виокремленням поняття «національні інтереси», розвиваючись відповідно до політичних концепцій «національної безпеки», що будувались у різних країнах.

Розглядаючи питання організації сектору національної безпеки, багато вчених (у тому числі у галузях правової науки) досить часто вживають термінологію теорії систем, вважаючи, що забезпечення національної безпеки є системою, яку утворюють підсистеми [1, с. 219]. Зазначена точка зору в основному ґрунтується на підході щодо використання у праві положень загальної теорії систем. Проте, у даному випадку більш доцільним розглядати організаційний аспект національної безпеки передусім з точки зору права – як визначення сукупності державних органів, що виконують відповідні функції в механізмі держави і наділені певним обсягом повноважень.

Насамперед, варто констатувати правову визначеність певної групи державних органів, основним призначенням яких є виконання функцій у сфері національної безпеки. Слід підкреслити також і неповну правову регламентацію оскільки діяльність окремих державних органів було законодавчо унормовано не у повному обсязі.

Наприклад, тривалий час у законодавчих актах було визначено термін «Воєнна організація», розуміння якого серед науковців було досить різним, хоча в основному вона розумілась як сукупність державних органів (і військових формувань), що призначені до виконання певних функцій – передусім функції оборони держави і пов'язаних із нею [2, с. 30]. Висловлювались різні точки зору щодо конкретного складу Воєнної організації – у т.ч. і розширення її складу за рахунок недержавних формувань. Водночас, існування терміну в законодавчих актах зумовлює його сприйняття насамперед у правовому сенсі. За таких умов Воєнну організацію можливо розглядати як сукупність державних органів. При цьому відразу можливо було визначити різний правовий статус таких органів – центральні органи виконавчої влади, державні органи з різного роду спеціальним статусом та військові формування. Показовим вбачається статус внутрішніх військ МВС України у період 1992-2014 років, що діяли як сукупність військових формувань (з'єднань, військових частин, підрозділів, навчальних закладів та учбових частин). Тобто в даному разі до певної сукупності (Воєнна організація) входили не тільки державні органи, а й інші утворення та їх сукупності (а внутрішні війська такою сукупністю, що складалась з різних формувань, і були).

Прийняття нового Закону України «Про національну безпеку України» певним чином змінило підходи, хоча зміни усе ж таки залишаються більш термінологічними. Зокрема, законодавчим актом вжито три терміни – «сектор безпеки і оборони», «сили безпеки» і «сили оборони». При цьому вперше констатовано і функціональну відмінність – до складу «сил безпеки» входять органи, на які покладено функції із забезпечення національної безпеки, до складу «сил оборони» входять органи і військові формування із функціями забезпечення оборони. Водночас, організаційні проблеми, що існують у вітчизняному законодавстві стосовно правового статусу окремих державних органів і відсутність фактичної систематизації органів державного управління навіть в умовах здійснення адміністративної реформи, викликають і складнощі у розумінні суб'єктного складу сектору безпеки і оборони, а також сил безпеки і сил оборони.

Слід зазначити, що термін «сектор безпеки і оборони» у трактуванні ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» в основному охоплює поняття «суб'єкти забезпечення національної безпеки», яке вживалося у Законі України «Про основи національної безпеки України». Водночас, таке розуміння складу сектору дещо обмежує суб'єктний склад, оскільки «недержавна» складова представлена лише оборонно-промисловим комплексом та громадськими об'єднаннями. Таким чином, поза сектором безпеки і оборони лишаються інші можливі «недержавні» суб'єкти. Особливої ваги зазначене питання набуває в умовах недостатньої правової регламентації недержавної системи безпеки. Соціальне явище парамілітарних об'єднань (або добровольчих військових формувань), що виникло у 2014 році як відповідь на агресію проти держави, констатовано у літературі. Є, навіть спроби запропонувати шляхи вдосконалення чинного законодавства [3, с. 110, 4]. Визначено особливості правового статусу осіб, що брали участь у бойових діях у складі таких формувань. Але, загалом питання місця таких утворень в організаційній структурі сектору безпеки і оборони залишається відкритим.

Порівняно із визначеним вище поняттям термінологічне визначення «сили безпеки» і «сили оборони» є більш чітким. У першому випадку «сили безпеки» розуміється як сукупність державних органів. Але у подальшому (розділ IV Закону України «Про національну безпеку України») диференціація між поняттями не проведена. Термінологічно у ст. 12 Закону законодавець знову об'єднує склад сил безпеки і сил оборони в єдиний сектор, забуваючи при цьому його «недержавну» складову. По суті зрозумілим є той факт, що окремі складові можуть одночасно входити до сил безпеки і сил оборони (за термінологією Закону), або ж їх належність до певного виду сил видається спірною чи неузгодженою. Саме цим може пояснюватись така термінологія. Фактично ж узагальнений склад державних органів перелічено у ст. 12 Закону. Зазначений перелік не дає змогу говорити про системність в організації сектору безпеки і оборони з огляду на різноплановість перелічених суб'єктів та низку спеціальних проблем правового статусу Апарату Ради національної безпеки і оборони, а також центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику. Перша проблема пов'язана із фактичної неврегульованістю правового статусу так званих «органів при Президентові», які за буквою конституційних приписів мають бути суто допоміжними, але фактично демонструють тенденцію до збільшення своєї компетенції. Друга проблема полягає у невизначеності органу, що відповідає за державну військово-промислову політику, оскільки відповідно до вимог Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» таким органом має бути міністерство.

Викладене вище дозволяє прийти до наступних основних висновків.

1. Оновлення вітчизняного законодавства у сфері національної безпеки і оборони, що є вагомим кроком на шляху належного правового регулювання, повною мірою не вирішило проблем, характерних для усього державного управління, у першу чергу щодо належної адміністративно-правової реформи та уніфікації системи державних органів.

2. Невизначеність правового статусу усіх державних органів у сфері національної безпеки і оборони, складний характер їх підпорядкування та формування обсягу повноважень не дає змогу стверджувати про системність у цій сфері, принаймні на сьогоднішньому етапі розвитку держави. За таких умов особливо важливим є унормування діяльності державних органів, що створюються для забезпечення виконання функцій Президента України у сфері національної безпеки і оборони (Адміністрація, Апарат Ради національної безпеки і оборони), а також різних управлінських утворень координуючого та тимчасового характеру (Ставка Верховного Головнокомандувача, Військовий кабінет, комісії, центри при РНБО і т. ін.).

3. Формування та забезпечення реалізації державної політики може здійснюватись різними державними органами, проте зазначена функція у механізмі державного управління відповідно до законодавства має покладатись саме на міністерство. За таких умов недостатня регламентованість означеного питання у законодавстві зумовлює складнощі в державному управлінні цією сферою.

Бібліографічні посилання:

1. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. К. ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

2. Петрів І. Функції та структура Воєнної організації держави, як складової сектора безпеки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, серія Юридичні науки.* 2010. Вип. 82. С. 28–31.

3. Сікорський О.П. Проблеми правового забезпечення діяльності добровольчих батальйонів в Україні. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 105–111.

4. Кулак Н.В. Актуальні питання правового статусу добровольчих формувань в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 84–88.

Капітаненко Н.П., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК УМОВА ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР

В умовах загострення глобальної економічної кризи зростає значення співпраці між державою, приватним сектором та інституціями громадянського суспільства, можливого в умовах сформованого державно-приватного партнерства (*public private partnerships*). Виконання стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни вимагає не тільки залучення ресурсів приватного сектору, але також і використання складних організаційних, управлінських і виробничих технологій. Впровадження проектів державно-приватного партнерства (далі – ДПП) сприяє розвитку національної економіки та забезпечення конкурентоспроможного соціально-економічного розвитку держави.

Проекти співпраці між державою Україна, територіальними громадами в особі відповідних державних органів і органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами-підприємцями (приватними партнерами), яке здійснюється на основі договору в порядку, встановленому законом та іншими законодавчими актами, є відносно новим явищем для України. Цим і пояснюється необхідність теоретичного осмислення нових соціально-економічних явищ для зменшення ризиків в процесі їх реалізації.

Дослідження історії становлення ДПП свідчить про наявність двох моделей співпраці держави і бізнесу: перша – впровадження принципів співпраці в умовах внесення змін в існуючу систему державного управління (США, Канада, країни ЄС); друга – формування абсолютно нової інституційної середовища в ринкових умовах (пострадянські країни) [1, с.136].

В Україні був прийнятий Закон «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р, який визначив організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи ДПП на договірній основі. Однак повноцінно закон так і не запрацював.

Участь приватного бізнесу, інвесторів у розвитку різних секторів економіки є поширеною практикою для багатьох країн, адже брак бюджетних коштів існує не тільки в Україні. Третина всього обсягу інвестицій, які приходять зараз на ринки країн, що розвиваються, спрямована в проекти державно-приватного партнерства. Дві третини проектів ДПП, що досягли етапу фінансового закриття (близько 70 контрактів на рік), припали на Бразилію, Китай та Індію. В Європі аналогічного показника досягнуто за рахунок контрактів, укладених у Туреччині, Франції, Італії та Великій Британії (разом 28 контрактів на рік). Україна повинна враховувати цей тренд і почати користуватися інструментом ДПП для залучення інвестицій та розвитку економіки [2].

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України сповіщає, що за даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.01.2019 р. на засадах ДПП укладено 189 договорів, з яких реалізується 58 (42 договори концесії, 15 договорів про спільну діяльність, 1 договір державно-приватного партнерства), 131 договір не реалізується (4 договори – закінчено термін дії, 14 договорів – розірвано, 113 договорів – не виконується) [3].

Аналіз стану ДПП в Україні свідчить про необхідність використання його у важливих для розвитку країни галузях: портова інфраструктура, автомобільні дороги, аеропорти, охорона здоров’я і комунальне господарство. Дані соцопитувань свідчать, що факторами стримування проектів ДПП є: слабка нормативно-правова база, недостатня державна підтримка, відсутність успішного досвіду реалізації проектів, дефіцит привабливих об’єктів, дефіцит інтересу інвесторів.

Для вирішення проблеми необхідно вдосконалити нормативно-правове регулювання відносин у сфері ДПП. Зокрема, потребує регламентації питання вимог до угоди ДПП. З цього приводу О. Вінник зазначає, що зарубіжний

досвід (Словенія, Литва) підтверджує необхідність визначення основних засад встановлення договірних відносин ДПП на рівні спеціального закону [3, с.101].

Крім вдосконалення правового забезпечення проектів ДПП необхідно також поліпшити якість підготовки проектів, стандартизувати контракти і фінансові інструменти, забезпечити незмінні податкові та регуляторні умови. Разом з тим, впровадження кращого досвіду світових компаній по реалізації механізмів ДПП дасть нову якість управління інфраструктурними об'єктами в Україні.

Отже, державно-приватного партнерство є однією з найбільш популярних в світі форм співпраці між державою та бізнесом. Трансформація програм, стратегій в конкретні проекти є найважливішим завданням для органів публічної влади та бізнес-спільноти в умовах процесів інтеграції та демократизації в Україні.

Бібліографічні посилання:

1. Оленцевич Н.В., Ковальова О.В. Державно-приватне партнерство у розвинених країнах світу: досвід для України. *Економічний аналіз.* 2014. Том 15. №1. С.134–143.

2. Государственно-частное партнерство в инфраструктуре. Отраслевой контроль. К. : Центр транспортных стратегий. 2018. 17 с. URL: https://cfts.org.ua/media/documents/2018/industry-control-2018-ru.pdf.

3. Стан здійснення ДПП в Україні. URL: http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62a9b6fb-27ff-462a-b351-eeeadfb26b6f&title=StanZdiisnenniaDpp (дата звернення:25.04.2019)

4. Вінник О.М. Договірні відносини державно-приватного партнерства: проблеми правового регулювання. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. №2 (14). С. 90–107.

Кобко Є.В. к.ю.н., доц. (Київ, Україна)

ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ УМОВАХ

Закріплення та утвердження національних інтересів як основи національної безпеки України – ключове завдання особи, суспільства та держави. Саме формування і реалізація національних інтересів виступають первинним елементом зміцнення української державності. Нині національні інтереси виступають провідним напрямом у діяльності суб'єктів публічної влади, громадських організацій, політичних структур. Проте як початок XXI ст., так і сьогодення характеризуються недостатньою осмисленістю національних інтересів України та, зокрема, основним загрозам у цій сфері.

Проблематику національних інтересів з позицій різних наук вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Р. Арон, В. Білоус, Ю. Битяк, В. Бєлєвцева, С. Бондаренко, В. Вовк, А. Возженников, К. Гаджієв, В. Гаращук, Г. Глезерман,

В. Горбулін, О. Дзьобань, А. Качинський, Дж. Кеннан, С. Коен, А. Колодій, Ч. Лерч, О. Литвиненко, В. Ліпкан, В. Манжола, В. Мадіссон, Г. Моргентау, Л. Наливайко, О. Овчиннікова, Г. Поздняков, Ф. Ратцель, С. Хантінгтон, Р. Челлен, В. Шахов, Л. Шипілова, С. Шпігель, І. Яковенко та багато ін.

Сьогодні для українського суспільства є характерною криза ціннісно-світоглядних засад, яка проявляється у втраті моральних орієнтирів, зростанні девіантної поведінки, збільшення розпорошеності та диференціації українського суспільства. Цю кризу можна подолати шляхом переоцінки колишніх норм і створенні на цій основі нової системи цінностей [1, с. 465].

Національні інтереси, у ретроспективному аспекті, – одна із основних категорій у науці країн Західної Європи та Сполучених Штатів Америки. У західній політичній літературі термін «національний інтерес» визначався як «державний інтерес». Саме таке розуміння є переважаючим в західних країнах, оскільки вони собою являють здебільшого мононаціональні держави (не стільки в етнічному аспекті, скільки в соціальному). В західних суспільствах нація представляє собою єдність громадянського суспільства і держави, відтак національний інтерес виконує консолідуючу функцію й зменшує протиріччя між інтересами держави та громадянського суспільства [1, с. 466]. В Україні явище «національний інтерес» набуло актуальності після розпаду СРСР в 90-х рр. минулого століття. Нині ця категорія має значне поширення у різних галузях та сферах життєдіяльності.

Національні інтереси – реальна причина дій нації й держави, спрямованих на своє виживання, функціонування й розвиток або сукупність національних цілей і базових цінностей, які відіграють важливу роль в стратегії і тактиці в галузі національної безпеки [2, с. 116]. Національний інтерес є визначальним джерелом формування стратегічної мети, стратегічних завдань, об’єкту спрямувань і напрямів розвитку нації, методів і форм їх реалізації, який за своєю спрямованістю орієнтований на виживання і прогресивний розвиток, і, певною мірою, лідерства особи, суспільства, держави, зазначає А. Кузьменко [3]. Потрібно відзначити, що нині зміст національних інтересів України та форми і методи їх реалізації зазнають впливу міжнародної трансформації.

При визначенні системи національних інтересів України слід урахувати як історичний досвід національного і державного розвитку, так і всі аспекти сучасної геополітичної, історико-культурної, цивілізаційної ситуації. З урахуванням цього Українська держава має розробляти власну модель орієнтації у світовому просторі, повинна мати власний погляд на події, які відбуваються у світі, на близьке і віддалене оточення, з яким вона взаємодіє як самостійний суб’єкт міжнародних відносин [4, с. 47]. Разом із тим, у науці існує сучасний погляд, відповідно до якого інтереси – це довгострокові стандарти, за якими можна характеризувати, оцінювати політичні рішення і дії. Сучасні зв’язки між інтересами і національною державою – це продукт історії і, отже, вони можуть змінювати свою конфігурацію. Зв’язок між національними інтересами і їх продуктом – державою – з часом може зникнути. Політичний реалізм не заперечує, що сучасний розподіл світу на національні держави може

бути замінено союзами держав або іншими утвореннями [5]. Тому вже сьогодні Українська держава має як ніколи раніше активізуватися у напрямі вироблення можливих концепцій, стратегій, моделей свого існування у світі та побудови взаємовигідних відносин з іншими суб'єктами міжнародного права на партнерських засадах.

Як зазначають науковці, світова трансформація стає визначальною формою розвитку сучасного світу. Вона має об'єктивну природу і характеризується тим, що різні частини світу входять в таку взаємодію, викликану ущільненням та інтенсифікацією взаємодії всіх сфер життя людей, що формує світ в більш цілісну систему. Світова трансформація відрізняється дифузією економічних, політичних і культурних процесів, агломерацією регіональних економічних комплексів і їх політичних структур [6, с. 4]. У зв'язку із цим можна зробити висновок, що національні інтереси кожної держави мають об'єктивну та суб'єктивну складові, оскільки формуються шляхом визначення світових тенденцій у різних сферах та власною системою цінностей, інтересів та потреб. Це надає можливість визначити національні інтереси як об'єктивно-суб'єктивне явище.

С. Бондаренко справедливо констатує, що сьогодні Україна є територією світового протистояння, на якій реалізуються політичні, соціальні, гуманітарні, культурні, економічні, військові інтереси інших держав. Однією зі стратегічних цілей світових лідерів є контроль інформаційно-комунікаційного простору всупереч національним інтересам інших держав–націй. Це забезпечує зовнішній доступ, вироблення необхідних рішень та поведінкових конструктів населення територій, що перебуває під їх впливом. Небезпечність ситуації полягає у застосуванні нових інформаційно-комунікаційних технологій, що мають багатоцільове призначення, дозволяють формувати новий ціннісний та ідеологічний простір світу [7, с. 4]. Загроза такої ситуації вбачається у використанні нових інформаційно-комунікаційних технологій, протистояти яким Українська держава на сучасному етапі не завжди готова, що пов'язано з недосконалістю інформаційно-комунікаційних технологій. До того ж, саме новітні технології окремих міжнародних суб'єктів спрямовані на створення в українському суспільстві інших морально-ціннісних реалій, трансформуючи таким чином духовно-культурну складову суспільства.

Коли мова йде про суспільство як про структуроване ціле, то мається на увазі насамперед здатність різноманітних легальних соціальних груп ефективно впливати на дії влади. Брак структурованого суспільства значною мірою заважає виробленню національної ідентичності. Внаслідок цього вкрай складно артикулювати національний інтерес і адекватним чином репрезентувати і захищати його в умовах міжнародної конкуренції держав [8, с. 157]. Національний інтерес є результатом комплексу взаємоузгоджених потреб та інтересів індивідів, різних соціальних груп, суспільства та держави, який має бути основою для прийняття публічно-владних рішень та здійснювати вплив на апарат держави у разі необхідності. Вказане вимагає політико-правової освіченості та зрілості публічних інститутів – як державно-владних й муніципальних, так і громадських.

Окрім наведеного вище головними показниками внутрішньої загрози й небезпеки для політико-правової стабільності України є відчуження народу від влади, підміну інтересів народу корпоративними інтересами окремих груп, еволюція демократичних інститутів влади до авторитаризму, антагонізацію суспільних відносин на шляху соціально несправедливого курсу реформ у суспільстві, підпорядкування засобів масової інформації, несправедливий розподіл власності та влади, корупцію апарату державного управління тощо [9, с. 111]. Отже, національні інтереси України, які нині потребують якомога швидшого усвідомлення суспільством та державою, зможуть бути дотримані виключно шляхом єдиної національної стратегії та врахування потреб й інтересів всього суспільства, а не окремих впливових груп.

Підводячи підсумки проведеного дослідження проблематики загроз національним інтересам України, зазначимо, що національний інтерес – це складне та інтегруюче політико-правове явище. На сучасному етапі Українська держава продовжує визначати та осмислювати власні національні інтереси. На цей процес має значний вплив глобалізація та трансформація відносин на міжнародному рівні. Серед первинних загроз для національних інтересів України на сучасному етапі є: багатоплановість національних інтересів різних країн світу, що інколи є протилежними українським національним інтересам на міжнародній арені: це потребує уточнення національних інтересів України та можливості й необхідності їх реалізації в сучасному геополітичному просторі; транскордонні загрози для здійснення національних інтересів України; не завжди єдність у спільності потреб та інтересів різних індивідів та соціальних утворень, подекуди їх неналежна політико-правова свідомість, що ускладнює реалізацію національних інтересів; опосередкована якість національної інформаційної системи захисту; відсутність повноцінного та ефективного громадянського суспільства, адже суспільство виступає умовою існування будь-якої держави й без активної підтримки та участі громадськості у функціонуванні держави майже нереально забезпечити національні інтереси всієї країни. Інститути громадянського суспільства першочергово допомагають визначати потреби та інтереси всього суспільства; різноманітність регіональних потреб, що визначається демографічними, соціальними, географічними, політичними та іншими чинниками. Проте відмінність тих чи інших переваг або недоліків різних регіонів не повинні мати превалюючий характер у визначенні загальних потреб та інтересів – національних інтересів всієї держави та ін.

Бібліографічні посилання:

1. Гай-Нижник П.П., Чупрій Л.В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея.* 2014. Вип. 84. С. 465–471.

2. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права імені В. М. Корецького; ред. кол.: Ю.І. Римаренко (відп. ред.) та ін. Київ: Довіра; Генеза, 1996. 942 с.

3. Кузьменко А. Проблема відповідності стратегії та системи забезпечення безпеки України національним потребам. *Юридичний журнал.* 2008. № 10. URL: http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2432

4. Шахов В., Мадіссон В. Національний інтерес і національна безпека в геостратегії України. *Вісник Національної академії державного управління. Серія: Державне управління.* 2013. № 2. С. 44–56.

5. Шаталова Ю. Реалистическая теория Ганса Моргентау. Geополитика.ru. 2013. 15 січня. URL: https://www.geopolitica.ru/article/realisticheskaya–teoriya–gansa–morgentau

6. Шишков В.В. Национальные интересы России и процесс их реализации в условиях мировой трансформации: дис. ... канд. полит. наук. Москва, 2005. 189 с.

7. Бондаренко С.В. Інформаційний напрям політики захисту національних інтересів держави: дис. ... канд. політ. наук. Вінниця, 2017. 244 с.

8. Вовк В.Н. Національний інтерес і проблема інформаційної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2011. Вип. 102 (1). С. 155–157.

9. Зимогляд В. Національний інтерес у контексті концепції політичної безпеки України. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2006. Вип. 30 (2). С. 106–115.

Комліченко К.О., помічник судді (Запоріжжя, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПІДСУДНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Проблема вимушеної міграції наразі набуває глобального характеру. Так, у 2014 р. Управління Верховного комісара ООН у справах біженців підрахувало, що кількість вимушених мігрантів у всьому світі досягла найвищої позначки з часів Другої світової війни – 59,5 млн. осіб, а серед них – 38,2 млн. внутрішньо переміщені особи. Уже на кінець 2015 р., за даними Моніторингового центру внутрішнього переміщення, кількість ВПО зросла до 40,8 млн. осіб, що вдвічі перевищує кількість біженців. Станом на 25 квітня 2017 р., за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 583 827 переселенців або 1 273 657 сімей з Донбасу і Криму. В результаті Україна посіла восьме місце у світі за кількістю ВПО та перше – на Європейському континенті.

Внутрішньо переміщені особи стикаються з безліччю проблем як у повсякденному житті, так і при необхідності вирішення спору в судовому порядку.Окрему увагу хотілося б приділити питання: до якого ж саме суду необхідно звертатися внутрішньо переміщеній особі з позовною заявою.

Питання підсудності справи є першочерговим, суттєвим та, як на мою думку, досить неоднозначним.

Відповідно до норм цивільного процесуального законодавства (ст. 27 ЦПК України), за загальним правилом позови до фізичної особи

пред’являються в суд за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом.

Тобто діє принцип територіальної юрисдикції судів.

Відповідно до Розпорядження Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 02.09.2014 року визначено територіальну підсудність справи, підсудних розташованим у районі проведення антитерористичної операції місцевим та апеляційним судам.

Інакше кажучи, компетенція суду по здійсненню правосуддя, який знаходиться на тимчасово окупованій території, передана в компетенцію суду на території України (тобто змінено територіальну підсудність справ) Наприклад, справи, що були підсудні Амвросіївському районному суду Донецької області на теперішній час підсудні Оріхівському районному суду Запорізької області.

Даним розпорядженням змінено підсудність усіх судів, що знаходяться на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей.

Що стосується, здійснення правосуддя судами автономної Республіки Крим та міста Севастополя, то у відповідності до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», змінено територіальну підсудність судових справ, підсудних розташованим на території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя судам, та забезпечено розгляд даних справ – місцевими загальними судами міста Києва, що визначаються Апеляційним судом м. Києва.

Отже, при надходженні справи до суду, у разі якщо відповідачем по справі є особа, місце проживання якої зареєстроване на території Автономної Республіки Крим чи міста Севастополя, суд своєю ухвалою надсилає справу до Апеляційного суду м. Києва для визначення територіальної підсудності, і як вже зазначалося, за загальним правилом така справа буде підсудна місцевому загальному суду м. Києва.

Проте, як відомо, з кожного правила, є виключення.

Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 28 ЦПК (яка регулює питання підсудності справ за вибором позивача) позови про розірвання шлюбу можуть пред’являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивач також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров’я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача.

Отже, якщо позивач долучить до матеріалів справи довідку (докази про те що його фактичне місце проживання зареєстроване на території району до якого подано позовну заяву/ чи докази, що в нього/неї на утриманні є неповнолітні діти), або що він не може з поважних причин виїхати до місця проживання відповідача (в даному випадку суду повинні визнавати знаходження відповідача на тимчасово окупованій території об’єктивною/поважною причиною неможливості виїхати за його місце знаходженням).

Купін А.П., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ЗАСОБИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

У межах загальної характеристики важливого елементу адміністративно-правового статусу громадянина – гарантій прав та свобод у сфері державного управління, проблемі засобів забезпечення їх реалізації, охорони та захисту приділяється багато уваги як науковцями так і громадськістю.

Вибір засобів, які забезпечують ефективну реалізацію прав та свобод громадян, захист їх інтересів, вірне поєднання із засобами інших методів правоохорони та захисту, а також заходами адміністративного впливу, особливо важливі у зв'язку із необхідністю виконання конституційних вимог подальшого вдосконалення демократичної, правової держави, забезпечення пріоритету прав та свобод людини і громадянина.

Незважаючи на те, що більшість науковців певною мірою торкалися розробки окремих засобів забезпечення реалізації прав громадян та їх захисту від порушень, ще не вичерпані проблемні питання, вирішення яких має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Найбільш важливим у цьому плані є на наш погляд питання про систему засобів забезпечення та захисту прав і свобод громадян у сфері державного управління.

Система багатьох правових засобів, зокрема й тих, що піддаються аналізу, є внутрішньо погоджена, послідовна низка вузлових проблем, визначених її предметом.

Система адміністративно-правових засобів забезпечення реалізації та захисту прав і свобод громадян у сфері державного управління – це обумовлена призначенням та особливостями державного управління взаємопов'язана та взаємодіюча сукупність організаційно-правових засобів забезпечення і захисту прав і свобод громадян, що використовуються в різноманітних сферах здійснення виконавчої влади. Система адміністративно-правових засобів забезпечення і захисту прав та свобод громадян розвивається разом з її предметом, збагачуючись новими елементами, змінюючи свою внутрішню структуру та зв'язки із суміжними засобами охорони прав і свобод людини і громадянина.

Завдання систематизації адміністративно-правових засобів забезпечення та захисту прав громадян полягає у постановці вузлових проблем, а також, у визначенні їх послідовності; кожна попередня проблема повинна слугувати основою для вивчення наступних та спиратися на попередню. Вивчення системи засобів адміністративно-правового забезпечення та захисту прав громадян дозволить глибше і докладніше розкрити їх правоохоронну сутність, встановити їх зв'язок один з одним.

Система адміністративно-правових засобів забезпечення і захисту прав громадян пізнається через їх класифікацію, побудовану на науково обґрунтованих, реально виправданих критеріях. Кожна з таких класифікацій засобів забезпечення та захисту прав і свобод є певним підходом до аналізу (прийом) вказаних засобів та їх соціальної цінності.

Донедавна характерною ознакою українського адміністративного права, як підкреслюють багато науковців, була істотна деформація його ролі. Точніше кажучи, абсолютизувалися два аспекти суспільного призначення адміністративного права: з одного боку як засобу управлінського впливу держави на суспільні процеси, тобто як права «адміністрування», а з іншого як «карального» права, що забезпечувало застосування державою у відносинах з громадянами різноманітних засобів адміністративної відповідальності.

Відображенням такої практики у вивченні сутності засобів системи був підхід, відповідно до якого адміністративно-правові засоби забезпечення та захисту прав громадян характеризуються переважно у зв'язку з юрисдикційною діяльністю відповідних органів, тобто в обсязі діяльності, пов'язаної з вирішенням конкретних справ та використанням до правопорушників заходів примусу.

Інший підхід пов'язаний з авторами які аналізі змісту цих засобів виходять за межі адміністративно-розпорядчих функцій державних органів і акцентують увагу на засобах, які виражають профілактичний, виховний, обслуговуючий бік забезпечення прав і свобод громадян у сфері управління.

Діяльність із забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина пов'язується із багатоманітними функціями держави, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, націленими на створення умов для нормального життя та діяльності громадян України, попередження протиправних дій, порушення прав, свобод і інтересів особи, ліквідацію негативних наслідків у випадку можливого правопорушення. Саме тому більшість авторів, які висвітлювали проблему адміністративно-правового забезпечення прав людини та громадянина і їх захисту, відносять усю систему правового регулювання управлінських відносин, де поряд з іншими суб'єктами є громадяни, до засобів забезпечення цих прав.

Система адміністративно-правових засобів забезпечення реалізації прав і свобод, їх захист не можуть бути обмеженими рамками юрисдикційної діяльності, тому що забезпечення прав і свобод здійснюється не тільки за допомогою заходів примусу, владних, розпорядчих заходів. При такому розумінні адміністративно-правові засоби неправомірно обмежуються лише боротьбою з конкретними порушеннями прав громадян, причому переважно з можливими порушеннями суб'єктивних прав осіб, які є правопорушниками. У такому випадку забезпечення реалізації прав і свобод більшості населення відходить на другий план. У цьому випадку також із поля зору зникає широка організаційно-правова діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань зі створення умов для повного задоволення прав та інтересів громадян, попередження порушення цих прав і свобод.

Діяльність із забезпечення реалізації прав і свобод, їх захисту за допомогою правових засобів обґрунтовано називається правоохоронною.

Варто зазначити, що питання про систему адміністративно-правових засобів охорони прав і свобод повинне досліджуватися комплексно і охоплювати як специфічні засоби, спрямовані на забезпечення реалізації цих

прав і свобод і попередження їх порушень у всій сфері державного управління, так і ті, за допомогою яких здійснюється регулюючий вплив на управлінські відносини, коли громадянин виступає як суб'єкт юрисдикційної діяльності.

Із урахуванням уже наявних думок науковців щодо засобів адміністративно-правового забезпечення прав, їх охорони всю систему цих засобів умовно можна розділити на три основні групи.

До першої групи варто включити засоби, які б забезпечували реальну можливість реалізації громадянам прав і свобод у сфері державного управління, виключали б можливість порушення їх прав, дозволяли б створювати нормальні умови для повного здійснення юридичних можливостей, сприяли б попередженню правопорушень та ліквідували б їх причини.

Друга група засобів пов'язана із забезпеченням прав і свобод тих громадян, які, будучи переважно правопорушниками, піддаються з боку органів державного управління, місцевого самоуправління, їх посадових осіб примусовому впливу і є, відповідно, суб'єктами процесуальної діяльності.

І нарешті третю групу складають правові засоби, пов'язані із захистом порушених прав і свобод громадян. Механізм захисту прав людини включає заходи, які ведуть до відновлення прав, порушених неправомірними діями, та відповідальності осіб, які заподіяли ці правопорушення. До цієї групи включаються усі ті засоби, які складають механізм відновлення порушених прав і свобод. Ці засоби за своїм характером також є значною мірою процесуальними, але на відміну від засобів попередньої групи, мають інше цільове призначення, свій об'єкт впливу, що й дає можливість їх відокремити.

Макаренков О.Л., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ПРАВОВІ ЗВ'ЯЗКИ КОРЕЛЯЦІЇ МІЖ АНТРОПНИМИ ТА ПУБЛІЧНИМИ ІНТЕРЕСАМИ У СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАВИЛ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА

Наразі для України та низки інших держав першечорговою проблемою залишається мінімізація хабарництва та інших видів корупції до рівня, який дозволить стійкий динамічний розвиток. У цьому зв'язку, важливим правовим інструментом став інститут обмежень осіб, які уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, в одержанні незаконних вигод (подарунків та ін.). Адекватно жвавий відгук вирішення цієї багатоаспектної проблеми зустрічаємо у правовій доктрині, а саме роботах: В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, Н. А. Берлач, А. М. Бойка, С. К. Бостана, С. Д. Гусарєва, О. О. Дудорова, М. І. Козюбри, Т. А. Коломоєць, А. Т. Комзюка, В. К. Колпакова, М. І. Мельника, Є. В. Невмержицького, С. Г. Стеценка, О. Д. Тихомирова, М. І. Хавронюка, Н. В. Янюк та ін. Утім порушений аспект проблеми залишився недостатньо повно розкритим.

Особисті інтереси людей виражають їхнє специфічне, індивідуальне місце у системі суспільних відносин, їхня потреба розвивати і вдосконалювати особисті якості, свою індивідуальність. Публічними інтересами вони стають

остільки, оскільки відображають спільні умови життя людей, їхню соціальність. Наприклад, у представників однієї соціальної групи можна спостерігати, поряд зі специфічними індивідуальними рисами, загальні однорідні соціальні характеристики [1, с. 602]. Особистий інтерес кожної людини полягає у задоволенні осмислених нею потреб. На відміну від інтересів, потреби об'єктивні та обумовлені законами природи, які людина не змінює. Водночас, пізнання потреби та їхньої усієї сукупності ключове завдання для кожного. Правильним таке осмислення стає тоді, коли задоволення потреб обумовлює функціонування, відтворення і розвиток людини, відповідно до тільки їй властивих рис, конкретно історичних та цивілізаційних умов її проживання у соціумі. При цьому антропна життєдіяльність вимагає кількісних оцінок і якісних характеристик за допомогою категорій «максимальний», «ефективний». Адже, звісно, різноманітна природа людини та утворених нею соціальних спільнот/груп передбачає рух різного темпу та якості, визначити який можливо за наявності шкали відображення відповідності реальних об'єктів (діянь) її елементу (позначці). Наприклад, одні чиновники діють повільно та якісно або повільно і неякісно, а інші – навпаки. Власне порівняння (лат. comparatio) одного з іншим суб'єктом/об'єктом однакового порядку й дає можливість визначити їхню якість (кращу/нижчу; високу/середню/низьку; тощо), а також особливості. Онтологія наших оцінок криється саме у можливостях співставити одне з іншими за заданими параметрами. Як слушно наголошено у науковій літературі, що оцінювання діяльності державних службовців, у т. ч. в Україні, є однією з тих процедур управління людськими ресурсами, яка має суттєвий потенціал для впливу на управління людськими ресурсами загалом, його характер, у тому числі ефективність та прозорість, а також умови праці, справедливість у ставленні до працівників шляхом використання однакових підходів та критеріїв [2, с. 117].

У контексті проблеми обмежень прав чиновників порівнюються показники роботи за чинниками, які історично правники визначили корупційними, а саме: вплив подарунків, сумісництва та суміщення посад, роботи близьких осіб, які перебувають у підпорядкуванні та ін. Емпіричні дані вивчення роботи чиновників, які працюють в однакових умовах, виявляють різні результати у силу їхніх індивідуальних рис, у т. ч. тих, які перетинаються з соціально прийнятною (альтруїстичною, матеріальною тощо) та корупційною мотивацією, тобто спонукальною причиною діяльності. Мотивація базується на категоріях: потреби та інтересу (відчуття фізіологічної або психологічної нестачі чого-небудь), а також винагороди (те, що людина вважає цінним для себе) [2, с. 9]. Вивчення та оцінювання роботи осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, суть феномену атестації цих осіб – інструменту державної кадрової політики в напрямі попередження корупції в системі державної служби [3, с. 119], правосуддя, парламентаризму та місцевого самоврядування.

Спираючись на внутрішні мотиви особи до професійної діяльності, пов'язані із задоволенням її потреб та інтересів, правники формулюють правила

атестації осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, як на етапі їхнього прийняття на роботу, так й під час здійснення ними своїх повноважень, відповідно до закону. Прикладами таких процедур в Україні стають положення про порядок проведення конкурсу на зайняття вакантної посади державної служби (статті 22-30 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII), порядок зайняття посади судді вищого антикорупційного суду (статті 7-9 Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 № 2447-VIII тощо. За рахунок цих процедур досягається відбір осіб, теоретично, за задумом тих правників, які їх розробили, придатних до роботи на благо нації. Так само теоретично, відповідно до чинних законодавчих моделей, чиновники публічно-правової сфери усі разом виявляють, розуміють і досягають у межах своїх повноважень того, що потребує нація. Реалістичність повноцінного задоволення публічного інтересу, звісно, не спирається тільки на зазначені процедури, а необхідно доповнюється низкою інших інститутів виконання функцій держави, у т. ч. територіальних громад. Публічні інтереси врегульовані відповідним галузями права. У них вони виражені не як приватна воля, а безпосередня воля суспільства [4, с. 21]. Ці є відображенням у праві відгарманізованих інтересів держави, всього суспільства, значної його частини, у тому числі територіальних громад, соціальних груп, особливо найвразливіших і слабозахищених, що потребують державної підтримки [5, с. 7]. Інститут обмежень прав чиновників важливий елемент механізму роботи державного апарату, спрямованого на досягнення потреб та інтересів усіх і кожного – задоволення публічних інтересів. З часом стало зрозуміло, що потрібний рівень самообмеження чиновників ідеал, а не реальність. Не інакше як юридичні наївність та ідеалізм сприймається індиферентність відношення до подарунків, підробітків, близьких людей, використання службовимх повноважень з боку осіб публічно-правової сфери життя. Бажання отримати більше нормальне явище по суті, вимагає рамок для відносин у зазначеній сфері. Кількісні та якісні (інколи оціночні) критерії, максимально повний або вичерпний набір ознак (елементів) та низка інших юридико-технічних інструментів зустрічаються у законах про запобігання корупції для опису ключових правил посадових обмежень у роботі досліджуваних нами осіб. Це також частина їхнього правового статусу – спеціального антикорупційного. У межах вияву принципів права заборони для чиновників під час та певний час після закінчення виконання публічно-владних повноважень (наприклад, впродовж року в Україні) складають суть основи для довіри населення, а, значить, й підтримки політики держави будь–де. Діючі у реальному житті правові підстави такої довіри дають людям щиро вірити у доброчесніть осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування. Відповідно дбати залишається тільки про їхню професійність. Адже доброчесний, не означає бідний, компетентний, і навпаки.

Отже, баланс приватного і публічного інтерсів найкращий варіант їхнього співвідношення для підтримання правооі сситеми суспільства у стані відкритості до прогресу, зокрема за рахунок нейтралізації корупції. Цей рівень

кореляції неможливий об’єктивно без достатнього матеріального забезпечення осіб на державній службі, в суді, у парламенті. Встановивши цей мінімум і гарантувавши реально соціально-економічні права цих осіб, доречно повною мірою застосовувати правила інституту обмежень прав особи, уповноваженої на виконання функцій держави та місцевого самоврядування. Інакше проблема корупції залишиться, застосування цього інституту буде не правовим і провокувати нові випадки корупції, залучення талановитих та розвинутих осіб до роботи в органах держави не відбудеться, щонайменш у потрібному обсязі, а значить держава залишиться слабкою, а керована нею нація – вразливою. Важливо також розуміти, що мета цього інституту не допустити корупційне правопорушення і покарати винного, а попередити його. Адже втрата внаслідок притягнення до юридичної відповідальності професійного судді, службовця, депутата через його об’єктивно обумовлені, хоча формально заборонені, дії до отримання потібного йому (у т. ч. його сім’ї) для виживання і розвитку мінімуму вигод, веде до ще більших втрат нашої нації, а саме: витрат на підготовку нової особи, уповноваженої на виконання відповідних повноважень в межах функцій держави та місцевого самоврядування, на рівні професійності не нижче, ніж було у його попередника. При цьому є проблема віднайдення особи, яка буде талановита, а не просто може виконувати публічно-владні повноваження. Вона залишається не вирішеною, оскільки об’єктивно природа не продукує цих осіб у кількості, що покриває потребу суспільства, яке не здатне: вберегти тих найкращих, хто вже працює; створити для них достатні стандарти соціально-економічного забезпечення. У цьому зв’язку приєднуємось до думки А. І. Миколенка, який у 2014 р. під час обговорення проблематики дисертації у спеціалізованій вченій раді ЗНУ з-поміж іншого відзначив, що в Україні проблема правозастосування полягає у відсутності реальних умов для дії права. «Спочатку створіть умови, а потім вимагайте», - підсумував він.

Бібліографічні посилання:

1. Радченко Л. М. Політичні інтереси: поняття, функції, типологія. Держава і право. 2012. Вип. 56. С. 600–605.

2. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту : навч. посібн. Львів : НУ Львівськаполітехніка, 2002. 228 с.

3. Шатун В. Т. Оцінювання та атестація державних службовців у руслі європейського і світового тренду. *Наукові праці. Державне управління*. Вип. 223. Т. 235. 2002. С. 117–127.

4. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / Коломоєць Т.О. та ін.; за заг. ред. Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова. Запоріжжя: Видавничий Дім «Гельветика», 2019. 588 с.

5. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: дис... д-ра юрид. наук : 12.00.04. К., 2004. 631 арк.

Малюга А.В., аспірант (Київ, Україна)

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ЗАКОНОТВОРЧІ АСПЕКТИ

Від самого початку розроблення поданого Кабінетом Міністрів України проекту нового Закону України «Про державну службу», який було прийнято Парламентом як Закон наприкінці 2015 року, а потім під час його опрацювання спеціально створеною з цією метою робочою групою при Комітеті Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування, було вирішено йти шляхом визначення у Законі єдиних принципів організації державної служби, загальних стандартів щодо вступу на неї (в тому числі, процедури призначення на посади), просування та інших питань проходження державної служби.

Саме через це у статті 3 Закону України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII (*далі – Закон*) [1], присвяченій сфері його регулювання, було прибрано всі, окрім Кабінету Міністрів України, власні назви органів державної влади та державних органів, на посади державної служби в апараті (секретаріаті) яких має поширюватися сфера дія цього Закону.

Разом із тим, можна констатувати, що не зважаючи на закладені у Законі єдині правові механізми щодо регулювання функціонування всього інституту державної служби, він зорієнтований на державних службовців, які обіймають посади в органах виконавчої влади та їх апараті. І це цілком зрозуміло, оскільки саме ця категорія працюючих осіб складає переважну більшість всіх державних службовців, порівняно з їх часткою, працюючих в органах законодавчої та судової гілок влади.

Що ж стосується особливостей проходження державної служби в окремих державних органах, в тому числі і в Апараті Верховної Ради України (*далі – Апарат*), то цьому питанню у Законі загалом присвячена лаконічна за своїм змістом стаття 91 [1]. У ній унормовано загальний порядок призначення на посади та звільнення з посад лише керівників апаратів (секретаріатів) у низці конституційних та інших державних органів, допоміжних органах, утворених главою держави, а також міститься перелік органів, в яких існує особливий порядок призначення на керівні посади державної служби, зокрема, це стосується органів судової гілки влади та Верховної Ради України, як єдиного органу законодавчої влади.

Варто відзначити, що особливості проходження державної служби у судових органах були врегульовані у законах України «Про судоустрій і статус суддів», «Про Вищу раду правосуддя» та «Про Конституційний Суд України», які були прийняті під час проведення в Україні протягом 2016 - 2019 років судової реформи.

Стосовно ж особливостей проходження державної служби у законодавчій гілці влади, а саме, в Апараті, то за виключенням положення про особливості

призначення (звільнення) Керівника Апарату, існуюча специфіка призначення на інші посади в Апараті (зокрема, працівників секретаріатів депутатських фракцій і груп, секретаріатів комітетів) взагалі не відображена у Законі та регулюється іншими законами. Крім того, підзаконними актами (постановами Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, розпорядженнями Голови Верховної Ради України, розпорядженнями Керівника Апарату тощо регулюються окремі питання проходження державної служби у вітчизняному Парламенті.

Спроба часткового врегулювання питань щодо статусу окремої категорії працівників Апарату була здійснена у проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну службу» (щодо статусу працівників секретаріатів депутатських фракцій (груп)» (реєстр. № 5263 від 11.10.2016), поданого представниками майже всіх депутатських фракцій і прийнятого Верховною Радою України 20 жовтня 2016 року як Закон.

Згаданим проектом Закону пропонувалось внести зміни до Закону України «Про державну службу» задля врегулювання статусу працівників секретаріатів депутатських фракцій (груп), як працівників патронатної служби. Адже, при прийнятті Закону про державну службу в 2015 році законодавцем не були враховані особливості функціонування таких секретаріатів і фактично на їх працівників, як на державних службовців, було поширено дію нового законодавства про державну службу.

Слід зазначити, що відповідно до Положення про секретаріат депутатської фракції у Верховній Раді України, затвердженого Розпорядженням Голови Верховної Ради України № 304 від 22 лютого 2008 року, секретаріат депутатської фракції здійснює організаційне, інформаційне, консультативно-правове та інше забезпечення діяльності депутатської фракції та утворюється на період діяльності самої фракції у Верховній Раді України поточного скликання.

Крім того, секретаріат фракції є структурним підрозділом Апарату і підпорядковується голові депутатської фракції та Керівнику Апарату. І хоча діяльність секретаріату фракції фактично спрямована на надання допомоги у здійсненні депутатськими фракціями їхніх повноважень, водночас такий секретаріат має складатись із фахівців, які користуються довірою політичної партії, що сформувала депутатську фракцію.

На сьогодні цей Закон так і не підписаний через повернення у листопаді 2016 року до парламенту з вето Президента України для скасування. Не висловивши жодних заперечень щодо самої суті Закону, Президент України запропонував відхилити його у зв’язку з необхідністю комплексного підходу щодо удосконалення положень Закону України «Про державну службу».

Комітет Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування, визначений головним з цього питання, запропонував у разі неотримання необхідної кількості голосів народних депутатів України на підтримку проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про державну службу» (реєстр. № 4526-д від 14.07.2016), який включатиме

положення прийнятого Закону, Верховній Раді України повторно прийняти його в цілому (подолати вето).

Натомість на сьогодні це питання виглядатиме дещо в іншому ракурсі: з одного боку, віднесення працівників секретаріатів депутатських фракцій (груп) до категорії працівників патронатних служб є фактично питанням доцільності (про що, до речі, відзначалось й у науково-експертному висновку до законопроекту) і може бути вирішене парламентом шляхом додаткових домовленостей щодо статусу працівників депутатських фракцій і депутатських груп, з іншого боку, це не єдине питання, пов'язане з особливостями проходження державної служби у парламенті, у зв'язку з чим, дійсно (і в цьому можна погодитись з главою держави), виникає необхідність комплексного врегулювання таких особливостей.

Зважаючи на ключову роль Апарату у забезпеченні виконання парламентом визначених Конституцією України своїх повноважень, загалом очевидно, що на відміну від апаратів (секретаріатів) інших органів державної влади і державних органів України виключно Апарат Верховної Ради України має конституційний статус (згідно з пунктом 35 частини першої статті 85, пунктом 5 частини другої статті 88 Конституції України [2]), за яким Верховна Рада України призначає на посаду та звільняє з посади керівника її Апарату, затверджує кошторис Верховної Ради та структуру її Апарату, а Голова Верховної Ради України організовує роботу її Апарату. Таке конституційне закріплення статусу парламентського Апарату та її керівника є підсиленням гарантій його ефективної діяльності.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

Моісеєнко Д.М., к.ю.н. (Запоріжжя, Україна)

СУДОВИЙ ЗБІР У КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМУ СУДОЧИНСТВА

На теперішній час судова система України знаходиться в стані кардинальної реформи, яка має на меті утвердження демократичної, соціальної та правової держави. Вказана реформа ґрунтується на загальному принципі всебічного захисту прав і свобод людини. Одним з аспектів цього принципу є право звернення за захистом до суду, закріплене як в ст. 55 Конституції України, так і у відповідних процесуальних кодексах.

Однією з умов реалізації права на звернення до суду є сплата судового збору у розмірах, визначених Законом України «Про судовий збір». Питання сплати судового збору стосується Рекомендація № R (81) 7 Комітету Міністрів

Ради Європи державам-членам щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя (прийнята Комітетом Міністрів 14 травня 1981 р. на 68-ому засіданні). Згідно п. 11–12 вказаного нормативного акту: «Прийняття до провадження не має залежати від сплати стороною державі якоїсь грошової суми, розміри якої є нерозумними з огляду на питання у справі. В тій мірі, в якій судові витрати становлять явну перешкоду доступові до правосуддя, їх треба, якщо це можливо, скоротити або скасувати. Систему судових витрат слід переглянути на предмет її спрощення» [1].

У 2015 році урядовим законопроектом №2862 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору" було запропоновано значно збільшити розмір судового збору, змінивши порядок його обчислення і ставки, та зменшити перелік пільгових категорій щодо його сплати. Законопроект було прийнято. Він став Законом України № 484-VIII від 22.05.2015. З моменту набуття чинності вказаним законом 01.09.2015 і по 01.01.2017 судовий збір обліковувався виходячи з мінімальної заробітної плати. Майже через 2,5 роки законодавство було «трохи пом'якшено» і Законом України № 1774-VIII від 06.12.2016 дещо змінено порядок розрахунку судового збору. До цього часу він обліковується виходячи з прожиткового мінімуму для працездатних осіб на 1 січня відповідного року. На цей час мінімальний судовий збір з фізичної особи за позовом (цивільним, адміністративним, майнового чи немайнового характеру) складає 768,40 грн.

Порівняємо. На цей час відповідно до ст. 8 Закону України «Про державний бюджет на 2019 рік» мінімальна заробітна плата складає 4173 грн. Податкова соціальна пільга до такої заробітної плати не застосовується, оскільки вона більша за граничний розмір доходу, який дає право на податкову соціальну пільгу. З урахуванням всіх відрахувань працівник отримує 3359,40 грн. Таким чином, якщо особа, яка отримує мінімальну заробітну плату, а таких в Україні на 31.10.2019 аж 4,5 мільйони [2] (до цієї статистики не ввійшли пенсіонери та інваліди, що отримують дохід менший за мінімальну заробітну плату), вирішить звернутись до суду за захистом своїх прав, вона сплатить щонайменше майже 23% свого місячного доходу. Далі – більше. Максимальний розмір судового збору з фізичної особи за майновим позовом по цивільній справі (5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб) на цей час складає 9605 грн. (при тій самій мінімальній заробітній платі 4173 грн.). Окрім великого розміру судового збору пропорційно до заробітної плати, також існує деяка «соціальна нерівність» у вказаному питанні. Тобто, наприклад, особа, що позивається із іншими спадкоємцями за однокімнатну квартиру, що є її єдиним житлом і особа, що визнає право власності на котедж, або земельну ділянку вартістю декілька мільйонів гривень сплачують однаковий судовий збір 9605 грн.

З цього приводу можна заперечити, що законодавством передбачено механізми відстрочення та розстрочення сплати судового збору. Однак, тут ми цілком погоджуємось із позицією Дем'як В.М., яка зазначає, що «майновий стан сторони» є оціночним критерієм по кожній справі та практика судів щодо задоволення заяв про відстрочення, розстрочення судового збору є неоднаковою та потребує удосконалення щодо єдності застосування [3]. Тобто

вирішення питання щодо відстрочення та розстрочення носить казуїстичний характер і цей інститут не забезпечує в повному обсязі безперешкодного доступу до правосуддя малозабезпечених верств населення.

Виходячи з викладеного вище, слід констатувати, що вимоги Рекомендації № R (81) 7 Комітету Міністрів Ради Європи щодо судових витрат на цей час неможна вважати виконаними Україною.

Бібліографічні посилання:

1. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства, Київ, 2015. 708 с.

2. Не лише бізнес має відчувати переваги Угоди про асоціацію з ЄС – Президент закликав піднімати зарплати найманим працівникам / Офіційний сайт Президента України. URL: https://www.president.gov.ua/news/ne-lishe-biznes-maye-vidchuvati-perevagi-ugodi-pro-asociaciy-50702/

3. Дем'як В.М. Судовий збір в контексті доступу до правосуддя / Юридичний інтернет-ресурс «Протокол» URL: https://protocol.ua/ru/sudoviy_zbir_v_konteksti_dostupu_do_pravosuddya/

Окопник О.М., к.ю.н., доц. (Кропивницький, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

В Україні продовжують закладатись конституційні засади місцевого самоврядування, прийнято ряд базових нормативно-правових актів, які створюють правові та фінансові основи діяльності органів місцевого самоврядування.

Проте від часу прийняття Конституції України та нормативно-правових актів з питань місцевого самоврядування розвиток місцевого самоврядування фактично здійснювався лише на рівні територіальних громад міст обласного значення, оскільки переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати всі повноваження органів місцевого самоврядування.

Розвиток місцевого самоврядування як ефективної і максимально наближеної до людей місцевої влади є одним із визначальних пріоритетів здійснення реформ та становлення України як демократичної держави. Без реформування місцевого самоврядування неможливо подолати негативні процеси в соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад і регіонів, забезпечити суттєве підвищення рівня та якості життя більшої частини громадян України, побудови місцевої влади на засадах демократії та відповідно до Європейських стандартів. Під європейськими

стандартами місцевого самоврядування розуміються закріплені в офіційних документах загальноєвропейських міждержавних регіональних організацій основні засади, цінності, вимоги щодо реалізації права територіальних колективів на місцеве самоврядування [1, с. 146].

Історія децентралізованої держави є історією суперечностей, пов'язаних із пошуком найкращої форми організації державної влади. Традиційно усталений погляд на децентралізацію як на процес, за якого в рамках централізованої держави утворюються самостійні одиниці, що є носіями місцевого самоврядування (громади), потребує вироблення нових підходів до аналізу його змісту [4].

Феномен Євромайдану окреслив європейський вибір населення України, що нарешті актуалізувало проблему реалізації ратифікованих угод з країнами Європейського Союзу, у тому числі положень Європейської хартії місцевого самоврядування [2], а також забезпечення якісного розвитку регіонів країни як важливих складових частин економічної системи України. Розвинуте місцеве самоврядування є ознакою сильної держави. У період державних криз, беручи на себе питання життєзабезпечення на локальному рівні, місцеве самоврядування сприяє збереженню і зміцненню держави. У періоди між кризами місцеве самоврядування відіграє стабілізуючу роль у розвитку держави, забезпечуючи надання місцевих послуг і знімаючи соціальну напругу в суспільстві.

Незважаючи на прийняття останнім часом великої кількість нових нормативно-правових актів таких як: Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5.02.2015 року [6], Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 року [8], Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 1 квітня 2014 р. [9] тощо, існуюча в Україні система місцевого самоврядування сьогодні не відповідає очікуванням та потребам суспільства. Функціонування місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримки сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, питання впровадження економічних, соціальних та політичних перетворень в Україні потрібно розглядати саме в контексті європейської інтеграції. Ефективна реалізація цього курсу вимагає від органів влади всіх рівнів таких узгоджених заходів: здійснення суттєвих інституційних змін; реформування принципів та методів роботи, у тому числі й у сфері підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів; забезпечення фінансово-економічних можливостей стимулювання розвитку місцевого самоврядування тощо. Кризові явища в економічній, соціальній та політичній сферах, протестні акції, прояви націоналізму або сепаратизму, що відбуваються в нашій країні останнім часом – це значною мірою результат надмірної централізації влади, нерозвиненості

народовладдя та демократичних форм управління суспільним розвитком [5, с. 128].

Недосконаліть правового механізму та відсутність чіткого фінансового механізму реалізації реформ місцевої влади, її формальний, імітаційний характер, концентрація повноважень у міністерствах та відомствах на центральному рівні, корупція в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, відсутність стратегічного бачення розвитку країни перешкоджають модернізації місцевого самоврядування в нашій країні.

Виходячи із вище зазначеного, наближення України до європейських стандартів організації місцевого самоврядування не можливе без вирішення низки завдань за такими напрямами: удосконалення адміністративно-територіального устрою, яке має відбуватися в напрямі зменшення диспропорцій у розмірах між адміністративно-територіальними одиницями одного рівня, формування обґрунтованих розмірів адміністративно-територіальних одиниць та не включення населених пунктів до складу інших населених пунктів; чіткий законодавчо обґрунтований розподіл сфер компетенції та повноважень між органами місцевого самоврядування та органами державної влади різного рівня; створення правових та організаційних умов для формування самодостатніх територіальних громад, які б володіли матеріальними, фінансовими та іншими ресурсами в обсязі, достатньому для ефективної реалізації завдань та функцій місцевого самоврядування; подальша демократизація діяльності територіальних органів влади, насамперед – шляхом розширення використання інструментів безпосередньої демократії.

Тільки дотримання зазначених позицій дасть змогу реформувати Україну, вдосконалити систему територіальної організації влади та сприятиме побудові оптимальної і ефективної системи органів місцевого самоврядування задля задоволення інтересів та потреб суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. Адміністративна реформа в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи: монографія / за заг. ред. Н.Р.Нижник, Н.Т.Гончарук. Дніпропетровськ : Монолит, 2009. 384 с.

2. Європейської хартії місцевого самоврядування : Міжнародний документ від 15.10.1985 р. № 994_036. Дата оновлення 16.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 21.02.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

4. Лелеченко А. П. Децентралізація в системі державного управління в Україні: теоретико-методологічний аналіз : дис... канд. наук з держ. управління: 25.00.01 / Нац. акад. держ. управ. при Президентові України. К., 2006. 194 с.

5. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації: наук. доп./ редкол.: Ю.В.Ковбасюк, К.О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін. / за заг. ред. Ю. В Ковбасюка. К. : НАДУ, 2014. 128 с.

6. Про добровільне об’єднання територіальних громад: Закон України від 5.02.2015 р. № 157-VIII. Дата оновлення 01.01.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/157-19

7. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Дата оновлення: 11.01.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/280/97-вр

8. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 р. № 1508-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18

9. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р . URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/333-2014-р

Остапенко Г.В., заступник начальника управління соціального захисту населення Запорізької міської Ради (Запоріжжя, Україна)

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

В місті Запоріжжі станом на 01 березня 2019 р. на обліку в управліннях соціального захисту населення перебуває 22012 внутрішньо переміщених осіб, з них: 3474 –діти ; 820 – особи з інвалідністю ; 10287 – пенсіонери.

Управління соціального захисту – це та структура , яка з самого початку працює з вказаною категорією осіб. Ми пам’ятаємо величезні черги 2014 р., коли майже ніхто не знав як організувати роботу щодо обліку внутрішньо переміщених осіб, їх розселення, соціальної підтримки і таке інше.

Слава богу той час пройдено.

Станом на теперішній час 1055 внутрішньо переміщених осіб отримують різні види державної соціальної допомоги сім’ям з дітьми, малозабезпеченим сім’ям, особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю і інші .

35 сімей користуються програмою житлових субсидій, яка, до речі, для цієї категорії громадян є спрощеною. Вже не потрібно договору оренди, ВПО просто декларує склад родини, що винаймає житло і на підставі акту обстеження їй призначається субсидія.

72 сім’ям надаються пільги на оплату житлово-комунальних послуг по фактичному місцю проживання.

5 осіб оздоровлено через органи соціального захисту, в 2017 році оздоровлено 9 ВПО (на обліку 40 осіб).

6980 ВПО отримують адресну грошову допомогу на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Розміри адресної допомоги становлять :

– для пенсіонерів, дітей, студентів – 1000 грн щомісяця, в 2018 році розмір збільшено з 884 грн до 1000 грн.

– для осіб з інвалідністю I групи – 130% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність - 1946,10 грн

– для осіб з інвалідністю II групи – 115% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність - 1721,55 грн

– для осіб з інвалідністю III групи – 100% прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність - 1497 грн

– для працездатних осіб – 442 грн

Загальний розмір допомоги на сім'ю розраховується як сума розмірів допомоги на кожного члена сім'ї та не може перевищувати 3000 гривень, для сім'ї, до складу якої входять особи з інвалідністю або діти з інвалідністю, відповідно 3400 гривень, для багатодітної сім'ї – 5000 гривень.

Внутрішньо переміщені особи мають право на користування всіма державними програмами соціальної підтримки громадян.

З метою підтримки внутрішньо переміщених осіб, які переїхали на територію міста Запоріжжя, у рамках Міської комплексної програми соціального захисту населення міста Запоріжжя за рахунок коштів бюджету міста у 2018 р. було використано видатків на забезпечення тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб на загальну суму 3,8 млн. грн.

На 2019 р., за рахунок коштів бюджету міста передбачені видатки на забезпечення тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб на загальну суму 2.0 млн. грн.

На даний час внутрішньо переміщені особи проживають у 7 гуртожитках та у містечку модульного типу.

Але проблеми для внутрішньо переміщених осіб залишаються.

1. На сьогодні ми не можемо призначити субсидію родинам ВПО, оскільки практично всі, хто проживає в місцях масового поселення мають заборгованість з оплати житлово-комунальних послуг.

2. Необхідний розробити чітко визначений порядок відсутності внутрішньо переміщених осіб протягом 60 днів. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» дозволяє їм бути відсутнім за місцем фактичного проживання до 60 днів. Закон України «Про свободу переміщення і вільний вибір місця проживання» взагалі не передбачає ніяких обмежень щодо переміщення.

Призначення (подовження) виплати різних видів державної соціальної допомоги здійснюється за рішенням комісії на підставі акту обстеження матеріально побутових умов сім'ї. Якщо при складанні акту з'ясовано, що внутрішньо переміщена особа відсутня за фактичним місцем проживання їй залишають записку, що протягом трьох днів необхідно звернутися до управління. Якщо не звернувся, виплати припиняються і поновлюються (не поновлюються) тільки через рішення комісії.

Проте, на момент складання акту обстеження матеріально побутових умов сім'ї ще не вийшло 60днів відсутності внутрішньо переміщеної особи. Особа може повернутися на 58 день, а їй вже припинено виплату. Тому повинен бути чітко виписаний порядок відсутності внутрішньо переміщених осіб протягом 60 днів.

На нашу думку, взагалі, не потрібно обмежувати пересування ВПО і отримання ними соціальних виплат.

3. Повинен запрацювати принцип «Рівний рівному». Внутрішньо переміщені особи повинні міняти психологію с «мені всі винні» на «я також хочу й можу».

І тут повинні бути приклади самих внутрішньо переміщених осіб. І вони є. У міській Раді Запоріжжя працює жінка з Луганської області. Вона займає активну позицію колективі, займається творчістю (картини з бісеру), допомагає мешканцям Запоріжжя. Таким чином вона відтає через позитивне відношення до життя. Таких прикладів дуже багато і про них повинні знати всі, в тому числі за допомогою блогів.

Пузирна Н.С., к.ю.н., доц. (Чернігів, Україна)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЮВЕНАЛЬНОГО ОМБУДСМАНА

Серед найважливіших проблем сучасного суспільства особливе місце посідає захист прав і законних інтересів дітей. Діти вразливі й залежні від світу дорослих. З цієї причини вони мають перебувати під особливим захистом з боку сім'ї, держави та суспільства загалом, що закріплено основним міжнародним ювенальним стандартом – Конвенцією ООН про права дитини.

Модель омбудсмана з прав дитини або справ неповнолітніх має свою історію, пов'язану зі становленням прав дитини. Так, ще в 1792 р. у Франції видано документ «Проголошення прав дитини»; 10 грудня 1948 р. Генеральною Асамблеєю ООН було прийнято Загальну декларацію прав людини, одним із наслідків чого стало прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Декларації прав дитини в 1959 р., а в 1989 р. – Конвенції про права дитини. На національному рівні це відобразилось у появі дитячих омбудсманів як контрольно-наглядового правозахисного інституту.

Уперше інститут ювенального омбудсмана було засновано в Норвегії в 1981 р.; нині він діє у 18 країнах світу – як на загальнонаціональному, так і на регіональному рівні. Світовий досвід знає приклади діяльності таких омбудсманів у Норвегії, Іспанії та інших країнах. Дитячі омбудсмани повинні відповідати чотирьом основним моделям. Омбудсмани першої групи запроваджуються спеціальними законами, які приймаються парламентом (Норвегія, Швеція, Ісландія, Люксембург та ін.). Омбудсмани другої групи повинні відповідати законодавству про охорону дитинства. Омбудсмани третьої групи існують у межах відповідних державних органів (Австрія, Іспанія, Данія та ін.), четвертої – у межах неурядових організацій, під егідою яких вони і працюють [1, с. 37].

Функції та повноваження цих спеціалізованих омбудсманів у різних країнах різні. Головним завданням таких спеціалізованих омбудсманів є дотримання законодавчо закріплених прав дітей, розширення обов'язків батьків перед дітьми, вимагання належного ставлення до дітей з боку органів влади,

допомога дітям у користуванні їхніми законними правами, а також сприяння визнанню за дітьми тих прав, які ще не закріплені на законодавчому рівні. Омбудсман Швеції повинен обстоювати потреби, права та інтереси дітей і молоді та забезпечувати виконання Швецією взятих на себе зобов'язань відповідно до Конвенції ООН про права дитини. Дитячому омбудсманові Норвегії доручено сприяти захисту дітей і представляти їхні інтереси перед органами державної влади чи керівництвом приватних компаній і організацій та стежити за умовами, в яких зростають і розвиваються діти. В Ісландії служба омбудсмана зобов'язана полегшити долю дітей, а також стояти на сторожі їхніх прав, інтересів, потреб. Вона може проводити розслідування дій організацій чи їхніх службовців, які заподіюють шкоду правам дитини. Комісар з прав дитини Нової Зеландії розглядає скарги дітей на порушення їхніх прав, а також здійснює моніторинг і дає оцінку дотримання національного закону про дітей, молодь, сім'ю. Комісар має право і зобов'язаний сприяти розробленню політики й розвитку послуг, спрямованих забезпечити добробут дітей і підвищити поінформованість суспільства з питань охорони прав дітей. Завдання Комісії з прав дітей Німеччини полягає в тому, щоб представляти інтереси дітей як у парламенті, так і за його межами, вносити пропозиції щодо політики у сфері захисту інтересів дітей та сприяти парламенту у визначенні пріоритетів його роботи в цьому напрямі. Служба дитячого омбудсмана Фінляндії утворена з метою надання молодим людям можливості одержувати в нього інформацію, консультації з правових питань та за необхідності залучати омбудсмана як представника неповнолітнього при розгляді в суді його справи [2, с. 44; 3].

Загалом європейські омбудсмани з прав дитини намагаються бути активними йна міжнародному рівні, брати участь в обговоренні питань, що стосуються дітей. Так, на міжнародному рівні вже кілька років діє Європейська мережа омбудсманів з прав дитини країн Центральної та Східної Європи (ENOC). Представники країн-членів цієї організації збираються щорічно для обговорення найважливіших проблем захисту прав та інтересів дітей, обміну досвідом, налагодження контактів, міжнародного співробітництва й формування єдиної позиції щодо вдосконалення системи захисту прав дитини. Рада Європи висловила зацікавленість у тому, щоб відкрити офіс Європейської мережі омбудсманів із прав дитини у Страсбурзі [4, с. 39].

Враховуючи вищевикладене, доходимо висновку, що впровадження дитячих уповноважених є загальносвітовим цивілізаційним явищем. Дитячі омбудсмани мають реальну можливість впливати на політику, що проводиться державою щодо дітей. Вони можуть стати ініціаторами проведення в національних парламентах щорічних дебатів про становище дітей у країні. Діти повинні перебувати в центрі регулярного моніторингу. Вплив діяльності урядів на становище дітей, виконання урядами Конвенції про права дитини, співвідношення суми витрат і користі, принесеної дітям, повинні стати важливими критеріями оцінки діяльності урядів. А європейський досвід становлення інституту ювенального омбудсмана може бути корисним для України.

Бібліографічні посилання:

1. Хаманева Н.Ю. Необходимость и пути создания института Уполномоченного по правам ребенка в Российской Федерации. Права ребенка. Институт Уполномоченного по правам ребенка в Российской Федерации: опыт, проблемы, теоретические модели, нормативно-правовая база / под общей и научной редакцией Г. Н. Кареловой. Москва: Благотворительный фонд «Альтернативное образование», 2001. С. 33–43.
2. Марцеляк О.В. Омбудсман з прав дитини: проблеми формування і розвитку у світі і в Україні. *Право України*. 2003. № 10. С. 44–48.
3. Пономарьова О. П. Інститут спеціалізованого омбудсмана. *Право і безпека*. 2011. № 3(40). URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pib/2011_3/PB–3/PB–3_21.pdf. (дата звернення 21.04.2019).
4. Чорнокондратенко М. Інститут омбудсмана з прав дитини. *Київський студентський журнал міжнародного права*. 2007. № 8. С. 34–43.

Пузирний В.Ф., д.ю.н., проф. (Чернігів, Україна)

СТАН ПРАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Основним документом, який на сьогодні визначає стратегію розвитку системи виконання покарань, є Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. (далі – Концепція), реалізація якої розрахована на період до 2020 року. Саме цей нормативно-правовий акт нині відіграє ключову роль у визначенні напрямку розвитку державної політики у сфері виконання покарань в умовах сьогодення.

У загальному вигляді Концепція означає систему певних знань, наукове трактування того або іншого явища. Ці значення мають бути певним чином систематизовані, містити елементи новизни. Таким систематизуючим чинником є цілі проведених перетворень [1, с. 37–38]. Логіка побудови зазначеної Концепції полягає в такому: вона визначає проблему, власну мету та способи її вирішення. Більш детальний її аналіз дозволяє констатувати наступне.

По-перше, ця Концепція є програмним документом, що встановлює загальні принципи подальшого реформування й функціонування пенітенціарної системи в Україні. Метою Концепції є подальше реформування пенітенціарної системи України для беззаперечного дотримання прав людини та громадянина і гуманізації кримінального-виконавчого механізму, встановлення відповідності між завданнями та функціями таких органів.

По-друге, основними завданнями реформи згідно з Концепцією є:

1) залучення нових кадрів у систему на всіх рівнях, насамперед завдяки підвищенню рівня заробітної плати;

2) розроблення законодавства у сфері функціонування слідчих ізоляторів та установ виконання покарань відповідно до законодавства Європейського Союзу;

3) підвищення операційної ефективності 100 державних підприємств у пенітенціарній системі за рахунок створення виробничих об'єднань за галузевим принципом, проведення закупівель через електронну систему «ProZorro»;

4) будівництво нових слідчих ізоляторів та установ виконання покарань у великих містах України в межах державно-приватного партнерства.

Однією з основних проблем сучасної системи виконання покарань в Україні є її фінансування.У Концепції зазначено, що постійне недофінансування системи виконання покарань за часів незалежності призвело до системних проблем, які потребують прийняття комплексних рішень та належного фінансування відповідно до потреб, що дасть змогу зупинити занепад системи та розпочати її структурну та функціональну розбудову. Таким чином, додаткова потреба у фінансуванні Державної кримінально-виконавчої служби на 2019 рік становить 7921,5 млн. грн. від потреб, передбачених в основних напрямах бюджетної політики на цей рік [2].

Безперечно, недостатність фінансування є фактором, що негативно впливає на можливість існування та ефективного розвитку системи виконання покарань. У цьому випадку це не тільки негативно впливає на реформування, а фактично повністю виключає здатність здійснювати які-небудь адекватні заходи. З іншого боку, не можна недоліки в державній політиці у сфері виконання покарань повністю списувати на недофінансування. На наше глибоке переконання, реформування системи виконання покарань повинно відбуватись і шляхом управлінських, організаційних заходів, адже сама система виконання покарань – це складна державна структура, яка буде існувати незалежно від фінансової спроможності держави її утримувати.

Комплексний аналіз сучасних проблем у сфері виконання покарань засвідчує високий рівень «самокритичності» держави, адже їхнє визнання фактично констатує її багаторічну бездіяльність у цьому напрямку. З іншого боку, подібна констатація – це спроба держави зняти із себевідповідальність, формуючи так би мовити «лінії відліку», з якої розпочинаються кроки з реформування. Також необхідно зазначити, що окремі визначені проблеми є надто перебільшені. Наприклад, питання «перевантаженості» установ виконання покарань та слідчих ізоляторів. Насправді цієї проблеми вже не існує. Про цей факт свідчать офіційні статистичні дані: станом на 1 січня 2007 року в 182 установах утримувалось 160,7 тис. осіб [3, с. 12]; станом на 1 серпня 2014 року в 177 установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України,

утримувалось 96 064особи [4]; за останньою офіційною статистикою на 1 березня 2019 року в 148 установах, що належать до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, утримувалось 54 677 осіб [5].

Отже, тенденція до зменшення кількості спецконтингенту спостерігається вже понаддесятиліття, а відповідно корегування функціонування системи можливо було здійснювати, навіть спираючись тільки на цей показник. Зменшення кількості засуджених автоматично призводить до вивільнення вільних місць в установах, надає можливість збільшити норму площі з розрахунку на одного засудженого, покращити їхнє матеріально-побутове забезпечення тощо. Проте на цій проблемі робиться акцент як одній із ключових.

По-третє, не вдаючись до аналізу основних способів досягнення Концепції, її реалізація має забезпечитиудосконалення законодавства, що регламентує діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України, та запровадження реформи пенітенціарної системи, зокрема потребує врегулювання на законодавчому рівні її функціонування.

З усього вищезазначеного можна зробити два висновки. Перший із них – Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України є стратегічним документом, який, на жаль, не дає всіх відповідей на всі процеси здійснення змін у системі виконання покарань і є недосконалим. Серед іншого, необхідно також зауважити, що, на наш погляд, з позиції теорії концепція обов'язково повинна бути наділена новизною щодо організації процесу виконання покарань, а також мати прикладне значення: на її основі розробляються плани, правові виконавчі та розпорядчі документи, конкретні заходи, пов'язані з проведенням реформи. Другий висновок – система виконання покарань України потребує глибокої реформи за умови фактичної відсутності фінансової підтримки з боку держави. Варто також зазначити, що реформа повинна полягати в пошуку нових підходів, які інколи повинні бути неординарними, проте в кінцевому підсумку мають вирішувати проблему.

Бібліографічні посилання:

1. Ялунин В. У. Реформа уголовно-исполнительной системы современной России: проблемы, тенденции, перспективы: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.11. Академия управления МВД России. Москва, 2004. 216 с.

2. Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 654-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/654-2017-р. (дата звернення 21.04.2019).

3. Розвиток Державної кримінально-виконавчої служби України. Київ: ДДУПВП, 2007. 100 с.

4. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: http: //www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075. (дата звернення 21.04.2019).

5. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України. URL: http: //kvs.gov.ua/harakteristika/01.03.2019.pdf. (дата звернення 21.04.2019).

Смирницька Є.В., студентка (Дніпро, Україна)
Наук. кер.: Тищенкова І.О. к.ю.н., доц. (Дніпро, Україна)

. ПУБЛІЧНА АДМІНІСТРАЦІЯ, ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ

На даному етапі розвитку наша країна на шляху євроінтеграції та запровадження європейських стандартів в усі сфери існування суспільства. Пріоритетним завданням являється інформаційний розвиток суспільства та впровадженні інноваційних технологій задля забезпечення суспільного піднесення. В Україні за останні роки значно активізується впровадження електронного урядування, не тільки на рівні виконавчої влади, а й на рівні місцевого самоврядування. Одним із напрямків адміністративної реформи на сьогоднішній день є публічне управління сфери надання адміністративних послуг. У нашій країні активно реалізуються спроби покращення якості надання адміністративних послуг. Органи публічної адміністрації в Україні запровадили можливість отримання ряду послуг у електронному вигляді, з метою підвищення зручності і якості надання адміністративних послуг.

В Україні, яка є членом Ради Європи, розвиток демократичних процесів, застосування загальновизнаної системи демократичних цінностей, зокрема щодо участі громадян та інститутів громадянського суспільства в процесах формування та реалізації державної політики, відіграє ключову роль у забезпеченні економічного та соціального прогресу в державі. Найбільш поширеними інструментами електронної демократії, що застосовуються сьогодні в Україні як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, є електронні консультації, електронні петиції, електронні звернення, бюджети участі (громадські бюджети). Також створені ресурси для оприлюднення наборів даних у формі відкритих даних, у тому числі з використанням електронних платформ, наприклад «Громадянське суспільство і влада», «Розумне місто» чи «Єдина система місцевих петицій», які поєднують у собі кілька електронних інструментів участі [1].

Питання надання електронних адміністративних послуг є досить актуальним, тому проблематикою вивченням цього питання займається багато вчених, науковців та практиків, таких як: В. Авер'янова, К. Афанасьєва, І. Голосніченко, В. Кампо, Т. Коломоєць, І. Коліушко, Є. Куріний, В. Тимощук, Б. Коліушко, Т. Комзюк, В. Кузьменко, О. Сосновика, Л. Добрянська, В. Курінний, М. Писаренко та інші.

Ідею адміністративних послуг Україна успадкувала з досвіду західних країн, де ще з 80-х років набула розквіту доктрина «нового публічного менеджменту» та орієнтація держави/влади на громадянина як клієнта. У 1998 році ідея адміністративних (управлінських) послуг вперше була зафіксована у

Концепції адміністративної реформи в Україні. Безумовно, акцент на «служіння», «надання послуг» є надзвичайно корисним для будь-якої сучасної держави. Одним із основних напрямів активності з проблематики «публічних послуг» у розвинених країнах були і залишаються впровадження інформаційних технологій для надання послуг. [2].

Спираючись на досвід зарубіжних країн, Україна запроваджує реалізацію надання електронних послуг.

На думку Губерської, адміністративні процедури надання електронних послуг передбачають реалізацію послідовно здійснюваних дій, тобто стадійність. Тобто, будь-яка адміністративна процедура має свою внутрішню структуру, яку становить певна сукупність окремих елементів. Основними складовими адміністративних процедур є стадії, етапи й окремі дії, здійснення яких визначається логікою адміністративно-процедурної діяльності. Саме ці елементи й визначають структуру та послідовність учинення дій при розгляді й вирішенні конкретних адміністративних справ. Це стосується й адміністративних процедур надання електронних послуг [3].

Аналіз характерних особливостей адміністративних процедур дозволяє визначати в їх структурі кілька основних стадій. Так, на думку Д. М. Бахраха, доцільне й законне використання владних повноважень передбачає таку схему їх реалізації, за якою загальними для будь-якої адміністративної процедури є стадії вивчення та аналізу фактичної ситуації, прийняття обґрунтованого акта й виконання рішення [4].

Слід зауважити, що відповідно до ст. 9 Закону України “Про адміністративні послуги» адміністративні послуги в електронній формі надаються через Єдиний державний портал адміністративних послуг, у тому числі через інтегровані з ним інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування[5].

Функціонально-орієнтована модель системи управління, яка існує на сьогодні і яка раніше здавалася непорушною і ефективною, почала затримувати розвиток органів публічного управління [6].

Протягом 2018-2019 років, в Україні теж спостерігається неабияка активність у цій сфері. Зокрема, з недавніх пір на сайті Міністерства юстиції створено систему під назвою «Електронні сервіси», яка вміщує можливості доступу до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб підприємців та Кабінету адміністративних послуг [7].

Але, зазначені нормативно-правові акти не створюють відповідних умов для функціонування системи електронної взаємодії органів місцевого самоврядування, вони тільки регулюють систему надання електронних адміністративних послуг.

Початок процедури надання електронної послуги характеризується тим, що інформація про послугу розміщується на офіційному вебсайті органу публічної адміністрації [8] або на Єдиному державному порталі адміністративних послуг [9] зміст інформації про послугу, як правило, включає загальні відомості, яким чином отримати ту чи іншу послугу (порядок отримання), яким правовим актом вона регулюється, які документи необхідно надати для отримання послуги.

Отже, найважливішим із аспектів організації створення та практики надання адміністративних послуг за допомогою електронної системи є запровадження механізмів електронної взаємодії між органами органами побічної влади та суб'єктами надання адміністративних послуг. Можна підкреслити, що зараз створено відповідні передумови надання адміністративних послуг, але головною проблемою залишається відсутність нормативно правових актів, які регулюють процедуру та технічні надання адміністративних послуг. Також існує потреба поетапного впровадження організаційних заходів в діяльність публічної адмістрації. Неодмінно залишається необхідність впровадження електронних інструментів, які сприятимуть зручності та доступності у отримання інформації.

Бібліографічні посилання:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації. Документ 797-2017-р, чинний, поточна редакція Редакція від 14.02.2018, підстава - 98-2018-р https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-р
2. Адміністративні послуги: стан і перспективи реформування. Збірник матеріалів / Тимощук В. П. та ін.] / за заг. ред. Тимощука В. П., Курінного О. В. Київ, 2015. 428 с.
3. Губерська Н. Л. Стадії адміністративних процедур: поняття й види. *Науковий вісник Ужгородськ. нац. ун-ту. Серія: Право*. 2015. Вип. 30. Т. 2. С. 28–32.
4. Бахрах Д. Н., Россинский Б. В., Старилов Ю. Н. Административное право : учебник [для вузов] / 3-е изд., пересмотр. и доп. М. : Норма, 2007. 816 с.
5. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 409.
6. Теоретичні та організаційно-методичні засади надання державних послуг в електронної формі : наук. розробка / авт. кол. : В. Г. Логвінов, І.О. Макарова, М. В. Мазуркевич та ін. К. : НАДУ, 2012. 60 с.
7. Кабінет електронних сервісів Міністерства юстиції України. URL: https://kap.minjust.gov.ua/
8. Заброда Д. Г. Адміністративні регламенти як засіб запобігання корупції. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки.* 2014. № 1. С. 109–119. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vznu_Jur_2014_1_21.pdf
9. Державна міграційна служба України. Адміністративні послуги. http://dmsu. gov.ua/posluhy.

Федоренко В.Л., д.ю.н., проф. (Київ, Україна)
Собін О.К. (Київ, Україна)

КОНСУЛЬТАТИВНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНА ФОРМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР

Проведення судової реформи і модернізація чинного процесуального законодавства та інших нормативно-правових актів у цій сфері, зокрема, Закону України «Про судову експертизу», в 2016-2019 роках, у поєднанні з розвитком

прозорих механізмів проведення публічних закупівель та удосконаленням правотворчої та правозастосовної діяльності в сфері публічних послуг, суттєво змінили правовий ландшафт судово-експертної діяльності науково-дослідних установ судової експертизи (*далі – НДУСЕ*), а також судових експертів, які не є працівниками НДУСЕ. Зокрема, з'явився й нині утверджується в судово-експертній роботі інститут висновку експерта на замовлення учасника справи, передбачений ст. 102 Цивільного процесуального кодексу України [7], інші новели судової експертизи, які привертають увагу науковців і практиків.

Також слід констатувати, що потенціал судово-експертної діяльності не обмежується нині лише проведенням судової експертизи і складенням висновків на замовлення учасника цивільної справи. Аналіз діяльності Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (*далі – Центр*) засвідчує, що біля 65% від загальної кількості судових експертиз і експертних досліджень, проведених Центром в 2018 році проводилися на замовлення фізичних чи юридичних осіб, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.2011 р. № 804, і здійснювалися «*… із застосуванням засобів і методів судової експертизи, результати яких оформлюються як висновки експертних досліджень, надання консультацій, що потребують спеціальних знань*» [1]. Тобто, такі експертні дослідження проводяться до або поза межами судових і досудових проваджень, що дозволяє визначити їх умовно як «позапроцесуальні експертні дослідження». Згадані вище висновки експертних досліджень і консультативні повідомлення, які надаються за результатами позапроцесуальних експертних досліджень з питань інтелектуальної власності, мають множинне призначення й застосовуються не лише для підготовки до судового оскарження деліктів у сфері інтелектуальної власності. Виходячи з досвіду проведення відповідних експертних досліджень у Центрі в 2016-2018 рр., можна стверджувати, що вони використовуються для забезпечення:

– вимог про припинення порушення права на об'єкт інтелектуальної власності;

–правової позиції при застосуванні процедури досудового (медіаційного) примирення сторін;

– проведення адміністративних процедур, зокрема, тендерних процедур щодо закупівлі програмних продуктів і програмно-апаратних комплексів *etc* за переговорною процедурою (ст. 35 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. [3]);

– судового позову про порушення права на об'єкт інтелектуальної власності та ін.

Але, якщо висновки експертного дослідження та порядок його складення й юридична сила доволі системно урегульовані в чинному законодавстві України і вивчені в юридичній науці, то «*… надання консультацій, що потребують спеціальних знань*» [1]. залишається мало дослідженим явищем у юридичній науці. Не рідко до подібних консультацій відносять будь-які, не заборонені чинним законодавством про судову експертизу, форми надання фахових порад судового експерта фізичним і юридичним особам стосовно

підстав і умов проведення експертних досліджень чи ж складення висновку експерта на замовлення учасника справи тощо. Тому, питання щодо юридичної природи консультативного повідомлення вимагають свого належного дослідження та обґрунтування наукового обґрунтування.

На відміну від судової експертизи чи складення висновку на замовлення учасника справи, результати яких утілюються в висновку експерта, форми відображення результатів експертного дослідження є більш багатоманітними. Так, уже згадувана нами у вступі цієї публікації Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.2011 р. № 804 визначає принаймні дві форми втілення результатів експертного дослідження: *по-перше*, уже досліджений нами висновок експертного дослідження; *по-друге*, «…надання консультацій, що потребують спеціальних знань» [1].

При цьому, чинне законодавство не унормовує чітких критеріїв розмежування висновку експертного дослідження (висновку експерта) й консультативного повідомлення, які в обох випадках є результатом експертного дослідження і, згідно з п. 4.16 Інструкції, містять *«… висновки за результатами дослідження у вигляді відповідей на поставлені питання в послідовності, що визначена у вступній частині*» [2], а також здійснюються атестованими за відповідною експертною спеціальністю судовими експертами. Тобто, висновок експертного дослідження та консультативне повідомлення мають наступні спільні ознаки:

– проводяться, відповідно до ст. 7-1 Закону України «Про судову експертизу», на підставі договору за замовленням фізичних або юридичних осіб [4];

– відповідають на конкретно поставлені замовником (фізичною або юридичною особою) питання;

– можуть мати комплексний характер, з огляду на об’єкти експертного дослідження та на зміст питань, поставлених замовником такого дослідження;

– проводяться судовими експертами, атестованими за судово-експертною спеціальністю у межах предмету експертного дослідження;

– ґрунтуються на спеціальних знаннях судового експерта;

– втілюють результати експертного дослідження тощо.

Але, чи мають консультативні повідомлення свої відмінності, які дозволяють їх чітко відрізнити від результатів інших видів судово-експертної діяльності? Щодо надання таких консультацій серед науковців і практиків не існує єдиної точки зору.

Як відомо, слово «консультативний» походить з франц. *consultatif*, яке бере свої витоки від лат. *cosulto* – «раджуся» і означає «*дорадчий, який має дорадчі права…*» [5, с. 291]. У свою чергу, повідомлення – це документ у якому про щось повідомляється, сповіщається. Таким чином, консультативне повідомлення – це документ, в якому за результатами експертного дослідження викладається письмова консультація, зміст якої полягає в наданні відповіді на конкретні питання із застосуванням спеціальних знань і методів судової експертизи з боку атестованих за відповідними спеціальностями судових експертів.

Очевидно, що НДУСЕ зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені чинними нормативно-правовими актами України, в тому числі й щодо форм втілення результатів своєї професійної діяльності. Надання науково-дослідними установами судової експертизи консультативних повідомлень передбачено як уже проаналізованою Постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.2011 р. № 804 [1], так і їх статутними документи.

Відповідно до п. 2.1 Статуту Центру (*далі – Статут*), метою діяльності цієї НДУСЕ є:

«*Задоволення потреб органів досудового розслідування, судових органів, інших державних органів, а також юридичних та фізичних осіб у забезпеченні їх незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки*» [6].

На реалізацію цієї мети і завдань своєї діяльності, Центр, відповідно до п. п. 3.3.3 «*… надає консультації в межах основних статутних завдань Центру, проводить інші роботи на замовлення фізичних та юридичних осіб у порядку передбаченому законодавством України*» [6]. Тобто, консультативна діяльність є одним із важливих видів статутної діяльності Центру та більшості інших НДУСЕ Мін'юсту щодо задоволення потреб фізичних і юридичних осіб у сфері судово-експертної діяльності.

Таким чином, «консультативне повідомлення», на наше переконання, є самостійною формою втілення результатів статутної діяльності Центру, яке оформлює (об'єктивізує) результати експертних досліджень, проведених атестованими судовими експертами «*… із застосуванням засобів і методів судової експертизи»* та має на меті *«… надання консультацій, що потребують спеціальних знань*» [1].

Щодо сфери застосування замовниками консультативних повідомлень, то вона дещо відрізняється від сфери застосування висновків експертних досліджень, окресленої у вступі цієї статті. На основі надання Центром у 2016-2018 роках консультативних повідомлень за результатами експертних досліджень, можна стверджувати, що у більшості випадків, відповідні документи зумовлювалися вимогами щодо проведення адміністративних процедур та застосування переговорної процедури при проведенні публічних закупівель.

Так, чинний Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 р. у частині 1 визначає, що переговорна процедура закупівлі – це:

«… процедура, що використовується замовником як виняток і відповідно до якої замовник укладає договір про закупівлю з учасником після проведення переговорів з одним або кількома учасниками» [3].

Відповідна процедура застосовується як виняток, відповідно до дискретно визначених у частині 2 ст. 35 Закону України «Про публічні закупівлі», підстав. Так, у пунктах 1 і 2 частини 2 ст. 35 цього Закону передбачає застосування переговорної процедури закупівлі як виняток, у разі:

«*1) … закупівлі, пов'язаної із захистом прав інтелектуальної власності …;*

2) відсутності конкуренції (у тому числі з технічних причин) на відповідному ринку, внаслідок чого договір про закупівлю може бути укладено лише з одним постачальником, за відсутності при цьому альтернативи» [3].

Відповідно, фахові дослідження програмно-апаратних комплексів, комп'ютерних програм, телекомунікаційних систем і засобів, інших об'єктів, які є об'єктами права інтелектуальної власності і, можуть бути предметом публічної закупівлі за переговорною процедурою, вимагають необхідних спеціальних знань. Носіями таких спеціальних знань є насамперед судові експерти, якими, відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу», «*... можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань*» [4], та оформлюють такі експертні дослідження, відповідно до вже неодноразово згадуваної в нашій статті Постанови Кабінету Міністрів України від 27 липня 2011 р. № 804, у формі консультативних повідомлень.

Такі знання мають судові експерти Центру й інших НДУСЕ Міністерства юстиції України та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, атестовані в установленому порядку за різними судово-експертними спеціальностями, зокрема: «10.9 - Дослідження комп'ютерної техніки та програмних продуктів»; «10.17 - Дослідження телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів»; «13.1.2 - Дослідження, пов'язані з комп'ютерними програмами і компіляціями даних (базами даних)» та ін. При цьому, проведення експертиз і експертних досліджень за експертними спеціальностями 10.9 і 10.17, віднесеними Положенням про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 03 березня 2015 р. № 301/5, до видів судових експертиз та експертних спеціальностей, за якими присвоюється кваліфікація судового експерта виключно фахівцям державних науково-дослідних установ судових експертиз (НДУСЕ) [2], до яких віднесено і Центр.

Бібліографічні посилання:

1. Деякі питання надання платних послуг науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.2011 р. № 804. *Офіційний вісник України*. 2011. № 57. Ст. 2296.

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5. *Офіційний вісник України*. 1998. № 46. Ст. 172.

3. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.

4. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

5. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К. : Наук. думка, 2000. 680 с.

6. Статут Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (нова редакція), затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 10 червня 2015 року № 914/5.

7. Цивільний кодекс України : від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40. Ст. 356.

Федоренко Т.А., аспірант (Київ, Україна)

ЩОДО РОЗВИТКУ ПІДРОЗДІЛУ МІНІСТЕРСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ, УПОВНОВАЖЕНОГО ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ КОМУНІКАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ

Життя та здоров'я людини визнаються найвищою цінністю в більшості історичних і чинних конституційних актів. Дійсно, охорона здоров'я людей є однією з найбільш важливих і чутливих сфер життєдіяльності суспільства та держави, предметом їх обопільно вигідної співпраці. Адже здоров'я окремої людини і суспільства в цілому є визначальним параметром потенціалу людського капіталу кожної держави світу та важливим індикатором успішності її політичного, соціально–економічного та культурного розвитку [4, с. 113].

Очевидно, що ефективна охорона здоров'я у різних державах світу, у різні історичні епохи залежала від множини чинників. Виходячи з того, що у державах т.з. «золотого мільярду» (держави-учасниці ЄС, США, Канада, Швейцарія, Японія та ін.) середня очікувана тривалість життя людини з початку XXI року зросла в середньому на 5 років, а в Україні – на 3 роки, можна передбачити, що нинішнє століття збагатило людство не лише новими винаходами у галузі фармакології та генної інженерії, а й розвитком потенціалу т.з. «демократії участі».

Використання можливостей партисипаторної демократії для поєднання зусиль громадянського суспільства та держави при формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я нині демонструє позитивні результати не лише за кордоном, а й в Україні. При цьому, важливе місце в залученні громадськості до медичних реформ в нашій державі належить профільному центральному органу виконавчої влади – Міністерству охорони здоров'я України, – яке й відповідає за формування та реалізацію секторальної державної політики і проведення медичної реформи.

На сьогодні Міністерство охорони здоров'я України, на наше переконання, реалізує серйозні заходи щодо залучення громадськості до формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я та проведення медичної реформи. На користь цього свідчать і матеріали, надані Міністерством охорони здоров'я України (Лист МОЗ України від 03.03.2018 р. № 16–20/Ф–2053/124/2887–зв) (*далі – Лист МОЗ*) на наше звернення від

07.02.2018 (№ Ф–2053) в частині запиту інформації про «досвід залучення Міністерством охорони здоров'я України громадськості, зокрема інститутів громадянського суспільства (громадські організації, волонтерські організації, лікарські та пацієнтські організації тощо), до формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я та до проведення вкрай важливої для суспільства медичної реформи» [1].

У попередніх публікаціях ми зупинялися на аналізі окремих матеріалів цього листа [5]. Зокрема, усталеною та конструктивною є співпраця МОЗ України з такими інститутами громадянського суспільства, як: Всеукраїнська молодіжна ГО «Студентське братство»; ГО «Українська демократія»; Антикорупційна Громадська Спілка «Совість»; Громадська Спілка «ДЖИ–ЕФ–ЕС–АЙ УКРАЇНА» [1]. На запит цих громадських організацій і відповідно до «Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 05 листопада 2008 р. № 976, МОЗ України успішно провело громадські експертизи за їх запитами [5].

Разом із тим, успіх взаємодії громадськості та інститутів громадянського суспільства з Міністерством охорони здоров'я України у сфері формування та реалізації галузевої державної політики значною мірою залежить і від ефективності підрозділів міністерства, уповноважених реалізовувати відповідні завдання, функції та повноваження МОЗ України. Відповідно до п. 5 Положення про Міністерство охорони здоров'я України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267, МОЗ України, з метою організації своєї діяльності, забезпечує в межах повноважень, передбачених законом:

«*...залучення громадян до участі в управлінні державними справами, ефективну взаємодію з інститутами громадянського суспільства, здійснення громадського контролю за діяльністю МОЗ, урахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики у сферах, що належать до компетенції МОЗ*» [2].

При цьому, п. 6 вище цитованого Положення про Міністерство охорони здоров'я України зобов'язує МОЗ України у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіяти з «… об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій …» [2]. Тобто, йдеться про взаємодію МОЗ України із вітчизняними і міжнародними інститутами громадянського суспільства в частині формування та реалізації секторальної державної політики.

Разом із тим, Міністерство охорони здоров'я України здійснює постійну та цілеспрямовану взаємодію з громадянами і інститутами громадянського суспільства (тобто, із суб'єктами, що є не лише важливими складниками громадянського суспільства, а й наділені визначеною законом правосуб'єктністю) не в складі всього керівництва і всіх підрозділів МОЗ України оночасно, а через спеціально уповноважені підрозділи міністерства. За роки незалежності України підрозділи МОЗ України, які здійснюють комунікації з громадянами і інститутами

громадянського суспільства пройшли тривалий і малодосліджений у науці публічного управління шлях становлення та розвитку.

Так, аналізуючи пункт 1 Листа МОЗ щодо підрозділів, які створювалися в Міністерстві охорони здоров'я України для забезпечення участі громадян і інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики у медичній сфері, слід зазначити, що відповідні підрозділи змінювали свої завдання, функціональну спрямованість і організаційні форми – від самостійних відділів та управлінь МОЗ України – до відділів у складі управлінь і департаментів МОЗ України. Так, лише за останні 15 років у складі МОЗ України створювались наступні підрозділи для комунікацій з громадськістю:

– у 2003 р. – Відділ інформаційно–аналітичного забезпечення, взаємодії з Верховною Радою України та зв'язків з громадськістю;

– у 2005 р. – Відділ інформаційно–аналітичного забезпечення та зв'язків з громадськістю;

– у 2006 р. – Відділ інформаційно–аналітичного забезпечення та зв'язків з громадськістю;

– у 2007 р. – Відділ інформаційно–аналітичного забезпечення, зв'язків з Верховною Радою України та громадськістю;

– у 2008 р. – відділ забезпечення зв'язків з Верховною Радою України та громадськістю Управління програмного, інформаційно–аналітичного забезпечення та зв'язків з Верховною Радою України;

– у 2009–2010 рр. – відділ забезпечення зв'язків з Верховною Радою України та громадськістю Адміністративного департаменту;

– у 2011 р. – Управління стратегічного планування та аналітичного забезпечення взаємодії з Верховною Радою України та зв'язків громадськістю;

– у 2012 р. – відділ забезпечення зв'язків з Верховною Радою України та громадськістю Департаменту реформ та розвитку галузі охорони здоров'я;

– у 2013 р. – відділ забезпечення зв'язків з Верховною Радою України та громадськістю Департаменту інформаційно–організаційного та документального забезпечення;

– у 2014 р. – відділ комунікацій з державними органами і громадськістю та організації доступу до публічної інформації Департаменту організаційного та документального забезпечення;

– у 2015 р. – Управління комунікацій з державними органами і громадськістю;

– з червня 2016 р. і до сьогодні – Відділ забезпечення взаємодії з державними органами та громадськістю і соціального діалогу [1; 3].

Узагальнення та аналіз досвіду трансформацій підрозділів МОЗ України в XXI ст., уповноважених забезпечувати комунікації з громадянами і інститутами громадянського суспільства при формуванні та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я, дозволяє зробити наступні висновки. *По–перше*, підрозділи щодо комунікацій з громадськістю, навіть враховуючи їх завдання, функції та організаційно–правові форми (самостійні відділи і управління чи відділи у складі управлінь і департаментів МОЗ України) були і залишаються

важливими структурними підрозділами МОЗ України. *По–друге*, ці підрозділи МОЗ України набували найбільш важливого значення в структурі МОЗ України у період системних медичних реформ (2012, 2013, 2015, 2016–2019 рр.), що пояснюється важливістю їх проведення за участі й підтримки громадян і інститутів громадянського суспільства. В інші періоди важливість підрозділів по зв'язках із громадськістю зводилась здебільшого до роботи зі зверненнями громадян, а з 2011 року – і з запитами про надання публічної інформації від МОЗ України. Про це свідчить і включення відповідних відділів до управлінь і департаментів МОЗ України, покликаних здійснювати інформаційно–організаційне та документальне забезпечення діяльності міністерства. *По–третє*, сформований у 2016 році й діючий нині в МОЗ України відділ забезпечення взаємодії з державними органами та громадськістю і соціального діалогу відображує увагу керівництва міністерства до соціального діалогу при проведенні медичної реформи в Україні. Разом із тим, вивчення чинної структури Міністерства охорони здоров'я України [3] дозволяє зробити висновок про певну предметно–функціональну роз'єднаність директоратів, які забезпечують проведення медичної реформи в Україні та відділу, що покликаний здійснювати забезпечення взаємодії МОЗ України з громадськістю. У подальшому, на наш погляд, можливим і бажаним було б створення в структурі МОЗ України відділу (експертної групи) щодо взаємодії з громадськістю в сфері формування та реалізації галузевої державної політики у складі існуючих директоратів. До прикладу, в складі Директорату стратегічного планування та євроінтеграції.

Бібліографічні посилання:

1. Лист МОЗ України від 03.03.2018 р. № 16–20/Ф–2053/124/2887–зв на звернення гр. Т.А. Федоренко від 07.02.2018 (№ Ф–2053). 5 арк.
2. Положення про Міністерство охорони здоров'я України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267. *Офіційний вісник України*. 2015. № 38. Ст. 1141.
3. Структура Міністерства охорони здоров'я України / Офіційний веб–сайт МОЗ України. URL: http://moz.gov.ua/struktura#!popup–70
4. Федоренко Т.А. Участь громадськості у формуванні державної політики у сфері охорони здоров'я в Україні та міжнародні стандарти партисипаторної демократії. Медико-соціальні засади публічного врядування у сфері охорони здоров'я : монограф. / кол. автор. ; за заг. ред. М.М. Білинської, Н.О. Власюк, О.Д. Фірсової. К. : НАДУ, 2018. С. 113–129.
5. Федоренко Т.А. Щодо взаємодії Міністерства охорони здоров'я України з громадськістю у сфері проведення медичної реформи. *Публічне врядування в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку* : Матер. щорічн. Всеукраїнської науково-практ. конфер. за міжнародною участю, присвяченої 100-річчю держ. служби в Україні (м. Київ, 25 травня 2018 р.) : у 5 т. / За заг. ред. В.С. Куйбіди, М.М. Білинської, О.М. Петроє. К. : НАДУ, 2018. Т. 5. С. 117–118.

Шалагінова А.В. суддя, к.ю.н. (Запоріжжя, Україна)

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

З лютого 2014 р. у нашій державі у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації багато громадян були змушені покинути своє місце проживання у Донецькій та Луганській областях, Автономній Республіці Крим та переміститися на контрольовану державною владою України територію. Тимчасово переміщені особи щодня стикаються із низкою проблем, пов'язаних із реалізацією їхніх конституційних прав, зокрема і реалізацією права на судовий захист.

Аналіз судової практики показує, що тимчасово переміщені особи звертаються до суду з приводу вирішення таких питань:

1) встановлення юридичних фактів народження, смерті осіб на тимчасово окупованій території, в районах проведення антитерористичної операції (Операції об'єднаних сил);

2) призначення, перерахунку, поновлення виплати пенсій, соціальних виплат;

3) вирішення цивільних справ, сторона за якими знаходиться на тимчасово окупованій території, в районах проведення антитерористичної операції (Операції об'єднаних сил).

Слід зауважити, що чинне процесуальне законодавство України майже не містить положень з приводу особливостей розгляду справ за участю тимчасово переміщених осіб. Аналізуючи існуючи норми права, можна дійти висновку, що основними нормативними актами з цього приводу є Цивільний процесуальний кодекс України (ст. 317) [1] та Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (ст.ст. 4, 13) [2]. Важливу роль у даному питанні відіграє судова практика, деякі аспекти якої викладені у Інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 квітня 2016 р. № 9-1129/0/4-16 «Про застосування положень статті 257-1 Цивільного процесуального кодексу України» [3], а також рішення Верховного Суду у зразкових справах, наприклад, рішення Верховного Суду від 3 травня 2018 р. у справі № 805/402/18 про припинення виплати пенсії внутрішньо переміщеній особі [4]. Крім того, судами України при вирішенні справ за участю тимчасово переміщених осіб застосовується і практика Європейського суду з прав людини.

Разом із тим, певна правова неврегульованість порядку звернення до суду тимчасово переміщених осіб породжує багато практичних проблем, пов'язаних із реалізацією вказаними громадянами права на судовий захист. До таких проблем можна віднести територіальну підсудність справ, питання оплати судового збору при звернення тимчасово переміщених осіб до суду, порядок належного повідомлення учасників справ, що проживають на тимчасово окупованій території, в районах проведення антитерористичної операції (Операції об'єднаних сил), про дату, час та місце судового розгляду, порядок виконання рішень судів, ухвалених у таких справах.

Зокрема, в силу загального правила підсудності позови до фізичної особи пред'являються в суд за зареєстрованим у встановленому порядку місцем її проживання або перебування, якщо інше не передбачено законом (ч. 1 ст. 27 ЦПК України, ч. 1 ст. 26 КАС України). Разом із тим, відсутнє нормативне врегулювання випадку, коли особа зареєстрована на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції, проте не реєструвалась на підконтрольній державній владі України території як тимчасово переміщена особа. В такому разі слід звертатись до розпоряджень вищих спеціалізованих судів України про визначення територіальної підсудності справ, якими передбачено, що розгляд справ, які відносились до територіальної підсудності судів, розташованих на тимчасово окупованій території та території проведення антитерористичної операції, здійснюється відповідними судами України за межами такої території. Ці розпорядження маються у відкритому доступі та розміщені на веб-сайті Верховної Ради України.

Однак, в процесі розгляду такої справи перед судом завжди постає питання, яким чином повідомляти про дату, час та місце судового розгляду осіб, які зареєстровані на тимчасово окупованій території або в районі проведення антитерористичної операції. Жоден процесуальний кодекс не містить порядку надсилання судової повістки таким особам. Суди, у разі наявності номеру засобу зв'язку чи адреси електронної пошти, надсилають судові виклики та повідомлення за допомогою таких засобів зв'язку. Крім того, такі особи зазвичай повідомляються шляхом розміщення оголошення на офіційному веб-порталі Судової влади України. Разом із тим, зазначені дії суду не в повній мірі відповідають процесуальним вимогам закону, оскільки для отримання кореспонденції за допомогою електронної пошти особа має бути зареєстрована в системі «Електронний суд», а для отримання судових викликів за допомогою СМС-повідомлень особа має надати свою згоду, викладену у відповідній адресованій суду заяві. Крім того, можливість розміщення оголошення на офіційному веб-порталі Судової влади України передбачена лише у разі, коли місцезнаходження учасника справи не відомо.

В цей же час, у разі, коли особа перемістилась з тимчасово окупованої території, районів проведення антитерористичної операції, то даний факт може бути підтверджений лише відповідною довідкою органів праці та соціального захисту населення, яка надає можливість суду встановити зареєстроване місце перебування такої особи. Однак, в судах не існує доступу до реєстру таких осіб, також адреса зареєстрованого місця перебування таких осіб не відображається у Єдиному демографічному реєстрі, що позбавляє суд можливості перевірити під час відкриття провадження, чи дотримані позивачем вимоги територіальної підсудності справи.

Таким чином, у даному випадку існує нагальна необхідність процесуального врегулювання питання територіальної підсудності справ, учасником яких є особи із зареєстрованим місцем проживання на тимчасово окупованій території, у районах проведення антитерористичної операції (Операції об'єднаних сил), а також питання належного повідомлення таких осіб

про дату, час та місце судового розгляду справи, у зв'язку із чим ЦПК України та КАС України необхідно доповнити відповідними положеннями.

Натомість, подальші дослідження з даної проблематики мають бути спрямовані на з'ясування особливостей розгляду конкретних категорій справ за участю тимчасово переміщених осіб, а також вирішення практичних проблем застосування законодавства, що регулює їх розгляд.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18 березня 2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40 /40-42/. Стор. 1530. Ст. 492.

2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015 р. № 1. Стор. 2. Ст. 1.

3. Про застосування положень статті 257-1 Цивільного процесуального кодексу України : Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 квітня 2016 р. № 9-1129/0/4-16. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00222.html.

4. Рішення Верховного Суду від 3 травня 2018 р. у справі № 805/402/18. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/73869341.

***Cisko Lukáš, Advokátsky koncipien*, PhD**
***(Košice, Slovenská republika*)**

PRÁVNE RELEVANTNÉ ZNAKY DRUŽSTVA – OBCHODNÉ MENO DRUŽSTVA A SÍDLO DRUŽSTVA

1. Úvod

Aby mohlo družstvo vzniknúť, je žiadúce splniť zákonom predpísané náležitosti. Pre vznik takejto právnickej osoby treba, aby boli uskutočnené na to vopred určené predpoklady. S ohľadom na stanovený rozsah príspevku sa sústreďujeme (iba) na právne aspekty súvisiace s obchodným menom družstva a sídlom družstva.

2. Obchodné meno družstva

Obchodným menom družstva je vo svojej podstate názov, pod ktorým je zapísané v obchodnom registri [1]. Ako vyplýva z dikcie podľa § 221 ods. 2 Obchodného zákonníka [2], obchodné meno družstva musí obsahovať označenie „družstvo". Je jeho obligatórnou súčasťou a uvádza sa v plnom znení. Zákon v tomto ohľade nepripúšťa, aby označenie mohlo obsahovať skratku právnej formy. Prichodí uviesť, že v rámci obchodného mena, ako inštitútu obchodného práva, možno družstvo identifikovať ako subjekt navonok.

Tento obchodno-právny inštitút má aj ten rozmer, že jednými z esenciálnych podmienok pre vykonávanie podnikateľskej činnosti sú: podnikanie vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť. Družstvo realizuje činnosť pod svojím obchodným

menom. Nezastupiteľný význam obchodného mena tkvie najmä v tom, že je faktorom identifikačným a zároveň rozlišovacím [3, s. 34].

Jeho relevancia v tomto ohľade súvisí s individualizáciou subjektu. Najmä v rámci poľnohospodárskych družstiev, ktoré sa prostredníctvom tzv. transformačného zákona [4] stali podnikateľmi, mohlo dôjsť k ich zámene, či stotožneniu. Konzekvencie tejto zámeny môžu na strane tretích osôb navodzovať neistotu.

Aby mohlo byť kreované obchodné meno družstva, vyžaduje sa špecifická slovná konštrukcia, pod ktorú možno subsumovať najmä obchodný (firemný) kmeň a dodatok, ktorým je právna forma družstva. Základ obchodného kmeňa môže mať štyri varianty: osobnú (exemplifikatívne meno a priezvisko podnikateľa), vecnú (vyjadrujúcu predmet podnikania), imaginárnu (akýkoľvek názov zodpovedajúci zákonným kritériám) a kombinovanú (spojením viacerých podôb) [3, s. 34]. Zároveň sa musí podľa ustanovenia § 9 ods. 4 Obchodného zákonníka uvádzať obchodné meno spolu s dodatkom označujúcim jeho súčasný právny stav, najmä s klauzulou „v likvidácii“, „v konkurze“ alebo „v reštrukturalizácii“ [5].

Právna úprava obchodného mena je založená na viacerých zásadách. Jednou z najvýznamnejších je zásada nezameniteľnosti obchodného mena. To plní, ako sme vyššie uviedli, predovšetkým identifikačnú funkciu. Jej nedostatkom by mohlo dôjsť k zámene subjektov. Ďalšou je zásada pravdivosti obchodného mena. V negatívnom vymedzení ide o neprípustnosť klamlivého obchodného mena. Týmito zásadami došlo ku sprísneniu náležitostí na tvorbu obchodného mena. Obchodné meno družstva tak nesmie byť zameniteľné s obchodným menom iného subjektu, rovnako nesmie byť klamlivé [6, s. 60].

Obchodný zákonník upravuje tiež stav, kedy družstvo zanikne bez likvidácie, a to v prípadoch zlúčenia, splynutia alebo rozdelenia a nástupnícka právnická osoba obchodné meno družstva prevezme. Ak nástupnícka právnická osoba má inú právnu formu, musí sa zmeniť dodatok v súlade s jej právnou formou. Treba však zdôrazniť, že prevod obchodného mena bez súčasného prevodu podniku je neprípustný. Tak to vyplýva z ustanovenia podľa § 11 ods. 4 prvej vety Obchodného zákonníka.

Existujú však aj právne prostriedky ochrany proti neoprávnenému používaniu obchodného mena družstva podľa § 12 Obchodného zákonníka. Družstvo, ktorého práva boli touto skutočnosťou dotknuté, sa môže domáhať na súde, aby sa neoprávnený užívateľ takého konania zdržal a odstránil závadný stav. Taktiež môže žiadať vydanie bezdôvodného obohatenia a primerané zadosťučinenie [3, s. 35]. Pri spôsobení škody sa môže družstvo jej náhrady domáhať podľa Obchodného zákonníka.

Podľa § 12 ods. 4 Obchodného zákonníka môže súd účastníkovi, ktorého návrhu sa vyhovelo, priznať v rozsudku právo zverejniť rozsudok na trovy účastníka, ktorý v spore neuspel, a podľa okolností určiť aj rozsah, formu a spôsob zverejnenia.

3. Sídlo družstva

Sídlom družstva je adresa, ktorá je ako sídlo zapísaná v obchodnom registri. Toto kogentné ustanovenie vyjadruje, že každé družstvo musí mať svoje sídlo. Jeho podstatou je z pojmového hľadiska materiálna stránka fungovania a riadenia činnosti

družstva [6, s. 44]. Je esenciálnou náležitosťou stanov, zákonnou podmienkou (conditio sine qua non).

Obchodný zákonník v zmysle ustanovenia § 2 ods. 4 stanovuje, aby družstvo bolo zapísané na adrese, ktorou sa rozumie názov obce s uvedením jej poštového smerovacieho čísla, názov ulice alebo iného verejného priestranstva a orientačné číslo, prípadne súpisné číslo, ak sa obec nečlení na ulice.

Z toho je možné usúdiť, že sídlo musí byť presne určiteľné vymedzenou adresou. Zároveň je žiadúce, aby ako sídlo bola určená adresa, ktorá je objektívne spôsobilá [7, s. 23]. Má to svoje logické vyústenie, nakoľko sídlom nemôže byť napríklad adresa kotolne. S touto požiadavkou súvisí, že družstvo musí preukázať, že má k nehnuteľnosti alebo k jej časti, ktorej adresa je ako jej sídlo zapísaná v obchodnom registri vlastnícke právo alebo užívacie právo, ktoré užívanie nehnuteľnosti alebo jej časti ako sídla nevylučuje alebo súhlas vlastníka nehnuteľnosti alebo jej časti so zápisom nehnuteľnosti alebo jej časti ako sídla do obchodného registra v súlade s ustanovením podľa § 2 ods. 3 Obchodného zákonníka.

Sídlo má význam predovšetkým z hľadiska tzv. národnosti družstiev, kde je rozhodujúcim kritériom. Význam národnosti družstva je smerodajný v tom, že určuje rozhodné právo, osobitne v priestore Európskej únie, so zameraním na spôsobilosť ku právam a poskytnutie právnej ochrany. Na stanovenie väzby družstva na určitý štát sa môžu použiť štyri rozlišovacie kritériá: sídlo družstva, potom štát, na ktorého území bolo družstvo založené, ďalej štát, na ktorého území podniká a národnosť spoločníkov a riaditeľov. Všeobecne uznávané je prvé kritérium, a teda sídlo družstva [8, s. 41].

4. Záver

V príspevku sme sa pokúsili poukázať na vybrané právne inštitúty v rámci právneho postavenia družstiev v obchodných vzťahoch. Vzhľadom na limitovaný rozsah článku sme sa sústredili na národnú normotvorbu so zameraním na sféru súkromného (obchodného) práva v Slovenskej republike. Prichodí spomenúť, že problematika družstevníctva, vrátane dimenzie práva Európskej únie, je vo svojej podstate veľmi širokou témou. Jej spracovanie do hĺbky je otázkou monografického spracovania. Niektoré podnety prezentované v tomto príspevku treba chápať len v zmysle akademických názorov a návrhov de lege ferenda.

Zoznam použitých zdrojov:

1. Zákon č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Pozri tiež: MAREK, K.: Rejstřík podnikový. In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds.): Encyklopedie českých právních dějin. 1. vyd. Ostrava: Aleš Čeněk a KEY Publishing Ostrava, 2017, str. 41 – 44, ISBN 978-80-7418-239-6.

2. Zákon č. 513/1991 Zb. – Obchodný zákonník v platnom znení. S desiatkami novelizácií doteraz účinný už len v Slovenskej republike. V Českej republike bol dňom účinnosti nového Občianskeho zákonníka (zákon č. 89/2012 Sb.) 1. januára 2014 zrušený.

3. KRÁLIK, J. – ŠMATRALA, M.: Základy obchodného práva. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 2004.

4. Zákon č. 42/1992 Zb. o úprave majetkových vzťahov a vyporiadaní majetkových nárokov v družstvách (tzv. Transformačný zákon). K tomu pozri: KORN, F.: Objektívne právo ako spoločenský normatívny systém. Vysokoškolská učebnica. Tribun EU, s. r. o., Brno, 2019, str. 59 – 62, ISBN 978-80-263-1454-7.

5. Napríklad: KUBÍČEK, P.: Zákon o konkurze a vyrovnaní. 1. vyd. Bratislava: TAX, 1995, 114 s., ISBN 80-88703-16-6.

6. SUCHOŽA, J. a kol.: Obchodný zákonník. Komentár, Eurounion, Bratislava, 2007.

7. DVOŘÁK, T.: Družstevní právo. 3. vydání. C. H. Beck. Praha, 2006.

8. PELIKÁNOVÁ, I. a kol.: Obchodní právo. I díl. Nakladatelství Hugo Grotia, Praha, 1993.

РОЗДІЛ 4
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Бізденежний С.Р. (Запоріжжя, Україна)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В РОЗУМІННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

З того моменту як Україна обрала шлях європейського розвитку дедалі частіше в суспільстві та державі приділяється значна увага питанню дотримання принципу верховенства права з позиції існуючих міжнародних стандартів прав людини. В умовах соціально-економічної кризи та політичної нестабільності в Україні, де досить часто використовується неправдива інформація, актуальним постає питання вивчення та імплементації міжнародних стандартів права на повагу до приватного життя.

Відповідно до положень чинного Цивільного кодексу України, честь та гідність кожної особи охороняються з боку чинного законодавства України, та є невід'ємними особисто немайновими правами кожної особи.

Про те в нинішніх умовах досить частко виникають ситуації, коли публікація журналістами матеріалів стосується приватного життя людини. Щоб розібратися з допустимим рівнем втручання преси у приватне життя особи слід зрозуміти, що підпадає під таке втручання.

Відповідно до рішення Конституційного суду України № 2-рп/2012 від 20 січня 2012 року у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України» було вирішено, що:

− інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною;

− збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання на території України.

Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у п. 15 постанови від 27 лютого 2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» під поширенням інформації слід розуміти: опублікування її у пресі, передання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі.

Відповідальність за порушення законодавства про інформацію несуть особи, винні, зокрема, у поширені недостовірної інформації, яка ганьбить честь і гідність особи.

Статтею 32 Конституції України, передбачено судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї. Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією.

Відповідно до статті 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Праву на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань відповідає обов'язок не поширювати про особу недостовірну інформацію та таку, що ганьбить її гідність, честь чи ділову репутацію.

Щоб розібратися із встановленою межею втручання в приватне життя слід звернутися до практики Європейського суду з прав людини.

Як відомо міжнародні стандарти прав людини закріплені у Європейській конвенції «Про захист прав людини та основоположних свобод» (далі по тексту – Європейська конвенція), яка відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» разом із практикою Європейського суду з прав людини, виступає в ролі джерела права.

Право на репутацію знаходиться під захистом ст. 8 Європейської конвенції (це було зазначено Європейським судом у справах: Petrina проти Румунії, № 78060/01, 14 жовтня 2008 78060/01§§ 27-29 and 34-36; A. проти Норвегії, № 28070/06, 9 квітня 2009, № 28070/06, §§ 63-65; Von Hannover проти Германії (№ 2), № 59320/00, CEDH 2004-VI, §§ 95-99, 2012; AXEL SPRINGERA Gv. GERMANY № 39954/08 §§ 78-95, 7 лютого 2012). При цьому суд наголошував, що за ст. 8 Конвенції держава має обов’язок не лише не втручання в приватне життя, але також має й позитивний обов’язок його захистити (справи: Stoll проти Швейцарії [БП], № 69698/01, CEDH 2007-V, § 61 та 143, и Craxi проти Італії (№ 2), № 25337/94, 17 липня 2003§ 75).

Таким чином, у таких справах необхідно встановити баланс між правом на свободу вираження поглядів (ст. 10 Європейської конвенції) та правом на повагу до приватного життя (ст. 8 Європейської конвенції). Свобода вираження поглядів не є абсолютною. Відповідно до п. 2 ст. 10 Конвенції, цю свободу може бути обмежено з метою захисту прав інших осіб. Зокрема, у справі Von

Hannover проти Германії (№ 2), № 59320/00, CEDH 2004-VI§ 102, Європейський суд зауважив, що преса під час здійснення своїх функції не повинна переступати певну межу – зокрема, що стосується репутації інших осіб.

Враховуючи наведене, актуальним залишається питання реформування цивільного права в напрямку наближення до міжнародних стандартів прав людини щодо питань роботи засобів масової інформації та права поваги до приватного життя.

Воронова О.В., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ВОРОНОВА О.В. ПРАВА ДИТИНИ ЯК ЧЛЕНА СІМ'Ї

Слід відзначити, що права дитини, які передбачені у Сімейному кодексі України [1], багато в чому збігаються з положеннями Закону про охорону дитинства. Разом із тим як член сім'ї дитина має право на:

– піклування з боку батьків про її здоров'я, фізичний, духовний та моральний розвиток, на забезпечення батьками здобуття нею повної загальної середньої освіти, підготовку її до самостійного життя, повагу, захист від будь-яких видів експлуатації дитини чи застосування фізичних покарань;

– право самостійно визначати місце проживання у випадку, якщо батьки проживають окремо (лише з 14 років);

– право бути проінформованою про правові наслідки усиновлення (ст. 218 СК України);

– право після 14 років самостійно звертатися до суду з позовом про позбавлення батьківських прав своїх батьків або одного з них (ст. 165 СК України);

– право дати або не дати згоду на усиновлення (ст. 218 СК України);

– право змінити своє власне ім'я або прізвище за згодою батьків або, у деяких випадках, – одного з них (наприклад, якщо другий з батьків помер, позбавлений батьківських прав, визнаний безвісно відсутнім тощо). Дитина ж, якій виповнилося 16 років, має право змінити своє власне ім'я або прізвище на власний розсуд (ст. 295 СК України);

– право бути вислуханою батьками чи іншими членами сім'ї, а також будь-якими посадовими особами з приводу питань, що стосуються її особисто або її сім'ї (ст. 171 СК України);

– право одружитися або вийти заміж до досягнення 18 років з 16−ти річного віку за рішенням суду (ст. 23 СК України);

– право бути власником майна, яке було придбане батьками для забезпечення виховання, розвитку чи навчання дитини (іграшки, книги, одяг, взуття, меблі, спортивний інвентар, музичні інструменти, приладдя для творчості, інші дитячі аксесуари) (ст. 174, 175 СК України);

– право вимагати від батьків збереження майна, що належить дитині і використовується батьками до досягнення дитиною повноліття (ст. 177 СК України).

Окрім положень СК України доцільно вказати на те, що права дітей як членів сім'ї безпосередньо підпадають під дію Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2]. Згідно з положеннями цього акта, діти мають право вимагати від держави вжиття адміністративних заходів профілактики, попередження і припинення протиправних дій, що порушують їх права і свободи.

У відповідності до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» у правовій системі України передбачено ще одне особливе правове становище дитини – «біженець», або «дитина, розлучена з сім'єю» [3]. Такі категорії дітей держава бере під опіку і з метою полегшення соціального становища та передбачає у законодавстві низку прав. Зокрема:

– право дитини, розлученої з сім'єю, звернутися до Державної прикордонної служби із заявою про намір бути визнаною біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

– право вимагати від законного представника подати заяву до органів державної влади про надання статусу біженця;

– право вимагати від держави перекладача, який забезпечить переклад мови дитини, розлученої з сім'єю, на державну мову;

– право на збереження конфіденційності інформації про себе та заходи, які були вжиті для забезпечення правового статусу як дитини, розлученої з сім'єю;

– право на одержання до настання шістнадцятирічного віку посвідчення біженця або особи, що потребує додаткового захисту;

– право отримати проїзний документ на виїзд за кордон, але після досягнення шістнадцяти років.

Окрім означеного вище, вказана категорія дітей користується всіма правами дитини під час перебування на території України.

Вважаємо доцільним акцентувати увагу ще на особливу групу прав дитини, яка поки що нормативно в Україні не визначена. Мова йде про права дитини як учасника обміну інформацією у цифровому середовищі. Враховуючи тенденції глобалізації і те, що цифрові технології останнім часом впроваджуються у всі сфери життєдіяльності людини і державного управління нашої держави, означений аспект не можна оминути. У 2016 р. у м. Софія (Болгарія) було представлено Стратегію Ради Європи з прав дитини, в обговоренні якої взяли участь і представники України [4]. Положення документа визначають у якості самостійної групи «права дитини в цифровому середовищі». Розвинені держави Європи останніми роками почали приділяти означеній групі прав дитини значну увагу. Так, в аналітичній доповіді «Діти Європейського Союзу в он-лайн», яку було підготовлено англійськими спеціалістами зазначається, що через комп'ютери, ігрові консолі, планшети або смартфони – цифровий світ надає дітям багато можливостей. Доступ до мережі Інтернет і цифрова грамотність поступово розглядається як складова прав дитини на свободу вираження поглядів, на участь та освіту. Проте цифрове середовище також пропонує дитині шкідливий контент і його наслідки,

конфіденційність і питання захисту даних та інші ризики, в тому числі пропагування сексуального насильства он-лайн, спонукання до розповсюдження сексуалізованих зображень, заполітизовані заклики до антидержавної і протиправної діяльності. Крім цього, уряди західноєвропейських держав усвідомили, що у деяких випадках, таких як кібер-булінг та самовикриття, власна поведінка дітей в Інтернеті може завдати шкоди іншим і становити небезпеку для них. Західноєвропейська практика йде по шляху, коли батьки і вчителі шкіл об'єднуються і докладають спільних зусиль задля мінімізації шкідливого впливу он-лайн середовища на свідомість дітей. Вчителі зобов'язані докладати зусиль задля того, щоб встигати за розвитком технологій, так що розрив між поколіннями стає все більш очевидним. Для України це питання є також вчасним і актуальним. На підтвердження цього говорить той факт, що на початку 2017 р. в Україні значного суспільного резонансу набули випадки схиляння дітей за допомогою соціальних мереж до антисоціальної поведінки і навіть приведення до самогубств. За офіційними даними Міністерства внутрішніх справ України, з початку 2017 р. органами Національної поліції було заблоковано 500 суїцидальних груп у соціальних мережах і понад 200 акаунтів їх організаторів та кураторів [5]. Разом із тим сьогодні на рівні системи національного законодавства України права дітей у цифровому середовищі не регулюються, а законодавча база, яка б регламентувала взаємодію вчителів (вихователів) і батьків у питаннях попередження шкідливого впливу інтернет-середовища на свідомість і поведінку дітей, є недостатньою. Це спонукає розробити і внести відповідні зміни у законодавство, якими б було урегульовано права дитини як учасників он-лайн інформаційних відносин. Виходячи з цього, вважаємо, що права і обов'язки дитини як учасника інформаційного обміну в он-лайн середовищі слід вважати повноцінним елементом її правового статусу. Їх перелік і гарантії доцільно регламентувати на законодавчому рівні і розробити правові основи адміністрування убезпечення дітей від негативного впливу соціальних мереж.

Спираючись на викладене вище, правовий статус дитини, у порівнянні з іншими категоріями громадян чи фізичних осіб, передбачає значно ширший перелік прав, що вказує на легітимізацію особливого положення дитини в суспільстві. Значною мірою ефективність цього залежить від якості організаційно-управлінського впливу держави на процес повноцінної реалізації прав дитини на всіх рівнях, встановлення ефективних гарантій забезпечення повноправності і захищеності від негативних чинників впливу соціального середовища.

Бібліографічні посилання:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947–III. : станом на 28.08.2018 р. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 21. Ст. 135.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 02.02.2018 р. *Відомості Верховної ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.

3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту : Закон України від 08.07.2011 р. № 3671–VI. : станом на 03.03.2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.

4. Микола Кулеба представляє Україну на Конференції Ради Європи з прав дитини // Офіційне Інтернет–представництво Президента України. URL: http://www.president.gov.ua/news/mikola– kuleba–predstavlyaye–ukrayinu–na–konferenciyi–radi–ye–36951.

5. Правоохоронці заблокували більше 500 так званих «груп смерті» та понад 200 їх кураторів : матеріали брифінгу від 01.03.2017 р. Офіційний Інтернет-сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: http://mvs.gov.ua/ua/news/6139_Pravoohoronci_zablokuvali_bilshe_500_tak_zvanih_g rup_smerti_ta_ponad_200_ih_kuratoriv_FOTO_VIDEO.htm.

Заіка Ю.О., д.ю.н., проф. (Киев, Украина)

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВЫЙ СУД И ДОСТУПНОСТЬ ПРАВОСУДИЯ

Соглашение об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом должно стать основой для дальнейшего расширения сотрудничество со странами ЕС. Важное место в механизме адаптации отечественного законодательства к европейскому занимает унификация законодательства.

Для решения задач, возникающих в связи с имплементацией положений Соглашения об ассоциации в правовой системе Украины, с целью адаптации последней к праву ЕС, в соответствии с распоряжением Кабинета министров Украины от 17 сентября 2014 г. утверждены 129 планов имплементации 179 актов законодательства ЕС, в частности, 13 актов законодательства в сфере медицины, 45 − в сфере инфраструктуры, 2 – в сфере юстиции, 14 − в социальной сфере и др. [4, с. 6]. Одним из основных принципов гражданского права, закрепленный в ст. 3 Гражданского кодекса Украины, является принцип справедливости. На началах справедливости основано и гражданское судопроизводство. В соответствии с п. 1 ст. 6 Европейской конвенции о правах человека каждый человек имеет право на справедливое и публичное разбирательство дела в разумный срок независимым и беспристрастным судом, созданным на основании закона. Доступность правосудия предполагает возможность каждого гражданина обратиться в суд за защитой нарушенного права, т.е., получить квалифицированную юридическую помощь, уплатить все предусмотренные законом судебные сборы и пошлины, связанные с подачей искового заявления в суд, рассмотрением дела (получением профессиональной правовой помощи; связанные с привлечением свидетелей, специалистов, переводчиков, экспертов и проведением экспертизы; истребованием доказательств, проведением осмотра доказательств по их месту нахождению и др.; сборы, связанные с подачей апелляционной или кассационной жалобы, а также с исполнением судебного решения.

С целью наиболее эффективного применения Конвенции Советом Европы были разработаны рекомендации, направленные на оптимизацию доступа к правосудию. В Рекомендации № R (93) 1 Комитета Министров Совета Европы об эффективном доступе к закону и правосудию для беднейших слоев населения от 8 января 1993 предусмотрено, что принятие дела к судебному производству не должно обуславливаться обязательной уплатой государству неоправданно значительной денежной суммы, а судебные расходы не должны быть препятствием для реализации права на доступ к правосудию. Именно нарушение принципа доступности правосудия национальными судами учитывалось Европейским судом по правам человека при рассмотрении ряда дел [1, с. 9].

Так по делу «Филис против Греции» истец не смог уплатить предусмотренный законом сборы и предоставить банковскую гарантию покрытия издержек в случае проигрыша им дела. Европейский суд в своем решении отметил, что право на обращение в суд не является абсолютным и может ограничиваться государством, но при этом эти ограничения не должны нивелировать суть самого права. Поскольку заявитель не смог обратиться в суд, то этим был причинен ущерб сути его права на обращение в суд, поэтому была нарушена ст. 6 Конвенции [1].

В решении Европейского суда по делу «Голдер (Golder) против Соединенного королевства» от 21 февраля 1975 г. был сделан вывод о нарушении принципа доступности правосудия, поскольку истец не смог оплатить услуги квалифицированных адвокатов по делу [5, с. 46].

Обратимся к «стоимости правосудия» по – европейски. Во Франции иск подается бесплатно. В Германии размер минимальной пошлины составляет € 15, при иске до € 500 – € 35, до € 2000 – увеличивается на каждых € 500 до € 18, до €10 000 − на € 219 для каждой следующей €1000. В Австрии размер пошлины от € 22 до 707, а при сумме иска до € 70 000 − € 1369. В Испании − ограничивается 0,5% цены. При средней европейской (после уплаты налогов) зарплате € 2000 −2500 размер пошлины по обычному делу составляет менее половины месячной заработной платы [3, с. 42].

Законом Украины «О судебном сборе» от 8 июля 2011 в ст. 4 с искового заявления имущественного характера установлен судебный сбор в размере 1 процента цены иска, но не менее 0,4 размера прожиточного минимума для трудоспособных лиц и не более 5 размеров прожиточного минимума для трудоспособных лиц, с апелляционной жалобы – 150 %, а с кассационной – 200 % ставки, подлежащей уплате при подаче искового заявления. Способны ли оплатить такие судебные сборы гражданин Украины ? Так размер судебного сбора из искового заявления имущественного характера составляет 1 процент цены иска, но не более 5 размеров прожиточного минимума для трудоспособных лиц (с 01.07.2019 г. − не более 10 035 грн.), с апелляционной жалобы – 15 063 грн., с кассационной – 20 070 грн. То есть, обращение в суд первой инстанции, подача апелляционной и кассационной жалобы обойдется белее чем в 45 000 грн. И это при минимальной зарплате в 4173 грн. (с 1 января 2019 г.).

Может у истца нет необходимости обращаться с апелляционной и кассационной жалобой? Обратимся к судебной статистике. За 9 месяцев 2017 г. из поданных 38 906 апелляционных жалоб на решения судов по гражданским делам удовлетворено 14 038 (более 36 %). Судебной палатой по гражданским делам Апелляционного суда Житомирской области за 2017 г. – отменено 1 092 решения (43,80 %) [5], Днепропетровской − удовлетворено 3339 апелляций (50,1%) от законченных производством дел, т.е. каждая вторая апелляционная жалоба удовлетворялась [3, с. 43].

Законодатель пытается уменьшить имущественный бремя судебного сбора системой льгот, которая построена на основе: а) установление льгот по определенным категориям дел; б) предоставление льгот для отдельных категорий истцов. Не возникает сомнение в целесообразности и обоснованности предусмотренных в ст. 5 Закона льгот и необходимость освобождения от уплаты судебного сбора истцов по определенным категориям дел (о взыскании заработной платы и восстановлении на работе, о возмещении вреда, причиненного увечьем или иным повреждением здоровья, а также смертью физического лица, о взыскании алиментов и др.) с учетом существенности нарушенных прав и распространенности такого рода нарушений.

Но оправдано ли представление льгот определенным категориям граждан (членам семей) без учета их имущественного состояния? В отношении лиц, имеющих особые заслуги перед государством в законодательстве должен существовать правовой механизм обеспечения их достойными социальными стандартами (соответствующие размеры пенсий, надбавок и пр.). Льготы по уплате судебного сбора должны обеспечивать доступ к правосудию тех граждан, материальное положение которых не позволяет нести предусмотренные в законодательстве расходы, связанные с осуществлением правосудия и получением судебной защиту, а не выступать инструментом сохранения средств определенным категориям лиц.

Мы полагаем, что основанием для освобождения от уплаты судебного сбора или уменьшения его размера должен быть исключительно имущественный ценз истца, подтвержденный декларацией о доходах. Истец, желающий получить льготы по уплате судебного сбора (уменьшение их размера, рассрочку в уплате или освобождение от уплаты вообще), должен предоставить декларацию о доходах за прошлый год. Если среднемесячный доход семьи за прошлый год не превышает, скажем, двух минимальных прожиточных минимумов, такое лицо должно освобождаться от уплаты судебного сбора.

При обнаружении несоответствия предоставленных в декларации сведений, лицо должно вернуть государству «сэкономленные» средства, как безосновательно приобретенное имущество, и привлекаться к ответственности в установленном порядке. Дополнительной гарантией доступа к правосудию может стать и широкое внедрение страхования судебных расходов, что позволит избегать чрезвычайных расходов при длительном судебном процессе, а также при отказе истцу в удовлетворении исковых требований.

Библиографические ссылки:

1. Дело Филис против Греции (решение Европейского суду от 27 января 1991 г.). URL: http://texts.news/pravoohranitelnyie-organyi/delo-filis-protiv-gretsii-reshenie-42624.html
2. Заіка Ю.О. Доступність правосуддя як умова захисту цивільних прав // Юридична наука. 2018. № 6. С. 7–10.
3. Заіка Ю.О. «Ціна справедливості» за Законом України «Про судовий збір». *Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України*: зб. матеріал. науково-практ. круглого столу (м. Київ, 16 травня 2018 р.). К.: НДІ ПрПіП ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. С.41–45.
4. Харитонов Є.О. Україна – Європа : проблеми адаптації у галузі приватного права : монографія. Одеса: Фенікс. 2017. 358 с.
5. Golder v. United Kingdom, Judgement of 21 Feb. 1975. Европейский Суд по правам человека : Избр. решения : В 2 т. М. : Норма, 2000. Т. 1. 841 с.

Керноз Н.Є., старший викладач (Чернігів, Україна)
Пророченко В.В., студент (Чернігів, Україна)

ПРЕЮДИЦІЯ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Європейські стандарти правосуддя – справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення судових справ стали завданнями національного судочинства. Досягнення обумовленої даними завданнями мети − ефективного захисту порушених чи оспорюваних прав, свобод та законних інтересів учасників процесуальних правовідносин стане можливим за умов: 1) повного та всебічного з’ясування обставин, що мають значення для справи; 2) доведеності цих обставин, через підтвердження доказами, які були належно досліджені в судовому засіданні; 3) відповідності висновків, викладених у судовому рішенні, дійсним обставинам справи; 4) правильного застосування норм матеріального права, без порушення норм процесуального права.

Конституційне реформування системи судоустрою і правосуддя в Україні 2016 року викликало необхідність суттєвих змін у національному судочинстві щодо нового законодавчого закріплення підстав звільнення від доказування, зокрема, преюдиційних фактів (обставин), які мали важливе значення, оскільки були пов’язані з одним із наслідків законної сили судового рішення.

Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 року № 2147-VIII було фактично оновлено Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV (надалі – ЦПК України) [1], тому вбачається необхідність у проведенні порівняльного аналізу

законодавчого закріплення преюдиційних обставин як підстав звільнення від доказування до та після 15.12.2017 року для переосмислення місця у правовому регулюванні таких понять, як «преюдиція», «преюдиційність», оскільки це має особливе значення як для науки так і для правозастосовної діяльності.

Аналіз окремих аспектів цього явища можна знайти у працях таких вчених та практиків, як О. Баулін, Ю. Білоусов, О. Безруков, Р. Гаврік, О. Іщенко, В. Комаров, М. Павлова, Т. Руда, Фартушок Н. та ін.

Комплексне наукове дослідження правової природи преюдиції було проведене В. Масюком в 2010 р. у його дисертаційній праці «Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві».

Необхідно відмітити, що нормативний зміст статті 61 ЦПК України, яка визначала підстави звільнення від доказування, з 15.12.2017 року було розширено у відповідній аналогічній статті 82 оновленого Цивільного процесуального кодексу України (надалі – ЦПК України 2017) [2] у порівнянні із попередньою редакцією. Спробуємо з'ясувати зміни законодавчого закріплення щодо «преюдиції», «преюдиційності» та їх доцільність чи необхідність, для полегшеного сприйняття яких до і після 15.12.2017 р. пропонуємо Таблицю 1.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця правового регулювання преюдиційних фактів як підстав звільнення від доказування за цивільним процесуальним законодавством України

№/п	**ЦПК України** до 15.12.2017 року	**ЦПК України 2017** після 15.12.2017 року
.	Обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини.	
	ч. 3 ст. 62 ЦПК України	= ч.4 ст. 82 ЦПК України 2017, але зміст змінений по суті доповненням: ***«якщо інше не встановлено законом»***
.	такої норми не було	зміст доповнено новою частиною: «Обставини, встановлені стосовно певної особи рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, ***проте можуть бути у загальному порядку спростовані особою, яка не брала участі у справі, в якій такі обставини були встановлені»*** (новела ч.5 ст. 82 ЦПК України 2017)
.	Вирок у кримінальному провадженні, що набрав законної сили, або постанова	Вирок суду в кримінальному провадженні, *ухвала про закриття кримінального провадження і звільнення*

	суду у справі про адмін. правопорушення **обов'язкові для суду**, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою (ч. 4 ст. 62 ЦПК України)	*особи від кримінальної відповідальності* або постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, які набрали законної сили, **є обов'язковими для суду**, що розглядає справу про правові наслідки дій *чи бездіяльності* особи, стосовно якої ухвалений вирок, ухвала або постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою (ч.6 ст. 82 ЦПК України 2017, зміст доповнено процесуальними уточненнями, але по суті не зазнав змін)
	На наш погляд, положення ч. 6 ст. 82 ЦПК України 2017 законодавчо виписані процесуально правильніше на відміну від попередньої редакції ч.4 ст. 61 ЦПК України.	
	Після набрання рішенням суду законної сили сторони та треті особи із самостійними вимогами, а також їх правонаступники не можуть знову заявляти в суді ту саму позовну вимогу з тих самих підстав, а також оспорювати в іншому процесі встановлені судом факти і правовідносини(ч. 2 ст. 223 ЦПК України).	такої норми немає в ст. 273 ЦПК України 2017

Термін «преюдиція» походить від латинського praejudicium, яке включає в себе два елементи: 1) praecedo, в перекладі − йти вперед, передувати; 2) praeiudico − судити наперед, попередньо, у яких префікс prae − має граматичне значення «наперед» та «попереду», a judicium відповідає правовому рішенню, яке має юридичну силу закону. У результаті синтезу вказаних слів отримуємо: вирішення питання наперед; заздалегідь прийняте рішення; обставина, яка дозволяє робити висновки щодо наслідків [3, с. 130].

На сьогодні відповідно положень ч. 2 ст. 13 оновленого Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII: «обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом». Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 18 ЦПК України 2017: «обов'язковість судового рішення не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду, якщо ухваленим судовим рішенням вирішено питання про їхні права, свободи чи інтереси» [2]. Аналогічна норма була і в ст. 14 ЦПК України попередньої редакції. Оскільки зазначена норма має прямий зв'язок із нововведеннями ч. 5 ст. 82 ЦПК України 2017.

Для правильного сприйняття їх необхідності в контексті «не позбавляє осіб, які не брали участі у справі, можливості звернутися до суду» спробуємо зробити комплексний аналіз змінених норм ЦПК України 2017, а саме:

1) учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках - на касаційне оскарження судового рішення (ч. 1 ст. 17 ЦПК України 2017 аналогічна за змістом ч. 1 ст. 13 ЦПК України попередньої редакції);

2) новелою ч. 2 ст. 17 ЦПК України 2017 стало закріплення заборонної норми щодо касаційне оскарження судового рішення суду першої інстанції без його перегляду в апеляційному порядку;

3) право учасників справи, а також осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки на касаційне оскарження рішення (ч. 1 ст. 389), але за нової умови передбаченої в ч. 4 ст. 389 ЦПК України 2017: лише після його перегляду в апеляційному порядку за апеляційною скаргою особи, і тоді «така особа користується процесуальними правами і несе процесуальні обов'язки учасника справи»;

4) новелою принципу змагальності стало законодавче закріплення в ч. 4 ст. 12 ЦПК України 2017 положення про ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням стороною процесуальних дій;

5) для реалізації принципу змагальності сторін на законодавчому рівні у ч. 5 ст. 13 ЦПК України 2017 виписані нові повноваження судів, зокрема, роз'яснює учасникам судового процесу їхні процесуальні права та обов'язки, наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій; сприяє їм в реалізації ними прав, передбачених ЦПК; запобігає зловживанню учасниками судового процесу їхніми правами та вживає заходів для виконання ними їхніх обов'язків;

6) вперше на законодавчому рівні в ст. 54 ЦПК України 2017 виписані імперативні умови залучення у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору та наслідки незалучення: обставини справи, встановлені судовим рішенням, не мають юридичних наслідків при розгляді позову, пред'явленого стороною, яка брала участь у цій справі, до цієї третьої особи або позову, пред'явленого цією третьою особою до такої сторони;

7) в унісон цим нововведенням з'явилася норма ч. 4 ст. 81 ЦПК України 2017, якою закріпили: «у разі посилання учасника справи на невчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події суд може зобов'язати такого іншого учасника справи надати відповідні докази вчинення цих дій або наявності певної події; у разі ненадання таких доказів суд може визнати обставину невчинення відповідних дій або відсутності події встановленою» [2].

На наш погляд, дані новації є цілком виправданими, оскільки для справедливого розгляду судових справ із притаманними їм процедурами доказування преюдиція не повинна бути перешкодою на шляху до встановлення дійсних обставин справи.

Таким чином, преюдиція виступала як самостійне правове поняття та явище, але правовий ефект, який приводив її у дію через судовий акт, що вступив у законну силу та встановлював юридичні факти (правовідносини), що

не підлягали повторному встановленню при наступному розгляді іншого спору між тими самими особами перестав існувати з 15.12.2017 року, оскільки в ст. 273 ЦПК України 2017 немає заборони для учасників судового процесу оспорювати в іншому процесі встановлені судом факти і правовідносини після набрання рішенням суду законної сили.

Відповідно до ч. 4 ст. 263 ЦПК України 2017 при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановах Верховного Суду. Зокрема, ВС своєю ухвалою від 9 січня 2018 року відмовив у перегляді рішень попередніх інстанцій, посилаючись на практику ЄСПЛ, зокрема у справі «Устименко проти України» (заява № 32053/13), що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції, повинно тлумачитися у світлі верховенства права одним з основоположних аспектів якого є принцип правової визначеності, яка передбачає дотримання принципу res judicata, тобто принципу остаточності рішення, згідно з яким жодна зі сторін не має права домагатися перегляду остаточного і обов'язкового рішення лише з метою повторного слухання справи і постановлення нового рішення [4].

Отже, з точки зору стадійності процесу, посилання на преюдиційні обставини не завжди були доцільні, так як у разі скасування судового рішення, яке їх встановлювало, виникають підстави для перегляду усіх судових рішень, які цю преюдицію використали, оскільки скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягає перегляду, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 423 ЦПК 2017 є підставою для їх перегляду у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Бібліографічні посилання:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV : станом на 23.04.2019 року. URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20170803

3. Іщенко О., Кучерук Н. До питання про преюдиційність судових актів у господарському процесі. Слово Національної школи суддів України. 2013. № 2. С. 65-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_2_10

4. Ухвала Верховного Суду від 9 січня 2018 року URL: https://nabu.ua/ua/praktika-vsu-vishchih-kasatsiynih-24.html

Мурашко А.А., студент (Київ, Україна)
Наук. кер.: Тропін З.В., к.ю.н., доц. (Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВ'ЯЗАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ УКРАЇНИ СПОРІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМП'ЮТЕРНУ ПРОГРАМУ

Одним із суттєвих прогресивних кроків до реформування судової влади України стало набрання чинності Указу Президента України №-299/2017

від 29.09.2017 р. «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності» та тим самим ініціювання створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності [1]. Тому обумовлюється необхідність сутнісного і структурного аналізу і узагальнення вже наявної практики розв'язання спорів, пов'язаних із порушенням прав інтелектуальної власності. Окремої уваги заслуговує судова практика із розв'язання спорів, предметом яких виступають матеріальні або(та) нематеріальні права автора на продукт програмного забезпечення (комп'ютерної програми).

Як відомо, захист прав в судовому порядку здійснюється завдяки відповідності процесуальних та матеріальних норм принципам права, не виключенням є авторські права на твір. Вважається доцільним звернути увагу на декілька питань захисту авторських прав на комп'ютерну програму юрисдикційними методами: визнання або невизнання авторських прав на твір (презумпція авторства); визначення компенсації втрат за неправомірне використання твору; залучення до розгляду справи експертів та залучення до матеріалів справи висновків експертів. Саме належне виконання наведених процесуальних дій, на нашу думку, відіграють вирішальну роль у досягненні ефективного правосуддя із відповідністю до вимог сучасних реалій. Зауважимо, також, що питання визнання авторства на твір та визначення суми компенсації за понесені збитки є не рідкістю для судової практики, адже, часто, обидва питання є взаємодоповнюючими в процесі досягнення сатисфакції та відновлення забезпечених законодавством прав.

Так презумпція авторства закріплюється положенням ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права»: за відсутності доказів іншого, автором твору вважається особа, зазначена як автор на оригіналі або примірнику твору. А в ч. 2 цієї ж статті зазначається, що право на твір виникає з моменту створення твору і не вимагається реєстрація цього твору чи виконання інших формальностей. Крім цього, законодавство вимагає, щоб автор-розробник відобразив комп'ютерну програму на матеріальному носію [2]. Цих підстав, зазвичай, вистачає для кваліфікації судом твору об'єктом авторського права, що належить певній особі, за умови, що суду будуть надані достатні для цього докази. Достатніми доказами визнання авторського права є факт першої публікації твору або(та) знак охорони авторського права як це зазначається, наприклад, у справі № 904/718/13-г від 04.09.2014 р. за позовом Корпорації «Майкрософт» до ТОВ «Грифон ЛТД». Так, судом зазначається, що: «…факт належності вказаних (виключних майнових прав інтелектуальної власності) прав Позивачу підтверджується зазначенням на кожному примірнику комп'ютерної програми найменування Позивача як правовласника об'єкту авторського права, року першої публікації твору та знаку охорони авторського права» [3].

Характерною з огляду на встановлення обсягу відшкодування збитків за порушені права інтелектуальної власності є справа № 5/904/174/2013 від 05.11.2014 р. за позовом Корпорації «Майкрософт» до ТОВ «Дніпромотор», де судом було наголошено, що: «Відповідно до ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права», розмір компенсації визначається судом

виходячи з позовних вимог, однак не може бути меншим від 10 і не може перевищувати 50 000 мінімальних заробітних плат, які встановлені законом на час ухвалення рішення у справі» [4]. Так, суд погодився із запропонованим розрахунком Позивача, адже був проведений у відповідності до вимог чинного законодавства, де, зокрема, був врахований розмір мінімальної заробітної плати на дату подання позову. Таким чином, суди України надають можливість позивачу шляхом встановлених законодавством меж встановити в позовних вимогах обсяг компенсації збитків.

Однак, не завжди достатнім є вилучення контрафактної продукції представниками одного із територіальних управлінь ГУМВС України, щоб об'єктивність проведеного аналізу і оцінки була такою, що не потребує доведення. Інколи, за ініціативою суду або стороною захисту чи обвинувачення може бути проведена експертиза, і за дозволом суду, бути додана до матеріалів справи. Наприклад, у справі № 906/272/17 за позовом Корпорації «Майкрософт» до ФОП Павловської Світлани Андріївни від 10.01.2019 р. судом було призначено судову комп'ютерно-технічну експертизу, проведення якої доручив Київському науково-дослідному інституту судових експертиз, яка була призначена з метою перевірки факту наявності використання Відповідачем неліцензійної продукції Позивача. Завдяки висновку експертизи суд вмотивовано продовжив провадження у справі у зв'язку з відсутності обставин, що викликали б зупинення провадження у справі. Також, спроба Позивача шляхом прохання у задоволенні клопотання щодо необхідності призначення судової комп'ютерно-технічної експертизи іншому суб'єкту експертної діяльності є свідченням реалізації права сторони захисту на внесення пропозиції щодо обрання суб'єкту експертної діяльності [5]. Варто зазначити, що кожна сторона у позові вправі провести за власний кошт додаткові експертизи звернувшись до державних чи приватних суб'єктів експертної діяльності, висновки яких можуть бути долученими і враховані при формуванні судового рішення.

Слід відмітити, що експерти Київського науково-дослідного інституту, крім перевірки наявності коду продукту записаного у пам'ять наданих інституту комп'ютерів Відповідача, перевірив наявність упаковок програмного продукту у Відповідача, а також, у випадку з OEM-версіями (які розповсюджуються невід'ємно від носія) – ліцензійні наліпки на системних блоках комп'ютерів та корпусах ноутбуків. Отже, суб'єкт експертної оцінки повинен охоплювати всі наявні сучасні зміни і види ліцензій на ринку програмного забезпечення щоб бути об'єктивним у формуванні відповідних висновків.

Підсумовуючи розглянути правові питання, слід підкреслити, що в умовах інтенсивного реформування судової влади в Україні, судам, зокрема новоствореному Вищому суду з питань інтелектуальної власності, слід враховувати набуту судову практику задля об'єктивної оцінки доказової бази та досягнення, як бажаного, результату – винесення об'єктивного рішення і виконання забезпечених законами України функцій в найбільш повному обсязі. Вважається, що працівникам суду, зважаючи на недостатню кількість

розглянутих спорів з питань прав інтелектуальної власності на комп'ютерну програму, щодо будь-якого спірного правового питання варто знаходити їх вирішення діючи у напрямку здійснення обов'язків у відповідності до принципів права і звичаїв. Що стосується технічних суперечностей, доцільним є звернення як до державних, так і до приватних суб'єктів експертної діяльності задля досягнення істинності в спорі шляхом порівняльного аналізу висновків експертів в процесі розгляду справи по суті.

Також, важливим процесуальним аспектом, який потрібно враховувати у процесі здійснення правосуддя є доказування, зокрема, доведення фактичної дати і місця першої публікації та дійсності факту реєстрації авторського права продукту програмного забезпечення, що в свою чергу надасть ясність в питанні авторства щодо цього твору.

Бібліографічні посилання:

1. Указ Президента України №-299/2017 від 29.09.2017 р. «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності». *База даних «Законодавство України»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017 (дата звернення: 23.04.2019).

2. Закон України 3792-XII від 23.12.1993 р. «Про авторське право і суміжні права». *База даних «Законодавство України»*. URL:https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/3792-12(дата звернення: 23.04.2019).

3. Рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 04.09.2014 р. у Справі №904/718/13-г . *База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень»*. URL:http://reyestr.court.gov.ua/Review/40406820 (дата звернення: 23.04.2019).

4. Рішення Господарського суду Дніпропетровської області від 05.11.2014 р. у Справі №5/904/174/2013. *База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень»*. URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/41296447 .

5. Рішення Господарського суду Житомирської області від 10.01.2019 р. у Справі №906/272/17. *База даних «Єдиний державний реєстр судових рішень»* . URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/79285667 (дата звернення: 23.04.2019).

Надієнко О.І., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРІОДИЗАЦІЮ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Світова історія туризму налічує багато етапів розвитку людської цивілізації. При цьому початок вітчизняної історії подорожей неможливо визначити певним роком чи століттям в силу їх давнини. Свого часу радянський дослідник Г. Долженко запропонував вести відлік історії вітчизняного туризму як організованого руху з 1777 р., коли В. Генш розробив «План подорожі, що була здійснена в чужі краї». Але відомі більш ранні документальні підтвердження організації спеціальних колективних (групових)

поїздок за кордон або по Російській імперії. Достатньо згадати поїздку імператриці Єлизавети Петрівни з майбутнім гетьманом К. Розумовським до України в 1744 р. У першій половині 1787 р. територію Україну відвідала в ході «Таврійського вояжу» імператриця Катерина ІІ. Видатний просвітитель, філософ, поет і мандрівник Г. Сковорода, визнаний основоположником української історії туризму, 25 років свого життя подорожував по Україні та ряду зарубіжних країн Європи.

Генезис вітчизняної сфери туризму та його правового регулювання розглядали М. Анан'єв, А. Бідненко, К. Борисов, Л. Гурвіч, А. Іванов, В. Іванов, Д. Ісмаєв, В. Кривошеєв, В. Мікадзе, П. Олдак, Ю. Соколов, Л. Шейнін, В. Хунцикер, К. Крапф, П. Бернеккер, Х. Юбель тощо. Окремі питання проблеми висвітлили українські правознавці М. Баймуратов, А. Бобкова, В. Погорілко, П. Рабінович, О. Серьогін, С. Чехович, Я. Шевченко.

Втім, вивчення генезису правового регулювання туристичної сфери потребує додаткової уваги питанням історіографії, певних уточнень і узагальнень його періодизації в межах вітчизняної та зарубіжної історії, включаючи виявлення особливостей усіх періодів розвитку.

Історія законодавства про туризм в Україні розпочалася з найдавніших часів і визначалась цивілізаційним рівнем і особливостями політичного, економічного, соціального та правового розвитку нашої країни. На думку Н. Опанасюк його історію умовно можна розподілити на шість періодів: просвітницький (до 90-х рр. XVIII ст.), організований (1890–1917 рр.), централізований (1917–1950 рр.); нормативний (1950–1980 рр.); перехідний (1980-1991 рр.); сучасний (від 1991 р.). Недоліком наведеної періодизації вбачається різнобій критеріїв, якими виступають мета (просвітницький період), спосіб організації та нормування туристичної діяльності (організований, централізований, нормативний періоди); розмитими виглядають позначення «перехідний» і «сучасний». До того ж «випадає» ціле століття від 90-х рр. XVIII ст. до 1890 р.

За визначенням В. Друк, історію законодавства про туризм умовно можна розподілити на чотири періоди: просвітницький, зародження українського законодавства, радянський і сучасний, залежно від історичного, політичного, економічного, соціального та правового розвитку нашої держави. Але перелічені критерії занадто узагальнені й неконкретизовані; незрозумілим є виокремлення «історичного розвитку», адже хід усіх інших – «політичного, економічного, соціального та правового розвитку» відбувається саме в ньому, складаючи його зміст. Таким само незрозумілим є визначення окремого періоду «зародження українського законодавства», бо перші нормативно-правові акти з регулювання туризму починають видаватись саме в «радянський період» на союзному (федеральному) рівні, а не рівні союзних республік, включаючи УСРР–УРСР, про що сама ж авторка оповідає у згаданій науковій статті.

Більш послідовною уявляється періодизація світового розвитку туризму, запропонована Л. Устименко й І. Афанасьєвим, що виводить черговість етапів залежно від зміни факторів мотивації подорожей, їх способу та розвитку транспортних засобів, кількості подорожуючих і охоплення туризмом різних

верств населення. За цими критеріями історичний шлях розвитку туризму поділяється на 4 етапи: 1-й, початковий етап, – до 1841 р.; 2-й, етап становлення туризму як галузі, 1841 (від утворення англійцем Т. Куком першої туристичної організації) –1914 рр.; 3-й, етап формування індустрії туризму, 1914–1945 рр.; 4-й, етап монополізації туристичної індустрії, – з 1945 р. до наших днів. Таку періодизацію підтримують автори підручника «Організація туризму» І. Писаревський, С. Погасій, М. Поколодна та інші.

Пропонується уточнити періодизацію вітчизняного правового регулювання туризму, виходячи з мети, суб'єктного складу подорожуючих, їх мотивації, змісту та способу організації. Звідси виокремлюється початковий торгівельний період XVI–XVII ст.; дипломатичний, індивідуальний елітно-оздоровчий та просвітницький туризм XVIII–XIX ст., колективно організовані туристичні поїздки 1890–1917 рр.; радянський період з етапами адміністративної централізації 1917–1950 рр., детальної нормативно-правової регламентації 1950–1980 рр. і повільної лібералізації законодавства про туристичну діяльність в умовах поступового запровадження ринкових принципів і методів господарювання 1980–1991 рр.; період поєднання державного законодавчого регулювання туризму із приватним підприємництвом у сфері туристичної діяльності, від 1991 р., з етапами становлення і початкового розвитку останнього в 1991–1996 рр. та посилення ролі держави із прийняттям Закону України «Про туризм» 1995 р. і Конституції України 28 червня 1996 р.

Закріплені в Конституції України права кожного на свободу пересування, та інші, реалізація яких тісно пов'язана із свободою пересування, слід розглядати серед основоположних для розвитку України як демократичної, соціальної, правової держави та здійснення послідовної державної політики для ефективної реалізації визначених пріоритетів. Важливу роль у цьому контексті має відігравати процес удосконалення правового регулювання сфери туризму як однієї з гарантій забезпечення вказаних конституційних прав. Таке удосконалення робить необхідним подальші дослідження історичних періодів правового регулювання, особливої актуальності яким надає активна інтеграція України до європейської спільноти і запровадження безвізового режиму для українських громадян у подорожах до країн Європейського Союзу.

Скрипник В.Л., к.ю.н., доц. (Кременчук, Україна)

. СУТНІСТЬ ГРОШЕЙ ЯК РІЗНОВИДУ КВАЗІ-РЕЧЕЙ

Найбільшою організацією, яка забезпечує економічну інтеграцію на глобальному рівні, є Світова організація торгівлі (СОТ). Необхідність однакового розуміння грошей як об'єкта цивільних прав обумовлюється не тільки потребою формування легальної дефініції цієї правової категорії, а й вирішенням питань практичного характеру, пов'язаних з вчиненням платежів, виконання грошових зобов'язань, порушенням термінів їх виконання і цивільно-правовою відповідальністю, яка при цьому настає.

Особливість грошей визначається перш за все їх основною функцією − законним засобом платежу. Відповідно до ч. 1 ст. 192 Цивільного кодексу України (далі − ЦК), ст. 35 Закону України «Про Національний банк України» гривня (банкноти і монети) як національна валюта є єдиним законним платіжним засобом на території України, приймається всіма фізичними та юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України за всіма видами платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. Саме гроші виступають еквівалентом в таких договорах як купівля-продаж, поставка, контрактація, і інших договорах про передачу майна у власність або у тимчасове користування, в договорах на виконання робіт і надання послуг. На гроші покладено і компенсаційну функцію у зобов'язаннях, які виникають і поза договору − із заподіяння шкоди, безпідставного збагачення та ін.

Український законодавець розглядає гроші як різновид речей, але при цьому обходить мовчанням питання: щодо самого поняття «гроші».

У § 1-201 частини 2 «Загальні визначення і принципи інтерпретації» Єдиного Торгового кодексу Сполучених Штатів Америки (Uniform Commercial Code) в п. 24 ("Money») поняття «гроші» визначаються як засіб платежу, дозволене або прийняте вітчизняним або закордонним законодавством і включає грошову одиницю розрахунків, встановлену міжурядовою організацією або угодою між двома або більше державами [5]. Як відзначають зарубіжні вчені, головна роль грошей у суспільстві полягає у тому, щоб полегшити бартер серед виробників, щоб поліпшити розподіл праці, щоб знизити витрати обмінів [4, p.76].

У вітчизняній доктрині цивільного права грошима (грошовими коштами) визнають нормативно визначені і виражені в емітованих в оборот паперових і металевих знаків або у безготівковій формі умовної вартісної одиниці, які мають багатий на законодавчому рівні примусовий курс, який полягає в обов'язковості їх прийому за певною грошовою вартості, визначають міру вартості речей, послуг, інших матеріальних і нематеріальних благ, а також втрат (майнової та немайнової шкоди, збитків та ін.) [3, с.176].

Гроші виступають як гарантована державою можливість придбати певні блага у вигляді речей, послуг, робіт, тобто, право на те, що представляє перш за все матеріальний інтерес для їх власника. Вони підпадають під категорію майна в цілому, але як об’єкт є самостійною, відмінною від поняття речей категорією. Кожна річ має споживчу вартість − сукупність притаманних їй корисних властивостей, завдяки яким вона задовольняє потреби тієї чи іншої особи. Ступінь корисності речі або складовими елементами, що визначають споживчу вартість, є: а) наявність корисних властивостей, які можуть задовольняти потреби; б) характер потреб; в) поширеність такого роду речей; г) ступінь її затребуваності суспільством і конкретною особою; г) ступінь необхідності. До особливостей грошей необхідно віднести і відсутність стійкості корисності, оскільки ступінь корисності визначається публічними державними інституціями з урахуванням конкретних соціально-економічних чинників. Особливість грошей, як різновиду речей, це відсутність споживчої вартості.

Гроші, як трафаретний аркуш паперу або гурток металу, не мають ніякої самостійної цінності для споживача в той час, коли будь-яка інша річ має властивості, які і визначають її цінність. Гроші ж виступають своєрідним символом, символом благ, придбання яких гарантується державою. Особливістю грошей є і можливість вільного переходу з однієї категорії готівки, категорію в безготівкових без зміни їх властивостей і функцій.

Встановлення у законодавстві речового режиму для грошей створює певні труднощі. За своєю правовою природою гроші не цілком відповідають категорії речей, а є своєрідним сурогатом речі, квазі-річчю з особливостями свого правового режиму. До речі, у ст. 529 Цивільного кодексу Франції як рухоме майно розглядаються зобов'язання і право на позов які мають своїм предметом грошові суми, що підлягають сплаті [1], тобто, гроші не вважаються річчю як такою.

Правовий режим грошей полягає в особливостях здійснення або в неможливості здійснення певних дій з ними. Гроші виступають або в якості зустрічної вимоги при відплатних договорах (купівлі-продажу, поставки, контрактації, підряді, договорів на надання послуг) або в якості самостійного об'єкта цивільних прав, як це має місце в договорі позики або кредитного договору, факторингу та ін. Правовий режим встановлює виключно держава. Право емісії готівки в обігу і їх вилучення надано тільки Національному банку України. Це властивість грошей зумовлює і їх особлива ознака − штучне, а не природне походження, і поява в цивільному обороті виключно внаслідок правомірних дій компетентного державного установи.

Особливістю правового статусу добросовісного володільця грошей є практично необмежений захист його інтересів, оскільки за ст. 389 ЦК України гроші не можуть бути витребувані від добросовісного набувача [2].

Це обмеження пов'язане, перш за все, з родовими ознаками грошей, як об'єкта цивільних прав, і, відповідно, неможливістю ідентифікувати даний об'єкт в подібних випадках. У літературі підкреслюється така особливість грошей, як підвищена оборотоздатність, оскільки є можливість перекладу або пересилання грошових сум через фінансові або поштові організації.

Правовий режим грошей це передбачений законом порядок регулювання суспільних відносин, де гроші виступають не тільки як універсальний засіб платежу за зобов'язаннями, але і як самостійний предмет цивільно-правових відносин в окремих договорах, а також встановлений законом порядок випуску грошей, їх звернення, вилученням з обороту, особливістю правого положення їх власників.З урахуванням правової природи грошей, характерних відмінностей і особливостей їх функціонування, можна прийти до висновку, що в системі об'єктів цивільних прав їх доцільно розглядати як квазі-речі, особливий, своєрідний об'єкт цивільних прав.

Бібліографічні посилання :

1. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона) = Code civil des Français (Code Napoléon) / пер. с франц. В.Н. Захватаева. М. : Infotropic Media. 2012. 624 с.

2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. – 5 вид., перероб. і допов. / за ред. О.В.Дзери (кер. авто. кол.), Н.С.Кузнєцової, В.В.Луця. – К.: Юрінком Інтер. 2013. Т.І . 832 с.

3. Яроцький В.Л. Гроші та валютні цінності як об'єкти цивільних прав. *Сучасні проблеми цивільного права та процесу*: *навч. посіб.* / За ред. Ю.М.Жорнокуя та Л.В.Красицької. Харків: Право. 2017. С.176–179.

4. Leonidas Zelmanovitz Money: origin and essence. *Criterio Libre*. Vol. 9. No. 14. Bogotá (Colombia). Enero-Junio. 2011. P. 65–90.

5. Uniform Commercial Codefile: ///C:/Users/8/ Downloads/ edinoobraznyi_torgovyi_kodeks.pdf

Тітова К.О., студентка (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Шиян О.Ю., к.ю.н. (Запоріжжя, Україна)

ПРОБЛЕМА УКЛАДАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Порядок укладання господарських договорів згідно з чинним законодавством передбачає декілька способів: 1) традиційний порядок укладання господарських договорів; 2) конкурентні способи укладання господарських договорів; 3) укладання господарського договору шляхом переговорів.

Традиційний порядок укладання господарських договорів. Відповідно до ст. 181 ГК України господарський договір за загальним правилом викладається у формі єдиного документа. Допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення певного виду договорів. Проект договору може бути запропонований будь-якою зі сторін. У разі, якщо проект договору викладено як єдиний документ, він надається другій стороні у двох примірниках. Сторона, яка одержала проект договору, в разі згоди з його умовами оформляє договір відповідно до вимог частини першої цієї статті і повертає один примірник договору другій стороні або надсилає відповідь на лист, факсограму тощо у двадцятиденний строк після одержання договору. За наявності заперечень щодо окремих умов договору сторона, яка одержала проект договору, складає протокол розбіжностей, про що робиться застереження у договорі, та у двадцятиденний строк надсилає другій стороні два примірники протоколу розбіжностей разом з підписаним договором. Сторона, яка одержала протокол розбіжностей до договору, зобов'язана протягом двадцяти днів розглянути його, в цей же строк вжити заходів для врегулювання розбіжностей з другою стороною та включити до договору всі прийняті пропозиції, а ті розбіжності, що залишились неврегульованими, передати в цей же строк до суду, якщо на це є згода другої сторони. У разі досягнення сторонами згоди щодо всіх або окремих умов, зазначених у протоколі розбіжностей, така згода повинна бути підтверджена у письмовій

формі (протоколом узгодження розбіжностей, листами, телеграмами, телетайпограмами тощо). Якщо сторона, яка одержала протокол розбіжностей щодо умов договору, заснованого на державному замовленні або такого, укладення якого є обов'язковим для сторін на підставі закону, або сторона – виконавець за договором, що в установленому порядку визнаний монополістом на певному ринку товарів (робіт, послуг), яка одержала протокол розбіжностей, не передасть у зазначений двадцятиденний строк до суду розбіжності, що залишилися неврегульованими, то пропозиції другої сторони вважаються прийнятими. У разі якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, такий договір вважається неукладеним (таким, що не відбувся). Якщо одна із сторін здійснила фактичні дії щодо його виконання, правові наслідки таких дій визначаються нормами Цивільного кодексу України.

Конкурентними способами укладення господарських договорів виступають наступні способи: 1) торги; 2) аукціони; 3) тендери.

Господарський договір у цьому випадку укладається з тим потенційним продавцем або виконавцем, який запропонував найбільш нижчу ціну за майно, яке необхідно придбати або яке необхідне для замовника робіт. При застосуванні конкурсу господарський договір укладається з тим із виконавців, який запропонував найкращий та найбільш ефективний спосіб виконання умов господарського договору. Відповідно до ст. 185 ГК України до укладення господарських договорів на біржах, оптових ярмарках, публічних торгах застосовуються загальні правила укладення договорів на основі вільного волевиявлення, з урахуванням нормативно-правових актів, якими регулюється діяльність відповідних бірж, ярмарків та публічних торгів.

Укладання господарського договору шляхом переговорів (неконкурентне укладення господарських договорів) відбувається шляхом: проведення прямих переговорів повноважними представниками сторін, що завершуються підписанням договору як єдиного документа; направлення однією стороною іншій стороні проекту договору та узгодження позицій сторін щодо умов. Проект договору може бути запропонований будь-якою зі сторін. Якщо проект договору викладено як єдиний документ, він надається другій стороні у двох екземплярах.

ГК України установлює особливості укладання таких договорів: попередніх договорів (ст. 182 ГК України), договорів, що укладаються на підставі державного замовлення (ст. 183 ГК України), договорів, що укладаються на основі вільного волевиявлення сторін, зразкових і типових договорів (ст. 184 ГК України), господарських договорів, що укладаються на біржах, ярмарках та публічних торгах (ст. 185 ГК України), організаційно-господарських договорів (ст. 186 ГК України), договорів, що укладаються за рішенням суду (ст. 187 ГК України).

За загальним правилом, господарський договір викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами. Порядок оформлення цього документу детально визначений у ст. 181 ГК України. Ст. 181 ГК України також закріплює можливість укладення господарського договору у спрощений спосіб, який дістав поширення у діяльності суб'єктів господарювання. Проте,

вивчення чинного законодавства та практики його застосування свідчить про наявність проблем, які пов'язані з укладання господарських договорів у спрощений спосіб.

Згідно зі ст. 181 ГК України є можливим укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів.

ГК України не закріпляє умови, які мають бути дотримані, щоб господарський договір вважався укладеним у письмовій формі. На думку окремих авторів, для укладення господарського договору єдиною можливою формою є письмова форма, саме цим господарський договір відрізняється від цивільно-правового.

В літературі підкреслюється, якщо договір укладається у спрощеній форми, слід враховувати, що у документах, якими обмінюються сторони, мають міститися всі істотні умови договору певного виду.

Заслуговує на увагу твердження науковців про те, що ч. 1 ст. 181 ГК України не містить заборони стосовно усної форми господарських договорів. Тому за відсутності спеціальних приписів щодо форми певного господарського договору може застосовуватися загальне правило ст. 206 ЦК України: усно можуть вчинятися правочини, які повністю виконуються сторонами у момент їх вчинення, за винятком правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, а також правочинів, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність. Юридичній особі, що сплатила за товари та послуги на підставі усного правочину з другою стороною, видається документ, що підтверджує підставу сплати та суму одержаних грошових коштів.

Таким чином, порядок укладання господарських договорів згідно з чинним законодавством передбачає декілька способів: 1) традиційний порядок укладання господарських договорів; 2) конкурентні способи укладання господарських договорів; 3) укладання господарського договору шляхом переговорів. Недостатня конкретизація норми ч. 1 ст. 181 ГК України щодо укладення господарського договору у спрощеній спосіб ставить під сумнів ефективність її дії та не є оптимальною з точки зору законодавчої техніки. Тому цілком логічним є усунення цього недоліку шляхом конкретизації у ч. 1 ст. 181 ГК України спрощеного способу укладення господарського договору.

Токмань А.В., студент (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Шиян Д.С., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ПРОБЛЕМА ФОРМУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ

Автори науково-практичного коментаря Господарського кодексу України, розглядають господарські договори як особливу групу цивільно-

правових договорів, але відносять до них не всі договори, що укладаються підприємствами установами, організаціями між собою у зв'язку із здійсненням ними господарської діяльності, а лише ту частину із різного роду мотивів.

У правознавстві категорія господарського договору є спірною. В радянській юридичній (як правило, цивілістичній) літературі поширеною була точка зору про господарський договір як організаційно-економічне явище, що відображає лише окремі засади та умови укладення та виконання відмінних за своєю правовою природою договорів у сфері економіки, що іменувалися господарськими. Проте прибічники такої точки зору відзначали й інші особливості цієї категорії договорів щодо: 1) порядку укладення, зміни та розірвання договорів; 2) вимог до форми і змісту таких договорів; 3) способів забезпечення виконання договірних зобов'язань; 4) порядку захисту прав та законних інтересів сторін у разі порушення договірних зобов'язань.

Вказані особливості господарських договорів мають юридичний характер, віддзеркалюючи юридичну спільність таких договорів і в сучасних економічних умовах.

Необхідно зазначити, що при визначенні поняття господарського договору слід враховувати його характерні ознаки, до яких відносяться: по-перше, господарське законодавство регулює цей договір як угоду, що має визначену економічну і правову мету. Господарський договір завжди укладається з господарською (комерційною) метою для досягнення необхідних господарських і комерційних результатів. Це виробництво і реалізація за плату продукції, виконання робіт і оплата їхніх результатів, надання платних послуг. За критерієм мети господарські договори відмежовуються від інших договорів суб'єктів господарювання, які не обслуговують виробництво та обіг і є допоміжними.

По-друге, господарський договір є правовою формою взаємовідносин господарюючих суб'єктів між собою, визначає їх майнові обов'язки і направлений на досягнення певного результату ведення господарства. В організації ділових угод головне місце займає класичний договір, який чітко фіксує домовленості і визначає санкції за їх невиконання. Жодних усних домовленостей не зафіксованих в тексті договору, класичний договір не визнає. Тому при визначенні господарського договору необхідно враховувати і загальні категорії цивільно-правового договору, і особливі ознаки, відображені в господарському законодавстві.

По-третє, особливий суб'єктний склад – зазвичай господарські договори укладаються за участю суб'єктів (суб'єкта) господарювання. Найчастіше сторонами в господарському договорі є суб'єкти господарювання, проте такі договори можуть укладатися і за участю інших учасників господарських відносин: органів або організацій господарського керівництва (зокрема, при укладенні державних контрактів), негосподарських організацій (для задоволення їхніх господарських потреб у продукції, роботах, послугах суб'єктів господарювання), громадян як засновників господарських організацій корпоративного типу (для забезпечення спільної діяльності щодо заснування суб'єктів господарювання).

По-четверте, стосовно господарських договорів діють окремі правила щодо підстав їх укладання і змісту господарських договірних зобов'язань. Законодавством про господарські договори встановлено, що ті з них, які спрямовані на забезпечення пріоритетних потреб України в продукції, роботах та послугах, укладаються на підставі відповідних державних замовлень. Юридичною особливістю в такому разі є те, що зміст господарського договору, який укладається на підставі державного замовлення (державний контракт), обов'язково має відповідати цьому замовленню.

По-п'яте, умови про предмет у господарському договорі повинні визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги до їх якості. Вимоги щодо якості предмета договору визначаються відповідно до обов'язкових для сторін нормативних документів, а у разі їх відсутності – в договірному порядку, з додержанням умов, що забезпечують захист інтересів споживачів товарів і послуг.

У своїх працях В. С. Щербина зазначає, що господарський договір – це домовленість суб'єкта господарювання з іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх прав та обов'язків у сфері господарювання. Крім того, поняття господарського договору можна визначити виходячи зі змісту ст. 180 ГК України, а саме: господарський договір є угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань як погоджених сторонами, так і тих, що беруться ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства.

При визначенні поняття господарського договору А. І. Кубах робить акцент на тому, що це зафіксовані в спеціальному правовому документі на підставі угоди майново-організаційні зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб) з урахуванням загальногосподарських (публічних) інтересів.

В свою чергу, Н. О. Саніахметова під господарським договором розуміє угоду майнового характеру між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами, що встановлює, змінює або припиняє права та обов'язки сторін при здійсненні господарської діяльності. Господарський договір – це регулятор конкретних господарських відносин між суб'єктами господарської діяльності, підстава виникнення господарсько-договірних зобов'язань.

На думку О. В. Старцева, поняття господарського договору виступає у двох аспектах: 1) під поняттям «договір» розуміються правовідносини, що виникають із договору як юридичного акта; 2) мається на увазі правовий документ, яким зафіксовано виникнення договірного зобов'язання з волі його учасників.

На основі проведеного аналізу думок різних вчених під господарським договором слід розуміти нормативно закріплена домовленість, укладена за встановленим змістом та формою, між суб'єктами господарювання, суб'єктами господарсько-організаційних повноважень, не господарюючими суб'єктами –

юридичними особами, спрямована на встановлення, зміну чи припинення прав і обов'язків, досягнення конкретної мети та забезпечується у випадку порушення можливістю застосування небажаних наслідків.

Чернега В. М., к.ю.н., доц. (Київ, Україна)

КОНЦЕПТ ДОБРОСОВІСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Одним із морально-правових принципів цивільного права України є добросовісність. Етимологічне значення прикметника «добросовісний» передбачає наявність у носія «доброї совісті». Зрозуміло, що усвідомлення, почуття, моральна відповідальність властиві саме людині. Тому поєднання вказаних слів в означенні якостей особи означають установки на відповідальність, чесність у вчинках, спрямованість на благо навколишніх.

Попри вже тривале функціонування Цивільного кодексу України 2003 р., в якому закріплено принцип добросовісності, досі ні в законі, ні в судовій практиці не розкрито його змісту. У науці цивільного права, хоч і проводилися комплексні дослідження принципу добросовісності, але донині повною мірою не обґрунтовано його значення у регулюванні цивільних правовідносин. Зазначене вище актуалізує наш інтерес до окресленої проблематики.

А. С. Довгерт роз'яснює добросовісність як фактичну чесність та додержання розумних стандартів чесного ведення справ; особа є добросовісною, коли вона діє без умислу завдання шкоди іншій особі, а також не допускає легковажності (самовпевненості) та недбалості по відношенню до можливого завдання шкоди [1, с. 86]. Ю. А. Тобота трактує її як пов'язану зі справедливістю і розумністю учасників цивільних правовідносин властивість прояву їхньої поведінки, яка полягає в обов'язку виявити необхідні за даних обставин турботу й обачність щодо прав та інтересів інших учасників цивільних правовідносин, а також сумлінно виконувати взяті на себе цивільні обов'язки [2, с. 6-7].

Розглядаючи добросовісність у сфері зобов'язань, Н. С. Кузнєцова зазначає, що засади добросовісності конкретизуються як загальний обов'язок кожної сторони: зробити все, що взаємно полегшить виконання зобов'язання, уникати того, що може їх ускладнити або унеможливити їх виконання; уникати порушення прав іншої сторони; дійсно робити спільно все, що необхідно для досягнення мети договору; надавати необхідну інформацію про виконання первісних дій з реалізації зобов'язання [3, с. 13]. Д. Г. Павленко у цьому самому контексті виділяє об'єктивний і суб'єктивний характер добросовісності. Перший – означає, що поведінка суб'єкта має відповідати загальноприйнятим стандартам добросовісної поведінки, що виражаються, зокрема, у правилах ділового обороту, а другий – відображає внутрішнє ставлення суб'єкта до своїх діянь як до правомірних та усвідомлення того, що такими діями не порушуються права та інтереси інших осіб [4, с. 3].

У зарубіжній цивілістиці (зокрема, в російській) добросовісність пов'язується з нормами моралі, або з належним виконанням цивільних

обов’язків. Подібні підходи не дають можливості визначити зміст принципу добросовісності. По-перше, моральні норми є значно ширшим поняттям, що виключає можливість пояснення добросовісності як вужчої за змістом категорії. По-друге, належне виконання обов’язків, як і непорушення прав інших осіб (про які веде мову, наприклад, Т. В. Дерюгіна [5, с. 9] є нічим іншим як правомірною поведінкою. Порушення вказаних меж призводить до цивільно-правової відповідальності. Тоді як порушення вимоги добросовісності має інші наслідки.

Бібліографічні посилання:

1. Довгерт А. С. Дія принципу верховенства права у сфері приватного права. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2 (22). С. 83–89.

2. Тобота Ю. А. Принцип справедливості, добросовісності і розумності в цивільному праві: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Х., 2011. 22 с.

3. Кузнєцова Н. С. Принципи сучасного зобов’язального права України. *Українське комерційне право*. 2003. № 4. С. 9–15.

4. Павленко Д. Г. Принцип добросовісності в договірних зобов’язаннях: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2009. 20 с.

5. Дерюгина Т. В. Теоретические проблемы в сфере осуществления субъективных гражданских прав: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.03. Волгоград, 2011. 39 с.

РОЗДІЛ 5
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Бісаренко А.О., студентка (Харків, Україна)
Наук. кер.: Жернаков В.В., проф., к.ю.н. (Харків, Україна)

ЩОДО СПЕЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПРИЙНЯТТЯ НА РОБОТУ СУДДІВ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Правовою підставою виникнення трудових правовідносин є одиничний юридичний факт, формою якого є трудовий договір. Проте іноді норми законодавства пов'язують виникнення трудового правовідношення зі складними юридичними фактами, які мають назву «фактичний склад». Він складається з таких елементів: конкурс, затвердження, узгодження та складання присяги. У цьому і полягає спеціальний порядок прийняття на роботу, де поряд із трудовим договором застосовуються вищезазначені складники. Цей правовий механізм поширюється на окремі категорії працівників за певних юридичних підстав, у тому числі суддів Верховного Суду (далі – ВС). Оскільки Україна взяла курс, спрямований на максимальне наближення українського законодавства до вимог і стандартів європейських країн з метою євроінтеграції, то очікуваним і доцільним є актуалізація приписів закону, що регулюють питання судоустрою та статусу суддів.

Відповідно до оновленого Порядку денного асоціації між Україною та ЄС від 16 березня 2015 року необхідно вжити подальших заходів щодо реформи правосуддя, зокрема шляхом прийняття відповідно до європейських стандартів та в тісній співпраці з Радою Європи/Венеціанською комісією Стратегії судової реформи, включаючи деталізований та всеохоплюючий план імплементації. Тому у 2016 році було запроваджено судову реформу, що знайшла своє вираження у новому Законі «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року (далі – Закон). У ньому зазначено зміни щодо основ конституційно-правового статусу судді, зокрема: підвищено вікові та професійні цензи до кандидатів на посаду судді, запроваджено конкурсний принцип призначення судді на посаду, уточнено і посилено гарантії незалежності та недоторканності суддів. За рекомендацією експертів Венеціанської Комісії Закон доповнено нормою, яка передбачає, що однією з підстав звільнення судді є порушення ним обов'язку підтвердити законність джерела походження майна. Таким чином, суддю може бути звільнено у разі відсутності належного підтвердження законності джерел походження майна, майнових прав, доходів судді чи членів його сім'ї тощо.

Судді є такими ж носіями суб'єктивних трудових прав і юридичних обов'язків, як інші працівники, але їх правовий статус має особливості.

Наприклад, під час здійснення трудової діяльності судді не мають права на страйк; не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої. Такі обмеження не дискримінують суддів порівняно з іншими працівниками. Вони навпаки, забезпечують неупередженість судді у здійсненні службових повноважень.

Якщо за загальним правилом трудова правосуб'єктність працівників виникає з 16 років, то трудова правосуб'єктність судді має інші межі. До осіб, які претендують на зайняття посади судді, встановлюються додаткові вимоги щодо віку, освіти, професійного стажу, громадянства, володіння державною мовою та проживання. Так, у статті 69 Закону визначені вимоги до кандидатів на посаду судді, а також підстави відмови у призначенні. На посаду судді може бути призначений громадянин України, який не молодший тридцяти та на старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту, є компетентним, доброчесним та володіє державною мовою. Щодо обмежень, то не може бути призначений на посаду судді громадянин, який визнаний судом обмежено дієздатним або недієздатним; має хронічні психічні чи інші захворювання; має не зняту чи непогашену судимість. Також нормами встановлено, що не може претендувати на посаду судді особа, до якої згідно із законом застосовується заборона обіймати відповідну посаду; яку було раніше звільнено з посади судді за вчинення істотного дисциплінарного проступку або за результатами кваліфікаційного оцінювання. Згідно зі статтею 38 Закону до кандидатів на посаду ВС встановлені додаткові вимоги. Зокрема, це стаж роботи на посаді не менше десяти років; науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років; досвід професійної діяльності адвоката щонайменше десять років та сукупний стаж (досвід) роботи(професійної діяльності) відповідно до вимог, що зазначені вище, щонайменше десять років. Вважаємо, що такі умови є правомірними, адже, по-перше, це сприяє відбору висококваліфікованих працівників, а по-друге, забезпечує довіру громадян до суду.

Встановлений частиною 6 статті 81 Закону конкурс є особливим порядком підбору працівників на посади та важливим елементом правового механізму реалізації громадянами конституційного права на працю. Проте процедура конкурсного відбору на підставі «Порядку проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді», затвердженого рішенням Вищої кваліфікаційної комісії від 2 листопада 2016 року № 141/зп-16 та статтями 70, 81 Закону «Про судоустрій і статус суддів», є недосконалою. Вона має формальний характер і не завжди створює умови для відбору найкращих претендентів для заміщення посад. Етапи проходження конкурсу розкриваються через оголошення добору Вищою кваліфікаційною комісією суддів України (частина 1 статті 70 Закону; розділ 2 Порядку); встановлення відповідності вимогам до кандидата та формування досьє (пункт 1 частина 5 стаття 81 Закону; розділ 4 Порядку); спеціальна перевірка кандидатів (пункт 2 частина 5 стаття 81 Закону; розділ 5 Порядку) та кваліфікаційне оцінювання (пункт 3 частина 5 стаття 81; розділ 6 Закону), після

результатів якого Вища кваліфікаційна комісія приймає рішення про підтвердження або не підтвердження здатності здійснення кандидатом правосуддя у Верховному Суді.

Після проходження конкурсу Вища Рада Правосуддя ухвалює рішення про внесення або відмову у внесенні подання Президенту України про призначення на посаду судді ВС (частина 7 статті 81 Закону). Президент не пізніше тридцяти днів із дня отримання подання видає Указ про призначення на посаду судді.

Останнім елементом прийняття на посаду суддів ВС є присяга судді, встановлена ст. 57 Закону. Та погодитись із тим, що лише після її складання особа набуває повноважень судді, не можна. Тому Закон «Про судоустрій і статус суддів» слід доповнити статтею, у якій буде зазначено: «Особа, призначена на посаду судді, яка склала присягу, набуває повноважень судді з дня початку роботи на відповідній посаді у Верховному Суді за Указом Президента України».

Таким чином, на працівників, які претендують на посаду суддів Верховного Суду поширюється спеціальний порядок прийняття на роботу. Вважаємо, що він є цілком доцільним, так як забезпечує добір високопрофесійних кадрів до такої складної структури, як Верховний Суд, а також забезпечує імплементацію асоціацію України та ЄС. Окрім цього, така процедура не порушує законодавство про працю України, а, навпаки, сприяє її розвитку. Проте існує декілька недоліків. По-перше, це прогалина у набутті статусу судді ВС, а по-друге, це необхідність прийняття нового Трудового Кодексу України, у якому визначено з якого моменту розпочинаються трудові правовідносини (частина 3 статті 31 Проекту). Адже, чинним законодавством це питання не врегульовано.

Величко С.А., студент (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Денисенко В.В., к.і.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Соціальна політика – уособлення соціальної функції держави, її можна визначити як захисну діяльність держави щодо убезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків. Ця діяльність може провадитися за допомогою різних інструментів. В останні десятиріччя за кордоном активно обговорюється концепція базового доходу (безумовного доходу, гарантованого мінімуму) як форми соціального забезпечення, згідно з якою кожен громадянин отримує гарантований мінімум грошового забезпечення, що виплачується державою або органом місцевого самоврядування.

Безумовний базовий дохід (далі – ББД) – гарантовані довічні виплати, які можуть замінити громіздкі системи соціального забезпечення, коли людям

будуть платити просто за сам факт існування, а не тому, що вони з тих чи інших причин не можуть себе утримувати. ББД передбачає, що кожен громадянин отримує гарантовану грошову виплату незалежно від його рівня доходів, зайнятості та стану здоров'я.

Ідея ББД чи гарантованого мінімуму не є нововведенням XXI століття. Історія розвитку вчень про ББД сягає початку XVI століття. Саме тоді англійський філософ та державний діяч Т. Мор обґрунтував ідею мінімального гарантованого державою доходу у своєму суспільно-політичному трактаті «Утопія», в якому доводив необхідність запровадження такої підтримки як альтернативу тюремного ув'язнення за крадіжки, на які вимушені йти люди без засобів до існування. «Ніяке покарання на землі не в змозі зупинити від крадіжки, якщо це єдиний спосіб здобути їжу» [1, с. 33].

Людовік Вівес у 1526 р. звертався до мера міста Брюгге із пропозицією забезпечити прожитковий мінімум для всіх жителів «заради більш ефективного здійснення морально необхідної благодійності».

У XVIII столітті такі ж ідеї викладалися у роботах Томаса Пейна і маркіза де-Кондросе. Т. Пейн у праці «Права людини» продемонстрував приголомшливий рівень бідності у тогочасній Англії через прогресивне оподаткування, а також запропонував уряду прийняття необхідних програм із подолання соціальної несправедливості. В іншій, більш відомій роботі, «Аграрна справедливість» вчений наголошував на тому, що аграрна справедливість протистоїть аграрному праву та аграрній монополії. Він пропонував надавати 15 фунтів на рік у розпорядження кожному, хто досяг 21-річного віку та 10 фунтів кожній особі, яка досягла 50-річного віку, з метою забезпечення достойного рівня життя без злиднів. Фінансування таких виплат Т. Пейн пропонував здійснювати за рахунок земельної ренти, яку повинні сплачувати власники землі до єдиного національного фонду, оскільки земля є суспільним благом. Пропозиція Т. Пейна бере свій початок з ідей Дж. Локка про те, що земля є спільним ресурсом, а, отже, й прибутки, отримані від її експлуатації, повинні належати усім громадянам без винятку. Аграрна справедливість полягає в тому, що держава повинна забезпечити коштами людей, позбавлених власності на землю. Саме Т. Пейна вважають родоначальником теорії безумовного базового доходу (соціального дивіденду) [1, с. 34]

У 1918 р. математик, філософ, політичний мислитель, лауреат Нобелівської премії в галузі літератури Бертран Рассел виступив за соціальну модель, одним з центральних аспектів якої була ідея гарантованого мінімуму.

Більш ґрунтовно проблема безумовного доходу розглядалась в працях британського інженера К. Х. Дугласа, який запропонував модель т.з. соціального кредиту, що замість звичайного кредитування виконує функцію рівномірного розподілу коштів між усіма членами суспільства. На той час існувало два головних постулати реформ К.Х. Дугласа:

1) національні дивіденди повинні рівномірно розподілятись між усіма громадянами у вигляді безвідсоткового кредиту для подолання розриву між купівельною спроможністю та цінами;

2) новий механізм коригування цін – т.з. «точна ціна» («Just Price»), яка розрахована на попередження інфляції та ефективне зниження роздрібної ціни

на певний процент, який фізично відображає ефективність виробничої системи. В результаті цього споживачі матимуть можливість придбати більше із того, що виробляється на підприємствах, і автоматично контролювати те, що буде продукуватись.

Безробіття визнається логічним результатом механізації і заміни людини більш продуктивними технологіями, однак будь-яка спроба зупинити це через політику є прямим саботажем культурних цінностей та прогресу [1, с. 36].

У США на основі цієї ідеї були навіть розроблені План допомоги сім'ям та Програма соціального забезпечення, що передбачали гарантований дохід з фінансовими доповненнями для працівників, які були близькі до негативної схеми податку на прибуток (прийняті в 1970 р. Палатою представників США та відкинуті комісією Сенату США остаточно в 1972 р.) [2, с. 144–145].

Піонерні експерименти із запровадження аналогу безумовного базового доходу відбулися у 1960-1970-х рр. у Північній Америці. Таких експериментів було п’ять (чотири в США та один у Канаді), що загалом охоплювали близько 10 тис. домогосподарств із низьким рівнем доходів.

Найвідоміший з експериментів з видачі виплат без попередніх умов проводився в канадському містечку Дофін в провінції Манітоба, називався Mincome. З 1975 по 1977 рік будь-який з 12 тис. мешканців цього населеного пункту, що займався сільським господарством, мав право на щорічний дохід не менше певної суми. Тим, чий заробіток не дотягував до неї, виплачували різницю, а це було приблизно 30% населення.

Евелін Форгет, економіст з Університету Манітоби, вивчила результати цього експерименту багато років по тому і виявила, що серед одержувачів такого мінімуму рівень госпіталізації скоротився на 8,5% в порівнянні з контрольною групою. Більше підлітків стали закінчувати школу, а не кидати її, щоб шукати заробіток, і в підсумку знаходили більш високооплачувану роботу, ніж їх однолітки. Матері стали більше часу відводити догляду за дітьми, а головне – годувальники не стали скорочувати свою зайнятість і компенсувати недоотриманий дохід державними виплатами. Тобто люди в цілому хочуть працювати, навіть якщо їм пропонують можливість цього не робити [3].

Загалом з 1970-х рр. анонсовано проведення понад 250 подібних експериментів в соціальній політиці, однак усі вони були менш масштабними, мали лімітовані бюджети та меншу рефлексію щодо потенціалу впливу на політику добробуту.

Ініціативу просування цієї економічної моделі в США очолює Сем Альтман. Цілком логічно, адже приблизно за такою ж моделлю працює його інкубатор стартапів Y Combinator. Підприємці отримують гроші без всяких зобов’язань в обмін на 7% акцій – вони можуть розвивати свій бізнес як їм зручно. Саме так з’явилися Airbnb, Reddit, Dropbox і багато інших компаній, які пройшли через Y Combinator. Загальна капіталізація компаній Y Combinator перевищує $ 65 млрд [4, с. 99].

Новий розвиток ідеї базового доходу отримали в Європі у 80-і роки XX ст. – у Данії, Нідерландах, Великобританії, Німеччині, Франції. У 1986 р. заснована Європейська мережа основного доходу (The Basic Income European

Network – BIEN), покликана сприяти інформованому обговоренню концепції базового доходу в Європі [2, с. 143]. Члени BIEN сьогодні включають вчених, студентів, фахівців-практиків у сфері соціальної політики, людей, які беруть активну участь в роботі політичних, громадських і релігійних організацій вже не тільки Європи, а й усього світу.

Прикладом теоретичної та практичної значущості безумовного базового доходу є те, що Стенфордський університет запровадив вивчення його сутності в навчальну програму. З січня 2017 року в університеті розпочав роботу семінар з філософії безумовного основного доходу. У програму занять входить вивчення основних проблем цієї ідеї: від умов тестування концепції до проблем автоматизації та безробіття [4, с. 100].

Таким чином, концепція ББД є водночас актуальною та дискусійною не тільки для країн із високим рівнем доходів на душу населення, а й для тих, що прийнято називати «країнами, що розвиваються». Тим більше, що практичне застосування концепції ББД вже здійснюється у світі. Багато із цих проектів продемонстрували свою успішність. ББД є перспективною формою публічного управління в сфері соціального захисту населення, але його запровадження потребує дотримання певних умов, зокрема: високий рівень свідомості та економічної освіченості населення, стабільна та ефективна податкова система.

Бібліографічні посилання:

1. Длугопольський О. В., Длугопольська Т. І. Концепція безумовного базового доходу як альтернатива Бісмарківській моделі держави добробуту: від теоретичних студій до експериментальних практик. *ЕКОНОМІКА: реалії часу*. 2017. № 2(30). С. 32–46.

2. Гевлич І. Г., Гевлич Л. Л. Базовий дохід в контексті вирішення проблем соціального захисту населення України. *Економіка і організація управління.* 2016. № 2 (22). С. 142–150.

3. Гордеев А. Гармония или деградация: куда ведет выплата всеобщего безусловного дохода. URL.: https://www.rbc.ru/business/02/03/2017/58b7fb8c9a794746daefbb5c.

4. Корчинська О.О. Безумовний базовий дохід як інструмент управління бідністю. *Національна економіка. Інтелект XXI*. 2018. № 2. С. 98–101.

Гулєвська Г.Ю., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)
Сидоров Я.О. к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Одним із стратегічних напрямів державотворення та необхідною умовою досягнення соціально-економічної стабільності та забезпечення сталого

розвитку країни, зокрема, її аграрного сектору, постає формування та реалізація державної аграрної політики, адекватної викликам світових інтеграційних процесів. Формуючи державну аграрну політику, слід враховувати, що інтеграція, як прояв глобалізації, базується на ідеї фрітрейдерства, натомість сільське господарство є найбільш проблемним сектором для вільної торгівлі, внаслідок його залежності від природних та кліматичних умов, а також значення його як сфери, що забезпечує життєво необхідні продукти харчування та зайнятість населення. Отже, актуалізується проблема продовольчої безпеки країни, загостренню якої сприяє економічна політика її рушійних суб'єктів, спрямована на реалізацію власних інтересів (суб'єктивний чинник глобалізації).

Досліджуючи питання правового забезпечення продовольчої безпеки, фахівці говорять про декілька рівнів її реалізації (глобальний (міжнародний, світовий, транснаціональний), національний (внутрішньодержавний), регіональний (обласний)) та виділяють наступні функції продовольчої безпеки: 1) гарантуюча (гарантування основних, закріплених Конституцією України прав людини – на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло (ст. 48)); 2) забезпечувальна (забезпечення потреб населення у якісних та безпечних продуктах харчування у необхідній для підтримання звичайної життєдіяльності кількості, а промисловості – у сировині рослинного і тваринного походження); 3) стабілізаційна (необхідний рівень продовольчої безпеки сприяє зміцненню економічної, політичної та соціальної стабільності у суспільстві); 4) охоронно-відтворювальна (збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів у процесі виробництва сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження); 5) соціальна (зміцнення фізичного здоров'я нації і, як наслідок, забезпечення працездатності населення, створення умов для його розширеного відтворення, подолання демографічної кризи, розвиток сільських територій); 6) міжнародно-інтеграційна (інтеграція України в європейський та міжнародний політичний, економічний, правовий простір) [1, с. 13]. Слід підкреслити, що право на продовольчу безпеку є одним із найважливіших конституційно закріплених, але неналежним чином гарантованих прав громадян України [2, с. 178].

Продовольча безпека у правовій площині тісно пов'язана із державною аграрною політикою. Так, Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» у ст. 2 визначає гарантування продовольчої безпеки в якості стратегічної мети та завдань державної аграрної політики, а Стратегією розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р гарантування продовольчої безпеки проголошено однією із стратегічних цілей розвитку аграрного сектору. Своєю чергою, на законодавчому рівні поняття продовольчої безпеки міститься у Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV і визначається як захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої

діяльності. Наведене визначення критично оцінюється у науковій літературі як занадто вузьке, що відображає лише економічну доступність продуктів харчування та не враховує якісного виміру продовольчої безпеки.

Недоліком правового регулювання відносин із продовольчої безпеки є його розпорошеність та фрагментарність, а також відсутність закріплених на законодавчому рівні критеріїв її визначення (натепер ці аспекти врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки» від 5 грудня 2007 р. № 13791, якою було затверджено Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки держави). Відносини у сфері забезпечення продовольчої безпеки потребують спеціальної правової регламентації, цілком обґрунтовано наполягають науковці [3, с. 55]. Аналіз аграрно-правової літератури свідчить що більшість фахівців, які досліджували ті чи інші питання продовольчої безпеки пропонували прийняти відповідний спеціальний законодавчий акт, який би відобразив нові підходи до визначення продовольчої безпеки, її принципів, критеріїв та механізму забезпечення. Враховуючи, що внесений у 2011 році на розгляд Верховної Ради проект закону України «Про продовольчу безпеку України» так і не було прийнято, висловлені пропозиції залишаються актуальними.

Бібліографічні посилання:

1. Актуальні проблеми правового забезпечення продовольчої безпеки України: монографія / Батигіна О.М. та ін. За ред. В. Ю. Уркевича та М. В. Шульги. Харків : ФОП Шевченко С.О., 2013. 326 с .

2. Батигіна О. М. Право на продовольчу безпеку та особливості його закріплення у Конституції України. *Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку:* матеріали «круглого столу» (м. Київ, 27 травня 2016 року) / за ред. М.В. Краснової, Т.О. Коваленко; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Чернівці: Кондратьєв А.В., 2016. С. 178–181

3. Державна аграрна політика України: проблеми правового забезпечення: монографія / за ред. В.Ю. Уркевича та М.В. Шульги. Харків, 2014. 276 с.

Дараганова Н.В., д.ю.н., доц. (Київ, Україна)

ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОФСПІЛОК У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Реальне та ефективне поліпшення функціонування національної системи управління охороною праці в Україні неможливе без активної її підтримки громадськістю та надання громадським інститутам можливості самостійного здійснення управлінського впливу на цю сферу.

Сьогодні вже існують деякі підстави, що дозволяють прогнозувати рух та зміну вектора управління охороною праці в Україні, як і зміну функцій цього управління в контексті залучення недержавних суб’єктів, покликаних захищати

права та інтереси громадян навіть іноді й шляхом протистояння офіційним державним інституціям.

У національній системі управління охороною праці ключова роль серед всіх недержавних суб'єктів належить саме професійним спілкам, як «добровільним неприбутковим громадським організаціям, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання)» [1].

При цьому «історично протягом більше як ста десяти років (з часу прийняття у 1906 р. Тимчасових правил про Товариства та Союзи, коли протягом двох років були створені та зареєстровані в 70 губерніях Російської імперії більш як 1000 легальних профспілок, що нараховували більш як 200 тис. робітників), у тому числі й весь радянський період свого існування саме на професійні спілки було покладено виконання такої функції, як забезпечення охорони праці у процесі трудової діяльності, а саме: збереження життя і здоров'я людей в процесі праці; відстоювання інтересів працівників щодо дотримання роботодавцем належних, здорових та безпечних умов праці; сприяння у розслідування нещасних випадків та надання компенсації у разі ушкодження здоров'я чи смерті працівника через нещасний випадок чи професійне захворювання» [2, с. 245].

Проте слід зазначити і про доволі умовну незалежність профспілок у період радянської доби, коли вже з червня 1933 р. завершився період відносної самостійності профспілок і почалося т.зв. їх «одержавлення» [3, с. 40].

З часу здобуття Україною незалежності ситуація щодо функції профспілок у сфері управління охороною праці набула кардинальних змін. Сприяло цьому насамперед прийняття постанови Кабінету Міністрів України № 62 «Про питання нагляду за охороною праці» від 27 січня 1993 р. Згідно з цією постановою всі функції щодо державного нагляду за охороною праці було покладено на Держнаглядохоронпраці, а за профспілками було закріплено право проводити громадське управління охороною праці в Україні. Ця практика, вважаємо, є доволі розповсюдженою в країнах з розвинутою економікою та не є чимось екстраординарним, хоча, ймовірно, на початку і розглядалась профспілками саме таким чином.

Аналіз чинних нормативно-правових актів, що регулюють діяльність профспілок (зокрема, законів України «Про охорону праці», «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про підвищення престижності шахтарської праці» тощо) дозволяє запропонувати поділ всіх повноважень профспілок у сфері громадського управління охороною праці на: загальні повноваження (тобто ті, що встановлюють загальний обсяг їх прав та обов'язків, наприклад, повноваження щодо захисту прав громадян на працю; щодо участі у розробці та здійсненні державної політики у сфері трудових відносин та відносин з охорони праці тощо) та спеціальні повноваження. І саме ці спеціальні повноваження і є визначальними при здійсненні профспілками громадського управління охороною праці.

Ці спеціальні повноваження також доцільно, на наш погляд, систематизувати за спільними ознаками на окремі види. Дослідження чинного

законодавства дозволило виділити сім їх видів, а саме, – це повноваження профспілок, що стосуються їх прав: 1) на опрацювання та прийняття нових, перегляд та скасування чинних нормативно-правових актів з охорони праці; 2) на здійснення профспілками громадського контролю за додержанням законодавства про працю та охорону праці (контроль за створенням безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов; контроль за забезпеченням працівників спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту тощо); 3) на проведення незалежної експертизи умов праці, а також об'єктів виробничого призначення, що проектуються, будуються чи експлуатуються – на відповідність їх нормативно-правовим актам з питань охорони праці; 4) на участь у розробці роботодавцем комплексу заходів для досягнення встановлених нормативів з охорони праці та повноваження, що стосуються підготовки профспілками разом з роботодавцем проектів двосторонніх зобов'язань до колдоговорів із забезпечення працівникам соціальних гарантій в системі охорони праці, а також комплексних заходів з досягнення встановлених норм безпеки, гігієни праці та виробничого середовища; 5) на участь у розслідуванні нещасних випадків і аварій, професійних захворювань; 6) на внесення роботодавцям, державним органам управління і нагляду подань з питань охорони праці та одержання від цих суб'єктів аргументованих відповідей; 7) на координацію та методичний супровід діяльності представників профспілок з питань охорони праці та на підвищення їх рівня знань та практичних навичок.

Зокрема, профспілки є членами Громадської ради при Держпраці, на якій розглядають магістральні питання як щодо праці, так і щодо охорони праці. При цьому профспілки є домінуючими суб'єктами цієї ради – серед 26 осіб, що увійшли до складу Громадської ради при Держпраці, 19 осіб є представниками професійних спілок, включаючи голову цієї ради та одного із заступників голови [4].

Для реалізації цих повноважень профспілки (їх об'єднання) можуть створювати різноманітні служби (наприклад, правової допомоги), а також інспекції, комісії, затверджувати їх положення тощо. При цьому за порушення законодавства (в широкому його розумінні) про охорону праці, як і за створення перешкод їх діяльності передбачена відповідальність винних осіб – дисциплінарна, адміністративна, матеріальна, кримінальна.

Отже, досліджуючи зазначені вище повноваження профспілок, можна зробити висновок про те, що професійні спілки як громадські суб'єкти управління охороною праці в Україні законодавчо й досі володіють значним обсягом правообов'язків щодо здійснення ними громадського управління у вказаній сфері. І питання, що постає на сьогодні, вважаємо, не в наявності чи відсутності у профспілок відповідних повноважень в сфері управління охороною праці, а насамперед в більш дієвій та активній позиції профспілок щодо реалізації цих повноважень.

Бібліографічні посилання:

1. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 р. № 1045-XIV. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws.
2. Дараганова Н. В. Охорона праці в Україні: адміністративно-правовий аспект: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. С. 245 URL: https://drive.google.com/file/d/0B0yEyg903WzkT0dPcWFZby1ZaWhDYi1yTnBrM0N0M0FCRjkw/view.
3. Хохлов Е. Б. Профсоюзы в социалистическом обществе: идеология и практика (1917–1940 гг.). Профессиональные союзы в системе диктатуры пролетариата. История правового регулирования труда в России: сб. ст. Ижевск: Jus est, 2014. С. 40.
4. Протокол № 1 засідання Громадської ради при Державній службі України з питань праці від 17 грудня 2015 р. URL: http://dsp.gov.ua.

Євтушенко К.К., студентка (м. Харків, Україна)
Наук. кер.: Жернаков В.В. к.ю.н., професор (м. Харків, Україна)

ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ ПРАВОМІРНОСТІ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ, РІШЕННЯ ЧИ ДІЇ ПРАЦІВНИКА, ЯКЩО РІЗНІ НОРМАТИВНО- ПРАВОВІ АКТИ ПРИПУСКАЮТЬ НЕОДНОЗНАЧНЕ ТРАКТУВАННЯ ЙОГО ПРАВ ЧИ ОБОВ'ЯЗКІВ

27 грудня 2014 року був запропонований проект Трудового кодексу України. У ст. 2 цього проекту, що був допрацьований 20 травня 2015 року, закріплено перелік принципів правового регулювання трудових відносин, серед яких є досить цікаве положення – принцип «презумпції правомірності правової позиції, рішення чи дії працівника, якщо різні нормативно-правові акти припускають неоднозначне трактування його прав чи обов'язків», що передбачено у п. 3 зазначеної статті проекту кодексу. Подібне положення зазначено у ч. 2 ст. 17 проекту Трудового кодексу України «Застосування актів законодавства однакової юридичної сили у разі їх неузгодженості», відповідно до якої «якщо норма закону чи іншого акта законодавства, виданого на підставі закону, або норми різних законів чи різних актів законодавства припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків працівника і роботодавця, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь і працівника і роботодавця, рішення приймається на користь працівника» [1].

Інтерес до вказаних положень зумовлений низкою обставин: 1) вони є першим прикладом явної формалізації правових презумпцій у кодифікованому акті трудового законодавства; 2) вони суттєво змінюють баланс інтересів сторін індивідуальних трудових відносин, втілюваний у правовому регулюванні; 3) концептуальний напрям таких змін є на користь працівника, що слід вважати позитивним. Аналіз цих положень дає змогу виокремити питання проблемного характеру: 1) чи дійсно положення п. 3 ст. 2 проекту Трудового кодексу України є «презумпцією», як його детермінує даний проект нормативно –

правового акту; 2) чи є положення п. 3 ст. 2 та ч. 2 ст. 17 проекту Трудового кодексу України тотожними, або принаймні частково синонімічними, та як вони співвідносяться; 3) який дійсний зміст цих положень і чи відповідає він дійсним намірам законодавця.

Розглядаючи положення п. 3 ст. 2 Трудового кодексу України можна зробити висновок, що в ньому передбачається двоелементна структура: «різні нормативно-правові акти припускають неоднозначне трактування прав чи обов'язків працівника». Виходячи з цього, бачимо, що таке положення виявляється неспростовною презумпцією. Але при цьому базовий факт не є досконалим, бо по-перше, виходить, що коли норми одного і того самого нормативно-правового акта припускають неоднозначне трактування прав чи обов'язків працівників, дана презумпція вже не може бути застосована. Вбачається, що це не відповідає дійсним намірам законодавця. По-друге, незрозуміло, для кого повинна мати місце «неоднозначність трактування прав та обов'язків» - для правозастосовного органу чи для працівника. Також повністю не зрозуміло, мається на увазі будь-яка неоднозначність чи лише та, що не може бути знята завдяки застосуванню різних способів тлумачення норм права [2, с. 30–32].

Очевидним є дійсний намір законодавця при встановленні норм п. 3 ст. 2 та ч. 2 ст. 17 проекту Трудового кодексу України: у всіх випадках, коли тлумачення та подолання колізій норм трудового права не дає можливості з'ясувати їх дійсного змісту, потрібно вважати правильним таке тлумачення, яке відповідає інтересам працівника. Для реалізації цього наміру необхідно формально визначити у проекті Трудового Кодексу України не лише способи подолання колізій правових норм, але і алгоритми тлумачення таких норм [3, с. 440].

Таким чином, положення п. 3 ст. 2 проекту Трудового кодексу України є галузевою неспростовною правовою презумпцією, яка має двоелементну структуру і відображає спрямованість правового регулювання трудових відносин на охорону та захист прав працівників в умовах неоднозначності правового регулювання таких відносин.

Але, таке положення п. 3 ст. 2 має низку змістовних та системних вище зазначених недоліків. Положення п. 3 ст. 2 та ч. 2 ст. 17 проекту Трудового кодексу України також можна замінити єдиним приписом: «у випадках, коли внаслідок тлумачення норм одного або кількох нормативно-правових актів неможливо однозначно встановити дійсний зміст цих норм, зокрема однозначно визначити права та обов'язки працівника і роботодавця, в інтересах вирішення справи відповідні норми тлумачаться (в межах можливих варіантів тлумачення) на користь працівника, та однозначно вираженої ним правової позиції щодо існування відповідних правовідносин, їх кваліфікації, змісту, та застосованих до них норм».

Бібліографічні посилання:

1. Проект Трудового кодексу України від 27 грудня 2014 року № 1658 (доопрацьований 20 травня 2015 року). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.

2. Лушников А.М., Лушникова М.В. О презумпциях, фикциях и аксиомах в трудовом праве. *Актуальные проблемы теории и истории правовой системы общества*: сб. науч. тр. Вып. 10. Ярославль: ЯрГУ, 2010. С. 28–38;

3. Сімутіна Я.В. Правові презумпції та їх взаємозв'язок з принципами трудового права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 439–442.

Жернаков В.В. к.ю.н., професор (Харків, Україна)

РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ПРАЦІ: ДОСВІД ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН І КРАЇН ЄВРОПИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Правове регулювання суспільних відносин у сфері праці має відбуватися з дотриманням загальновизнаних правил і принципів. Як відомо, правове регулювання – це здійснюване громадянським суспільством або державою за допомогою правових засобів упорядкування, охорона та розвиток суспільних відносин. Однією із головних його властивостей є те, що воно має нормативно-результативний характер (здійснюється за допомогою цілісної системи правових засобів, що забезпечують втілення в життя норм права для досягнення необхідної мети (результату) [1].

Оскільки кодекс є однією з основних правових форм регулювання відносин у конкретному напрямку людської діяльності, то на його прикладі певною мірою можна характеризувати рівень нормативного матеріалу відповідної галузі. Кодекс як головний нормативний акт і за формою, і за змістом має відповідати високим вимогам до його якості, а процес створення його тексту є відповідальним етапом у становленні та розвитку нормативного масиву галузі права.

Не потребує особливого доведення важливість для трудового права України нинішнього етапу кодифікації його законодавства, який триває довгі роки з перемінним успіхом. Причин такого стану справ багато, та у межах цієї публікації не будемо зупинятися на їх аналізі. Набагато цікавішим й кориснішим буде зосередитись на пропозиціях із вдосконалення прийнятого у першому читанні та підготовленому до другого читання проекту Трудового кодексу України [2].

Реалії сучасного етапу розвитку нашого суспільства зумовлюють створення правового регулювання, орієнтованого на європейські цінності. Між тим, традиції європейського права у сфері праці не можна визнати значними. Крім того, європейський правовий простір не є ізольованим утворенням, і він має перебувати під впливом загальносвітових тенденцій. Правове регулювання суспільних відносин із праці не може відбуватися поза межами загальновизнаних надбань у правовій культурі. Тому розвиток нашого національного законодавства неможливий без врахування таких правових форм, як акти Міжнародної організації праці.

Слід нагадати, що, відповідно до п. 2 Декларації МОП основних принципів та прав у світі праці, ухваленої Міжнародною конференцією праці

18.06.1998 р., всі члени Організації мають дотримуватися, зміцнювати та реалізовувати принципи, що стосуються основних прав, які є предметом Конвенцій МОП. Зокрема, це: a) свобода асоціації та реальне визнання права на ведення колективних переговорів; b) скасування усіх форм примусової чи обов'язкової праці; c) реальна заборона дитячої праці; та d) недопущення дискримінації в області праці та занять [3]. Звичайно, для України як члена МОП ці принципи є базовими у регулювання відносин у сфері праці.

У цьому сенсі проект Трудового кодексу України в цілому можна визнати таким, що відповідає цим засадам. Перш за все, у ньому містяться основні принципи правового регулювання трудових відносин (ст. 2), серед яких і всі перелічені вище. Крім того, ретельно виписано механізм заборони дискримінації у сфері праці (ст. 3) та заборони примусової праці (ст. 4). Врешті решт, особливостям праці неповнолітніх присвячено окремі підрозділи кодексу, у яких чітко викладено відповідний нормативний матеріал.

Що ж стосується права на об'єднання, то йому не так повезло. Тому хотілось би звернути увагу на необхідність дотримання принципу комплексності правового регулювання. Праця занадто широка за змістом правова категорія, щоб бути зведеною до трудових відносин. Між тим, у ч. 1 ст. 1 проекту метою Трудового кодексу України визнано встановлення прав та обов'язків суб'єктів трудових відносин, забезпечення реалізації передбачених Конституцією України трудових прав і гарантій працівників, створення належних умов праці, забезпечення захисту прав та інтересів працівників і роботодавців. Можна було б сподіватись, що за ч. 2, де предметом цього Кодексу названо вже «правове регулювання трудових відносин та інших пов'язаних з ними відносин», у відповідних підрозділах кодексу можна знайти змістовне викладення правового регулювання цих відносин. Та у книзі шостій, яка помилково називається «Колективні трудові відносини», міститься тільки зазначення, що питання соціального діалогу, колективних договорів і угод, а також колективних трудових спорів регулюються окремими законами. Звичайно, такий стан справ не може задовольнити потреби практики. Зовсім незрозуміло, з яких причин цей нормативний матеріал не включено до безпосереднього тексту кодексу.

Вкотре доводиться констатувати вільне оперування такими категоріями, як «трудові відносини», «трудові правовідносини», «предмет правового регулювання» та ін. Чому б до тісно пов'язаних з трудовими правовідносинами не включити відносини, пов'язані з реалізацією права на об'єднання, на колективні переговори, на захист колективних прав через ці механізми? Що завадило викласти цей матеріал у тексті проекту хоча б з метою дотримання комплексності у регулюванні та виконання обов'язку члена МОП щодо дотримання відповідного принципу?

Думається, розвиток правового регулювання суспільних відносин неможливий без врахування досвіду країн, що багато років, поряд з Україною, перебували в одному соціально-правовому просторі. Після розпаду СРСР вони обрали різні шляхи для створення правових форм основних нормативних актів у сфері праці. Як на мене, ці форми яскраво відображають загальні тенденції у

розвитку законодавства відповідних країн. Умовно їх можна поділити на нормативні акти, створенні на базі сталих концепцій, які суттєво не відрізняються за структурою та правовими засадами від кодексів радянських часів (трудові кодекси Росії, Республіки Білорусь, Казахстану, Туркменістану, Вірменії та ін.) та принципово нові правові форми (Закон про працю Латвії, Закон про трудовий договір Естонії, Трудовий кодекс Грузії). Проект Трудового кодексу України до слід віднести першої групи актів, оскільки він за формою схожий на чинний КЗпП та не містить значних новацій.

Відразу скажу, що враховувати досвід не обв'язково означає необхідність копіювати якийсь із наведених тут нормативних актів відповідних держав. Нам поки зарано відмовлятися від традицій у створенні відповідних форм, що склалися роками на наших теренах. Крім того, реалії з правами у сфері праці та гарантіями їх реалізації вимагають ретельного правового закріплення основних їх положень саме у проекті основного акту, що відбувається далеко не завжди. Між тим, Україна стабільно входить до числа лідерів за кількістю звернень до Європейського суду з прав людини. Багатьох з них можна було б уникнути у тому числі завдяки якості нормативного матеріалу у проект ТКУ.

Бібліографічні посилання:

1. Теорія держави і права : підручник. URL: http://studies.in.ua/teorija-derzhavy-ta-prava-lekcii/4415-pravove-regulyuvannya-ponyattya-sposobi-metodi-tipi-principi-predmet.html

2. Проект Трудового кодексу України. Законопроект № 1658 від 27.12.2014 р. Текст законопроекту до другого читання 24.07.2017 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.

3. Декларація МОП основних принципів та прав у світі праці, ухвалена Міжнародною конференцією праці 18.06.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_260.

Карасевич К.О., студентка (м. Харків, Україна)
Наук. кер.: Жернаков В.В., к.ю.н., проф. (м. Харків, Україна)

ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСІБ, ЯКІ ШУКАЮТЬ РОБОТУ, І БЕЗРОБІТНИХ

У цій роботі здійснено спробу дослідити правовий статус особи, яка шукає роботу, та безробітної особи. Ця тема є досить актуальною у наш час. У Законі України «Про зайнятість населення» ст. 1 п. 1 визначає, що безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування.

Для більшої точності необхідно зазначити, безробітним є особа віком від 15 до 70 років, яка через відсутність роботи не має заробітку або інших

передбачених законодавством доходів як джерела існування, готова та здатна приступити до роботи, відповідно до п. 2 ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення» наведена така ознака безробітного, як вік від 15 до 70 років. Така вікова працездатність встановлена мінімальною та максимальною межею прийняття на роботу за загальним правилом. Саме у цей період особа може претендувати на соціальне забезпечення у випадку, якщо не може знайти роботу. Це означає, що поза встановленими межами особа не може і не повинна працювати, оскільки вона має право на соціальне забезпечення через настання таких обставин, як сирітство, пенсійний вік тощо. На мою думку, встановлений максимальний вік працездатності є неправомірним, адже, згідно з Конвенцією МОП № 158 досягнення працівником пенсійного віку не є обставиною для його звільнення. В даному випадку має бути законна підстава, пов'язана зі здібностями чи з поведінкою трудящого або викликана виробничою необхідністю.

Хотілося б звернути увагу на ст. 43 Конституції України, де зафіксовано положення про те, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Тобто, статус особи, як безробітної або особи, що шукає роботу залежить лише від неї самої. Закон України «Про зайнятість населення» встановлює вимогу для одержання статусу безробітного, з призначенням допомоги по безробіттю, особа повинна особисто подати до державної служби зайнятості письмову заяву про надання статусу безробітного та заяву про те, що він не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів. Особа повинна активно сприяти пошуку потрібної вакансії для швидшого виходу з такого статусу.

Згідно з п. 1 ст. 26 Закону України «Про зайнятість населення» працівники, зареєстровані у державній службі зайнятості та відмовилися від двох пропозицій відповідної роботи в період пошуку роботи, втрачають право на отримання статусу безробітного строком на 3 місяці з подальшою перереєстрацією на загальних підставах як таких, що шукають роботу. На мою думку, соціальні виплати, що надходять особі в зазначені періоди, є надто короткими, а зважаючи на те, що робота центру зайнятості часто є не достатньо ефективною, щоб знайти роботу на довготривалий термін громадяни змушені братись за будь-яку роботу, щоб не залишитись без коштів для існування. Продовження строку виплат соціальної допомоги та збільшення її суми сприяло б зміцненню позицій малого бізнесу та фізичних осіб підприємців.

Слід підтримати думку М. Денисюка, висловлену у статті «Щодо питання про законодавче обґрунтування праці»: особа, яка отримує певний дохід, винагороду за виконану нею роботу, не є безробітним. Якщо дохід особи є нижчим, ніж встановлений розмір мінімальної заробітної плати, вона вважається безробітною. Щорічно встановлюється нижня межа заробітної плати (мінімальна заробітна плата) за умов повної зайнятості особи.

Згідно із Законом України «Про Державний Бюджет України на 2019 рік» розмір мінімальної заробітної плати становить 4173 гривні. Важливим в такому разі є розмір доходу, що згідно з міжнародними стандартами, не може бути

нижчим ніж встановлена законодавством на відповідний рік мінімальна заробітна плата – це нижня межа, яка гарантує задоволення основних життєвих потреб не лише особи, яка працює, а також і її сім'ї. Тобто, якщо особа не одержує дохід на мінімальному рівні, то держава повинна виплатити такій особі суму, що дорівнює різниці між фактичним доходом та встановленим мінімумом. Отже, сам факт одержання винагороди за працю не свідчить про відсутність безробіття.

Проблема безробіття є актуальною для населення в нашій державі. Видається, для розв'язання цього питання може бути корисним підвищення рівня зайнятості населення через таку форму, як залученні молоді. Саме ця категорія частини суспільства володіє технологіями на сучасному рівні, проводити навчання для старшої категорії працівників. На мою думку, збільшуючи частку малого бізнесу, можна усунути монополію на ринку. Таким способом збільшиться кількість робочих місць і зменшиться кількість безробітного населення в нашій державі. Це буде значний крок до впровадження євроінтеграції в нашій державі. Також, не останнім по значенню фактором подолання цієї проблеми є більш досконале урегулювання частки соціальної допомоги, як при безробітті, так і у виплатах особам, що мають в цьому потребу. Лише комплексними заходами можна досягнути успіху у сфері працевлаштування.

Коваленко О.О., д.ю.н., доц.. (Харків, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДІ ПЕРШИМ РОБОЧИМ МІСЦЕМ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Україна знаходиться на шляху реформ, здійснення яких потребує не один рік, тому основи, що закладаються сьогодні, будуть реалізуватися протягом ще багатьох років. Молодь є енергійною рушійною силою, якій належить визначальна роль у розвитку суспільства. Українська молодь налаштована на реформаторські зміни в країні і наполегливо долучається до їх реалізації [1]. Однак, це налаштування, що ґрунтується на існуючому у молоді інтересі до заявлених змін, має живитися увагою держави до проблем молоді та бажанням їх вирішувати. Тому і молодь, і держава є незмінними учасниками спільного, єдиного руху, в якому кожен грає свою роль, маючи певні обов'язки та реалізуючи свої права.

Особливу роль держава має приділяти проблемам працевлаштування та реалізації права молоді на працю, адже саме праця є тією діяльністю, в якій зацікавлені і держава, і молодь, бо її результати цієї діяльності утворюють основу для існування та розвитку обох зазначених суб'єктів. Тому і держава, і молодь мають неабиякий інтерес до такої правової конструкції як перше робоче місце, сучасний стан та перспективи застосування якої слід охарактеризувати наступним чином:

1. В Україні прийнято та діє Закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», який, визначає соціальне

становлення молоді як процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елементу цієї системи [2, ст. 1]. Зокрема, таким ефективним включенням молоді в життєдіяльність суспільства є реалізація права на працю, яка відбувається за рахунок юридичної гарантії першого робочого місця.

2. Про ефективність саме цієї правової конструкції дозволяють стверджувати практичні наслідки полярного явища – незайнятості молоді у трудовій сфері. «Невирішені проблеми працевлаштування призводять до зростання безробіття серед молоді та зниження рівня життя, спонукають до трудових міграцій, спричиняють втрату мотивації до праці, зміну структури ціннісних орієнтацій й падіння престижності легальної зайнятості» [3].

3. Зрозуміло, що в сучасних умовах функціонування ринку праці, коли рівень безробіття є високим, самостійно знайти перше робоче місце молоді є для неї суттєвою проблемою. Тому у сучасних умовах ринкової економіки важливим елементом механізму забезпечення юридичною гарантією реалізації права на працю молоді – першого робочого місця є допомога держави через Державну службу зайнятості отримати таке місце шляхом квотування робочих місць [4, ч. 1 ст. 14].

4. Хоча, зазначимо, що відповідно до чинного законодавства нема підстав стверджувати що гарантія першого робочого місця буде діяти тільки у разі включення у цей процес державної служби зайнятості. Адже «Перше робоче місце – місце роботи молодих громадян після закінчення будь-якого навчального закладу або припинення навчання в ньому, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової служби або альтернативної (невійськової) служби» [4, ч. 1 ст. 1]. Держава забезпечує працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби. Дворічний строк першого робочого місця обчислюється з урахуванням часу роботи молодого громадянина до призову на строкову військову або альтернативну (невійськову) службу [2, ч. 2 ст. 7].

5. «Працездатній молоді – громадянам України віком від 15 до 28 років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійних навчально-виховних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки і перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу або альтернативної (невійськової) служби надається перше робоче місце на строк не менше двох років» [5, ч. 1 ст. 197].

6. Сприяння забезпеченню молоді першим робочим місцем за Законом України «Про зайнятість населення» є одним із заходів щодо сприяння зайнятості населення [4, п. 4 ч. 2 ст. 24]. Тобто у даному випадку, з огляду на визначення поняття зайнятості [4, п. 7 ч. 1 ст. 1] мова йде про те, що державна

діяльність через Державну службу зайнятості, яка полягає у сприянні забезпеченню молоді першим робочим місцем, сприяє руху молодої людини у системі суспільства, зміні її соціальних ролей через включення її до не забороненої законодавством діяльності осіб, пов'язаної із задоволенням її особистих та суспільних потреб з метою одержання заробітної плати у грошовій або іншій формі.

7. Наприкінці 20 століття, коли Україна переживала велику кризу в економіці, в науковій літературі висловлювалась думка, прихильниками якої були Я. М. Шевченко, О. М. Молявко, А. Л. Салатко, що гарантію першого робочого місця потрібно замінити на гарантію забезпечення підходящою роботою, тому що у законодавчих актах відсутня конкретизація державних гарантій, що на практиці призводить до «повного знецінення соціальної значущості цих гарантій для молоді» [6, с. 241].

8. Видається, що як тоді, так і зараз, цю думку навряд чи можна назвати слушною. Між підходящою роботою і першим робочим місцем є суттєва різниця, яка полягає у принципово різному характері цих категорій. Адже підходяща робота спрямована на забезпечення роботою, а перше робоче місце – на забезпечення конкретним робочим місцем, яке дасть стартову можливість для вибору трудової діяльності та розвитку у цій професійній царині, бо надається воно на строк не менш ніж 2 роки, а для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування не може бути змінено за бажанням роботодавця протягом трьох років з моменту початку такої роботи. Отже, підходяща робота є категорією, що розрахована на отримання роботи на загальних підставах, а перше робоче місце втілює в собі специфіку правового статусу молоді, обумовленого підвищеною увагою держави до її підтримки в соціальному становленні і розвитку.

9. Однак, варто відмітити, що той потенціал, що закладений у правову конструкцію «перше робоче місце», на практиці не реалізується у повному обсязі. Так, не дивлячись, що кількість вакансій у центрах зайнятості також зростає – з 64 тисяч минулого року до 84 тисяч зараз (це стосується саме вакансій найманих працівників), однак усіх безробітних вони не забезпечать роботою. Тим паче, що вакансії не збігаються з амбіціями молодих людей. В опитуваннях ЗМІ випускники 11 класів зазначають, що не бажають стати трактористами, швачками, працівниками агропромислового комплексу. Водночас таких вакансій найбільше, а зарплату вони пропонують невелику (5-6 тис. грн), про що йдеться в дослідженнях Служби зайнятості [7]. Тому очевидно, що держава має діяти комплексно у вирішенні цих проблем, заохочуючи до співпраці заклади освіти та роботодавців.

10. Таким чином, значення правової конструкції першого робочого місця непересічне. Перше робоче місце – це значуща ланка у ланцюгу соціалізації людини, соціального становлення та розвитку молоді, а функціонування його як юридичної гарантії забезпечення молоді першим робочим місцем в сучасних умовах ринкової економіки в Україні може бути ефективним за умови надійного взаємного зв'язку між державою, роботодавцями та закладами освіти. Мова йде про необхідність їх співпраці ще на етапі професійної

орієнтації, яка продовжиться на етапі надання освіти і завершиться забезпеченням першим робочим місцем. Формою цієї співпраці мають стати спеціальні програми щодо реалізації права молоді на працю.

Бібліографічні посилання:

1. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді: Рекомендації парламентських слухань про становище молоді в Україні: Верховна Рада України; Постанова від 23.02.2017 р. № 1908-VIII. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/1908-19.

2. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 23 березня 2000 року № 1613-III з урахуванням змін, внесених Законом України 23.03.2004 N 1659-IV. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2998-12.

3. Працевлаштування молоді та перше робоче місце – питання обговорення форуму. Офіційний сайт профспілки працівників освіти і науки. 19 серпня 2018 р. URL: https://pon.org.ua/novyny/3665-pracevlashtuvannya-molodi-ta-pershe-roboche-misce.html.

4. Про зайнятість населення : Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17.

5. Кодекс законів про працю України / Верховна Рада УРСР : Кодекс України; Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/.

6. Шевченко Я. М., Молявко О. М., Салатко А. Л. Розвиток цивільного і трудового законодавства в Україні. Харків: Консум, 1999. 272 с.

7. Перше робоче місце: Чи може українська молодь працевлаштуватися? / СД Платформа. URL: https://sdplatform.org.ua/blogs/66/perse-roboce-misce-ci-moze-ukrainska-molod-pracevlastuvatis.

Махно А.М., студентка (Харків, Україна)
Наук. кер.: Жернаков В.В., к.ю.н., проф. (Харків, Україна)

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФАКТИЧНОГО ДОПУСКУ ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ

Зараз одним із актуальних питань є фактичний допуск найманих працівників на роботу без оформлення роботодавцем трудових правовідносин, що є порушенням трудового законодавства.

Право на працю – це право людини і громадянина яке гарантується з боку держави. Конституцією України в ст. 43 кожному гарантується право на працю, яку він вільно вибирає або на яку вільно погоджується. Перш за все, свобода у реалізації права на працю полягає у відсутності примусу до праці та будь-якої дискримінації у трудових правовідносинах між працівником та роботодавцем. Порушивши ці заборони, не може йтися про свободу права на працю. Ніхто не має права змушувати людину працювати. Вона має право самостійно вирішувати, де

краще реалізувати своє право на працю, застосувати свої професійні навички та вміння, а також безпримусово визначає вид діяльності та інше.

Свобода праці також проявляється через принцип свободи трудового договору, який реалізується шляхом укладення трудового договору між роботодавцем та найманим працівником. При цьому слід враховувати різницю між моментом укладення трудового договору і моментом виникнення трудових правовідносин. Трудові правовідносини виникають із початком роботи, а трудовий договір як угода виникає з моменту досягнення згоди щодо умов трудового договору між його сторонами (з подальшим оформленням через заяву і наказ про прийняття, укладення у письмовій формі (у т.ч. контракту).

У ст. 21 КЗпП міститься визначення поняття трудового договору, що розуміється, зокрема, як угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою. Частиною другою цієї ж статті право працівника реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачене законодавством, колективним договором або угодою сторін.

Укладення трудового договору є важливим аспектом механізму реалізації права на працю, який має дотримувати роботодавець. Без укладення трудового договору працівника не буде включено до складу підприємства, установи чи організації, що значно порушує і звужує його права. У підсумку фактична робота працівника без трудового договору не буде враховуватись до страхового стажу, що негативно позначиться на реалізації прав у соціальній сфері.

Допуск працівника до роботи без укладення трудового договору неприпустимий. Відповідно до ч. 3 ст. 24 Кодексу законів про працю, «працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України».Тобто, без укладення трудового договору працівник не може бути допущений до реалізації прав у сфері праці та виконання обов'язків.

На підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28 грудня 2014 р. № 77-VIII було виключено частину 4 статті 24 КЗпП України яка мала наступний зміст: «Трудовий договір вважається укладеним і тоді, коли наказу чи розпорядження не було видано, але працівника фактично було допущено до роботи». Таким чином, відповідно до трудового законодавства фактичний допуск працівника до роботи не є підставою визнання трудового договору недійсним.

Власники підприємств, установ і організацій досі користуються необізнаністю працівників та низькою правовою культурою, внаслідок чого наймані працівники працюють неофіційно, тобто без оформлення трудового договору, що є в певній мірі вигідним саме для роботодавця.

Хоча недотримання роботодавцем обов'язку оформлення трудового договору наказом є поширеним та відповідальність або негативні наслідки в трудовому законодавстві не передбачена. Виходячи з цього, можна дійти висновку, що таке правопорушення не означає, що трудові відносини відсутні, більш того не тягне визнання трудового договору, укладеного в усній формі, недійсним. А так як права та обов'язки працівника виникають з моменту початку роботи, то і трудовий договір є реальним.

У проекті нового Трудового кодексу в ч. 2 ст. 31 зазначається: «Підставою для виникнення трудових відносин є трудовий договір». А в ч. 3 цієї ж статті законодавець вказує на те, що трудові відносини виникають з дня початку працівником роботи за наказом (розпорядженням) чи з дозволу роботодавця. Дозволом роботодавця вважається дозвіл, наданий особою, яка уповноважена від його імені укладати трудові договори.

Працівник, який виконував роботу без укладення трудового договору може звернутись з заявою про оформлення трудових відносин безпосередньо в районний, районний у місті, міський чи міськрайонний суд відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 232 КЗпП. Суд може винести рішення про оформлення трудових відносин та, наприклад, у разі звільнення з підстави неукладення трудового договору, поновити на роботі згідно ст. 235 КЗпП.

Отже, відповідно до трудового законодавства та з метою уникнення негативних наслідків, укладення працівником трудового договору повинно бути оформлене наказом чи розпорядженням про прийняття на роботу та у випадках, встановлених ч. 1 ст. 24 КЗпП, шляхом підписання окремого трудового договору.

Входження України до Європейського Союзу посилює процес євроінтеграції. Практично в усіх сферах суспільства, в тому числі і в трудовому праві, запроваджуються перетворення. Важливою умовою успішної євроінтеграції України до Європейського Союзу є піднесення на новий рівень національного трудового законодавства та здійснення максимально доступної можливості реалізації права на працю для громадян України. Це дає підстави стверджувати, що врегулювання правових проблем, в тому числі фактичного допуску до роботи, є важливим кроком на шляху до вдосконалення трудового законодавства, усунення недоліків та неточностей. Потрібно відійти від стереотипів, які склалися протягом десятиліть. Натомість, враховуючи законодавство європейських держав та умови євроінтеграції, сформувати нове, чітке та ефективне бачення вирішення поставлених завдань та питань які виникають у сфері трудового права, зокрема.

Мухомедьянов В.В., студент (Харків, Україна)
Наук. кер. : Жернаков В.В., проф. (Харків, Україна)

УЧАСТЬ ПРОФСПІЛОК У ЗАХИСТІ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

За останні роки захист трудових прав працівників значно погіршився. Зростає кількість випадків незаконних звільнень працівників, стає звичною несвоєчасна виплата заробітної плати. На багатьох підприємствах, особливо

недержавної форми власності, мають місце значні зловживання та порушення трудового законодавства при оформленні трудових відносин. Розроблення дієвої правової моделі захисту прав працівників профспілками та адаптації національного трудового законодавства до законодавства Європейського Союзу є актуальним питанням серед фахівців у галузі трудового права. В умовах євроінтеграції основою для захисту прав працівників є Європейська конвенція про захист прав та основних свобод, яка у ст. 13 гарантує право на ефективний правовий захист прав і свобод людини та громадянина, до числа яких відносяться й трудові права працівників.

У трудовому праві під захистом прав та законних інтересів працівників розуміють сукупність матеріально-правових заходів, організаційних і процесуальних способів припинення і попередження порушень трудового законодавства, відновлення порушених трудових прав громадян і відшкодування понесеної внаслідок цього шкоди. Захист передбачає як діяльність державних і уповноважених державою органів, так і діяльність самих суб'єктів правовідносин по усуненню перешкод, а також відновленню порушених трудових прав.

В умовах сьогодення, існує велика кількість форм та засобів захисту трудових прав, проте серед всього широкого спектру, на мою думку, необхідно визначити роль профспілок при захисті прав працівників.

Відповідно до ч. 1 ст. 19 ЗУ «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» профспілки, їх об'єднання здійснюють представництво і захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок в державних органах та органах місцевого самоврядування, у відносинах з роботодавцями, а також з іншими об'єднаннями громадян. Також варто відзначити, що відповідно до статті 259 Кодексу законів про працю України, статті 21 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» та власного Статуту Федерація профспілок України здійснює громадський контроль за додержанням роботодавцями законодавства про працю. Актуальним на сьогодні є питання, як профспілка захищає від незаконних дій роботодавця?

Профспілка, реалізуючи свої повноваження, що містяться в цих документах, може захищати інтереси працівників з таких питань: виконання умов колективного договору, зокрема, питання трудових відносин, оплати й умов праці, норм праці тощо; перевірки дотримання роботодавцем умов трудового договору; виплати роботодавцем заробітної плати; додержання законодавства охорону праці; створення безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих і санітарно-побутових умов; забезпечення спецодягом, спецвзуттям, іншими засобами індивідуального та колективного захисту; розслідування причин нещасного випадку на виробництві; внесення роботодавцю, органам виконавчої влади й органам місцевого самоврядування подання про усунення порушень законодавства про працю, які є обов'язковими для розгляду, а також аргументованої, в місячний термін, відповіді; представлення інтересів працівників в органах, що розглядають індивідуальні трудові спори; контролю за реалізацією права в сфері охорони здоров'я.

Ставши членом профспілки, працівники отримують гаранта забезпечення їх прав та реалізації інтересів. Зацікавленість працівника в профчленстві на сам перед полягає в тому, що у взаємовідносинах з роботодавцем він не наділений тими правами, які має профспілка. Одноосібно працівнику важко захиститися від свавілля та незаконних дій роботодавця. Об'єднавшись, працівники можуть протидіяти порушенням своїх прав відстояти свої інтереси. Об'єднавшись у профспілку, зробивши її одночасно організаційно і фінансово незалежною, працівники можуть на рівних взаємодіяти з роботодавцем.

Проте, сучасний профспілковий рух в умовах сьогодення має низку проблем, які заважають ефективно захищати права працівників. Серед таких проблем необхідно виділити такі: постійне зниження рівня довіри населення до профспілок; незацікавленість та неспроможність профспілок опікуватися працівниками нових форм господарювання, приватних фірм зокрема; недостатня підтримка профспілками тих, хто втратив роботу; надмірна політизація профспілкового руху, посилення залежності «незалежних» профспілок від певної політичної сили.

На мою думку, якщо Україна прагне до вступу в Європейську спільноту, де діяльність профспілок є найефективнішим способом захисту трудових прав, то з метою зміцнення ролі профспілок нагальним є питання про удосконалення норм трудового законодавства, що регулюють їх правовідносини при здійсненні представництва і захисту прав та інтересів найманих працівників.

Риженко А.О., студентка (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Саміло Г.О., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

КОНЦЕПЦІЯ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО (СОЦІАЛЬНОГО) ДОХОДУ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Безумовний базовий (соціальний) дохід (далі – ББ(С)Д) можна визначити як дохід, що виплачується урядом країни в уніфікованому розмірі та у визначені часові інтервали кожному дорослому члену суспільства незалежно від: рівня його добробуту; сімейного стану; місця проживання; (не)бажання працювати. Фактично ББ(С)Д є формою соціальної безпеки, завдяки якій усі громадяни чи резиденти країни регулярно отримують фіксовану суму грошей з публічних фондів на додаток до будь-якого іншого джерела доходу.

Суттєвими ознаками ББ(С)Д є наступні:

а) універсальність, яка означає, що кожна особа, безвідносно віку, місця проживання, професії, потреб може претендувати на його отримання;

б) індивідуальність, яка означає, що кожен має право на отримання ББ(С)Д на індивідуальній основі, що забезпечує конфіденційність та мінімізує контроль над громадянами (базовий дохід не залежить від сімейного стану, структури домогосподарства, рівня доходу чи власності інших членів сім'ї);

в) безумовність, яка пов’язана із правом людини на гідний рівень життя без жодних застережень (наприклад, мати оплачувану роботу, бути залученим до громадського життя, поводитись згідно традиційних гендерних ролей);

г) достатність, яка означає, що сума ББ(С)Д повинна відповідати стандартам життя тієї чи іншої країни у соціальних та культурних вимірах (розмір ББ(С)Д повинен убезпечувати від матеріальної бідності та надавати можливість жити гідно та приймати участь в суспільному житті) [1, с. 33; 6].

ББ(С)Д (також гарантований мінімум, універсальний базовий дохід, безумовний особистий дохід) – форма соціального забезпечення, згідно з якою кожен громадянин повинен мати законом гарантований безумовний мінімум грошового забезпечення, який виплачується державою або органами місцевого самоврядування, на додаток до будь-якого доходу, отриманого де-інде [2, с. 99].

ББ(С)Д покликаний вирішити декілька проблем, що сьогодні постають як перед усім світовим співтовариством, так і перед окремими державами світу. Приклади експериментів у цьому напрямку є як серед країн з розвинутою економікою (Швейцарія, Норвегія, США), так і серед країн, що розвиваються, навіть найбідніших (Намібія, Кенія). З іншого боку, практика ББ(С)Д знайшла втілення і в межах демократій, і в країнах з авторитарними моделями політичного режиму (ОАЕ). Це свідчить, на нашу думку, про те, що причини, які спонукали до дискусії щодо ББ(С)Д, є глобальними трендами в розвитку сучасної цивілізації, а відповідно, стосуються усіх країн світу, й Україна не є виключенням.

1. Проблема бідності. Однією з головних глобальних проблем сучасного світу, що постає перед людством, є проблема бідності, під якою розуміється неможливість забезпечувати найпростіші та доступні для більшості людей в даній країні умови проживання. Великі масштаби бідності, особливо в країнах, що розвиваються, представляють серйозну небезпеку не тільки для національного, а й для світового сталого розвитку. Проблемі бідності приділяється все більша увага з боку міжнародної громадськості. Найважливішим фактором вирішення проблеми бідності є економічне зростання, оскільки саме економічне зростання веде до збільшення валового національного доходу, за рахунок якого формується фонд споживання. Разом з тим цілком можливо збереження масштабів бідності незмінними на тлі економічного зростання Це пов'язано з тим, що економічне зростання може забезпечуватися вузькою групою галузей з невеликим попитом на робочу силу. Тому в боротьбі з бідністю важлива і державна допомога бідним. Введення ББ(С)Д дозволить забезпечити доходи всіх членів суспільства на рівні, який перевищує прожитковий мінімум, і потенційно повністю подолати матеріальну бідність.

Окремо слід наголосити, що проблема бідності не є лише проблемою країн, що розвиваються. Зниження рівня доходів, необхідність підтримання доходів громадян на певному рівні є базовою проблемою також для розвинутих країн Європи та Америки.

2. Проблема гендерної дискримінації. Окремим аспектом проблеми бідності слід назвати гендерну дискримінацію, яка все ще існує в багатьох

країнах світу. Вона проявляється як по відношенню до працюючих жінок, які змушені погоджуватися на меншу заробітну плату чи нижчі посади у порівнянні із чоловіками, так і щодо домогосподарок, які на сьогодні не мають фінансової незалежності від партнера, бо їх праця не оплачується. Відсутність страхового стажу в останніх не дає їм права очікувати й на пенсію. Подібне становище є прямим мотивуванням системи нерівності та родинного насильства по відношенню до жінки, а ідея базового доходу здатна нівелювати вказану нерівність.

3. Проблема справедливого розподілу доходів. Справедливий розподіл доходів від використання корисних копалин та природних ресурсів країни. Цей підхід до ББ(С)Д характерний, перш за все, для ресурсних економік. Запровадження безумовного соціального доходу саме з цих міркувань ми спостерігаємо у Норвегії, США (Аляска), країнах Перської затоки. З таким підходом тісно пов'язана проблема забезпечення рівності громадян у правах взагалі. Якщо всі люди рівні, то кожному належить рівний обсяг власності. У ринковій економіці ті, хто вирішує обмежитися базовим доходом, живуть не за рахунок тих, хто працює, а за рахунок своєї «справедливої частки», надаючи інше тим, хто хоче працювати.

4. Проблема техногенного безробіття. Пристосування соціальної сфери до змінюваної економічної кон'юнктури. Світ поринає у четверту промислову революцію. Якщо перша призвела до механізації виробництва через використання парового двигуна, друга спричинила перехід до масового виробництва через використання електродвигуна і конвеєра, третя (цифрова) знаменувала широке застосування інформаційних технологій та комп'ютерів, то четверта, початок якої декларований у 2011 р. на Ганноверському ярмарку, пов'язує підвищення конкурентоздатності економіки із роботизацією [1, с. 145]. Відповідно до досліджень компанії McKinsey & Company, у найближчі двадцять років 45% існуючих зараз робочих місць будуть автоматизовані з використанням таких технологій, як машинне навчання, штучний інтелект, робототехніка і 3D-друк [2, с. 99]. Ця тенденція – об'єктивна, її не можна зупинити. Для розвинутих економік це є сьогоденням, для країн, що розвиваються, в тому числі України, недалекого майбутнього. Тому головним завданням держави на сьогодні є розробити механізм державної підтримки соціальної сфери, який би дозволив відносно безкризово пристосувати соціальну сферу до змін, що відбуваються у структурі економіки. Базовий дохід може забезпечити людям утримання, а бізнесу – клієнтів.

5. Проблема витрат на адміністрування соціального захисту. Заміна складної і витратної системи заходів соціальної підтримки на ББ(С)Д приведе до радикального спрощення і економії на адміністративних витратах. ББ(С)Д може стати каталізатором відмови від дублюючих заходів соцпідтримки. ББ(С)Д позбавить цих проблем, усунувши з процесу бюрократію. Чиновникам залишиться тільки раз на місяць відправляти кожному чек на заздалегідь відому суму. Крім того, держава перестала б вирішувати за людей, як їм витрачати отримані кошти, адже зараз в США тільки чверть федеральних соціальних виплат видається готівкою, решта – продуктовими талонами, платою за

наймане житло (вона безпосередньо спрямовується орендодавцю), безкоштовними обідами в школі тощо. Це позбавляє одержувачів допомоги самостійності, адже вони не можуть вирішити, наприклад, чи не варто заощадити на їжі, щоб переїхати в більш благополучний район. Безробітні також збільшують навантаження на медицину і правоохоронні органи, на яких можна було б заощадити в іншому випадку. Кошти, зекономлені на бюрократії, охорони порядку та охороні здоров'я, могли б стати одним із джерел фінансування загального базового доходу.

Нарешті, слід відзначити ще один аспект ББ(С)Д: особи, що живуть на допомогу не знижують рівня оплати праці, оскільки не конкурують за місце на ринку праці. На будь-яких переговорах той, хто може відмовитися від угоди, завжди може експлуатувати того, хто такої можливості позбавлений. ББ(С)Д – це, по суті, страйковий фонд, об'єктивно сприяє збільшенню заробітної плати по країні, оскільки залишає людині можливість і час для пошуку більш оплачуваної роботи.

Таким чином, слід відзначити безумовний зв'язок моделі ББ(С)Д із концепцією забезпечення прав людини: на достатній життєвий рівень, гендерну рівність, право на справедливий розподіл ресурсів, право на гідну оплату за працю тощо.

Бібліографічні посилання:

1. Длугопольський О. В., Длугопольська Т. І. Концепція безумовного базового доходу як альтернатива Бісмарківській моделі держави добробуту: від теоретичних студій до експериментальних практик. *ЕКОНОМІКА: реалії часу*. 2017. №2(30). С. 32–46.

2. Корчинська О. О. Безумовний базовий дохід як інструмент управління бідністю. *Національна економіка. Інтелект XXI*. 2018. № 2. С. 98–101.

Смолярова М.Л., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Для українського суспільства характерний досить низький ступінь усвідомлення необхідності застосування різних правових засобів впливу на формування у суб'єктів трудового права правомірної мотивації для виконання ними своїх обов'язків на високому рівні у сфері трудових відносин. Загальновідомо, що застосування правових стимулів впливає на трудову активність суб'єктів стимулювання, що сприяє ефективності та продуктивності їх праці. Наявні проблеми щодо застосування правових стимулів не отримали ґрунтовного наукового аналізу на різних рівнях правового регулювання (міжнародному, державному, галузевому, територіальному, локальному), а також в межах особливих правових режимів у галузі трудового права. У сучасний період все більш і більш актуальним є, перш за все,

загальнотеоретичний аспект дослідження проблем правового стимулювання у трудових відносинах.

Представлення про стимулювання праці пройшли тривалий шлях розвитку у науці трудового права. Протягом певного часу основними засобами забезпечення належної поведінки були заходи примусу, тобто дана проблема вирішувалася виключно через такі поняття як правопорушення та відповідальність. З часом до змісту поняття дисципліна праці учені включили не тільки правопорушення й відповідальність, а й заходи заохочення. Так, Н. Г. Александров вважав, що дисципліною праці робітників і службовців в об'єктивному сенсі є встановлений законом або на основі закону внутрішній трудовий розпорядок підприємств (установ, господарств), що передбачає трудові обов'язки робітників і службовців, відповідальність за невиконання цих обов'язків і заходи заохочення за їх сумлінне виконання [1, с. 263]. Пізніше Н. Г. Александров зазначав, що внутрішній трудовий розпорядок складається на підставі правил поведінки, тобто норм права [2, с. 126].

У наступні роки науковцями в області загальної теорії права та трудового права послідовно розвивалося вчення про стимулювання праці. Проте, з огляду на очевидність появи інших засобів правового впливу на суб'єктів права, з'явилися абсолютно логічні спроби пошуку нових засобів забезпечення правомірної поведінки. Аби не заглиблюватися в суть наявних у науковому світі дискусій щодо визначення змісту засобів стимулювання з точки зору їх правової природи, відзначимо лише основні аспекти. Аналіз юридичної літератури дав змогу дійти висновку, що одні учені протиставляють заходи заохочення системі санкцій правових норм. Інші роблять спроби «позначати заходи заохочення через поняття «правові форми заохочення» або включати їх у зміст інших (крім санкції) структурних елементів норми права» [3, с. 117]. Справді, заохочення та примус розглядаються ученими як види прагматичної дії права. Як слушно зазначав В.М. Кудрявцев, що стимуляційна дія права виражається у юридичному визнанні, забезпеченні та захисті правомірних вчинків, у матеріальному й моральному заохоченні вчинків, корисних для суспільства [4, с. 31-32]. У юридичній літературі виділяють різні види стимулювання трудової діяльності: моральне, матеріальне (непряме, пряме, матеріально-грошове), змішане та інші види. Не зважаючи на відмінність в термінології й деяких аспектах визначення підстав поділу, все ж передбачається, що основою є саме правове стимулювання, тобто заходи стимулювання закріплені в певній нормі права.

На сучасному етапі розвитку науки трудового права дія правових стимулів розглядається через підвищення ролі позитивних засобів забезпечення належної поведінки суб'єктів стимулювання.

Отже, правове стимулювання спрямоване на спонукання суб'єктів трудового права до активної трудової діяльності, що сприяє задоволенню їх інтересів і потреб у сфері трудових відносин. З огляду на це можна стверджувати, що в більшості випадків саме правове стимулювання, а не покарання стає мотивом бажаної поведінки особи, викликає її зацікавленість, позитивно впливає на її волю та свідомість.

Бібліографічні посилання:

1. Советское трудовое право: учебник. / Н.Г. Александров, Д. М. Генкин. М.: Юрид. Изд-во НКЮ СССР, 1946. 481 с.
2. Александров Н. Г. Трудовое правоотношение: монография. М. : Проспект, 2009. 344 с.
3. Звечаровский И. Э. Стимулирование в праве: понятие и структурные элементы. *Правоведение*. *Известия вузов*. 1993. № 5. С. 112–117.
4. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение: норма и патология. М. : Изд-во «Наука», 1982. 287 с.

Стародубцева Д.О., студентка (м.Харків, Україна)
Наук. кер.: Жернаков В.В., к.ю.н., проф. (м.Харків, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДУ ТРУДОВОГО ПРАВА

Метод трудового права – це сукупність засобів, прийомів, способів юридичного впливу на поведінку учасників відносин у сфері праці. О.І. Процевський вивів метод трудового права через три складові, які визначають співвідношення волі суб'єктів і їх правове становище у правовідношенні, а саме: 1) правове становище суб'єктів (рівність та підпорядкування); 2) характер норм трудового права (імперативний або диспозитивний); 3) порядок встановлення прав і обов'язків (безпосередньо законом або нормативною угодою) [1].

Трудове право як самостійна галузь права має ознаки, які характеризують метод правового регулювання трудових відносин: поєднання державного, колективно–договірного та індивідуально–договірного регулювання суспільних відносин у сфері праці; єдність і диференціація правового регулювання праці; порядок установлення прав та обов'язків суб'єктів трудового права [2].

Метод трудового регулювання відносин у сфері праці характеризується гнучкістю, а саме поєднанням диспозитивного та імперативного методів. Наприклад, матеріальна відповідальність – не тільки правовий обов'язок з відшкодування шкоди, засновоний на імперативному методі. Працівники зобов'язуються відшкодувати у повному обсязі завдану шкоду шляхом укладання договорів. Взаємозв'язок централізованого та децентралізованого методів правового регулювання визначається: а) відповідністю локальних нормативних актів – законодавчим актам у сфері праці, а локальна нормотворчость має відповідати основоположним принципам – нормам трудового права; б) розмежуванням правотворчої компетенції, що обумовлює узгодження компетенції центральних і локальних суб'єктів нормотворчості [3]. Дія централізованого і децентралізованого методів правового регулювання відносин щодо укладення трудового договору проявляється в такому: а) загальний порядок виникнення трудових правовідносин регламентується за допомогою централізованого методу; б) централізований метод регулювання праці в розглядуваному випадку встановлює межі локальної нормотворчості;

в) локальний метод пов'язується із договірним характером визначення змісту прав та обов'язків сторін трудового договору; г) локальне регулювання дозволяє найбільш повно врахувати певні особливості, що залежать як від самого виробництва, так і від характеру праці на конкретному підприємстві.

На сучасному етапі розвитку трудового законодавства можна спостерігати звуження застосування централізованого методу і значне розширення сфери диспозитивного регулювання. Акцент регулювання неминуче зміщується з централізованого на децентралізоване, з законодавчого – на регулювання колективними договорами; нормативного – на індивідуально–зобов'язальне. На думку В.О. Процевського, це пояснюється тим, що основу предмета трудового права становлять відносини, які регулюються на договірному рівні. Навіть відносини трудової дисципліни, внутрішнього трудового розпорядку, крім відносин відповідальності, є результатом добровільно взятих на себе працівником зобов'язань щодо додержання установлених правил поведінки [4].

В наш час значно розширилась сфера договірного регулювання. Механізм регулювання заробітної плати в країнах ЄС базується на різних економічних, політичних та інших передумовах, виходячи із специфіки окремо взятої країни, та на співвідношенні таких складових, як мінімальна заробітна плата, податкова політика (державне регулювання); доплат і надбавок, форми і системи заробітної плати тощо (колективно–договірне регулювання) [5]. Колективно–договірне регулювання праці надає широкі можливості сторонам щодо визначення змісту договору, приймаючи за основу не лише соціально–трудові, а й виробничі інтереси. Предметом є відносини, що виникають з приводу як організації праці, так і соціально–економічних питань. Воно існує в межах підприємства, де саме і діє трудовий колектив. Роботодавець має можливість заохотити працівників до високопродуктивної праці і найбільш ефективно визначити шляхом переговорів питання організації праці, враховуючи інтереси обох сторін, що значно впливає на посилення мотивації працівників. Сторони, уклавши угоду у формі колективного договору з урахуванням своїх інтересів, мають певні гарантії щодо дотримання його умов, що спонукає їх до виконання останніх в двосторонньому порядку. В свою чергу, серед форм колективно – договірного регулювання слід відмітити: а) колективні переговори по підготовці проектів колективних договорів, угод та їх укладенню; б) взаємні консультації (переговори) з питань регулювання соціально–трудових відносин, забезпечення гарантій трудових прав працівників і вдосконалення трудового законодавства; в) участь працівників і їх представників в управлінні підприємством; г) участь представників працівників і роботодавців у досудовому вирішенні трудових спорів; д) обмін інформацією.

Бібліографічні посилання:

1. Процевский А.И. Метод правового регулирования трудовых отношений. М. : Юр. лит, 1972. 288 с.

2. Гетьманцева Н.Д. До питання про метод правового регулювання трудових відносин. *Право України*. 2011. №5. С. 224–231

3. Прилипко С.М., Ярошенко О.М. Трудове право України : підручник. Х. : «ФІНН», 2010.

4. Процевський В.О. Публічно-правовий характерправових приписів, що забезпечують необхідну поведінку суб'єктів соціально-трудових відносин. *Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, серія Право*. 2011. Вип. 17. С. 23–34.

5. Матюх С.А. Західноєвропейський досвід організації оплати праці. Вісник ТУП. 2003. Ч. 2. № 6. С. 155–160.

Ткачук К.В., студентка (м. Харків, Україна)
Наук. кер.: Жернаков В. В., к.ю.н., проф. (м. Харків, Україна)

ЩОДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ КОНТРАКТНОЇ ФОРМИ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Конституцією України ст. 43 встановлено – кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Важливе місце при реалізації права на працю посідає укладення трудового договору. В ст. 21 Кодексу законів про працю (далі – КЗпП) надано визначення трудового договору, а також у ч. 3 закріплено, що особливою формою трудового договору є контракт, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (в тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення і організації праці працівника, умови розірвання договору, в тому числі дострокового, можуть встановлюватися угодою сторін.

Поява контракту у 1990-х роках мала на меті поглибити індивідуально-договірний характер найманої праці через невиразний, нечіткий, загальний зміст трудових норм , які не враховують особистих якостей працівника, професійність, специфіку діяльності.

Проте, на сьогодні застосування контрактної форми має ряд істотних недоліків і проблем. По-перше, норми трудового законодавства нечітко визначають повноваження сторін, які беруть участь в укладені контракту, внаслідок чого роботодавці можуть зловживати контрактною формою трудового договору, що негативно відображається на працівникові.

По-друге, укладення контракту ставить працівників в невигідне становище, оскільки вони укладають строкові трудові договори. Як вірно зазначає Ю. Капіца, «строковість стала легальним способом руйнування стабільних трудових відносин». Адже стабільність як трудового договору, так і трудового правовідношення, є позитивним явищем, що дозволяє виокремити трудові правовідносини від інших (наприклад, цивільно-правових).

У зміст контракту може бути включено підвищену відповідальність сторін, додаткові підстави розірвання трудових правовідносин, компенсаційних виплат у разі інвалідності або виходу на пенсію, встановлення кінцевого результату праці (що робить його дуже схожим з цивільним договором). Тому тут навіть можна

говорити, що такі умови погіршують становище працівника порівняно із трудовим законодавством. А відповідно до ст. 9 КЗпП умови договорів про працю, які погіршують становище працівників порівняно з законодавством України про працю, є недійсними. Єдиною перевагою в контракті є те, що працівника не може бути звільнено у зв'язку із скороченням штату.

Контракт мав би враховувати індивідуальні здібності, професійні навички працівника для того, щоб забезпечити такі умови, за яких той проявляв ініціативу у роботі, даючи кращий результат. Як наслідок, працівникові надавалися б додаткові правові та соціальні гарантії захищеності. У 1990-х роках виділення контракту як особливої форми трудового договору мало позитивні відгуки, оскільки вважалося, що його будуть застосовувати до висококваліфікованих працівників, на яких покладаються важливі обов'язки, виконання трудових функцій, які вимагають особливої професійної підготовки, здібностей, рівня знань, ділових якостей. Таким працівникам обіцяють найбільше сприяння, встановлення більш високого рівня оплати праці порівняно із законодавством про працю.

Але насправді, реалії такі, що керівники підприємств можуть укладати контракти з усіма працівниками, навіть незалежно від їхньої згоди, розглядаючи контакт як обов'язкову форму трудових відносин. При цьому встановлюється додаткові відповідальність, а оплата праці ніяк не підвищується і додаткових гарантій немає.

Якщо звернутись до міжнародного досвіду, то більшість європейських держав не розмежовують поняття «трудовий договір» та «контракт», вони розуміють їх як тотожні. Тому вирішуючи питання про доцільність контрактної форми трудового договору, слід врахувати практику країн Європи. Імплементація європейських норм про трудовий договір зумовлена необхідність пришвидшення реформування трудового законодавства та має особливе значення для суб'єктів трудових правовідносин.

Шилова Р.Є., студентка (м. Харків, Україна)
Наук. кер.: Жернаков В.В.,к.ю.н., проф.(м. Харків, Україна)

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Трудове правовідношення займає значне місце в житті кожної людини. Саме тому воно потребує належного правового регулювання з боку держави. Наразі, стрімкий розвиток трудового законодавства дозволяє нам чітко виділити дві, здавалось, абсолютно протилежні тенденції. З одного боку, це усунення невиправданої диференціації окремих видів трудових і тісно пов'язаних з ними відносин, а з іншого – розширення сфери диференціації правового регулювання окремих видів трудових і тісно пов'язаних з ними відносин, що здійснюється, насамперед, шляхом розширення кола відносин, які

регулюються на локальному рівні і надання суб'єктам трудових правовідносин повноважень самостійно визначати умови праці.

На сучасному етапі розвитку української державності важливим залишається питання адаптації нашого законодавства до законодавства Європейського Союзу. За останні роки відбулася велика кількість реформ в різних галузях права, і положення трудового права теж потребують змін. При складанні нового законодавства про працю має бути дотриманий принцип заборони дискримінації і забезпечення рівних можливостей всім громадянам у сфері праці, який чітко прописаний в законодавстві Європейського Союзу. Однак це зовсім не означає, що диференціація правового регулювання заборонена. Навпаки: диференціація забезпечує рівні гарантії кожному працівнику, незалежно від віку, статі та інших чинників шляхом надання додаткових можливостей певним категоріям населення.

Розглядаючи дане питання, слід звернутися до визначення категорії «диференціація правового регулювання трудових відносин». Науковці по–різному трактують це поняття. Так, Н.Г. Орлова зазначає, що диференціація є допустимою, коли ефективне правове регулювання неможливе за допомогою загальних норм, і така диференціація має за мету забезпечення рівності можливостей у сфері праці осіб, які здійснюють трудову діяльність в неоднакових умовах. У цьому сенсі проблемним є питання про співвідношення загальних і спеціальних норм права за сферою їх дії [1, с. 1–2]. Схожий підхід до визначення поняття диференціації мав В.І. Прокопенко, який стверджував, що диференціація трудового законодавства – це встановлені державою відмінності у змісті і обсязі прав та обов'язків суб'єктів трудових відносин на певних підставах. Така диференціація, на думку вченого, проводиться шляхом прийняття спеціальних нормативних актів, які поширюються тільки на певну групу працюючих, або шляхом включення в загальні законодавчі акти спеціальних положень [2, с. 224].

Вагомим питанням в контексті розгляду проблеми диференціації правового регулювання є її співвідношення з принципом рівності трудових прав, закріпленим у ст. 2 КЗпПУ. Варто зазначити, що ці принципи не суперечать один одному. Спеціальні норми, встановлені для забезпечення диференційованого підходу до регулювання праці окремих категорій працівників, зовсім не передбачають запровадження їм певних додаткових привілеїв або пільгових умов. Навпаки: вони спрямовані на досягнення балансу гарантій трудових прав окремих категорій працівників відповідно до умов та певних особливостей праці. Відповідно до такого розуміння принципу диференціації, С.О. Іванов та Р.З. Лівшиць виділяють «позитивну» і «негативну» диференціацію. «Позитивна» диференціація, на їх думку, має місце тоді, коли правові норми передбачають певні додаткові права для окремих категорій трудящих, а «негативна» виявляється при відступі від рівня трудових прав порівняно з КЗпПУ [3, с. 147].

Ще одним, не менш важливим питанням є розподіл підстав диференціації правового регулювання трудових відносин. Варто погодитись з О.С. Пашковим, який усі підстави для диференціації у трудовому законодавстві розподілив на

дві групи: обумовлені об'єктивними умовами праці, і особистими особливостями організму працівника [4, с. 106–107]. Тобто, фактично, існують об'єктивні підстави для диференціації (форма власності, умови та характер праці) та суб'єктні підстави (стать, вік, стан здоров'я, професія). До того ж, В. В. Жернаков доцільно виділяє також соціальні підстави диференціації правового регулювання. Такі підстави виявляються в соціальній ролі, яку виконує працівник (наприклад, матір–одиночка) [5, с. 113].

У правовій науці виділяють три шляхи диференціації правового регулювання трудових відносин: на загальнодержавному рівні – прийняття імперативних нормативно–правових актів; на колективно–договірному (локальному) рівні – прийняття договірної норми, яка доповнює, конкретизує імперативну; на індивідуально–договірному рівні – шляхом прийняття індивідуальної норми, яка конкретизує колективно–договірну.

Підсумовуючи все викладене, варто констатувати, що диференціація правового регулювання – один з найважливіших принципів трудового права, який характеризується встановленням на законодавчому, локальному або індивідуально–договірному рівні відмінностей, переваг та обмежень у правовому регулюванні праці окремих категорій трудящих відповідно до підстав, які не суперечать принципу рівності, закріпленому в КЗпП. Диференціація правового регулювання здійснює вагомий вплив на процес трудової діяльності і є на сьогодні однією з найбільш характерних тенденцій розвитку трудового права.

Бібліографічні посилання:

1. Орлова Н. Г До питання про диференціацію правового регулювання трудових відносин працівників водного транспорту. 2018. 4 с.
2. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник. Х. : Фірма «Консум», 1998. 480 с.
3. Иванов С.А., Лившиц Р.З. Личность в советском трудовом праве. М.,1982, 232 с.
4. Пашков А. С. Хозяйственный механизм и трудовое право// Правоведение. 1982. С. 106–107
5. Трудове право : підручник / В.В. Жернаков та ін. ; за ред. В.В. Жернакова. Х. : Право, 2012. 496 с.

РОЗДІЛ 6
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Аксьонова О.А., аспірантка (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Узунова О.В., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИЯВЛЕННЯ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

В Україні щороку прогресує тенденція збільшення випадків домашнього насильства. Щороку з одним мільйоном українських жінок трапляється насилля у власних родинах. Кожного дня, поліція фіксує факти вчинення домашнього насильства, жертвами яких стають частіше саме жінки, які замовчують це, через власних страх за себе, дітей, близьких. Насильство над жінками — світова проблема. Проте, на жаль не тільки жінки потерпають від чоловічих образ, а ще й діти, та особи похилого віку, які через свій фізичний стан не можуть надати опір кривднику.

Лише з 2002 року в Україні, домашню агресію стали визначати, як адміністративне правопорушення, проте за відсутності кримінального покарання, подібне не є ефективним. Різновиди проявів насильства та їх кількість, дозволила звернути на себе увагу законодавців і тому наприкінці 2018 року, Верховною Радою України врешті–решт прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашнього насильства». На очікування мільйон українок, цей закон мусив поставити крапку в домашніх знущаннях. Законодавцем введено нові поняття, такі як «кривдник», «дитина–кривдник". Не залишено поза увагою дітей–кривдників, які не зможуть оминути покарання через свій віковий стан [1].

Поряд із цим відбулися зміни в статтях Кримінального Кодексу України. Законодавець виокремив нову для КК України статтю – Домашнє насильство (ст. 126–1), в якій надається визначення домашнього насильства, санкція якої передбачає варіації покарань у вигляді громадських робіт, арешту, обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. За таких умов кривдників чекатиме дієве покарання, призначене судом. Однак залишаються певні умови, притягнення кривдника до відповідальності,: по–перше, це звернення, сповіщення потерпілих – органів поліції, про факт вчинення домашнього насильства; по–друге, належне досудове розслідування з подальшим направленням обвинувального акту до суду.

Перш за все, звернення за допомогою до органів поліції, повідомлення про факт вчинення домашнього насильства – є першим рішучим кроком до вирішення проблеми. Практика багатьох звернень за останні роки, свідчить про те, що на стадії досудового розслідування або на підготовчому судовому

засіданні, потерпілими заявлялися клопотання про закриття кримінальної справи у зв'язку із примиренням з підозрюваним або обвинуваченим. Емоційний стан, хвилювання, юридична необізнаність, майнова незахищеність та психологічний вплив кривдника – спонукає потерпілих відмовлятися від своїх заяв.

Правоохоронцями такі заяви-повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, кваліфікувалися, як спричинення умисних тілесних ушкоджень, а ця категорія справ відповідно до ст. 477 КПК України – є справами приватного обвинувачення. Згідно ч. 4 ст. 26 КПК України кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається лише на підставі заяви потерпілого, а у разі відмови потерпілого від обвинувачення, така справа закривається [2,4].

Про захищеність прав потерпілих громадян, може свідчити і діяльність прокурорів по нагляду за законністю, закриття кримінальних проваджень і зупинення досудового розслідування. Своєчасне невнесення відомостей до ЄРДР, є постійна проблема правоохоронців, які систематично порушують вимоги КПК України. Згідно вимог КПК України слідчий, прокурор невідкладно, не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь– якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язані внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Такі пасивні дії або взагалі бездіяльність підтверджує небажання правоохоронців реєструвати кримінальні справи такої категорії, на їх думку через їх малозначність. Ще до прийняття закону, органи міліції, на такі заяви– повідомлення, майже не реагували. На жаль є багато випадків, коли такі заяви реєструвалися, та на досудовому розслідуванні «губились». Все це спонукало незавершеність законодавста з приводу притягнення винної особи до відповідальності. Винуватці знали, що в них «розв’язані руки». Безкарність одного–породжує скоєння нових злочинів іншими. Так історично склалося в нашому суспільстві, що сварки в родинах, непорозуміння та фізичні вправи чоловіків є реалії сучасного життя багатьох жінок. Незахищеність дітей, осіб похилого віку є загроза розвитку суспільства. Адже, через правові прогалини, відсутність кримінально– правового регулювання, довгоочікуване перебування в безпорадному стані, породжу у жертви деструкцію особистості, яка може призвести до тяжких наслідків, психічних вад або ж власноручної евтаназії.

Отже, українці живуть в правовому суспільстві, в якому за вчинення негативних дій, злочину, відносно особи, яка скоїла таке діяння, призначається покарання. Покарання є юридичною відповідальністю, яка застосовується до правопорушника з метою його виправлення. На думку багатьох постраждалих осіб, щире каяття кривдника – достатнє за для вирішення проблеми. За для припинення випадків домашнього насильства, кривдник повинен понести покарання. Потерпіли повинні звертатися та не боятися говорити про свої проблеми та бути почутими. В Україні за останні часи зростає кількість притулків для жінок, які постраждали від домашнього насильства. Такі

притулки розташовані в більшості міст країни. Створено Мобільні бригади соціально–психологічної допомоги, мобільна група «ПОЛІНА», діяльність яких розгортається у 12 регіонах України. Статистика свідчить, що понад 60% постраждалих в–перше звернулися за допомогою щодо проблеми саме до фахівців таких мобільних бригад. Відкрита цілодобова робота Національної «гарячої лінії» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації. Також працюють Інформаційні, психологічні та юридичні консультації, Створено Національну координаційну раду з питань запобігання насильству в сім'ї, гендерної рівності та протидії торгівлі людьми[3, 5].

Основною причиною фізичного, емоційного та інших видів насильства – це бажання мати владу над іншою людиною і контролювати його в будь–яких проявах. В такому випадку мовчати не можна– заспокоїти агресора зможе тільки поліція.

Бібліографічні посилання:

1. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / Сумська обл. універс. наук. б–ка ; уклад. Т. І. Касьяненко, Ж. П. Швачко – Суми, 2017, 33 с.

2. Як реагувати на випадки насильства в сім'ї. Для адвокатів, юристів та фахівців центрів/бюро безоплатної правової допомоги//ГО «Ла СтрадаУкраїна», Київський регіональний центр безоплатної правової допомоги, Програма Агенства США з міжнародного розвитку (USAID). – Київ, 2015, 24 с.

3. Попередження домашнього насильства. Навчальний посібник для консультантів «Гарячих ліній»/ Упорядники: Краснова О.В., Калашник О.А. – Київ, 2016, 90 с.

4. Підготовлено за матеріалами МБФ «Альянс громадського здоров'я»/«Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток». – Київ, 2017, 35 с.

5. Методичні рекомендації щодо надання психосоціальної допомоги особам, постраждалим від гендерно зумовленого насильства Департаменту соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації. КЗ «Запорізький обласний центр соціально–психологічної допомоги» Запорізької ОДА. – Запоріжжя, 2016, 35 с.

Богатиренко О.П., студентка (Київ, Україна)
Чепик А.С., студентка (Київ, Україна)
Наук. кер.: Шведова Г.Л., к.ю.н., доц. (Київ,Україна)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Найважливішою складовою частиною розвитку нашого суспільства є сприятливий екологічний стан довкілля. На жаль, екологічна ситуація стає все

більш загрозливою на теренах нашої держави. Багато людей навіть не усвідомлюють наслідки своїх дій, що призводить до погіршення стану навколишнього середовища. Тому дослідження криміналізації діянь проти довкілля є важливим питанням, адже Україна на даному етапі розвитку є державою, яка не здатна забезпечити ефективну правову охорону в даній сфері.

Правотворча діяльність, яка відбувається у сфері кримінального законодавства України, є досить активною. Кримінальний Кодекс нашої держави з моменту набрання ним чинності неодноразово ставав об`єктом зацікавленості законодавця, тому внесення до нього різних змін і доповнень є явищем, яке динамічно функціонує у розділі VIII «Злочини проти довкілля» Особливої частини.

Україна є державою, в якій рівень криміногенних показників злочинності у сфері екологічної безпеки є досить низьким, але це зумовлено не поважливим ставленням населення до природи, а відсутністю належного механізму регулювання даних правовідносин, високим рівнем латентності правопорушень проти довкілля та відповідно-недостатньо ефективною діяльністю правоохоронних органів. Згідно з статистичних даних, частина протиправних діянь даної сфери в загальній структурі злочинності є стабільно незначною та становить близько 0,2 %. Основними категоріями кримінальних справ, що розглядаються судами, все далі й залишаються справи про незаконну порубку лісу , незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом , порушення правил охорони надр , незаконне полювання . Всього лише 2 % від усіх злочинів проти довкілля припадає на злочини, що пов’язані з забрудненням довкілля, але реальність не відображає статистичних даних, саме тому ці діяння становлять надзвичайну небезпеку для життя та здоров’я людей. Більшість статей розділу VIII «Злочини проти довкілля» КК взагалі не застосовуються з огляду на оціночні поняття, що використовуються для опису ознак складів досліджуваних злочинів [1, с. 6–8, 28–29].

Саме тому дана проблема криміналізації діянь проти довкілля є досить актуальною, що зумовлює її різноаспектне вивчення науковцями. Зокрема, в своїх працях до неї зверталися А. А Платонов, І. М Антонов, П. С Дагель, Н. О Лопашенко, О.І Коробєєв, С. А. Голуб, В. В. Костицький, М. І. Хавронюк, В.К. Матвійчук та інші.

Як вважають Г. Злобін та С. Келіна , криміналізація – це легальне визначення того або іншого діяння як злочином [2, с. 108]. За часи незалежності України було внесено ряд змін до розділу VIII «Злочини проти довкілля» Особливої частини. А саме криміналізовано діяння, передбачені статтями 239-1 і 239-2 КК України, а також зазнали змін і доповнень санкції статей 240, 245, 247, 248, 249, 254 КК України.

Криміналізація даних діянь в першу чергу пов’язана з тим, що вони є суспільно небезпечними та поширеними на території України. Також слід зазначити ,що політика у сфері регулювання даних відносин є досить неефективною,що призводить до відчуття безкарності у суб’єктів злочину та спричиняє неефективність норм кримінального права.

Звичайно, ми не можемо стверджувати,що сучасне законодавство, яке стосується злочинів проти довкілля є досконалим. Насамперед слід зазначити, що виокремлення даних злочинів в окремий розділ є необхідністю. Адже дійсно, не всі діяння, що стосуються природних об'єктів, посягають на господарську діяльність, здоров'я населення тощо, та й відносини, що при цьому охороняються специфічні, що під родовим об'єктом злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища є суспільні відносини з приводу умов, що забезпечують існування багатофункціональної збалансованої єдиної системи, її охорону, оздоровлення, раціональне використання і відтворення такої єдиної системи для теперішніх поколінь [3, с. 349].

Натомість, законодавець не вказує у даному розділі на необережність, яка поряд з умислом, є однією з двох форм вини, що традиційно виокремлюються у теорії кримінального права та кримінальному законі.

Також варто зазначити, що криміналізація охопила ті злочини проти довкілля, які характеризуються тяжкими та масштабними наслідками або вчиненні загально небезпечним способом, що спричиняє відсутність норм, щодо регулювання злочинів за відсутності даних ознак.

На нашу думку, також було б доцільно виділити певні кваліфікуючі ознаки такі як, вчинення злочину повторно, службовою особою з використанням службового становища або за попередньою змовою групою осіб для деяких складів злочинів проти довкілля.

Таким чином, проблеми криміналізації, що посягають на навколишнє природне середовище, відіграють вагому роль у сучасній кримінології та житті суспільства. Дана проблема стосується не лише прогалин у законодавстві, але й рівня свідомості та виховання українців. За відсутності потужного механізму захисту та охорони довкілля, ми втрачаємо безліч корисних властивостей нашої планети.

Підводячи підсумки, важливо зазначити,що злочини проти довкілля значно поширилися за останні роки. На жаль, для підтвердження даного факту нам не потрібна статистика, адже ситуація щодо навколишнього середовища в нашій державі очевидна.

Запобігти криміногенні ситуації, яка склалася, можна шляхом проведення відповідних просвітницьких заходів з метою підвищення рівня правосвідомості громадян у даній сфері. Також Україна має приєднатися до масштабних проектів, щодо охорони навколишнього середовища не лише формально, але й вживаючи необхідні заходи покращення стану довкілля.

Ми повинні пам'ятати, що наше майбутнє у наших руках, саме тому досягти покращення даної криміногенної ситуації ми зможемо лише спільними зусиллями.

Бібліографічні посилання:

1. Митрофанов І. І., Локтіонова В. В. Довкілля під охороною закону про кримінальну відповідальність : монографія. Кременчук : Видавець «ПП Щербатих О. В.», 2010. 420 с.

2. Злобин Г. А., Келина С. Г. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний. *Проблемы правосудия и уголовного права*. М., 1978. С. 108–110.

3. Матвійчук В. К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : монографія. К. : Азимут-Україна, 2005. 464 с.

Габуния М.Т., професор (Тбилиси, Грузия)

სასჯელის კრიმინოლოგია

კაცობრიობის ისტორია დანაშაულისა და სასჯელის გარეშე არ არსებობს. რაც არ უნდა პარადოქსი იყოს, სასჯელი − ეს უმნიშვნელოვანესი ინსტიტუტი - შეუსწავლელია. ამ მხრივ, ის გარემოებაც საყურადღებოა, რომ ისტორიის დასაბამად, როგორც ეს ზემოთ აღვნიშნეთ, ქრისტიანულ სახელმწიფოებში (რაც ნიშნავს რომ სამყაროს მოსახლეობის 2 მილიარდ 200 მილიონი ადამიანისთვის) კაენის მიერ აბელის მკვლელობა მიიჩნევა, ხოლო სახელმწიფოს დასაბამად: რომულუსის მიერ რემუსის მკვლელობა − Fratricidium (ლათ. ძმათამკვლელობა). ე.ი. კაცობრიობის ისტორია და სახელმწიფოს შექმნა დანაშაულითა და სასჯელით იწყება.

ფაქტი და აღნიშვნის ღირსია, რომ დღეს საქართველოში, კვლევები ძირითადად დანაშაულობის შესწავლის ირგვლივ მიმდინარეობს, სასჯელზე კი თანამედროვე ქართულ კრიმინოლოგიასა და მის მოსაზღვრე მეცნიერებებში ძალზე მწირი მონაცემები არსებობს. შეიძლება ითქვას, რომ ასეთივე მდგომარეობა გვაქვს უცხოენოვან ლიტერატურაშიც.

კრიმინოლოგიის ისტორიაში ყოველთვის აქტუალურია საკითხი სასჯელის შესახებ, უფრო კონკრეტულად − რას ეფუძნება სახელმწიფოს უფლება სასჯელზე. ფართო გაგებით სასჯელი არის კანონის ან ბრძანების დარღვევის შედეგი და დაკავშირებულია დამრღვევისთვის ფსიქიკური და ფიზიკური ზიანის მიყენებასთან, მისი ნების საწინააღმდეგო იძულებასთ. აღნიშნული ზოგადი ცნება მოიცავს სასჯელის სხვადასხვა სახეებს. სასჯელი არის მთელი იმ ცივილური საზოგადოების საკუთრება, რომელიც აღიარებს ცხოვრების კანონიერ წესებსა და დადგენილ აკრძალვებს. ოჯახსა და აღმზრდელობით დაწესებულებებში მოქმედებს პედაგოგიური ხასიათის იძულებითი ღონისძიებანი, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებში დისციპლინარული და ადმინისტრაციული იძულების ღონისძიებანი და ა.შ.

თავისი საყოველთაობით, სიმძიმითა და ინტენსივობით, მგრძნობელობითა და ნების იძულების თვალსაზრისით, უმაღლეს საფეხურზე, დგას სახელმწიფო სისხლისსამართლებრივი სასჯელი,

რომელიც სისხლის სამართლის ნორმების დარღვევის შედეგია. სასჯელის უფლების სუბიექტი არის სახელმწიფო ხელისუფლება. იგი ამ უფლებას ახორციელებს სუბიექტური სადამსჯელო სამართალით (jus puniendi), რომელიც მოიცავს სამ მთავარ ასპექტს: 1. ლეგიტიმურ მუქარას, რომელიც დაკავშირებულია კანონდამრღვევთა მიმართ სადამსჯელო სანქციების გამოყენებასთან; 2. კანონდამრღვევის სისხლისსამართლებრივ დევნას და სასამართლოს მხრიდან სასჯელის დანიშვნას; 3. დამნაშავის მიმართ სასჯელის რეალურ აღსრულებას.

სასჯელის უფლების საკითხთან დაკავშირებით, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია განვიხილოთ საუკუნეების განმავლობაში შემუშავებული და ჩვენამდე მოღწეული თეორიები. ეს თეორიები პირობითად იყოფა სასჯელის უფლების უარყოფისა და სასჯელის უფლების აღიარების თეორიებად.

სასჯელის უფლების უარყოფის თეორიის წარმომადგენელია მე-19-ე საუკუნის დიდი ინგლისელი მეცნიერი, ფილოსოფოსი, სოციალური რეფორმატორი და საზოგადო მოღვაწე ოუენი. მისი აზრით, დანაშაულობის მიზეზები საზოგადოებრივი წეს-წყობილების ნაკლოვანებებში მდგომარეობს, რომელთა გარდაქმნის შედეგად, დანაშაულიც აღმოიფხვრება. სახელმწიფომ უარი უნდა თქვას იმათ მიმართ შურისძიებაზე, ვინც თავად მიიყვანა დანაშაულამდე. სახელმწიფომ პირველ ამოცანად უნდა დაისახოს არასრულწლოვანთა იმდაგვარი აღზრდა, რომელიც მომავალში სრულად გამორიცხავს მათი მხრიდან ძალადობასა და სიცრუეს. ფაქტიურად ეს თეორია დანაშაულობის წინააღმდეგ ბრძოლის მთავარ ასპექტად არასრულწლოვანთა აღზრდას ასახელებს, უფრო კონკრეტულად კი სახელმწიფოს მხრიდან ისეთი აღმზრდელობითი ღონისძიებების გატარებას, რომელიც მიმართული იქნება არასრულწლოვნებში ძალადობისადმი მიდრეკილებისა და ძალადობის თანაბარმნიშვნელოვანი უარყოფითი თვისების - სიცრუის აღმოფხვრისაკენ. საერთოდ, აღზრდა, სამწუხაროდ, მხოლოდ გონების განვითარებით იფარგლება. ბავშვს აძალებენ, დაიზეპიროს ლექსები თუთიყუშივით, ისე, რომ მას არაფერი ესმის და მშობლებს უხარიათ, თუკი პატარა ამას ახერხებს. ასევე მექანიკურად სწავლობას იგი ყველაფერს სკოლაში და როცა გამოცდასაც წარჩინებით ჩააბარებს, მას კვლავ არაფერი ესმის და ვერც ვერაფერს გრძნობს. აზროვნების თვალსაზრისით იგი მოზრდილი, 40 წლის ადამიანია, თავისი არსით კი ის 10 წლის ბავშვად რჩება. აზროვნებაში იგი არაფერს უფრთხის, მაგრამ თავისი არსებით იგი მფრთხალია. მისი მორალი წმინდად მექანიკური, მხოლოდ ფორმალურია. როგორც ლექსები გაიზუთხა, უაზროდ დაიზეპირა, ასევე გაიზუთხა მორალიც. ბავშვის არსება, მისი შინაგანი ცხოვრება თავის ნებაზე,

თვითდინებაზეა მიშვებული, რაიმე ზემოქმედების, ვისიმე ხელმძღვანელობის თუ მართვის გარეშე. როდესაც ადამიანი საკუთარი თავის მიმართ გულწრფელია, იგი ასკვნის, რომ მოზრდილებს ისეთივე მცირე მორალი გააჩნიათ, როგორც ბავშვებს: ჩვენი მორალი სრულიად თეორიული და ავტომატურია. მაგრამ როცა ნამდვილად გულწრფელნი ვართ, შეგვიძლია დავინახოთ და შევიგრძნოთ, თუ რა ცუდები ვართ ჩვენ. აღზრდა მხოლოდ ის ნიღაბია, რომელსაც ჩვენს ბუნებასთან არაფერი აქვს საერთო. ადამიანებს ჰგონიათ, რომ აღზრდის რომელიმე მეთოდი უკეთესია, ვიდრე სხვა მეთოდი.სინამდვილეში კი ისინი ყველა ერთი მნიშვნელობისანი არიან. ჩვენ ყველანი ერთნაირები ვართ, მხოლოდ ძალიან სწრაფად ვახერხებთ იმას, რომ შევამჩნიოთ სხვისი ნაკლი; ჩვენი მძიმე შეცდომების მიმართ კი ბრმანი ვართ.

რა თქმა უნდა, სასჯელზე უარის თქმა დღეს ქართული სახელმწიფოსა და საზოგადოების მხრიდან არ იქნება მართებული, მაგრამ დანაშაულობის პრევენციის ის საშუალებები, რასაც აღნიშნული თეორია გვთავაზობს დიდად წაადგება საქართველოს სახელმწიფოს და საქართველოს მოქალაქეებს. უპირველეს ყოვლისა, ძალადობის საწინააღმდეგო სწავლების განხორციელება არასრულწლოვნებში კრიმინოლოგიის მეცნიერების პრეროგატივაა. შესაბამისად მიზანშეწონილი იქნება, ამ მხრივ, შემუშავებულ იქნას ძალადობის საწინააღმდეგო კრიმინოლოგიური სწავლება სკოლის მოსწავლეებისთვის.

სასჯელის უფლების უარყოფის თეორიის კიდევ ერთი დიდი წარმომადგენელია მე-19 საუკუნის ფრანგი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე ემილ დე ჟირარდენი. თავის ცნობილ ნაწარმოებში ,,უფლება სასჯელზე“ (Da droit de punir. 1871), ჟირარდენი უარყოფს სასჯელის ყოველგვარ სამართლებრივ საფუძვლებს. მისი აზრით, თავისუფლება ერთიანია და განუყოფელი. აზრის უპირობო თავისუფლების აღიარება, სიტყვისა და ქმედების უპირობო თავისუფლებასაც ნიშნავს. საზოგადოება არაფერს არ დაკარგავს სასჯელზე უარის თქმით, დანაშაულობათა შემცირება არ არის დამოკიდებული სასჯელზე. ამ თეორიის თავისუფლების აღკვეთა შეცვლილი უნდა იყოს ოჯახისა და საზოგადოების ზედამხედველობით.

აღნიშნული თეორიის პრაქტიკაში გამოყენება დანაშაულობის სოციალური კონტროლისათვის, ვფიქრობთ, დღესაც საკმაოდ აქტუალური იქნება და კარგ შედეგებს მოიტანს სახელმწიფოსთვის. რა თქმა უნდა, სისხლის სამართალში განსაკუთრებით მძიმე კატეგორიას მიკუთვნებულ ძალადობრივ დანაშაულებზე სასჯელის ამ სახის გამოყენებას არ ვგულისხმობთ. მხედველობაში გვაქვს მძიმე და ნაკლებად მძიმე კატეგორიის დანაშაულები.

თეორიები, რომლებიც აღიარებენ სასჯელის უფლებას იყოფა აბსოლუტურ, ფარდობით და სამართლებრივ თეორიებად. განვიხილოთ თითოეული მათგანი.

აბსოლუტური თეორიები თავის მხრივ, იყოფა სამ კატეგორიად : 1. სასჯელის უფლების საფუძველად აღიარებულია ღვთის ნება, 2. მორალური კანონი და 3. ლოგიკური და დიალექტიკური აუცილებლობა.

თეორია, რომელიც სასჯელის უფლებას საღვთო განგებულებას აკავშირებს, ფრიდრიხ იულიუს შტალის (გერმანელი იურისტი და პოლიტიკური მოღვაწე. 1802-1861წ.წ.) სწავლების მიხედვით, სახელმწიფო უფლებამოსილია და ვალდებულია, ღვთის მიერ ბოძებულ ტერიტორიაზე ძალის გამოყენებით, დაამყაროს ზნეობრივი წესრიგი და, ამ მიზნით, განახორციელოს სადამსჯელო საქმიანობა. დამნაშავემ კი უნდა გააცნობიეროს, რომ სასჯელი მას ეკისრება ღვთის მცნებათა დარღვევისათვის, ვინაიდან ყოველი ხელისუფლება ღვთისგან არის დადგენილი. შესაბამისად ამ ხელისუფლების მიერ დადგენილი კანონების დარღვევა ღვთის ნების საწინააღმდეგოდ მიიჩნევა ("Philosophie des Rechts", II, 2 отдел). აქედან შეიძლება გავაკეთოთ დასკვნა, რომ შტალის სწავლებით, ხელისუფლებამ, უპირველეს ყოვლისა, ისეთი სისხლის სამართლის კანონი უნდა შექმნას, რომელიც სრულ შესაბამისობაში იქნება კონკრეტულ სახელმწიფოში არსებულ დომინანტ რელიგიურ მოძღვრებასთან.

თეორია, რომელიც სასჯელის უფლების საფუძვლად მორალურ კანონს ასახელებს. ამ თეორიის წარმომადგენელია დიდი გერმანელი ფილოსოფოსი იმანუელ კანტი (1724-1804). თეორია გამომდინარეობს კანტის კატეგორიული იმპერატივის მოძღვრებიდან (კატეგორიული იმპერატივი კანტის იდეალისტურ და მეტაფიზიკურ ეთიკაში არის უცილობელი ზნეობრივი ბრძანება, რომელიც თითქოს მუდამ ახლავს გონებას და რომელიც საფუძველია მორალისა. ამ თეორიის თანახმად, საყოველთაო და უნივერსალური კანონი პრაქტიკული საქმიანობისა არის კაცობრიობის უმაღლესი იდეები: ღმერთი, თავისუფლება, სულის უკვდავება. კატეგორიული იმპერატივი მოითხოვს შურისგებას დანაშაულისათვის. გარდა ამისა, სასჯელმა უნდა ჩამორეცხოს ადამიანს ის ბოროტება, რომელიც დანაშაულის შედეგად შეერაცხა. დანაშაულისათვის პირი უნდა დაისაჯოს ჩადენილი ბრალის შესაბამისად, მიზანშეწონილობისა და სარგებლიანობის მიუხედავად. შურისძიება განიხილება როგორც თანასწორობის საწყისი. ყველამ უნდა ზღოს იმისათვის, რაც დაიმსახურა თავისი საქმეებით (Metaphys. Anfangsgrunde der Rechtslehre", 1797). ვფიქრობთ, რომ სწორედ ეს დევიზი უნდა დაედოს საფუძვლად ყველა დემოკრატიული ქვეყნის სასჯელის სამართალს და არა მხოლოდ დეკლარირებულ სამართალს. ყოველდღიურ ცხოვრებაში ამ

განწყობით ცხოვრება საუკეთესო იქნებოდა თითოეული ადამიანისათვის და დანაშაულობის პრევენციისათვის.

თეორია, რომელიც სასჯელის უფლებას ხსნის ლოგიკური და დიალექტიკური აუცილებლობით. ამ თეორიის წარმომადგენელია დიდი გერმანელი ფილოსოფოსი გეორგ ვილჰელმ ფრიდრიხ ჰეგელი (1770-1871). თეორიის თანახმად, სასჯელი არის უმართლობის უარყოფა.სასჯელი არა მხოლოდ სამართლიანია, არამედ, დამნაშავის უფლებასაც კი წარმოადგენს, ვინაიდან მასშიც არის საერთო გონი, რომელიც ითხოვს სასჯელს. სასჯელმა უნდა აღმოფხვრას უმართლობა დამნაშავის ნებაში და აღადგინოს სამართალი მისსავე ნებაში.

ფარდობითი თეორიები სასჯელის უფლების შესახებ ორ ჯგუფად იყოფა: 1. ხელშეკრულების თეორია და 2. სახელმწიფო-საზოგადოებრივი კავშირის დაცვის თეორიები.

ხელშეკრულების თეორია სასჯელის უფლებასთან მიმართებით, როგორც ეს თვით დასახელებიდან ჩანს, საზოგადოებრივი ხელშეკრულებიდან გამომდინარეობს, რომლის თანახმად, სახელმწიფოში არსებული საზოგადოების ყველა წევრი წინასწარ ექვემდებარება სასჯელს. დანაშაული, არღვევს რა ამ ხელშეკრულებას, ანგრევს სახელმწიფოს ყოფას და აბრუნებს თითოეულს პირველყოფილ თემურ წესწყობილებაში. დადგენილი წესების დარღვევაზე სახელმწიფოს მხრიდან რეაქციის არ არსებობის შემთხვევაში, საზოგადოებრივი წესრიგი დაემხობა. ამიტომაც სახელმწიფო იღებს დაცვის ზომებს, ასეთი ზომები შეიძლება იყოს: გაძევება, სიკვდილით დასჯა ან სხვა მსგავსი სასჯელის სახეები, რომლებიც უზრუნველყოფენ საზოგადოებრივ უსაფრთხოებას (ჟან-ჟაკ რუსო. "Contrat social").

ხელშეკრულების თეორიას ავითარებს კაცობრიობის ისტორიაში ერთ-ერთი უდიდესი გერმანელი ფილოსოფოსი იოჰან გოთლიბ ფიხტე (1762-1814). ფიხტეს სწავლების თანახმად, თითოეული ადამიანი, რომელიც შემოდის საერთო ცხოვრების წესებში, სარგებლობს უფლებებით იმ პირობით, რომ დაიცავს დადგენილ წესებს. ამ აუცილებლობის დამრღვევი უნდა გაირიცხოს საზოგადოებიდან და გამოცხადდეს უუფლებოდ. ამიტომ მთავარ სასჯელად ფიხტე გვთავაზობს საზოგადოებიდან გაძევებას. საზოგადოებრივ ხელშეკრულებას სასჯელთან მიმართებით, ფიხტე უწოდებს მონანიების, გამოსყიდვის ხელშეკრულებას და აქედან გამოჰყავს სახელმწიფოს უფლება სასჯელზე. თეორიის მთავარი იდეა მდგომარეობს იმაში, რომ საზოგადოებაში ცხოვრებისათვის აუცილებელია თითოეული ადამიანის თავისუფლების შეზღუდვა სხვა პირთა თავისუფლების ინტერესებისათვის.

სახელმწიფო-საზოგადოებრივი კავშირის დაცვის თეორიები – წარმომადგენელია მე-18 საუკუნის დიდი იტალიელი იურისტი რომანოზი. თეორიის თანახმად, თავდაცვის უფლება სიცოცხლის უფლების შემადგენელია, პიველყოფილ თემურ წესწყობილებაში თავდაცვა მთავრდებოდა თავდასხმასთან ერთად. ხოლო თავდამსხმელის დაუსჯელობიდან გამომდინარე, მომავალში იქმნებოდა საფრთხე განმეორებითი თავდასხმისა როგორც მსხვერპლზე, ისე სხვა პირებზე. ამ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად პასუხი უნდა აგოს დამნაშავემ (თავდამსხმელმა). თეორიის მიხედვით, სასჯელის ცენტრალური ასპექტი გადატანილია მომავალი დანაშაულებრივი ქმედებების პრევენციაზე. სასჯელის უფლების აღიარების თეორიები არის შუალედური აბსოლუტურ და შეფარდებით თეორიებს შორის. სასჯელი განხილულია როგორც საყოველთაო აუცილებლიბა, პირადი და საზოგადოებრივი უფლებების დაცვა ქმნის საზოგადოებრივ წესრიგს. ხელისუფლების მოვალეობაა საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა. ამ მოვალეობის შესრულებისათვის ის საჭიროებს შესაბამის საშუალებებს. ერთ-ერთი ასეთი საშუალება არის სასჯელი, როგორც თავდაცვა საზოგადოებრივი წესრიგისა კერძო პირების თავდასხმისაგან. სასჯელის უფლება განპირობებულია საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვის აუცილებლობით და მიზანშეწონილობით. ჰუგო მეიერის აზრით, სასჯელით გამოხატულია იმ ქმედებათა აკრძალვა, რომლებიც ეწინააღმდეგებიან თანაცხოვრების საერთო წესებს. სერგეევსკის აზრით, დანაშაული არღვევს სამართლებრივი წესრიგის ნორმებს, ხოლო სასჯელი არის გაკიცხვა და დაგმობა ასეთი საქციელისა, რომელიც მომდინარეობს მართლწესრიგის არსიდან. ყოველი საზოგადოებრივი წესრიგი მოითხოვს მისთვის შეუსაბამო ქმედებათა განსაზღვრას. ეს განსაზღვრა ისევე აუცილებელია, როგორც ის ნორმები, რომლებიც განსაზღვრავენ მართლწესრიგის დადებით მხარეებს. მართლწესრიგი არსებობს მხოლოდ მაშინ, როდესაც არსებობს დანაშაულობათა ჩამონათვალი, მართლმსაჯულების აღსრულების საფუძვლები და რეალური შესაძლებლობანი. თუკი სისხლის სამართლის მართლმსაჯულება მართლწესრიგის უპირობო ელემენტია, აქედან გამომდინარეობს, რომ იგი არ საჭიროებს თავის დასაბუთებას არც აბსოლუტურ პრინციპში და არც სპეციალურ მიზნებში. იგი მომდინარეობს მართლწესრიგის არსიდან და თავის თავში შეიცავს მიზანს დიდი გერმანელი მეცნიერი კ. ბინდინგი სასჯელის უფლებას აკავშირებს მორჩილების უფლებას, რომელიც ეკუთვნის სახელმწიფოს ცალკეულ ადამიანებთან მიმართებით. უფლება, რომელიც მოქალაქეთა დაუმორჩილებლობის შემთხვევაში გარდაიქმნება სასჯელის უფლებად. ასეთივე განსაზღვრებას იძლევა ფრანგი კრიმინალისტი ბერტო. სანქცია,

მისი სიტყვებით, ყველა კანონის არსია, როგორც იძულებითი ზომა. ასეთი სანქცია არის სასჯელი, რომელიც გარდაუვალი შედეგია კანონის დარღვევისა. სასჯელის უფლება ეკუთვნის სამოქალაქო საზოგადოებას წესრიგის მარადიული და ბუნებრივი კანონის ძალით. ამ კანონის ძალით, ადამიანები ფლობენ უფლებებს, რომლებიც აუცილებელია ცხოვრებისეული მიზნების მიღწევისათვის. უფლებათა გამოყენების საჭიროებიდან გამომდინარე, საჭიროა მათი დაცვა იძულებითი საშუალებებით მათგან, ვინც არღვევს პატივისცემის ვალდებულებას სხვისი უფლებებისადმი.

აქვე მიზანშეწონილად მიგვაჩნია აღვნიშნოთ, რომ საუკეთესო გზა, რაზეც დამნაშავის რესოციალიზაცია გადის არის პრინციპი – ბოროტმომქმედს, სასჯელის აღსრულების პროცესში (ციხის პირობებში, განსაკუთრებით არასრულწლოვან დამნაშავეებს) უთხრათ და შთავაგონოთ რომ მისი დანაშაული მისი ხასიათიდან და ბუნებიდან კი არ მომდინარეობს, არამედ უბედურ გარემოებათა ბრალია. ამ მიდგომაზე უნდა დავაფუძნოთ დამნაშავეთა ხელახალი აღზრდა.

დასკვნის სახით, უნდა ითქვას, რომ თანამედროვე, დემოკრატიული, სამართლებრივი სახელმწიფოს აღმშენებლობის პროცესში მიზანშეწონილად მიგვაჩნია გათვალისწინებულ იქნეს სასჯელთან მიმართებით არსებული როგორც უარყოფითი, ისე აღიარებითი თეორიების ძირითადი დებულებანი. რაც გამოიხატება, უპირველეს ყოვლისა, ლიბერალური სისხლის სამართლის კოდექსის შექმნაში. კერძოდ, სისხლის სამართლის კოდექსის ნაკლებად მძიმე და მძიმე კატეგორიის დანაშაულთა დეკრიმინალიზაციასა და ამ კატეგორიის დანაშაულებათა შემადგენლობის ადმინისტრაციული და სამოქალაქო-სამართლებრივი წესით დარეგულირებაში.

Губар Д.І., студентка (Київ, Україна)
Хорис А.О., студентка (Київ, Україна)
Наук. кер.: Шведова Г. Л., к.ю.н., доц. (Київ, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПОБІГАННЯ РОЗБЕЩЕННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ

Досить актуальною проблемою у сучасному світі, що спричинена відсутністю досконалого захисту з боку держави законних інтересів і прав дітей закріплена в ст. 156 КК є розбещення неповнолітніх. Злочини, які порушують статеву недоторканість і нормальний статевий розвиток дитини і підлітка, є особливо небезпечними. Дана проблема є досить складною системою кримінально-правових, психологічних і соціальних аспектів та вимагає поглибленого розгляду.

Високий рівень статевих злочинів проти неповнолітніх характерний для багатьох країн, в тому числі – для України. З-поміж семи мільйонів дітей в нашій країні близько двох мільйонів щороку страждають від тих чи інших дій, спрямованих на їхню сексуальну свободу чи сексуальну недоторканність. Щороку поліція фіксує близько 500 подібних випадків, у зв'язку з якими проводяться кримінальні провадження. Проте навести точні дані, щодо кількості дітей, які стали потерпілими від сексуального розбещення зі сторони дорослих, встановити неможливо, бо залякані ними не хочуть розповідати про те, що сталося.

Фахівці з підліткової психології та педагогіки об'єктивними причинами цієї проблеми вважають загальний низький рівень статевої самосвідомості та статевої свободи більшості населення України, недоліки статевого виховання в родині та школі, відсутність профілактичної роботи і програм реабілітації потерпілих від статевих злочинів тощо [1, с. 151].

На жаль, на даний момент, ми не можемо спостерігати зростання ефективності роботи органів державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органів щодо скорочення невиявленої злочинності в Україні, не звертаючи увагу на високий рівень суспільної небезпеки та остраху людей, збільшення почуття безкарності у злочинців.

Наприклад, серед школярів міста Львова, 30% підлітків отримували пропозиції сексуального характеру від дорослих, а 10% з них ставали жертвами статевої експлуатації. Кримінологи не безпідставно вказують на надвисоку природну та штучну латентність статевих злочинів, а отже, і безкарність винних. Причинами цього є сором жертви, побоювання погіршення соціального статусу, небажання відповідати на безтактні, принизливі запитання слідчого про обставини того, що сталося, а також через погрози злочинця, що сприймаються як реальні тощо [2, с. 112].

Таке становище обумовлене низкою причин, по-перше: потерпілі бояться помсти зі сторони злочинця, по-друге: не бажають публічного осуду зі сторони суспільства, вважаючи , що саме потерпілий спровокував виникнення такої ситуації своїми діями, по-третє: потерпілі бажають зберегти в таємниці почуття власного сорому і страху. Після виникнення таких ситуацій в більшості випадків страждає психіка дитини, вона перестає адекватно сприймати світ, через це зафіксовано значне збільшення самогубст в такому досить ранньому віці.

Проаналізувавши наукову літературу, ми можемо зробити висновок, що в структурі даного виду злочину переважають дії, що кваліфіковані за частиною другою ст. 156 КК України (близько 82 %), та лише 18% з них за частиною першою цієї статті. Доволі часто розбещення здійснюється шляхом поєднання з насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом.

На підставі вибіркового узагальнення архівних кримінальних справ(кримінальних проваджень) встановлено, що за статтю серед злочинців переважають чоловіки (96 %), молодого і зрілого віку (18-25 років – 39,4 % та36-50 років – 35,9 %). Вони мають базову та загальну середню освіту(54,8 %), на момент вчинення злочину не навчалися та не працювали(52,3 %). Більше

половини (63,7 %) засуджених були неодруженими або розлученими. Кожний третій розбещувач (37,3 %) мав свою власну дитину.

Також можна сказати, що на практиці більшість ґвалтувальників, що вчиняють такий злочин, мають психічні розлади та поведінку в межах осудності. На нашу думку, до таких осіб є необхідним застосування заходів медичного характеру. Їх головною метою має бути виховання позитивних цінностей і настанов до поваги суспільних й морально-етичних норм, збільшення самодисципліни та самоконтролю осіб, які схильні вчиняти статеві злочини, свідома відмова від вчинення суспільно-небезпечних діянь.

Вагомий вплив у сучасному світі на поведінку та психіку людей має Інтернет. За даними експертів більше 5 млн. інтернет-сайтів у всьому світі демонструють своїм користувачам порнографічні зображення неповнолітніх. На сайтах з дитячою порнографією щоденно знаходяться близько 950 тис. збоченців. За даними експертів, 83% педофілів зберігають у своїх комп'ютерах порно-продукцію щодо неповнолітніх віком від 6 до 12 років, у 39 % педофілів маються зображення 3–5-річного віку, а 19% − воліють розглядати порнографію з дітьми менше 3 років.

Як висновок, можна сказати, щоб здолати такий злочин як розбещення неповнолітніх, по-перше, необхідно усунути всі причини, які викликають це безчесне явище, по-друге, налагодити взаємодію засобів реагування з боку держави, а також удосконалювати законодавство у сфері захисту дітей та підлітків від сексуального розбещення. Корисним було б більш детально освітлювати психологами в навчальних закладах питання, щодо статевої свободи, адже лише при спільних зусиллях державних та громадських організацій можна досягнути вагомих результатів.

Бібліографічні посилання:

1. Хряпінський П., Світличний О. Суспільна небезпечність розбещення неповнолітніх. *Публічне право.* 2011. № 3. С. 146–154.

2. Кримінологія: Загальна та Особливачастини : підручник / І.М. Даньшин та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид.перероб. і доп. Х. : Право, 2009. 288 с.

Даневич А. В., студентка (Київ, Україна)
Тозюк А.В., студентка (Київ, Україна)
Наук. кер.: Шведова Г. Л., к.ю.н., доц. (Київ, Україна)

ПРОТИДІЯ СУТЕНЕРСТВУ АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ У ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

В сучасному світі все більше знаходять розповсюдження аморальні злочини, що пов'язані із сексуальною експлуатацією. Найпоширенішими з них є сутенерство та втягнення особи у заняття проституцією. Небезпека саме такого роду діяльності полягає у: пригніченні честі і гідності осіб, які нею займаються, сприянні розповсюдженню венеричних та інших хвороб, створенні

незаконних джерел прибутку, що потребують потім легалізації. За Кримінальним кодексом України «Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією або сутенерство» є злочином за ст. 303. Особливу увагу слід приділити частинам 3 і 4 цієї статті, що стосуються вчинення цього злочину щодо неповнолітніх та малолітніх осіб. Адже молодь – це найбільш вразлива частина суспільства і тому зараз кількість випадків втягнення у заняття проституцією саме неповнолітніх становить стрімко зростаючу кількість. Аналізуючи роботу Шиделко А. В., слід виділити такі характерні особливості проституції неповнолітніх: неусвідомленість здійснюваних вчинків; відсутність усвідомлення загрози криміналізації своєї поведінки та способу життя; неусвідомленість наслідків своєї поведінки для фізіологічного, психічного та духовного здоров'я; сексуальні контакти у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння.

Як зазначає Бондаренко Л. О., під втягненням у заняття проституцією розуміють дії, внаслідок яких особа спонукається до зайняття проституцією, залучається до неї, у особи виникає бажання поводитися певним чином. Примушування до зайняття проституцією – це дії, внаслідок яких інша особа всупереч своєму бажанню повинна почати займатися проституцією. Примушування може здійснюватися такими способами: обманом, шантажем, використанням уразливого стану потерпілої особи, насильством чи погрозами його застосування. Під сутенером слід розуміти особу, як організатора злочинного бізнесу, що вчиняє дії по забезпеченню заняття проституцією іншою особою.

Дослідники виділяють основні види проституції за суб'єктом: чоловіча й жіноча, доросла та дитяча. А також, наступні важливі ознаки проституції:

− як роду занять – задоволення сексуальних потреб клієнтів;

− за характером – систематичні статеві зв'язки з різними особами без почуттєвого потягу і спрямовані на задоволення статевої пристрасті клієнта в будь-якій формі;

− згідно мотиву занять – одержання плати за секс-послуги (як правило вона є заздалегідь погодженою винагородою), що є основним або додатковим джерелом існування особи, що надає секс-послуги.

До соціально шкідливих та суспільно небезпечних наслідків заняття проституцією відносяться: на фізичному рівні − різноманітні хвороби, наслідками яких є тілесні ушкодження, смерть, самогубство, безплідність, патології новонароджених; на психологічному − пригнічення, розчарованість, цинізм, самотність, ненависть, злість, втрата сенсу життя; на психічному − депресія та інші розлади. Крім цього, вона руйнує інститут сім'ї, призводить до виродження народу, падіння моральності, є фоновим для злочинності явищем.

До інформаційних заходів протидії проституції Олішевський О. В. відносить:

1) офіційно публічно засуджувати діяння, пов'язані із заняттям проституцією, створенням або утриманням місць розпусти, звідництвом для розпусти, сутенерством або втягнення особи в заняття проституцією на основі статей 302 та 303 КК України;

2) створити власний орган агітації і пропаганди з мережею структурних підрозділів в інших органах влади, установах, організаціях та засобах масової інформації;

3) створювати та розповсюджувати через засоби масової інформації і державні органи пропаганди інформацію, в якій висвітлюються традиційні християнські цінності (любов, традиційна сім'я тощо);

4) не сприймати (тобто не дивитися, не прослуховувати, не грати) завідомо шкідливу інформаційну продукцію;

5) організувати масові схвальні оцінки духовному та високоморальному способів життя, зокрема, в частині любові, традиційних дошлюбних стосунків та створення сім'ї;

Також задля ефективної протидії проституції слід вчиняти певні дії з метою запобігання її поширення. Таким чином передусім слід започаткувати щорічні пізнавальні лекції для молоді, де мають розкрити всі суспільно небезпечні наслідки такого роду занять. Запровадити шведську модель боротьби з проституцією, де карається не лише сутенер, а і клієнти - коли зменшиться кількість покупців, зменшиться і попит.

Отже, аналізуючи матеріали наукових джерел і судової практики, можна дійти висновку, що протидія даній групі злочинів є вкрай важливою для України, адже держава має діяти в інтересах суспільства і окремої особи.

Дяченко О.С., студент (Київ, Україна)
Наук. кер.: Шведова Г.Л., к.ю.н., доц.. (Київ, Україна)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЛЕГАЛІЗВЦІЇ ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Основні законодавчі приписи, які мають значення для з’ясування змісту ст.203-2 КК [1], містяться в законі «Про заборону грального бізнесу в Україні» №1334-VI від 15.05.2009 зі змінами та доповненнями [2]. Так, гральний бізнес − це діяльність, пов’язана з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у казино, на гральних автоматах, комп’ютерних симуляторах, у букмекерських конторах, в інтерактивних закладах, в електронному (віртуальному) казино незалежно від місця розташування сервера.

За ст. 1 цього акта, азартна гра – це будь-яка гра, обов’язковою умовою участі в якій є сплата гравцем грошей, у тому числі через систему електронних платежів, що дає змогу учаснику як отримати виграш (приз) у будь-якому вигляді, так і не отримати його залежно від випадковості.

Із законодавчого визначення грального бізнесу випливає, що він може виражатися в трьох видах діяльності, пов’язаної з організацією азартних ігор, їх проведенням і наданням можливості доступу до таких ігор. Це означає, що суб’єкт цього злочину може провадити відразу всі види діяльності або один-два види.

Деякі вчені, вивчаючи питання криміналізації грального бізнесу в Україні, підтримують ЗУ «Про заборону грального бізнесу в Україні» О. В. Гладун, І. І. Кучерявий, С. В. Рябчук, Р. О. Пиняга, Д. О. Гетьманцева,

В. М. Дорогих, посилаючись на аморальність цього явища та розширення тіньового сектора економіки. Такі вчені, як: А. В. Стаценко, Ю. М. Поптавич, А. В. Скрипник, М. О. Леськов, Н. П. Капітаненко, М. В. Матвійчук та ін. вважають, що легалізація грального бізнесу, навпаки поповнить, державний бюджет України та сприятиме створенню робочих місць для населення. Багато зарубіжних наукових діячів, які присвячують свої праці темі легалізації грального бізнесу: L Nelson Rose, Anabela Voi You, Xi Liu, Janne Nikkinen, та ін., наголошують, що таке явище для багатьох країн неминуче, залишається лише питання часу, вважають що гральний бізнес приносить значну суму в дохід держави, але звертають також увагу на те, що така діяльність повинна бути посилена на законодавчому рівні з відповідною низкою заборон і дозволів [3, с. 734].

Сьогодні діяльність з організації та проведення азартних ігор офіційно дозволена в усіх країнах Європи, окрім Сан-Марино і Ліхтенштейну, практично в усій північній та південній Америці (крім Куби), в багатьох країнах Азії та Африки, центральній Америці, Австралії та Океанії. Більше того, в ЄС готуються до прийняття єдиного закону для всіх учасників європейської спільноти, після чого розмови про можливе закриття галузі в країнах, що входять до ЄС, припиняться на довгі роки [4, с. 13].

Виходячи з вищезазначеного можна сказати, що легалізація грального бізнесу в Україні збільшила би прибуток, оскільки збільшила потік туристів з країн де досі діє заборона.

Незважаючи на заборону, в Україні діють підпільні казино та інші гральні заклади. Пов’язують це з відсутністю правового регулювання такої діяльності. Однак ця раптова й безальтернативна заборона грального бізнесу створила сприятливе середовище для корупції, розвитку тіньового ринку, спричинила вивід з вітчизняної економіки мільярдів гривень. Гральний бізнес збільшить надходження у бюджет від оподаткувань, що покращить взаємовідносини України із Міжнародним валютним фондом(МВФ). Фінансисти, котрі підтримують ідею легалізації, стверджують, що поява гральних закладів в елітних готелях великих міст ніяк не відобразиться на житті звичайних громадян, але принесе значний прибуток у бюджет країни [5, с. 94].

Необхідно також зазначити, що в Україні зараз діють національні лотереї, які дозволені законом: «Українська національна лотерея» («УНЛ»), ТОВ «Патріот» і ТОВ «М.С.Л.», за наданою інформацією Національного Антикорупційного Бюро України, строк дії ліцензії у яких закінчився ще в 2014 році, але їхня діяльність не припиняється досі. Міністерство внутрішніх справ пояснює це тим, що вони досі отримують нову ліцензію. В нашій державі також діють букмекерські контори, діяльність яких також заборонена законом. Вони діють на підставі лотерейної ліцензії, та висвітлюють свою діяльність як національна лотерея. Правоохоронні органи також виявляють безліч казино які діють під вивіскою «Миттєві лотереї».

Невирішеним питанням також залишається заняття гральним бізнесом в інтернеті. На просторах мережі діє безліч онлайн-казино, які приймають ставки в національній валюті України, хоча законом заборонено робити ставки в

інтернеті, але правоохоронні органи не можуть заборонити проведення платежів, оскільки це зробити може тільки СБУ.

Тобто в Україні все одно діє безліч шляхів, які використовують громадяни для заняття гральним бізнесом в обхід недосконалого національного законодавства. І тому чим швидше вирішиться питання легалізації грального бізнесу, тим швидше Україна отримає додатковий дохід до бюджету, новий потік туристів, та врегулює питання з МВФ.

Бібліографічні посилання:

1. Кримінальний кодекс: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. Дата оновлення: 26.02.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
2. Про заборону грального бізнесу в Україні: Закон України від 15.05.2009р. № 1334-VI. Дата оновлення: 11.08.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17.
3. Овчаренко А. Є. Легалізація грального бізнесу на теренах України. Харків: «Молодий вчений». 2018. № 4 (56). С. 734–737
4. Ковтун Є. В. Правове регулювання грального бізнесу в Україні та іноземних держав. К.: ЗАТ «ИГ-Р-ОК», 2008. 135 с.
5. Матвійчук В. М. Перспективи легалізації ігрового бізнесу в Україні / О. : «Причорноморська фундація права», 2017. С. 94–96.

Звензик В.В., студент (Київ, Україна)
Лисюк М.В., студентка (Київ, Україна)
Науч. кер.: Шведова Г.А., доц. (Київ, Україна)

ДО ПИТАНЬ ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПРОТИДІЇ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗҐВАЛТУВАННЯ

Зґвалтування – одне з найпоширеніших злочинів сьогодення. Воно є тяжким злочином, який сурово карається законом та належить до найбільш небезпечних злочинів проти статевої свободи. Його небезпечність полягає в тому, що воно може призвести до тяжких незворотних наслідків: втрати здоров’я, розладу психіки, тимчасової непрацездатності, небажаної вагітності, самогубства. На жаль, в нашому суспільстві кількість кримінальних проваджень за цим злочином невпинно зростає, що є жахливим. Статистичних даних багато, але вони відрізняються тому, що єдиного показника немає. Проблема в тому, що вирахувати «білу статистику» по фактах сексуального насильства в край складно. За даними Українського інституту соціальних досліджень в 75-85% цей злочин вчиняється над неповнолітніми. Наша держава для запобігання та зменшення кількості випадків зґвалтування прийняла Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», який набув чинності 11.01.2019 р.

За Кримінальним кодексом України визначається, що зґвалтування – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи. Багато науковців висловилися на рахунок необхідності внесення поправок до цієї статті, серед них: Я. Т. Наваляна, В. Нуджейдат, І. О. Кисельов, В. І. Маркін, О. В. Ляліної, В. В. Пясковського та інші. Адже стара редакція статей зменшувала кількість реальних випадків насильства, в яких насильника можливо було притягнути до відповідальності. Наприклад, нарешті буде каратися секс з дітьми – нова редакція статей вводить кримінальну відповідальність за секс з малолітніми незалежно від їхньої згоди. Достатньо, щоб потерпілому було менше 14 років, а порушнику – більше.

Можна погодитися з думкою Веам Нуджейдатов, що у розслідуванні зґвалтувань потрібно брати до уваги можливу протидію як з боку підозрюваного, так і з боку потерпілої особи. Інструментом подолання такої «двосторонньої» протидії є висування загальних та окремих версій, що стосуються обставин здійснення статевих зносин, зокрема усвідомлення потерпілою і підозрюваним окремих аспектів їхньої поведінки і вчинків, які мають значення для вирішення завдань кримінального провадження. Ми погоджуємося з його думкою, тому що справи повинні розглядатися всебічно і об'єктивно зі з'ясуванням всіх конкретних обставин. Ми вважаємо, що не за яких умов не потрібно приховувати той факт, що було скоєно насилля, тому що цим самим приховується факт злочину та злочинець звільняється від відповідальності.

Також свою думку висловила Л. П. Брич, вона зазначає: «Ми живемо не в первіснообщинному суспільстві, стандарти якого такі, що жертва до знесилення, а то й до смерті, повинна відбиватися від домагань насильника для того, щоб до нього дійшло, що її статева свобода – недоторкана». Ми погоджуємося з її думкою в тому, що на наш погляд кожна особа повинна усвідомлювати, що порушення статевої свободи в першу чергу є порушенням основоположних прав людини і це сурово карається законом. З кожним роком все більше уваги приділяється особистій свободі та її недоторканості, але це питання все ще є актуальним.

Марина Хоменко вважає, що для зменшення кількості випадків зґвалтування, в найближчому майбутньому можливе запровадження реєстру педофілів. Однак вищезазначене питання є досить дискусійне і потребує детального обговорення задля нормального функціонування зазначеного реєстру. Ми підтримуємо її думку, такий закон було вперше впроваджено в США і отримав він назву «Закон Меган», також ще можна ще ввести «хімічну кастрацію» на добровільній основі − застосування до особи конкретного медичного препарату, щоб пригнітити виділення певних гормонів. Використання цієї методики застосовувалось у різних країнах: США, Канада, Ізраїль, найрозвиненіші країни ЄС – Великобританія, Франція, Німеччина, Данія тощо. За різними даними, такі програми лікування суттєво зменшили число рецидивів статевих злочинів.

Узагальнюючи все вищезазначене, можна визначити, що недоторканість - це центр усіх особистих благ і прав людини. Ніхто не має права посягати на вашу особисту недоторканість, адже це суперечить основоположним правам і свободам людини. Зараз Україна робить впевнені кроки на шляху до вдосконалення законодавства, але потрібно докласти немало зусиль, щоб зменшити кількість таких злочинів. Ми можемо використовувати досвід інших держав, які активно протидіють злочинам у цій сфері і цим самим удосконалювати свою законодавчу базу.

Калініна А. В., к.ю.н. (Харків, Україна)

НОРМАТИВНИЙ НАПРЯМ СТРАТЕГІЇ ЗМЕНШЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ІНОЗЕМЦЯМИ ТА ОСОБАМИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Інтеграційні процеси наразі властиві всім ключовим напрямам державного життя. Міждержавна інтеграція є проявом глобалізації, учасниками якої є більшість держав світу. Перевагою такого взаємопроникнення держав між собою є використання дієвого досвіду одна одної у вирішенні низки проблем. Однією зі сфер такої співпраці є регуляція процесів міждержавної міграції та убезпечення місцевого населення держав, які приймають мігрантів, від злочинних проявів з боку останніх.

Нормативне регулювання зовнішньої міграції, порядку перебування на території України іммігрантів та осіб без громадянства, забезпечення їх прав і свобод – значний за обсягом пласт норм вітчизняного та міжнародного законодавства.

У сфері боротьби зі злочинністю на міжнародному рівні свого часу Україна започаткувала співробітництво з низкою держав щодо надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах: КНР, Республікою Польща, Литовською Республікою, Республікою Молдова, КНДР та ін. [1]. Однак натепер досі майже не налагоджено договірних відносин з питань протидії злочинності з країнами Південної і Центральної Америки та Африканського континенту [2, с. 18].

Нормативні положення про співробітництво суб’єктів міжнародних відносин є інститутом, який регулює відносини самостійних суб’єктів міжнародних відносин (суверенних держав), їхніх офіційних представників (правоохоронних, судових органів) при взаємодії щодо вирішення питань, що стосуються конституційних матеріально-правових, процедурних (процесуальних) і організаційних аспектів встановлення, забезпечення і реалізації кримінальної відповідальності та інших заходів кримінально-правового впливу, запобігання злочинів та усунення їх негативних соціальних наслідків [2, с. 21]. У його складі, підпорядковуючись загальним цілям і принципам, взаємодіють приписи, що належать двом відносно самостійним правовим системам (міжнародному праву та праву внутрішньому) [2, с. 21].

На національному рівні врегулювання міграційних процесів вже давно пропонується здійснити шляхом систематизації відповідних норм законодавства. Щодо форм такої систематизації, то на початкових стадіях цього процесу А. П. Мозоль вважає доцільною використання такої форми як інкорпорація, із поступовим переходом до його кодифікації [3, с. 37].

Систематизацію законодавства слід розглядати як один із засобів поліпшення міграційно-правового регулювання, що сприятиме впорядкуванню відповідних юридичних інститутів, усуненню протиріч у змісті правових норм, вилученню застарілих та створенню нових норм права, що відповідатимуть потребам суспільного розвитку України [4, с. 121]. Міграційний кодекс призведе до єдиної цілісної системи міграційні норми, що забезпечать правовий вплив на суб'єктів міграційних процесів, визначатиме їхню правову поведінку в різних ситуаціях. Поступова систематизація національного імміграційного законодавства в рамках формування Міграційного кодексу України, яким будуть врегульовуватися всі питання міграції передбачено як один із стратегічних напрямів державної міграційної політики на період до 2025 р. [5].

За результатами проведеного нами анкетування співробітників правоохоронних органів було виявлено, що на теперішній час з точки зору практичних працівників доцільним є внесення таких змін в чинне законодавство: внесення змін до чинного КПК України (наприклад, серед явних недоліків КПК указані складність проведення досудового розслідування, продовження чи збільшення строку досудового розслідування після повідомлення про підозру); введення візового режиму для всіх держав; посилення адміністративної складової міграційних процесів (наприклад, зміна імміграційної політики України; посилення вимог для отримання дозволу на в'їзд на територію України, обмеження імміграції в Україну, посилення відповідальності за порушення норм міграційного законодавства і порядку перебування на території України, введення умови внесення грошової застави при в'їзді на територію України, посилення вимоги щодо перебування на території України та спрощення процедури анулювання дозволу на перебування); перегляд процедури отримання статусу біженця; ускладнення порядку отримання громадянства України.

Із станом злочинності іноземців та осіб без громадянства й її запобіганням тісно пов'язане таке науково-практичне питання як впровадження інституту кримінального проступку. Один із напрямів впровадження інституту кримінальних проступків полягає у виключенні з системи юридичної відповідальності адміністративної відповідальності за низку правопорушень, не виключено, що й у сфері зовнішньої міграції, та запровадження таких посягань, як кримінальні проступки у законі про кримінальну відповідальність. Крім суто правових питань (зокрема, зміна структури КК України і повторення Загальної частини КК у Законі про кримінальні проступки, що не відповідає принципу мінімізації нормативного матеріалу; ускладнення правозастосовної практики

через складність відмежування різних видів караних діянь тощо) виникають питання і про підрахунок рівня злочинності та її статистичну картину. Це стосується як загальної злочинності в державі, так і її проявів, зокрема. У тому числі й зміни у характеристиці злочинних проявів громадян інших держав та осіб без громадянства.

Отже, інтеграційні процеси України у сфері боротьби зі злочинами, що вчиняються іноземцями та особами без громадянства в Україні, пов'язані із певними змінами національного законодавства держави. Оскільки наразі воно знаходиться у стадії активного реформування, законодавцю доцільно враховувати думку практичних працівників, отриману емпіричним шляхом науковцями. Нормативний напрям стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів іноземцями та особами без громадянства в Україні охоплює собою низку заходів широкого спектру: починаючи від розширення міжнародного співробітництва у сфері кримінально-процесуальної діяльності і продовжуючи прогресивною реформою кримінального законодавства.

Бібліографічні посилання

1. Міждержавні двосторонні договори у сфері надання взаємної допомоги у кримінальних справах : станом на 04.03.2015. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/mijdvost.html.

2. Житний О. О. Міжнародне «антикримінальне» співробітництво України та протидія злочинності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. Харків, 2014. № 8. С. 13–23.

3. Мозоль А. П. Кримінологічні проблеми нелегальної міграції в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2002. 212 с.

4. Мозоль А. Характеристика і аналіз міграційного законодавства та міграційних процесів в Україні. *Право України*. 2001. № 4. С. 118–122.

5. Про схвалення стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року : розпорядж. Каб. Міністрів України від 12.07.2017 № 482-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 60. Ст. 1837.

Канцір В.С., д.ю.н., проф. (Львів, Україна)

НЕПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА ОКРЕМИХ ФІГУРАНТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ

Інститут заходів забезпечення кримінального провадження та запобіжних заходів, зокрема, доволі динамічний, такий, що постійно вдосконалюється, доповнюється. Застосування запобіжних заходів є одним із дозволених законодавцем легітимних механізмів контролю та попередження можливої незаконної поведінки учасників кримінального провадження, скерування ними

[окремими фігурантами] своїх інтересів, потенційних можливостей у русло унеможливлення з'ясування істини у справі.

У теорії кримінального процесу існують різні думки щодо тлумачень цілого ряду положень інституту запобіжних заходів, і насамперед тих, які стосуються специфіки їх застосування.

Відомі прецеденти негативних наслідків незаконного та необґрунтованого застосування запобіжних заходів під час провадження у конкретних справах, зумовили те, що протягом всієї історії процесуально-правової діяльності, до цієї проблематики зверталися багато вчених-правознавці, практичних працівників. Їх позиції іноді діаметрально протилежні, з посиланням на різні аргументи, переконання щодо засад доцільності, справедливості, ефективності тощо.

Глава 18 КПК України, в системі заходів забезпечення кримінального провадження подає вичерпний перелік видів запобіжних заходів, узагальнює мету і підстави їх застосування до відповідних учасників провадження.

Запобіжні заходи – вагома частина заходів забезпечення кримінального провадження. Вони носять превентивний і забезпечуючий характер та спрямовані на попередження можливої протидії зі сторони підозрюваного, обвинуваченого провадженню у кримінальній справі, є ефективним засобом корекції неправомірної поведінки зазначених учасників кримінального судочинства [1, с. 324].

Обмежуючи конституційні права підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочину, запобіжні заходи виконують позитивну роль, реалізуючи у кримінальному процесі матеріально-правовий принцип крайньої необхідності: завдання меншої шкоди для попередження шкоди більшої [2, с. 19].

Вказаний у ч. 1 ст. 176 КПК України перелік запобіжних заходів − у кожному конкретному випадку дозволяє індивідуалізувати його застосування враховуючи при цьому як інтереси правосуддя, так і недопущення невиправданих обмежень прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. При цьому, Кримінальний процесуальний кодекс в окремих нормах конкретизує умови застосування певних запобіжних заходів. Так, відповідно до ч. 8 ст. 194 КПК України, до підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у виді застави або тримання під вартою.

Запобіжний захід має обиратися винятково з метою забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, зокрема, для забезпечення виконання покладених на нього процесуальних обов'язків, передбачених ч. 7 ст. 42 та іншими нормами КПК України. Рівно ж, щоб запобігти спробам переховуватися від органів досудового розслідування та суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи предметів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню

іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, обвинувачується.

Застосування запобіжного заходу з будь-якою іншою метою, наприклад, з метою покарання особи за кримінальне правопорушення, з метою отримання показань стосовно її причетності до кримінального правопорушення тощо - неприпустиме. Його застосування в жодному разі не повинно залежати від того, визнає підозрюваний, обвинувачений свою вину у вчиненні кримінального правопорушення чи не визнає [3, с. 328].

Необхідність у застосуванні запобіжних заходів встановлюється лише з урахуванням усіх ситуацій, які склалися під час розслідування, з одночасним виділенням підстав для застосування зазначених заходів. Співставлення підстав застосування запобіжних заходів з усіма обставинами справи дозволить зробити висновок про необхідність застосування такого заходу у кожному конкретному випадку. Отже, можна погодитися з думкою про те, що немає необхідності у застосуванні запобіжних заходів, якщо той самий результат може бути досягнутий за допомогою інших, не примусових засобів [4, с. 57].

Теорія кримінального процесуального права та практика сформулювали достатньо чітко визначені платформи застосування запобіжних заходів: 1) запобіжний захід може бути застосовано під час досудового розслідування тільки на підставі ухвали слідчого судді чи суду за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором; 2) запобіжний захід може бути обраний тільки слідчим суддею чи судом; 3) при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, крім підстав, зазначених у ст. 177 КПК, враховують також інші обставини, зокрема, тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюють або обвинувачують особу; її вік, стан здоров’я; сімейний і матеріальний стан; вид діяльності; місце проживання та інші обставини, що її характеризують (ст. 178 КПК України); 4) запобіжний захід не може бути суворішим, ніж покарання за статтею Кримінального кодексу України, за якою особу обвинувачують; 5) запобіжний захід застосовується тільки щодо належного суб’єкта (наприклад, запобіжні заходи не застосовуються щодо особи, визнаної судом неосудною); 6) щодо однієї особи може бути застосовано тільки один запобіжний захід. Однак, це не заперечує можливості одночасного застосування іншого заходу забезпечення кримінального провадження (наприклад, обвинуваченого, щодо якого обрано особисте зобов’язання, можна усунути від посади, яку він обіймає); 7) клопотання про продовження строку тримання під вартою має право подати прокурор, слідчий за погодженням з прокурором не пізніше ніж за п’ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою; 8) запобіжний захід скасовують або замінюють, якщо відпала необхідність у раніше обраному запобіжному заході; 9) клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжного заходу подається до місцевого загального суду, в межах територіальної юрисдикції якого перебуває орган досудового розслідування [5–7].

Особливістю правового закріплення підстав застосування запобіжних заходів є те, що у нормах права відображені не самі фактичні обставини, а лише загальні критерії встановлення і оцінки фактів. Саме мета застосування

запобіжного заходу як майбутній результат містить посилання на ознаки фактичних даних, які викликають застосування такого заходу. Законодавче визначення цілей застосування запобіжних заходів містить у собі причинний зв'язок між фактичними даними, які обґрунтовують застосування цих заходів, і необхідним результатом їх застосування. У кожному конкретному випадку слідчий суддя, суд, приймаючи рішення про застосування запобіжного заходу, використовуючи встановлені в законі критерії необхідності його застосування, спроможна проаналізувати юридичне значення фактичних даних, на підставі яких вона повинна діяти.

Бібліографічні посилання:

1. Тацій В. Я. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Харків: Право, 2012. 1123 с.
2. Михайлов В. А. Уголовно-процессуальные меры пресечения в судопроизводстве Российской Федерации. Москва: Институт защиты предпринимателя, 1997. 644 с.
3. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальне право. Курс лекцій: навч. посібник. Київ: Істина, 2007. 456 с.
4. Новели Кримінального процесуального кодексу України 2012 року: Збірник статей. Київ: Істина, 2012. 128 с.
5. Мохонько О.О. Застава як запобіжний захід в Україні: проблеми застосування. Процесуальне та організаційне забезпечення діяльності органів досудового слідства та дізнання в системі МВС України: *матеріали НПК* (17 травня 2008 р.). Сімферополь: КЮІ ОДУВС, 2008. С. 85–91.
6. Ортинський В. Л. Ефективність та дієвість окремих превентивно – примусових заходів кримінального провадження. *Вісник Маріупольського державного університету,* Серія: право. 2015. Вип. 9–10. С.176–182.
7. Олашин М. М. До питання застосування запобіжних заходів за КПК України. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 1. С. 217–227.

Косинська Є.В., аспірант (Харків, Україна)
Наук. кер.: Леоненко Т.Є., д.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ США ТА НОРВЕГІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВТЕЧІ З МІСЦЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО З-ПІД ВАРТИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Проаналізуємо зарубіжний досвід з приводу організації охорони та безпеки засуджених у кримінально-виконавчих установах на прикладі двох країн-антиподів: США та Норвегії. Головним напрямком роботи із засудженими у виправних закладах США є забезпечення та гарантування їхньої

ізоляції, а у більш демократичній Норвегії на перший план висувають забезпечення саме особистої безпеки засуджених.

Найбільш досконала система технічного оснащення пенітенціарної безпеки існує наразі в США. Сучасним методом оптимізації здійснення контролю та нагляду, підвищення рівня забезпечення порядку та умов виконання і відбування покарання у вигляді позбавлення волі виступає можливість застосування персоналом технічних і спеціальних засобів (в тому числі новітніх аудіовізуальних, електронних та інших технічних досягнень), з метою попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого порядку відбування покарання, а також з метою отримання необхідної інформації про поведінку засуджених. Мова йде щодо успішного застосування з 2000 року в більшості федеральних в'язниць США радіочастотної системи безперервного спостереження та ідентифікації (система електронного стеження і графічного позиціонування в режимі реального часу).

Так, однією з найкращих в’язниць у світі в плані надійності системи безпеки є американська в’язниця максимального рівня безпеки ADX Florence. Велика частина камерної обстановки цілком виконана з литого бетону, включаючи стіл, стілець і ліжко. У кожній камері є туалет, який перекривається, якщо він закупорений, душ, оснащений таймером (для запобігання можливості затоплення) і раковиною без крана, який вважається потенційно небезпечним. Кімнати обладнані дзеркалом з полірованої сталі, прикрученим болтами до стіни, оснащені електричним освітленням, радіо і телевізором, що показує розважальні, освітні та релігійні програми. Ці привілеї можуть дарувати у разі відсутності проступків. Вікна розміром в 1,2×1,2 м розроблені так, щоб засуджений не міг визначити своє місцезнаходження в тюремному комплексі: він бачить тільки небо і дах над вікном, що ще більше ускладнює можливість втечі. Зв'язок через телекомунікації із зовнішнім світом заборонена. Їжу доставляють вручну тюремники. В’язниця містить безліч датчиків руху і камер, 1400 сталевих дверей із контролем відкривання і паркан зі спіралі Бруно висотою 3,7 м. Простір між дротом і стінами в’язниці охороняється лазерними променями, датчиками тиску і собаками бійцівських порід.

На противагу США доцільним буде звернутись до досвіду функціонування установ максимального рівня безпеки в Норвегії. Вона має власний, не схожий на інші країни досвід організації охорони власних в'язниць. Вони поділяються на три види:

1) закриті (максимальний рівень безпеки);

2) відкриті (мінімальний рівень безпеки);

3) так звані «перехідні» тюрми (halfway house).

Основним напрямом роботи із засудженими є не забезпечення їхньої ізоляції, а забезпечення особистої безпеки. Адміністрація тюрми прагне до того, щоб заходи безпеки не обмежували соціальну роботу і гуманне ставлення до ув'язнених. Адже досвід доводить, що посилення технічної безпеки призводить до більшого насильства і агресії, оскільки посилюється ізоляція засуджених. Співробітники Виправної служби Норвегії наголошують, що

тюрма не має бути такою, з якої неможливо здійснити втечу, оскільки подібна установа буде надмірно закритою, що тільки посилить насильство і агресію серед засуджених.

Відповідно до інформації, опублікованої Дирекцією служби виправних установ Норвегії, яка декларує принцип «нормальності» важливими факторами є наступні: 1) покаранням є обмеження свободи, жодні інші права не обмежуються вироком суду, у зв'язку з цим, злочинець має всі ті ж права, як і всі інші, хто живе в Норвегії; 2) ніхто не повинен відбувати покарання в більш суворих умовах, ніж це необхідно для забезпечення безпеки в суспільстві; 3) під час відбування покарання, життя за ґратами повинно бути схожим на життя за межами установи настільки, наскільки це можливо. Можливість реалізації цих принципів повністю, звичайно, обмежена мотивацією безпеки установ та персоналу, інфраструктурних і фінансових ресурсів. Але поряд з тим, для того, щоб відмовити ув'язненому в його правах, необхідний аргументований привід не надавати їх.

Розміщуються засуджені в окремих камерах, які мають вигляд звичайних кімнат. Їм майже нічого не заборонено в частині створення власної затишної атмосфери в місці проживання. У кімнатах є комп'ютер, телевізор, холодильник, стіл, стілець, крісла, шафа та інші меблі за потребою засудженого. Немає жодних відмінностей в умовах тримання засуджених різних категорій, не встановлюються штучні правила на зразок «заправлення ліжка за встановленим зразком».

Досить цікавим та показовим є те, що засуджені в період відбування покарання, з точки зору українського кримінально-виконавчого законодавства, практично не притягуються до дисциплінарної відповідальності: у разі порушень із засудженим проводиться «бесіда», а якщо вона не допомагає – «дуже сувора бесіда». Навіть у разі вчинення втечі особа може уникнути нового засудження, оскільки персонал, вивчивши мотиви дій, може обмежились «бесідою» (приміром, справа не порушувалась у випадку, коли засуджений вчинив втечу через хвилювання за свою дівчину, з якою перервався зв'язок).

Таким чином, наразі існує нагальна потреба з урахуванням прогресивного міжнародного і зарубіжного досвіду щодо охорони та безпеки в кримінально-виконавчих установах, ресурсних, матеріальних та економічних можливостей нашої держави, рівня злочинності та реального стану вітчизняних пенітенціарних установ розпочати поступове впровадження вищевказаних засобів та заходів охорони з метою запобігання втечам з місць позбавлення волі або з-під варти в Україні.

Мазепа С.О., к.ю.н., (Кременчук, Україна)
Шаповал Я. В., студент (Кременчук, Україна)

НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Від 11 січня 2019 року в Україні набули чинності зміни до Кримінального кодексу, що визнають системне насильство в сім'ї злочином. Побиття чоловіком дружини чи психологічні приниження будь-кого з членів родини

досі часто вважають «сміттям, яке не варто виносити з дому». Крім того, вже рік, як діє закон про протидію та запобігання домашньому насильству, який визначив 16 категорій людей, щодо яких може чинитися таке насильство. Зараз це не лише дружина, дитина, чоловік. Це й бабусі, дідусі, колишнє подружжя, люди, які мають спільну дитину чи живуть у громадянському шлюбі, наречені, брати, сестри.

Дуже важливо, кажуть експерти, що віднині дитина, яка стала свідком насильства в своїй родині, також визнається його жертвою і має право на всі відповідні соціальні, медичні, психологічні й правові послуги. Насамперед ці зміни мають допомогти українським жінкам. За даними Мінсоцполітики, у 2013-2018 роках 90% тих, хто звертався щодо насильства в сім'ї до органів держави, – це були жінки, 8,5-9 % – чоловіки та 1-1,5 % – діти.

Якщо жінка звернулася до поліції через погрози чи побиття її чоловіком один-два рази, правоохоронці можуть притягнути кривдника до адміністративної відповідальності. Але якщо це відбудеться втретє, віднині вони мають законні підстави відкрити кримінальне провадження. За домашнє насильство як злочин кривдник може бути покараний громадськими роботами, арештом на строк до шести місяців, обмеженням волі на строк до п'яти років чи позбавленням волі на строк до двох років.

При цьому те, що такий злочин учиняється щодо одного з подружжя чи будь-якої іншої особи, з якою зловмисник має близькі або сімейні стосунки, є обтяжуючою обставиною. І це ще не все. Якщо суд обмежив на три-шість місяців доступ кривдника до його жертви, тобто заборонив, приміром, перебувати з нею в одному приміщенні, наближатися до місця роботи, вести листування, а той це порушив, то поліція знову ж таки може відкрити кримінальне провадження.

Суд за цей злочин може покарати арештом до шести місяців чи ув'язненням до двох років. Каратиметься також і непроходження правопорушником спеціальної програми, що мала б допомогти йому виправитися. Паралельно з цим змінюється кваліфікація злочину зґвалтування. «Ідеться не лише про те, що зґвалтування в шлюбі є злочином.

Вважається, що жінка зобов'язана задовольнити чоловіка. А тепер у законі є меседж до суспільства, що це не тільки злочин, але за нього ще й передбачена більша відповідальність, ніж учинення такого до сторонньої людини», – наголошує адвокат громадського центру «Жіночі перспективи» Галина Федькович.

Вважалося, що про такий злочин йдеться, коли чоловік застосував фізичну силу чи погрожував це зробити або ж скористався безпорадним становищем жертви. Віднині зґвалтуванням є будь-який секс без добровільної згоди. Добровільність правоохоронці оцінюватимуть, враховуючи супутні обставини. Приміром, мати хоче вивезти за кордон свою дитину й для цього має отримати згоду батька, з яким розлучилася. І той готовий надати таку згоду в обмін на секс.

Ось саме це вважатиметься супутніми обставинами. Вони вказуватимуть на недобровільність, а отже, і насильницький характер цих дій. У 2019-му в

Україні запрацював загальнодержавний центр з проблем домашнього насильства, протидії торгівлі людьми та насильству стосовно дітей. Більш точних дат його запуску нині немає, але в Мінсоцполітики запевняють, що це неодмінно станеться. Фахівці, що там працюватимуть, мають інформувати, скеровувати до поліції, соціальних служб, притулків, інших установ на місцевому рівні та надавати психологічні консультації.

«Людина може звертатися в кризовому стані, вона може бути готова вчинити суїцид. Ми маємо передбачити психологічне консультування. У Києві ця лінія працювати 7/24, у всіх областях, де до 2 млн населення, буде 4 працівники, де більше (це шість областей) – буде п'ять осіб. Вони працюватимуть ранішню-денну та денну-вечірню зміни», − розповідає заступниця міністра соціальної політики Наталя Федорович.

Підводячи підсумок ми можемо сказати, що насильство, згідно з новим законодавством, є злочином, і це нажаль багато хто не розуміє. Тому ми пропонуємо в таких випадках звертатися на Національну «гарячу лінію», де можна отримати юридичні та психологічні консультації.

Іщенко Т.В. (Київ, Україна)

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Криміналізація домашнього насильства шляхом внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України, які набули чинності 11 січня 2019 року може розглядатися як визнання актуальності зазначеної проблеми. Попри те, що з дня набуття ними чинності пройшов нетривалий час, в регіонах України з’явилися перші кримінальні провадження за новою статтею 126-1 «Домашнє насильство», якою доповнився Кримінальний кодекс України. Водночас 06.03.2019 р. в Єдиному реєстрі судових рішень оприлюднено перший судовий вирок Буського районного суду Львівської області від 01.03.2019 р., відповідно до якого особу визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України та призначено покарання у виді одного року обмеження волі з іспитовим строком тривалістю один рік [1].

Зважаючи на появу нового злочину в кримінальному законодавстві України потребує криміналістичного дослідження такий важливий елемент криміналістичної характеристики цього злочину, як особа злочинця.

Особа злочинця вивчається різними науками, насамперед, кримінологією, кримінальним правом, психологією тощо.

Найчастіше особу злочинця характеризують в кримінологічному аспекті. Так, в кримінологічній науці особа злочинця розглядається як сукупність істотних і стійких соціальних властивостей і ознак, соціально значущих біопсихологічних особливостей індивіда, які, об’єктивно реалізуючись у конкретному вчиненому злочині, надають вчиненому діянню характеру суспільної небезпечності, а винній у ньому особі – властивості суспільної небезпечності, у зв’язку з чим вона і притягається до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [2, с. 37].

На думку І. М. Даньшина, особа злочинця включає низку елементів, тобто певну кількість різних ознак, властивостей, рис, особливостей:

– соціально-демографічні ознаки (містять відомості про стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання, інші дані про соціальний статус особи);

– особистісно-рольові властивості (соціальні позиції, рольові обов'язки і функції);

– соціально-психологічні якості (особливості особи, які сформувалися на базі її психічних станів і процесів у ході власного соціального досвіду; від спрямованості її особистості, мотиваційної сфери, від потреб, установок та інтересів);

– риси правової й моральної свідомості;

– кримінально-правові ознаки (спрямованість злочинної поведінки суб'єкта на конкретні суспільні відносини, взяті під охорону законом; ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, обрані для досягнення злочинної мети; мотив, яким керувався суб'єкт злочину; ставлення винного до вчиненого) [2, с. 37–40].

П .С. Матишевський зазначає, що поняття «особа злочинця» охоплює ширше коло соціально значимих властивостей (ознак) особи (соціально-демографічні, морально-психологічні, психофізичні) [3, с. 152].

Особі злочинця приділяється суттєва увага і в криміналістичній літературі. Питаннями вивчення особи злочинця займалися такі науковці В. П. Бахін, Р. С. Бєлкін, П. Д. Біленчук, М. В. Салтевський, В. Ю. Шепітько та ін. Зокрема, М. В. Салтевський вважає, що криміналістична характеристика особи злочинця повинна представляти людину як соціально-біологічну систему, властивості і ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі і використовуються при розслідуванні злочинів. До таких властивостей людини належать: фізичні, біологічні і соціальні [4, с. 271]. В. Ю. Шепітько зазначає, що система ознак особи злочинця включає дані демографічного характеру, деякі моральні властивості і психологічні особливості [5, с. 278].

У криміналістиці питання щодо особи злочинця, який скоює домашнє насильство, належить до категорії недостатньо вивчених. Така особа здебільшого досліджувалася в кримінології через призму насильницької злочинності відносно членів сім'ї. О. М. Гумін, зокрема, вважає, що під особистістю сімейного насильницького злочинця необхідно розуміти сукупність специфічних соціально-демографічних, моральних та соціально значущих біопсихологічних характеристик і станів, що проявилися у вчиненні насильницького злочину проти життя й здоров'я особи у сімейній сфері [6, с. 174].

Особливої уваги заслуговує позиція А. Б. Благи, яка в якості основних елементів структури особи злочинця зазначеної категорії обрала наступні: соціально-демографічні, кримінально-правові, соціально-рольові та морально-психологічні характеристики [7, с. 92].

Аналіз наявної літератури дає підстави віднести до соціально-демографічних ознак: відомості про стать, вік, сімейний стан, освіту, рід занять, соціальне становище, місце народження та проживання.

За результатами проведених досліджень згаданої вище авторки за статевим розподілом серед злочинців домінують дорослі особи чоловічої статі [7, с. 94]; пік кримінальної активності осіб, які вчинили злочини, пов'язані з насильством в сім'ї, припадає на дві вікові категорії – 21-29 роки, що становить 29% від загальної маси, та 30-39 років, що складає 26,9% [7, с. 96]. Щодо рівня освіти, переважна більшість осіб (40,8%) мала повну загальну середню освіту, 25,5% – середню спеціальну, 7% – вищу та неповну вищу [7, с. 97].

Кримінально-правові ознаки дозволяють встановити одноособовий чи груповий характер злочинної діяльності, наявність судимості тощо. Так, основна маса протиправних діянь цієї категорії (92%) були скоєні злочинцем одноосібно, і лише 7,4% – вчинено в групі [7, с. 97]. Попередню судимість мали 58% осіб, дві судимості – 26%, три судимості – 6%, чотири та більше судимостей – 10%. Серед видів злочинів, за які сімейні кривдники були раніше засуджені, домінують злочини корисливої спрямованості: крадіжки (36%), грабежі (9%), розбої (4%), умисне знищення або пошкодження чужого майна (2%), шахрайство та вимагання (по 1%) та інші (6%). Другими за поширеністю є судимості за злочини насильницької спрямованості (24%), у тому числі 6% – за статеві злочини [7, с. 99].

Суттєве значення для з'ясування механізму злочинної поведінки мають соціально-рольові ознаки. Вони характеризують соціальні позиції особи в різних сферах громадського життя. Зокрема, за сімейними ролями злочинці розподілились наступним чином: чоловік – 20,9%; дружина – 15%; батько – 12,1%; мати – 15,9%; син – 13,3%; дочка – 2,4; брат – 4%; сестра – 1,8%; дядько / тітка – 1,3%, племінник / племінниця – 0,7%; дід – 1%; баба – 2,5%; онук – 3,1%; онука – 0,5%; зять – 3,9%; невістка – 0,7%; тесть – 0,5%; свекор та свекруха – по 0,3% [7, с. 101].

Не менш важливими ознаками особи злочинця є морально-психологічні, які дозволяють з'ясувати її внутрішнє ставлення до вчинення злочину. На думку дослідників можна виокремити наступні чинники протиправної поведінки осіб, які здійснюють насильство в сім'ї (домашнє насильство): 1) особливості особистості (ригідність, домінування, тривожність, швидке роздратування, низька самооцінка, депресивність, імпульсивність, залежність, низький рівень емпатії та відкритості, низька стресостійкість, емоційна лабільність, агресивність, замкнутість, підозрілість і проблеми самоідентифікації); 2) негативне ставлення до сім'ї та неадекватні очікування від її представників; 3) низький рівень соціальних навичок; 4) підвищена нервозність або депресивність, схильність до суїциду; 5) алкоголізм та/або наркоманія кривдників як психофармакологічна проблема, що породжує афективні порушення психіки, наслідком яких є втрата контролю над власною поведінкою та незворотний процес деградації особистості; 6) проблеми з фізичним здоров'ям кривдників; 7) нерозвиненість батьківських навичок та почуттів найчастіше спостерігається в молодих батьків, у яких труднощі виховання дітей викликають нервозність, репресивність, тривожність, страх, що знижують самооцінку та здатність справлятися з обов'язками батьківства, призводять до нервово-психічних розладів [8, с. 30–31].

Враховуючи те, що криміналістика здобуває відомості про структуру особи злочинця саме з кримінології, вважаємо, що криміналістична характеристика особи злочинця, яка скоює домашнє насильство, має включати такі групи ознак: соціально-демографічні, кримінально-правові, соціально-рольові та морально-психологічні характеристики.

Дослідження особи злочинця має важливе значення для успішного розкриття та розслідування злочину. Відомості про особу злочинця можуть бути використані при обранні відповідних тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій, побудові та перевірці слідчих версій.

Бібліографічні посилання

1. Вирок Буського районного суду Львівської області від 01.03.2019 р. URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80203000.

2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підручник / Даньшин І.М. та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Х. : Право, 2009. 288 с.

3. Кримінальне право України. Загал. Частина : підруч. для студентів юрид. вузів і фак. / Андрусів Г.В. та ін.; За ред. П. С. Матишевського. К. : Юрінком Інтер, 1997. 512 с.

4. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник / У 2 ч. Ч. 2. Харків: Консум, 2001. 528 с.

5. Криміналістика : підручник / Шепітько В.Ю. та ін. 4-е вид., перероб. і доп. Х. : Право, 2008. 464 с.

6. Гумін О.М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2014. № 810. С. 172–177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_30

7. Блага А.Б. Насильство в сім'ї (кримінологічний аналіз і запобігання): монографія. Х. : ФО-П Макаренко, 2014. 360 с.

8. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / Запорожцев А.В. та ін. Київ, 2012. 246 с.

Марисюк К.Б., д.ю.н., доц. (Львів, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ АБО ІНША НЕЗАКОННА УГОДА ЩОДО ЛЮДИНИ»

Теорія кримінального права вказує, що об'єкт злочину являє собою охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини [1, с. 69–74].

Ч. 1 ст. 149 КК України відносить до числа злочинів торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини,

вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи. Отже, враховуючи розміщення статті 149. У розділ ІІІ Особливої частини Кримінального кодексу України об'єктом торгівлі людьми законодавець вважає свободу, честь або гідність особи [2, с. 150]. А також, крім випадків, коли угода, об’єктом якої є людина, укладається за згодою цієї ж людини – й воля особи.

Воля особи являє собою:

– право людини ніким не бути примушеною робити те, що не передбачено законодавством (положення ч. 1 ст. 19 Конституції України);

– право людини на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей (положення ст. 23 Конституції України);

– гарантовану можливість реалізації людиною таких конституційних прав і свобод, як свобода та особиста недоторканність, право на невтручання в особисте життя, свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання тощо (положення ч. 1 ст. 29, ч. 1 ст. 32 та ч. 1 ст. 33 Конституції України).

Честь особи являє собою оцінку цієї цінності з боку суспільства, якими особа керується у своїй поведінці [3, с. 5]. В свою чергу, гідність особи передбачає усвідомлення людиною як носієм сукупності певних моральних, світоглядних, професійних тощо якостей своєї суспільної цінності, що створює в неї підстави для самоповаги. У відповідності зі ст. 28 Конституції України, кожен має право на повагу до його гідності.

Факультативним додатковим об’єктом торгівлі людьми можуть виступати життя та здоров’я особи (при вчиненні даного злочину у поєднанні з насильством, яке є небезпечним для життя чи здоров’я потерпілого чи його близьких або з погрозою застосування такого насильства), а також встановлений порядок здійснення службовими особами своїх повноважень (при вчиненні цього злочину службовою особою з використанням службового становища).

Слід зауважити, що низка науковців має іншу точку зору щодо об’єкту торгівлі людьми. Так, К. М. Іскров пропонує його наступну «п’ятиступінчасту» класифікацію:

– міжродовим об’єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини є відносини у сфері природного існування людини (у зв’язку з цим він вважає, що злочини, передбачені розділами ІІ, ІІІ, ІV та V Особливої частини КК України, необхідно об’єднати в одну главу «Злочини проти природних прав людини»);

– родовим об’єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини є свобода, воля, честь та гідність людини;

– видовим об’єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини є свобода та воля людини;

– основним безпосереднім об’єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини є суспільні відносини, що забезпечують свободу, особисту недоторканність та волю людини;

– додатковим безпосереднім об’єктом торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини може бути здоров’я, життя, моральність особи тощо [4, с. 7-14].

В свою чергу, А. М. Орлеан вважає, що було б доцільним визнати основним безпосереднім об'єктом торгівлі людьми громадську моральність, а факультативним додатковим об’єктом торгівлі людьми – волю, честь та гідність людини. Для легітимізації цього підходу автором пропонується розмістити статтю «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» у розділі XII «Злочини проти громадського порядку та моральності» Особливої частини Кримінального кодексу України [2, .с. 86].

Бібліографічні посилання:

1. Александров Ю. Кримінальне право України. Київ : МАУП, 2004. 128 с.
2. Орлеан А. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми. Харків : СІМ, 2005. 180 с.
3. Блюмкин В. Честь, достоинство, гордость. Москва : Знание, 1963. 356 с.
4. Іскров К. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини: міжнародні та національні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2012. 20 с.

Муравський О.С., студент (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Леоненко Т.Є., д.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ЕЛЕКТРИЧНА АБО ТЕПЛОВА ЕНЕРГІЯ ЯК ПРЕДМЕТ КРАДІЖКИ

Предмет злочину є факультативною ознакою будь-якого кримінально протиправного і суспільно небезпечного діяння. Ця категорія кримінального права є детально та глибоко розробленою в юридичній науці, проте, незважаючи на це, той чи інший предмет злочину викликає багато дискусійних питань. Зокрема, питання, пов’язані з його визначенням, з обміркуванням, що саме є предметом злочину – суспільні відносини чи інші складові, є одними з найбільш проблемних у науці кримінального права. У цьому контексті актуалізується дослідження питань, пов’язаних з визначенням предмета злочину. Вищенаведене актуалізує дослідження особливостей електричної або тепловлї енергії як предмет крадіжки.

Проблема предмета злочину, зокрема його місце у складі злочину та значення для кваліфікації злочинного посягання, має свою давню історію, вона дотепер викликає наукові дискусії. Правильне визначення предмета крадіжки сприяє не тільки кваліфікації злочинів проти власності, а також і протидії цьому злочинному явищу.

Етимологічно слово «предмет» означає передусім будь-яке конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття. Предмет – це категорія, що визначає певну цілісність, виділену зі світу об'єктів у процесі людської діяльності і пізнання.

Предметом суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, справедливо називають те, з приводу чого існують відносини між учасниками (суб'єктами) суспільних відносин. До предметів суспільних відносин належать різноманітні матеріальні і нематеріальні блага, зокрема результати дій, продукти духовної творчості, особисті немайнові блага (ім'я, честь, гідність, авторитет тощо), недоторканність особи, здоров'я, свобода слова, тобто такі предмети матеріального і духовного світу, які здатні задовольнити інтереси суб'єктів цих відносин.

Предмет посягання відіграє важливу роль у з'ясуванні характеру вчиненого злочину. Його властивості нерідко дозволяють відмежувати злочин від адміністративного чи іншого правопорушення, оскільки оцінка багатьох дій значною мірою залежить від характеристики саме предмета злочину (зокрема, встановлення ознак предмета посягання є необхідною передумовою для з'ясування поняття продовжуваного злочину). Ця ознака складу злочину слугує розмежуванню окремих посягань, характеризуючи їх індивідуальні особливості, а також значною мірою здатна визначати характер і ступінь суспільної небезпеки злочинних діянь.

Предметом злочину слід вважати те, що зазнає безпосереднього впливу з боку злочинця при посяганні останнього на певні суспільні відносини. На думку автора, предметом злочину (в широкому розумінні цього поняття) є фізичні особи і їх дії, що виражають певні суспільні відносини, юридичні особи (підприємства, установи, організації), а також речі чи процеси, які слугують умовою існування або формою вираження чи закріплення конкретних суспільних відносин.

Слід зауважити, що предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що співвідноситься з ним (об'єктом) як частина і ціле. Однак повторимо застереження: поряд із суспільними відносинами до складу об'єкта злочину ми відносимо предмет злочину і потерпілого від злочину. Характер цього зв'язку полягає в тому, що предмет злочину не входить до структури суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, однак предмет злочину знаходиться поряд з ними, переважно як зовнішній (фізичний) вираз таких відносин. Отже, предмет злочину є факультативною ознакою об'єкта злочину, відносити його до структури суспільних відносин чи об'єктивної сторони складу злочину видається некоректним.

Визначившись з правовою природою та місцем предмета злочину в цілому, передемо до розгляду особливостей електричної або тепловлї енергії як предмета крадіжки.

Дослідження проблеми предмета злочинів проти власності пов'язане з необхідністю вирішення низки питань щодо родового об'єкта цих злочинів. У науці кримінального права серед елементів складу злочину об'єкт розглядають як елемент, що має визначальне значення. Його зміст суттєво впливає як на

конструювання складів злочинів, визначення їх об'єктивних і суб'єктивних ознак, так і на з'ясування суспільної небезпечності діянь, що визнаються злочинними.

Відповідно до ст. 27 Закону України "Про електроенергетику" правопорушення в електроенергетиці тягне за собою встановлену законодавством України цивільну, адміністративну і кримінальну відповідальність. Правопорушенням в електроенергетиці є крадіжка електричної і теплової енергії, самовільне підключення до об'єктів електроенергетики, споживання енергії без приладів обліку, пошкодження приладів обліку, порушення правил користування енергією та інші протиправні дії, пов'язані з використанням об'єктів електроенергетики.

Викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного вико-ристання характеризується наявністю особливих ознак.

Перш за все, викрадення енергії є небезпечним посяганням на власність, оскільки електрична та теплова енергія, об'єкти електроенергетики відповідно до законодавства можуть перебувати у різних формах власності. Однак, на відміну від інших злочинів проти власності, в даному випадку відсутнє протиправне безоплатне вилучення чужого майна і обернення його на користь винної особи, що зумовлено особливим предметом посягання.

Протиправність діяння при викраденні енергії полягає в тому, що посягання здійснюється у спосіб, який заборонено законом.

В диспозиції статті 188-1 Кримінального кодексу України вказується спосіб вчинення викрадення електричної або теплової енергії. Викрадення здійснюється шляхом самовільного використання енергії без приладів обліку (якщо використання приладів обліку обов'язкове) або внаслідок умисного пошкодження приладів обліку чи у будь-який інший спосіб.

Як показує практика, характерною рисою самовільного використання енергії є те, що воно завжди спрямовано і безпосередньо пов'язане з порушенням прав, належних енергопостачальній організації як власнику електричної або теплової енергії.

Крім того, особа, винна у самовільному використанні енергії, порушує права не тільки власника, а й споживачів енергії, які використовують її на законних підставах. Адже під час самовільного використання енергії порушником потужність в електромережі та пропускна спроможність тепломережі може знижуватися, внаслідок чого споживачі не отримують належну кількість енергії, передбачену договором про енергопостачання, або ж отримують енергію неналежної якості.

Відповідальність за ст. 188-1 Кримінального кодексу України настає за фактичне використання порушником електричної або теплової енергії. Закон не виключає будь-яких дій особи, що свідчать про фактичне використання енергії.

Отже, самовільним використанням енергії можна назвати будь-які дії особи, які свідчать про фактичне використання електричної або теплової енергії без договору про постачання електричної або теплової енергії, без приладів обліку (якщо використання приладів обліку обов'язкове), з порушенням правил користування електричною або тепловою енергією, чим завдано шкоди законному власникові.

Особливістю суспільно небезпечних наслідків викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання є те, що майнову шкоду становлять не лише прямі збитки (витрати) власника майна, а й не одержані власником кошти. За вказаною ознакою цей злочин відрізняється від інших корисливих злочинів проти власності, при вчиненні яких завжди має місце пряма дійсна матеріальна шкода, пов'язана із фактичним зменшенням майнового фонду власника в результаті вилучення з нього майна.

Кваліфікуючими цей злочин ознаками є вчинення його повторно або за попередньою змовою групою осіб, а також заподіяння майнової шкоди у великих розмірах. Шкода, передбачена цією статтею, визнається значною, якщо вона в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а у великих розмірах − якщо вона в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Викрадення електричної або теплової енергії в Україні є діянням, яке має достатній для його криміналізації ступінь суспільної небезпечності. Це визначається насамперед розміром заподіяної шкоди, демонстративним ігноруванням суб'єктом загальнозрозумілих правил використання цих видів енергії, чітким усвідомленням факту відвертого порушення цих норм та бажанням задовольнити корисливі потреби за рахунок власника чи постачальника енергії.

Таким чином, викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання має особливі ознаки, що вирізняють його від інших злочинів проти власності. Особливий предмет, спосіб вчинення злочину, неоднозначність підходів науковців та судової практики при кваліфікації діяння як самовільного використання енергії дозволяють зробити висновок що відповідне питання щодо механізму реалізації та здійснення боротьби з даним видом злочинності в Україні є ще недостатньо дослідженим, що, в свою чергу, потребує подальшої аналітичної розробки з метою підвищення ефективності протистояння цьому виду злочинності.

Мурейко Я.В., студентка (Київ, Україна)
Наук. кер.: Ситніченко О.М., к.ю.н., доц. (Київ, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У сучасному світі злочини проти довкілля є надзвичайно поширеним. Тому ця проблема завжди була і є актуальна.

Дослідженнню злочини проти довкілля приділяли увагу такі видатні науковці: В. І. Андрейцева, О. М. Бандурка, В. Д. Курченко, Т. Л. Сергєєв, О. О. Дудоров, В. К. Грищук, Е. Н. Жевлаков та ін.

Можна погодитися з думкою О. О. Дудорова, що об'єкт злочину проти довкілля виступає екологічна безпека в частині забезпечення дотримання екологічних норм і стандартів у сфері навколишнього природного середовища, а також екологічна безпека на окремих територіях і по відношенню до окремих

видів природних об'єктів: землі, водних об'єктів, рослинного та тваринного світу. Додатковими безпосередніми об'єктами можуть виступати життя та здоров'я особи, право власності, громадська безпека в цілому [1, с. 83].

Можна підтримати думку О. В. Одерія, проте що склади злочини проти довкілля слід відносити до альтернативно-службових, тобто злочинів, що можуть бути вчинені як службовими особами з використанням службового становища, так і неслужбовими особами. Інші склади екологічного злочину науковець пов’язує з наявністю спеціального суб’єкта. Такий підхід викликає певні зауваження, оскільки, наприклад, у ст. 238 КК України законодавець прямо вказує на спеціального суб’єкта – службову особу чи спеціально уповноважену особу, що належним чином не відображається у розглянутій постанові. Тому аналіз норм розділу VIII Особливої частини КК України, що встановлюють покарання за злочини проти довкілля, свідчить проте, що більшість із них пов’язують настання кримінальної відповідальності [2, с. 118−122]

Таким чином, злочини проти довкілля стосуються тих випадків, коли і за зовнішніми проявами діяння, і за характером наслідків, і за мотивами вчинення деякі кримінальні посягання на довкілля є схожими з аналогічними адміністративними правопорушеннями. В діючому ККУ об’єднані діяння, що являють собою екологічну небезпеку для суспільства. Це всі види забруднення навколишнього середовища, проведення робіт, що руйнують природні системи, порушення правил охорони земель, надр, лісів, тваринного світу,які вчинені після застосування адміністративного стягнення або заподіяння шкоди навколишньому середовищу і здоров’ю людей [3, с. 368].

Всі елементи довкілля поставлені під кримінально-правову охорону від різноманітних дій, що завдали їм великої шкоди. Водночас з розширенням кола природних об’єктів, що охороняються кримінальним законом, було б доцільно значно звузити сферу кримінальної відповідальності додаткових критерії криміналізації. Насамперед маються на увазі критерії, що стосуються наслідків екологічних посягань. Більшість складів цих злочинів є матеріальними, тобто передбачають заподіяння реальної шкоди тим чи іншим природним об’єктам, здоров’ю і життя людей тощо. У випадках, коли таку шкоду важко визначити кількісно, треба використовувати оцінюючі ознаки: значну шкоду та інші тяжкі наслідки. Іноді характер шкоди можна визначити, виходячи з особливих властивостей предмета посягання, скажімо, рідкісні тварини, занесені до Червоної книги. При деяких посяганнях на природу встановити, а тим більше довести розмір заподіяної шкоди дуже важко або навіть неможливо [4, с. 19]

Таким чином, родовим злочином проти довкілля є екологічна безпека людини, а додатковим обов’язковим об’єктом може бути життя людини або інші благ. Негативний вплив переважно має місце через забруднення або псування певних екологічних об’єктів.

Бібліографічні посилання:

1. Дудоров О.О. Відповідальність за злочини проти довкілля: Науково-практичний коментар розділу VIII Особливої частини нового КК України. - Бердянськ: АРІУ при ЗДУ, 2002. 83 с.

2. Одерій О.В. Розслідування злочинів проти довкілля: способи негативного впливу на природне середовище. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці:Чернів. нац. ун-т. 2013. Вип. 660: Правознавство. – С. 118–122.

3.Стеблинська О. С. Кримінальне право. Особлива частина. К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. С. 368

4. Мельник О.В. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08. Нац. акад внутр. справ. Київ., 2012. 19 с

Назаренко П.Г., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ КЛОПОТАННЯ ПРО ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

В сучасній Україні продовжується складний процес побудови правової держави, який орієнтовано на міжнародні стандарти в галузі прав людини та конституційні засади, відповідно до яких людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини виступає головним її обов’язком.

Для більшості людей, котрі живуть у відповідності з законом та його не порушують, зазначене вище конституційне право не обмежується на протязі всього їх життя, проте у разі підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, тобто підозри вчинення нею суспільно небезпечного діяння чи бездіяльності, котре завдало або могло завдати шкоди інтересам інших суб’єктів, вона може підпасти під дію обмеження свого права на свободу та особисту недоторканність в рамках галузі кримінального процесу через застосування до неї якогось запобіжного заходу.

Обмеження в праві на свободу та особисту недоторканість проявляється загалом через заходи забезпечення кримінального провадження, складовою яких є інститут запобіжних заходів, котрий в свою чергу включає запобіжні заходи, які різняться за рівнем суворості від найменш до найбільш тяжких, відповідне застосування того чи іншого з яких пропорційно позначається на рівні обмеження права на свободу та особисту недоторканність людини, до якої застосовано певний запобіжний захід та якій інкримінується пов’язане у зв’язком з його застосуванням кримінальне правопорушення.

Вирішуючи питання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя зобов’язаний здійснювати повноваження із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового

розслідування і судового розгляду, діяти відповідно до вимог кримінального процесуального закону.

З огляду на позицію законодавця та судову практику, завдання слідчого судді під час розгляду клопотання слідчого про застосування до особи того чи іншого запобіжного заходу полягає у недопущенні: обмеження конституційних прав та свобод особи за відсутності підстав, передбачених КПК України; необґрунтованого застосування до особи певного виду запобіжного заходу за умови, що належна процесуальна поведінка підозрюваного може бути забезпечена шляхом обрання менш сурового виду запобіжного заходу.

З метою забезпечення можливості виконання слідчим суддею вищевказаних вимог положеннями КПК України на слідчого (прокурора), який звертається із відповідним клопотанням, покладено обов'язок довести: обґрунтованість підозри особі у вчиненні кримінального правопорушення; наявність реальних ризиків для кримінального провадження, існування яких підтверджується належними, достатніми та допустимими доказами; неможливість досягнення мети у разі застосування більш м'якого виду запобіжною заходу, ніж того, про застосування якого ставиться питання у клопотанні.

На слідчого суддю, відповідно, покладено обов'язок відмовити у задоволенні клопотання про застосування запобіжною заходу у разі недотримання стороною обвинувачення всіх вищевказаних вимог.

При розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою обов'язково має бути розглянута можливість застосування інших (альтернативних) запобіжних заходів (правова позиція, викладена у п. 80 рішення Європейського суду з прав людини (надалі ЄСПЛ) від 10 лютого 2011 року у справі «Харченко проти України»).

Відповідно до пункту 1 статті 183 КПК України тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим статтею 177 КПК України, а саме: переховування від органів досудового розслідування; знищення приховування чи спотворення речей або документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконного впливу на інших учасників кримінального провадження; перешкоджання кримінального провадження іншим чином; вчинення іншого кримінального правопорушення або продовження того, в якому особа підозрюється, обвинувачується.

Слідчий суддя повинен провести аналіз всіх ризиків, визначених частиною 1 статті 177 КПК України з урахуванням особливостей кримінального провадження та особи підозрюваного, як того вимагають норми чинного законодавства України та міжнародного законодавства, зокрема практика ЄСПЛ, яка відповідно до частиною 5 статті 9 КПК України застосовується у кримінальному процесуальному законодавстві України (Рішення у справі «Смирнова проти Росії», скарги № 46133/99 та 48183/99, від 08.06.1995 у справі «Ягчі і Саргін проти Туреччини», від 23.09.2008 у справі «Вренчев проти Сербії» тощо).

При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у статті 177 КПК України, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, вказані в статті 178 КПК України.

Відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ, національні суди повинні з'ясувати, чи є тримання особи під вартою до судового розгляду справи єдиним запобіжним заходом, який забезпечив би належну процесуальну поведінку особи та виконання нею процесуальних обов'язків, а також чи є можливість обмежитися в даному випадку застосуванням менш суворого (альтернативного) запобіжного заходу.

За визначенням ЄСПЛ, обґрунтованість підозри є необхідною умовою законності тримання під вартою (справа Нечипорук і Йонкало проти України, no. 42310/04, § 219, 21 квітня 2011 року).

Відповідно до практики ЄСПЛ обґрунтованість підозри, на якій має ґрунтуватися арешт, складає суттєву частину гарантії від безпідставного арешту і затримання, закріпленої у статті 5 § 1(c) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, ратифіковану Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» від 17.07.1997 № 475/97-ВР, надалі «Конвенція». За визначенням ЄСПЛ обґрунтована підозра у вчиненні кримінального злочину, про яку йдеться у статті 5 § 1(c) Конвенції, передбачає наявність обставин або відомостей, які переконали б неупередженого спостерігача, що ця особа, можливо, вчинила певний злочин (справа K.-F. проти Німеччини, 27 листопада 1997, § 57).

При обранні виду запобіжного заходу суди враховують вимоги пунктів 3 і 4 статті 5 Конвенції про захист прав людини основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини, згідно з якими обмеження права особи на свободу і особисту недоторканість можливо лише в передбачених законом випадків за встановленою процедурою. При цьому, ризик переховування обвинуваченого від правосуддя не може оцінюватись виключно на підставі суворості можливого судового рішення, а це слід робити з урахуванням низки відповідних фактів, які можуть підтверджувати існування такого ризику, або свідчити про такий його незначний ступінь, який не може служити підставою для запобіжного ув'язнення.

Згідно з частиною 3 статті 176 КПК України слідчий суддя відмовляє у застосуванні запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання запобіжних заходів обставини, є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених частиною першою цієї статті, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику чи ризикам передбаченим ст. 177 КПК України.

Відповідно до вимог ч. 4 ст. 194 КПК України якщо при розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу прокурор доведе наявність обґрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу, і на які вказує слідчий,

прокурор, але не доведе недостатність застосування більш м’яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, слідчий суддя, суд має право застосувати більш м’який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні, а також покласти на підозрюваного, обвинуваченого обов’язки, передбачені частинами п’ятою та шостою цієї статті, необхідність покладення яких встановлена з наведеного прокурором обґрунтування клопотання.

Згідно практики Європейського суду з прав людини, суд своїм рішенням повинен забезпечити не тільки права підозрюваного, а й високі стандарти охорони загальносуспільних прав та інтересів. Забезпечення таких стандартів, як підкреслює Європейський суд з прав людини, вимагає від суду більшої суворості в оцінці порушень цінностей суспільства.

Носач Є.Д., студент (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Леоненко Т.Є., д.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ «ДИВЕРСІЯ»

Злочини проти основ національної безпеки – найбільш тяжкі злочини, відомі кримінальному законодавству України. Шкоду, яку вони можуть заподіяти, не можна недооцінювати. Державна зрада, шпигунство, диверсія, можуть спричинити знищення об’єктів, що мають важливе економічне і військове значення, дезорганізацію роботи державних або громадських організацій, і що найголовніше – до загибелі великої кількості людей. Безпосередньо диверсійні акти заподіюють державі не тільки серйозний матеріальний збиток але і негативно впливають на психологічний стан населення, можуть викликати паніку та інші негативні явища. У сучасних умовах, з урахуванням створення нових засобів масового ураження величезної руйнівної сили, хімічної і бактеріологічної зброї великої потужності, небезпека диверсії ще більше зростає. Тому відповідні органи держави спрямовують свої зусилля на попередження диверсії ще на ранніх стадіях вчинення цього злочину.

Безпосереднім об'єктом диверсії є економічна основа, внутрішня безпека України. Додатковими об'єктами можуть бути: життя, здоров'я людей, екологічна безпека та ін.

Предметом диверсії можуть бути: підприємства, установи, шляхи та засоби сполучення, нафто-, газопроводи та ін.

Об'єктивна сторона злочину виявляється: 1) у вчиненні з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення; 2) у вчиненні з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоо-тій чи епіфітотій.

Масове знищення людей або заподіяння шкоди їх здоров'ю при вчиненні диверсії в своїй основі спрямовано на заподіяння смерті або шкоди здоров'ю значної кількості громадян і винний вдається до загальнонебезпечних способів (вибухів, підпалів, затоплення, організації завалів, аварій транспортних засобів та ін.).

Зруйнування або пошкодження підприємств, споруд, шляхів і засобів сполучення, засобів зв'язку або іншого державного або суспільного майна полягає як у повному їх знищенні, так і частковому пошкодженні такого майна будь-яким способом.

Масове отруєння людей, як і поширення епідемій, являє собою злочинну діяльність, спрямовану на спричинення смерті чи шкоди здоров'ю значної, частіше невизначеної, кількості осіб. Способи здійснення можуть бути різними (отруєння продуктів харчування, джерел води, зараження хвороботворними мікроорганізмами їжі, води тощо).

Суб'єктивна сторона диверсії характеризується виною у формі прямого умислу, що поєднаний з метою ослаблення держави, тобто заподіяння шкоди її економічній системі, обороноздатності, внутрішній безпеці та ін. Саме ця мета відрізняє диверсію від інших злочинів, пов'язаних із знищенням чи пошкодженням майна, заподіянням шкоди життю, здоров'ю, екологічних та інших злочинів.

Суб'єкт цього злочину – будь-яка особа: громадянин України, іноземний громадянин, особа без громадянства, якій виповнилося 14 років (ч. 2 ст. 22).

Покарання за злочин: за ст. 113 – позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років.

На нашу думку, в Україні існує проблема караності диверсії, що спричинила масове знищення людей або заподіяння шкоди їх здоров’ю, масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери, водних ресурсів, значні матеріальні втрати тощо. Тобто, відповідальність за такі дії, які спричинили тяжкі наслідки, передбачені іншими статтями, або частинами статті КК України. Так, на приклад, якщо в результаті диверсії загинуло декілька десятків людей, то таке діяння за наявності інших необхідних ознак також підпадає під ознаки злочину, передбаченого статтею 113 КК України, адже «масове знищення людей», про яке йдеться в ній, – це позбавлення життя багатьох людей. Конкретна кількість людей, знищення яких можна визнати масовим, визначається з урахуванням обставин справи. Це може бути як декілька людей, що знаходяться просто на вулиці, так і декілька десятків людей к певному приміщенні, а так само й декілька тисяч осіб, що скупчені в одному місці (наприклад, під час демонстрації). Саме за ознакою спеціальної мети та суб’єктивної сторони, яка характеризується виною у виді прямого умислу, відмежовується диверсія від інших статей Особливої частини ККУ. Нині диверсія як злочин часто трапляється у судовій практиці. Однак різновиди небезпечність диверсій в умовах сьогодення посідають важливе місце серед небезпечних злочинів проти нашої держави. Отже, запровадження інституту кваліфікованої диверсії, на нашу думку, є доцільним і обґрунтованим, адже дозволить нам «урівноважити» вплив принципів законності та справедливості при застосуванні покарання та забезпечити виконання всіх завдань інституту покарання.

ОхріменкоА.Ч., студентка (Київ ,Україна)
Наук. кер.: Ситніченко О.М., к.ю.н., доц.(Київ, Україна)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИЗ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ

Нелегальний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні набуває все більш значних масштабів, стає досить серйозним соціальним чинником, який негативно впливає на стан здоров'я і благополуччя людей, розвиток суспільства в цілому. Різко збільшується кількість осіб, які незаконно вживають наркотики і психотропні речовини. Швидкими темпами зростає число злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами. Одним з центральних завдань у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів є створення ефективного механізму правового контролю за діяльністю як юридичних осіб, так і громадян, які беруть участь у виробленні, розподілі, обігу, застосуванні та вживанні таких продуктів і торгівлі ними. Конвенція 1988 р., присвячена проблемі боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, містить вичерпний перелік кримінально караних дій на даний період часу. Нині у міжнародному обігу перебувають понад 100 видів наркотиків і така ж кількість психотропних речовин, у тому числі 22 прекурсори. Усі вони класифіковані у відповідних списках або таблицях. Наркотичні засоби та психотропні речовини зосереджені у чотирьох списках, а прекурсори – у двох таблицях (Конвенція 1988 р.) [1]. У Єдиній конвенції 1961 р. наркотичні засоби класифікуються у чотирьох списках. Це пронумеровані переліки таких засобів або препаратів, до яких час від часу на підставі ст. 3 цієї Конвенції можуть вноситися зміни. Вітчизняні реалії протидії злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів свідчать про щорічну реєстрацію та розслідування тисяч таких злочинів. Лідерами цього антирейтингу є діяння не пов’язані зі збутом, або метою збуту. Адаптація системи права України до Європейських стандартів вимагає не тільки приведення чинного законодавства України у сфері протидії незаконному обігу предметів, небезпечних для здоров’я населення, у відповідність до законодавства Європейського Союзу, а й подолання інертності у зміні концептуальних засад роботи органів правопорядку [1]. Національні правозастосовчі традиції протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів спрямовують діяльність правоохоронців на виявлення та присічення, у першу чергу, дій, які не пов’язані з метою збуту перелічених предметів. Це не відповідає міжнародним зобов’язанням, які взяла на себе Україна, суперечить європейським стандартам протидії цьому явищу, законодавству Європейського Союзу, та навіть національній Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України 28 серпня 2013 року. Адже в ній закріплено, що інноваційним вектором Стратегії є

спрямування діяльності всіх суб'єктів наркополітики на зниження незаконного попиту на наркотики, що включає профілактику, подолання стигматизації, лікування та реабілітацію осіб, хворих на наркоманію, що є визначальним чинником переорієнтації наркополітики з кримінальнокарного ухилу на пріоритетність здійснення заходів із зниження незаконного попиту . О. В. Юношев вважає, що під примусовим лікуванням від наркоманії необхідно розуміти систему правових, медичних та організаційних заходів, здійснюваних державними органами та спрямованих на допомогу хворому усвідомити необхідність лікування та вилікування, а також на подальшу ресоціалізацію особи [2, с. 26]. Таким чином нагальною є потреба не тільки в адаптації нормативного регулювання протидії незаконному обігу заборонених предметів до законодавства ЄС, а й в трансформуванні пріоритетів діяльності органів правопорядку у цій сфері. Основним орієнтиром при цьому має бути чіткий поділ на протидію попиту наркотичних засобів, за рахунок некаральних методів, та протидію пропозиції наркотичних засобів, шляхом застосування кримінальної відповідальності. Як зазначає Л. В. Барабанова, а також ґрунтуючись на сучасних наукових даних, комплексна відновна терапія повинна передбачати як заходи, спрямовані на придушення патологічної системи потягу до наркотику (дезінтоксикація , купірування психопатологічних проявів, афективних розладів за допомогою нейролептиків,у тому числі продовженого терміну дії, антидепресантів, вегетокоректорів , ноотропів ін.), так і активізацію захисних систем [3, с. 126–129].

З метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу, наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь в цьому, в кожному окремому випадку за домовленістю з відповідними органами іноземних держав або на підставі міжнародних договорів України може використовуватися метод контрольованої поставки, тобто допуск під контролем і оперативним наглядом відповідних органів ввезення в Україну, вивезення з України чи транзит через її територію наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [4]. Узагальнення практики розгляду кримінальних справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів засвідчило, що необхідно підвищувати рівень якості досудового слідства і судового розгляду справ названої категорії.

Протидія незаконному переміщенню через державний кордон України (ввозу, вивозу) наркотичних засобів, психотропних речовин і 61 прекурсорів є однією із важливих складових загальної державної системи заходів протидії наркобізнесу й визначає місце і роль Державної прикордонної служби у структурі державних органів України – суб'єктів протидії [5]. Дослідивши питання протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, можна зробити такий висновок : для ефективної боротьби з правопорушеннями в даній площині необхідно спрямувати зусилля правоохоронних органів на виявлення та присічення, у першу чергу, дій, які не пов'язані з метою збуту перелічених предметів, а на зниження попиту на наркотичні товари, профілактику, лікування хворих, а головне − виявлення місця вироблення наркотичних речовин. На нашу думку, доцільно буде

погодитись із висловленнями науковця Л. В. Барабанової, так як запропонована комплексна терапія,як ми вважаємо, має досить великий потенціал для подальшого розвитку. Керуючись законами України, судовими практиками, Конвенцією, держава цілком можливо здатна перешкоджати подальшому розвитку незаконного обігу та усунути проблему наркотиків у повному обсязі. Також не менш дієвим методом боротьби з наркотиками та й їх обігом слід кваліфікувати у висловленні науковця О. В. Юношева відносно такого різновиду боротьби з поширенням наркотичних речовин, як примусове лікування.

Бібліографічні посилання:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 27 листопада 1991 р. № 1000-XII : станом на 25.04.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096.
2. Юношев О. В. Примусове лікування від наркоманії: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти. Донецьк, 2006. 248 с.
3. Барабанова Л. В. Ресоціалізація хворих на наркоманію в умовах наркологічного стаціонару Л.В. Барабанова. *Прикладні інформаційні аспекти медицини.* 2007. № 10. С. 126–130.
4. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» від 15 лютого 1995 р. № 62/95-ВР : станом на 4.11.2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80.
5. Половніков В. В. Протидія наркозлочинності: вітчизняний та міжнародний досвід співпраці правоохоронних та судових органів : матеріали українсько-німецької науково-практичної конференції. Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – с. 194.

Посвистак О.М., здобувач (Харків, Україна)

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМ ЧИННОГО КПК УКРАЇНИ, ЯКИМИ ВИЗНАЧЕНИЙ ПОРЯДОК НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ, ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАЄМНИЦІ ДОСУДОВГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Законодавцем у Главі 20 КПК України визначений перелік слідчих (розшукових) дій, до яких, зокрема, належать: допит, пред’явлення особи, речей або трупа для впізнання, обшук, огляд, слідчий експеримент та ін.

Проведення слідчих (розшукових) дій є основою для формування доказової бази кримінального провадження, яка потім буде використана для формулювання обвинувачення [1, с. 663].

Важливе значення у зазначеному переліку займає обшук як один із найдієвіших та найефективніших способів отримання доказів, оскільки його

метою є виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ч. 1 ст. 234 КПК України).

Із урахуванням положень п. 8 ч. 1 ст. 3 та ч. 2 ст. 234 КПК України розгляд клопотань про надання дозволу на проведення обшуку належить до повноважень слідчого судді суду першої інстанції, у межах територіальної юрисдикції якого орган досудового розслідування, що здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні, зареєстрований як юридична особа або у межах якої він фактично розташований.

Територіальну юрисдикцію щодо розгляду зазначених клопотань законодавцем визначено безальтернативно. Порушення порядку розгляду клопотання про надання дозволу на проведення обшуку призводить до визнання недопустими доказів, які отримані за результатами його проведення.

Згідно з вимогами ч. 2 ст. 35 КПК України, на працівників апарату суду покладено обов'язок внесення до автоматизованої системи документообігу суду (далі – АСДС) при подачі клопотань з-поміж інших відомостей про особу, стосовно якої подано документи, та їх суть, тобто фактично даних, передбачених п. п. 5–7 ч. 3 ст. 234 КПК України, зокрема про: житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку; особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться, та ін.

У практичній діяльності трапляються випадки, коли про заплановане проведення обшуку може бути відомо близько семи особам, які є працівниками суду. Так, до вказаних осіб, окрім тих, які мають безпосереднє відношення до розгляду слідчим суддею клопотання про надання дозволу на обшук, окрім самого слідчого судді, його помічника та секретаря, також можуть належати працівники канцелярії (апарату) суду, зокрема працівник загальної канцелярії, який безпосередньо приймає клопотання від слідчого або прокурора, перевіряє його у тому числі зміст та оформлення на додержання вимог інструкції з діловодства в судах, працівник кримінальної канцелярії, що безпосередньо вносить відомості щодо клопотання до АСДС, зокрема і стосовно особи, у якої планується обшук, а також працівник (працівники), який (які) зазначені клопотання передає між вказаними канцеляріями та у подальшому безпосередньо слідчому судді, а також працівник архіву суду, який забезпечує збереження клопотань після розгляду їх слідчим суддею.

Водночас законодавством не передбачено жодних дієвих гарантій та дієвих нормативних механізмів, які б могли запобігти можливим спробам розголошення працівниками суду, зокрема його апарату, зацікавленим особам відомостей про вид слідчих (розшукових) дій та осіб, стосовно яких планується їх проведення.

Закріплення вимоги про те, що розгляд клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється виключно слідчим суддею суду, у межах територіальної юрисдикції якого розташований орган досудового розслідування, слідчим (детективом) якого подане зазначене

клопотання, створює умови для можливого розголошення інформації про заплановані слідчі дії особам, стосовно яких планується їх проведення.

Так, особи стосовно яких проводяться або можуть проводитися слідчі дії, на здійснення яких потрібен дозвіл слідчого судді, достовірно знаючи про неможливість подачі клопотання про їх проведення слідчим (детективом), прокурором до іншого суду, окрім як того, у межах територіальної юрисдикції якого розташований орган досудового розслідування, можуть вживати заходів для налагодження спілкування з керівництвом зазначеного суду, суддею, помічником, секретарем судді або працівниками апарату суду, які мають доступ до матеріалів відповідного клопотання, з метою одержання інформації про слідчі дії, що плануються, а також інших даних задля перешкоджання проведенню органом досудового розслідування повного та неупередженого розслідування, зокрема шляхом приховування, спотворення або знищення доказів тощо. Особливо це притаманно для невеликих міст і селищ.

Також, згадана вимога створює умови для можливого прояву слідчим суддею, яким здійснюється розгляд клопотання про надання дозволу на проведення слідчої дії стосовно певної особи, його помічником, секретарем або працівником апарату суду, якому у зв'язку зі службовою діяльністю стало про неї відомо, власної ініціативи на розголошення відомостей про обставини кримінального провадження з корисливих мотивів – за для можливого отримання особистої вигоди (матеріальної, кар'єрного росту тощо) та ін.

У правозастосовній практиці зазначені випадки мають місце [2].

З метою мінімізації ризиків розголошення даних досудового розслідування та оперативності отримання дозволу слідчого судді на проведення обшуку, на нашу думку, доцільно було б внести зміни до ч. 2 ст. 234 КПК України.

Зокрема, передбачити право слідчого (детектива) органу досудового розслідування подавати клопотання про надання дозволу на проведення слідчих (розшукових) дій у вигляді обшуку не лише до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної підсудності якого здійснюється розгляд клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, а також слідчого судді місцевого суду, який найбільш територіально наближений до місця розташування органу досудового розслідування або місця, де планується проведення обшуку, та наділити слідчих суддів вказаних судів повноваженнями з розгляду клопотань ззгаданого виду.

Закріпленню зазначеного порядку розгляду клопотання про надання дозволу на обшук слугують такі підстави.

Крім того, з метою створення умов для збереження таємниці досудового розслідування доцільно внести зміни до ч. 2 ст. 35 КПК України, у якій виключити вимогу про обов'язкове внесення до АСДС відомостей про особу, стсовно якої подані документи, та їх суть під час реєстрації клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, а серед реквізитів залишити лише дату надходження клопотання, прізвище (найменування) особи (органу), від якої (якого) надійшло клопотання, та прізвище працівника апарату суду, який здійснив реєстрацію.

Також з метою мінімізації кількості осіб – працівників суду, які можуть мати доступ до інформації, що міститься у вказаних клопотаннях, ефективним було б закріплення можливості їх подання ініціатором до суду у запакованому вигляді (пакет або коробка) із зазначенням лише відомостей щодо виду слідчої дії та прізвища (найменування) особи (органу), від якої (якого) надійшло клопотання, для реєстрації їх у АСДС.

При цьому для закріплення гарантій збереження відомостей необхідно покласти на відповідних працівників суду обов'язок забезпечення збереження цілісності пакування матеріалів клопотання від моменту одержання і реєстрації у АСДС до фактичного передання слідчому судді, якому його розподілено для розгляду, та передбачити відповідальність за порушення зазначеного порядку.

У свою чергу з метою забезпечення законності при наданні дозволу на проведення згаданої слідчої (розшукової) дії до положень ч. 3 ст. 234 КПК України, якими передбачені вимоги до клопотання, необхідно включити норму про необхідність обґрунтування слідчим (детективом) або прокурором підстав для зміни територіальної підсудності розгляду слідчим суддею клопотань про надання дозволу на проведення обшуку, із посиланням на обґрунтовані ризики та надання їх документальних підтверджень.

Про необхідність вказаних змін свідчить те, що обшук, хоч і не є негласною слідчою (розшуковою) дією, але має одну із таких основоположних її ознак, передбачених ч. 1 ст. 246 КПК України, як потреба збереження в таємниці та недопустимість розголошення відомостей про факт його проведення.

Так, розголошення інформації про отримання органом досудового розслідування дозволу на проведення обшуку або відомостей щодо планування його проведення, яке може статися в силу різних обставин, зокрема через розголошення особами, яким вказані дані стали відомі у зв'язку зі службовою діяльністю, може призвести до відсутності необхідності, неактуальності проведення інших слідчих (розшукових) дій, у тому числі негласних, які спрямовані на здобуття доказів вчинення злочину.

Внесення змін до КПК України в частині удосконалення порядку подання слідчим (детективом) або прокурором та розподілу судом клопотань про надання слідчим суддею дозволу на проведення обшуку є одним із способів запобігання настанню вищезазначених наслідків.

Бібліографічні посилання:

1. Главюк І.В. Повноваження прокурора та керівника органу досудового розслідування (у контексті законопроектних пропозицій). *Правове життя сучасної України:* матер. Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 т./ відп. Ред. В.М. Дрьомін. Одеса, 2014. Т. 1. С. 661–663.

2. Рішення Шевченківського районного суду у справі № 761/1689/18 (провадження № 1-кп/761/1169/2018). URL: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75969560.

Рябчинська О.П., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ПРИ ПОБУДОВІ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ

Принцип справедливості в питаннях караності злочинів (кримінальних правопорушень) розкривається зокрема і в тому, що покарання та інші кримінально-правові заходи, які застосовуються до особи, яка вчинила діяння передбачене КК, повинні відповідати характеру і ступеню суспільної небезпеки злочину та обставинам його вчинення. Реалізація його відбувається на різних рівнях: 1) справедливість призначення покарання; 2) визначення справедливої санкції за діяння, заборонене кримінальним законом; 3) справедливість при формуванні кола злочинних діянь [1, с. 173]. Отже, справедливість міститься і в основі кримінальної правотворчості, і кримінального правозастосування, а найбільш очевидно, на думку Н.О. Лопашенко, справедливість як принцип кримінального права проявляється в диференціації та індивідуалізації відповідальності [2, с. 236].

Справедливість у кримінальному праві певною мірою ґрунтується і на принципах законності, рівності громадян перед законом та гуманізму. Дійсно, про яку справедливість може йтись, коли при виборі виду та розміру покарання порушується законність або принцип рівності перед законом. Можливо саме тому справедливість визначається як узагальнюючий принцип кримінального права. Водночас і справедливість, будучи категорією морально-етичною та правовою, формує поняття про належне, пов’язане з історично мінливими уявленнями про природні права людини та загальнолюдські цінності.

Побудова системи покарань з позиції принципу справедливості є запорукою побудови адекватних санкцій кримінально-правових норм, а для суду призначення справедливого покарання. Наразі вітчизняний законодавець при визначенні загальних засад призначення покарання оперує не категорією справедливості, а, скоріше, доцільності. Саме з такої позиції тлумачиться законодавчий припис, що «особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання необхідне і достатнє для її виправлення та попередження вчинення нею нових злочинів. Більш суворий вид покарання з числа передбачених за вчинений злочин призначається у тому разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатній для виправлення особи та попередження вчинення нових злочинів» (ч. 2 ст. 65 КК). Водночас враховуючи те, що вибору певного виду та розміру покарання передує обов’язкове з’ясування та врахування судом, крім іншого, і даних, які всебічно характеризують особу винного, а тому є гарантією призначення справедливого покарання й умовою досягнення мети, яка перед ним ставиться, доцільність призначення того чи іншого покарання безпосередньо обумовлена принципом справедливості.

Важливого значення в аспекті належної реалізації принципу справедливості набуває формування варіативної системи покарань через ранжування видів покарань за ступенем суворості. Визначення порівняльної суворості покарань, в першу чергу, має бути науково обґрунтованим. При

структуруванні видів покарань в системі законодавець має дотримуватись вимоги визначення правильного співвідношення основних та додаткових видів покарань, адже в доктрині кримінального права загальновизнано, що додаткове покарання, яке призначається судом, не може бути більш суворим, ніж вид основного покарання. Тим не менш в КК України законодавець, приміром, такий вид додаткового покарання як позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу розміщує після штрафу, яке призначається і як основне покарання; додаткове покарання у виді конфіскації майна розміщує аж після п'яти видів основних покарань (штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт та службового обмеження для військовослужбовців). Тож виникає закономірне питання, чи не зіштовхуються в цьому випадку дві вимоги, які наразі визначають властивості системи покарань, а саме – розміщення покарань у певній ступеневій послідовності від найменш суворого до найбільш суворого та менша суворість додаткового покарання щодо основного його виду?

Така ситуація значною мірою корелюється іншими положеннями кримінального закону. Так, вказані види додаткових покарань (і позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, і конфіскація) можуть бути призначені тільки за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, отже ситуація призначення цих покарань поряд з покараннями, які в переліку покарань визначаються як менш суворі, не допускався. Такий стан ще донедавна забезпечувався положеннями ст. 12 КК, яка визначала, що тяжким та особливо тяжким злочином визнавались злочини, за які передбачалось покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти і до десяти років та на строк понад десять років і довічне позбавлення волі. Наразі ж категорія тяжкості злочину визначається, крім вказаних вище, і за таким критерієм як розмір штрафу. Тож маємо ситуацію, за якої будь-який вид додаткового покарання може бути призначений за вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину поряд із основним покаранням у виді штрафу, який і надалі номінально є найменш суворим покаранням в системі. При цьому слід ураховувати, що відповідно до ст. 54 КК призначення додаткового покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу є правом, а не обов'язком суду, тож такої ділеми можна уникнути. Ще один варіант вирішення цього питання напевне був прорахований самим законодавцем і викладений у ч. 6 ст. 12 КК. Конфіскація ж майна, відповідно зі ст. 59 КК, має бути призначена в силу прямої вказівки на неї в санкції статті Особливої частини КК. У зв'язку з вищезазначеним потребують перегляду підходи законодавця щодо розміщення основних та додаткових покарань в одному переліку.

Порушення принципу справедливості вбачають і в існуванні покарань, які є безстроковими, як от позбавлення спеціального, військового або почесного звання, класу, чину та державних нагород оскільки це прямо протирічіть і загальним принципам кримінального покарання. Отже, в даному разі принцип справедливості розцінюється не з позиції призначення справедливого та

доцільного покарання, а з позиції законодавчого визначення виду покарання, зміст, обсяг правообмежень та порядок призначення якого повинен визначатись на підставі принципу справедливості. Йдеться про порушення принципу справедливості на рівні законотворчості. Це питання має важливе значення, адже закон зобов'язує при призначенні покарання виходити не тільки з тих меж караності діяння, які встановлені у відповідній санкції статті Особливої частини КК, а й враховувати положення тих статей Загальної частини КК, які регламентують цілі, систему покарань, підстави, порядок, межі та особливості застосування окремих його видів покарань.

Виникнення ряду проблем щодо караності тих чи інших кримінальних правопорушень можна очкувати після вступу в дій положень ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [3], яким змінено категорії злочинів, а санкції окремих статей було змінено з тим, щоби певні злочини, не потрапили до категорії кримінального проступку, формальним критерієм якого є санкція у виді штрафу у розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян та інші види покарань, не пов'язані з позбавлення волі.

Бібліографічні посилання:

1. Мальцев В.В. Мальцев В.В. Принципы уголовного права. Волгоград, 2001. 266 с.

2. Лопашенко Н.А. Основы уголовно-правового воздействия: уголовное право, уголовный закон, уголовно-правовая политика. СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. 339 с.

3. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»: Закон України Закон України № 2617-VIII від 22 листопада 2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511 =63928.

Хряпінський П.В., професор (Дніпро, Україна)

ПРАВОМІРНА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОВЕДІНКА В СУЧАСНИХ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Традиційно предметом сучасних кримінологічних досліджень є: 1) злочинність − як історично мінливе соціально-правове явище, яке складається із сукупності усіх скоєних у країні за певний період злочинів; 2) причини та умови злочинності, тобто сукупність тих негативних соціальних явищ, які призводять до порушення кримінального закону, або сприяють цьому, а також аналіз їх взаємодії; 3) особа злочинця − особливості соціально-демографічних, кримінально-правових характеристик, культурно освітніх і

морально психологічних якостей, ціннісних орієнтацій; 4) заходи щодо запобігання злочинності, загальна концепція, види державних заходів, направлених на виявлення, усунення причин і умов злочинності, окремих її видів та певних злочинів. Запобігання злочинності, - визначає В. В. Голіна, − це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки [1, с. 142]. Серед заходів спеціально-кримінологічного запобігання злочинам важливу роль відіграє правомірна кримінально-правова поведінка, яка передбачена у заохочувальних нормах кримінального права.

Б. М. Головкін обґрунтовано звертає увагу на тенденцію розширення предмету кримінології за рахунок включення до нього низки додаткових питань, а саме: кримінологічної політики, методології і методики кримінологічних досліджень, кримінологічної інформації як джерела здобуття кримінологічних знань, механізму прояву злочинної поведінки на різних рівнях (загально соціальному, груповому та індивідуальному), віктимології, фонових явищ, планування та прогнозування заходів запобігання злочинності, управління практичною діяльністю щодо запобігання злочинності, історії кримінологічної науки, соціальних наслідків злочинності та їх усунення, вивчення суїцидальної поведінки [2, с. 62–63]. В контексті планування та прогнозування запобігання злочинності звертаємо увагу на малодосліджену у кримінології проблему правомірної кримінально-правової поведінки як заходу протидії злочинності.

Правомірна кримінально-правова поведінка є головною метою у механізмі кримінально-правової охорони (регулюванні), де на першому місці знаходяться правова норма, що містить правову вимогу (заборону чи дозвіл) та суб’єкт правового відношення, – її адресат – людина, спроможна усвідомити вимогу кримінального закону та співвіднести з нею свою поведінку. Кримінально-правова норма зумовлює необхідність відповідної реакції держави на вчинення як протиправної, так і правомірної поведінки, по-перше, тому, що так зобов’язує суспільна необхідність та, по-друге, тому, що цього потребує й природа самого права. Кримінальне право, звичайно, втратило б загальну обов’язковість й нормативність, якби не було спроможне спонукати до виконання своїх заборон та дозволів [3, с. 22]. Саме на цю обставину звертають увагу сучасні вчені-кримінологи, котрі бачать сутність позитивного аспекту кримінальної відповідальності у тому, що вона виступає об’єктивно обумовленою і встановленою кримінальним законодавством мірою мінімально необхідної соціально-рольової поведінки і, відповідно, вимогою не вчиняти найбільш небезпечні відхилення від конкретної соціальної ролі. Так, В. К. Грищук позитивну (перспективну) юридичну відповідальність людини визначає як реалізовану нею необхідність свідомого і добровільного використання свого права, виконання обов’язку, дотримання заборони, що містяться у правових нормах [4, с. 196].

Ми виділяємо в Загальній частині кримінального права наступні різновиди правомірної поведінки, а саме, спрямовану на: 1) протидію злочинам і суспільно-небезпечним посяганням, що характеризується суспільно-корисною поведінкою осіб, врегульованою приписами про обставини, що виключають злочинність діяння (ст.ст. 36, 38, 39, 41, 42, 43 КК); 2) остаточне припинення готування до злочину або замаху на злочин, що вчиняється одноосібно чи у співучасті (ст.ст. 17, 31 КК); 3) щире каяття винних, у тому числі неповнолітніх осіб, усунення суспільно-небезпечних наслідків, відшкодування завданих збитків, надання медичної допомоги потерпілому після вчинення злочину, активне сприяння розкриттю злочину (ст.ст. 45–49, пп. 1, 2, 2-1, 8, 9 ч. 1 ст. 66, ст. 69 (у випадках, коли до кількох обставин, що пом'якшують покарання, входять пп. 1, 2, 2-1, 8, 9 ч. 1 ст. 66, ст. 69-1, 103 КК); 4) досягнення виправлення засуджених, у тому числі неповнолітніх осіб, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами як цілей кримінального покарання (ст.ст. 74, 75, 79, 80, 81, 82, 83, 85–87, 104-107 КК); 5) доведення виправлення особи, яка відбула покарання, та припинення обмежень прав і свобод, у тому числі неповнолітніх осіб, що зумовлені достроковим зняттям судимості (ст. 91, ч. 3 ст. 108 КК). Норми про необхідну оборону, крайню необхідність, затримання особи, яка вчинила злочин, виконання спеціального завдання з попередження, припинення чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, насамперед, безпосередньо виконують запобіжну (попереджувальну) функцію [5, с. 6-7]. Попередження здійснюється з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів потерпілої або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави. Суспільно-корисні дії дозволяють запобігти злочину або суспільно-небезпечному посяганню, відвернути або значно зменшити його суспільно-небезпечні наслідки, поновити порушене право й тим самим забезпечити захист суспільних відносин, що охороняються кримінальним правом. Суспільно-корисним діянням при добровільній відмові є припинення суспільно-небезпечних готування до злочину або замаху на злочин. Як правило, об'єктивною формою припинення є бездіяльність, зовні пасивне відношення до готування або замаху на злочин. На нашу думку, юридичне значення припинення дійсно важливе, але його не варто абсолютизувати. Активна чи пасивна поведінка особи при добровільній відмові залежить від ряду факторів, серед яких: стадія вчинення злочину, форма злочинного діяння та інші. Це стосується, скажімо, добровільної відмови при закінченому замаху на злочин у випадках, коли особа ще має контроль над розвитком причинного зв'язку між вчиненим нею діянням (дією чи бездіяльністю) і очікуваними через певний проміжок часу шкідливими наслідками.

В Особливій частині кримінального права правомірна посткримінальна поведінка э підставою спеціального звільнення від кримінальної відповідальності у: ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1, ч. 5 ст. 354, ч. 4 ст. 401 КК. З позицій запобігання злочинам заохочувальні норми

поділяються на такі, що спрямовані: 1) на припинення злочину, самовикриття і викриття інших осіб винних у його вчиненні, активне сприяння розкриттю злочину (ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 6 ст. 260, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 309, ч. 5 ст. 321, ч. 5 ст. 354 КК); 2) на виключення з обігу предметів, засобів, речовин, що становлять підвищену суспільну небезпеку (ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321-1 КК); 3) на повернення майна, здобутого злочинним шляхом, або на відшкодування завданих збитків (ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212-1, ч. 4 ст. 289 КК).

Постановляючи проблему правомірної кримінально-правової поведінки як предмету дослідження сучасної кримінології, слід дійти висновку, що запобігання злочинам є найважливішою цінністю у соціальному навантаженні заохочувальних норм. В Загальній частині кримінального права правомірна поведінка здійснюється у напрямках: 1) протидії злочинам і суспільно-небезпечним посяганням із завданням санкціонованої шкоди; 2) припинення готування до злочину або замаху на злочин при незакінченому злочині; 3) щирого каяття винних, у тому числі неповнолітніх осіб, усунення суспільно-небезпечних наслідків, відшкодування завданих збитків, надання медичної допомоги потерпілому після вчинення злочину, активного сприяння розкриттю злочину та ін.; 4) досягнення виправлення засуджених, у тому числі неповнолітніх осіб, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами; 5) доведення виправлення особи та припинення обмежень прав і свобод, що зумовлені достроковим зняттям судимості. В Особливій частині кримінального права у напрямках: 1) припинення злочинної поведінки; 2) добровільного повідомлення про злочин; 3) самовикриття у злочині; 4) викриття інших осіб, винних у злочині; 5) нейтралізації, мінімізації, відшкодуванні суспільно-небезпечних наслідків майнового типу (податки, збори, обов’язкові платежі, фінансові санкції, пені, тощо); 6) вилучення з неконтрольованого обігу предметів зі спеціальним статусом обігу (предмети, що є носіями державної таємниці, наркотичні засоби, психотропні речовини, зброя, бойові припаси або вибухові пристрої, тощо).

Бібліографічні посилання:

1. Кримінологія : підручник / В.В. Голіна та ін. ; За заг. ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Харків : Право, 2014. 440 с.

2. Головкін Б. М. Поняття, предмет, система кримінології та її завдання на сучасному етапі розвитку. *Питання боротьби із злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 39–68.

3. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України : монографія. Харків: Харків юридичний, 2009. 840 с.

4. Грищук В.К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2012. 736 с.

5. Бандурка О.М. Литвинов О.М. Злочинна поведінка: норма, аномалія чи патологія. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 6–12.

Шведова Г.Л., *к.ю.н., доц. (Київ, Україна)*

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

За даними УНІАН, в Україні сформовано ряд умов, сприятливих для незаконної міграції: необлаштованість кордонів за європейськими параметрами, відсутність контролю над частиною кордону на сході України. Корупція в Україні дозволяє мігрантам за 100, 200 або 1000 євро перетнути кордон і потрапити до Європейського Союзу [1].

На думку фахівців, черги, обмежений час прийому громадян та інші подібні фактори створюють передумови для діяльності посередників, за послуги яких громадяни змушені сплачувати додаткові кошти [2, с. 316].

Недостатня ефективність заходів із протидії корупції у міграційній сфері є загальновизнаним фактом. Підтвердженням цьому слугує факт нещодавнього викриття корупційної схеми посадовців СБУ, один з яких вимагав та отримав кошти за непритягнення до відповідальності осіб, які могли отримати посвідки на постійне або тимчасове проживання на території України в незаконній спосіб, зокрема, через укладання фіктивних шлюбів із громадянками України [3].

Але, незважаючи на увагу до корупції з боку як суспільства, так і органів державної влади, епізодичні затримання корупціонерів не впливають на ситуацію у міграційній сфері [2, с. 313]. Це зумовлено як наявними у роботі контролюючих органів, передусім Державної міграційної служби України, корупційними ризиками, так і неефективністю роботи спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Загроза корупції для реалізації міграційної політики нашої держави зумовлена поширенням цього явища насамперед у Державній міграційній службі України. За оцінками фахівців, впродовж останніх років у цьому відомстві була сформована «корупційна піраміда», існування якої відкривало широкі можливості для використання паспортних документів нелегальними мігрантами, представниками міжнародних терористичних організацій, у тому числі тими, які прямували в країни Європейського Союзу. Найбільш поширеними корупційними проявами серед службових осіб міграційних підрозділів стали вимагання та одержання неправомірної вигоди за прискорення видачі паспортних документів громадянам України, сприяння іноземцям у набутті громадянства України, отримання посвідок на проживання, оформлення статусу біженця [2, с. 315].

За таких умов в Україні сформувалась мережа високо-прибуткового бізнесу, що включає як окремих корумпованих представників відповідних державних органів, так і посередницькі групи, що займаються переправлянням, виготовленням підроблених документів високої якості та організацією транспортного перевезення нелегальних мігрантів [4, с. 56–57].

Таким чином, для усунення міграційних ризиків в міграційній політиці України необхідно: змінити існуючі підходи, що сформувалися у суспільній

свідомості щодо сприйняття корупції як звичного явища. Паралельно необхідно формувати засади етичного середовища в державному секторі. До таких засад слід віднести: безкорисливість, непідкупність, об'єктивність, підзвітність, відкритість, чесність, неупередженість.

Отже, корупція руйнує засади державної міграційної політики, створюючи тим самим загрозу для національної безпеки держави. Адже до економічних чинників зростання нелегальної міграції відносять поширення корупції та зловживання в сфері контролю за нелегальною міграцією. В ст. 22 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом зазначено про співробітництво у вирішенні таких проблем, як: незаконне переміщення через державний кордон нелегальних мігрантів, корупція у приватному та державному секторах та підробка документів [5].

Бібліографічні посилання:

1. Рудяков П. Україна як зручний транзит для нелегальних мігрантів в Європу. *Офіційний веб-сайт Українського Незалежного Інформаційного Агентства новин*. URL: https://www.unian.ua/society/10201593-ukrajina-yak-zruchniy-tranzit-dlya-nelegalnih-migrantiv-v-yevropu.html.

2. Градовська М. Актуальні питання протидії корупції у міграційній сфері у контексті забезпечення національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. № 12. 2018. С. 312–317.

3. Савін В.М. Міграційна політика як складова національної безпеки України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 2. (30). С. 52–53.

4. Корупція у міграційній сфері: справу співробітника СБУ скеровано до суду. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: https://nabu.gov.ua/novyny/korupciya-u-migraciyniy-sferi-spravu-spivrobitnyka-sbu-skerovano-do-sudu.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. С. 83.

Шиян Д.С., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ПОКАРАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ, ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

У ст. 55 чинного Кримінального кодексу (далі – КК) України 2001 р. передбачене покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Згідно зі ст. 47 КК Російської Федерації (далі – РФ) 1996 р. позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю полягає в забороні обіймати посади на державній службі, в органах

місцевого самоврядування або займатися певною професійною або іншою діяльністю. З наведеного поняття видно, що воно містить ряд приписів, які відсутні у КК України. Відмінним є обмеження заборони обіймати певні посади сферою державної служби, а також органами місцевого самоврядування, застосування замість терміна «певна діяльність» – словосполучення «певна професійна або інша діяльність». За КК РФ позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю встановлюється на строк від одного року до п'яти років як основний вид покарання і на строк від шести місяців до трьох років як додатковий вид покарання.

У ч. 1 ст. 28 КК Республіки Молдова зазначено, що позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене судом на строк від одного року до п'яти років як основне або додаткове покарання. Поряд з цим у ст. 30 КК Республіки Молдова передбачений такий окремий вид покарання як звільнення з посади, яке застосовується судом у випадку визнання за неможливе залишення засудженого на посаді, яку він обіймає.

У ст. 32 розділу IV «Роди і види покарань та інших заходів соціального захисту» КК УРСР 1922 р.: у п. «ж» було передбачене таке покарання, як ураження прав, а у п. «з» – звільнення з посади. Відповідно до ст. 43 КК УРСР 1922 р. застосовувалося звільнення з посади, як захід покарання, який випливав з визнання судом неможливості залишення обвинуваченого на посаді, яку він обіймає у момент засудження. Тобто КК УРСР 1922 р. відмежовував ураження прав і звільнення з посади, як два окремих види покарання. У той час законодавець вже у КК України 1961 р., об'єднав ураження прав і звільнення з посади в одне покарання у виді позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю.

У ст. 51 КК Республіки Білорусь також передбачений такий вид покарання як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. За ч. 1 цієї статті воно може бути призначено судом в залежності від характеру і тяжкості вчиненого злочину на строк від одного року до п'яти років. У ч. 3 ст. 51 КК Республіки Білорусь зазначено, що позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю не може призначатися як додаткове покарання до громадських робіт і штрафу. Але тут нічого не вказано про призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю і як основного, і як додаткового покарання одночасно.

У КК РФ і КК Республіки Білорусь так як і у КК України передбачена можливість призначення розглядуваного виду покарання як додаткового у випадках, якщо воно не передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК. Але на відміну від КК України у КК РФ не визначена така обов'язкова підстава призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання, якщо воно не передбачене у санкції статті, як це зроблено у ч. 2 ст. 55 КК України. Цією підставою є обов'язкове вчинення злочину лише за посадою або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю. Хоча за Кримінальним правом Росії так як і за

Кримінальним правом України ця умова є завжди обов'язковою при призначенні цього виду покарання як основного і як додаткового. Тобто за теорією Кримінального права України суд може призначити засудженому покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю лише у тому випадку, якщо він володів таким правом і, вчиняючи злочин, зловживав ним.

Тому потрібно вказати у ст. 55 КК України окремою нормою таку обов'язкову підставу призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як призначення цього виду покарання як основного і як додаткового лише у випадку, вчинення злочину за посадою або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю. Але ця підстава не є єдиною для призначення розглядуваного виду покарання. Також обов'язковою підставою для призначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю є визнання судом за неможливе збереження за засудженим права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Тут йдеться про прославите внутрішнє переконання суду, законодавчого визначення якого у законодавстві України не існує. Воно полягає у суб'єктивному розсуді судді з приводу призначення або не призначення покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на основі конкретних обставин справи. Тому ми пропонуємо доповнити ст. 55 КК України частиною у такій редакції: «Це покарання може бути призначене як основне або як додаткове лише за умови, вчинення винним злочину за посадою або у зв'язку із зайняттям певною діяльністю, якщо суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю». Наприклад, у ч. 2 ст. 28 КК Республіки Молдова визначені ці підстави, тут вказується, що це покарання може бути призначено у випадках, коли за характером вчинених винним злочинів за посадою або при занятті певною діяльністю суд визнає неможливим збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Подібний вид покарання передбачений і в інших кримінальних законодавствах зарубіжних країн. У ст. 28 КК Королівства Нідерландів передбачений такий додатковий вид покарання, як позбавлення певних прав. За цією статтею злочинець може судовим рішенням, у випадках, передбачених Законом, бути позбавлений наступних прав: 1) обіймати державну посаду або певні посади; 2) служити у збройних силах; 3) обирати членів загальних представницьких органів або висувати свою кандидатуру на вибори у ці органи; 4) бути радником у судах або адміністративною службовою особою; 5) займатися певною діяльністю.

Покарання у виді позбавлення прав передбачено і у КК Королівства Іспанія. У відповідності зі ст. 39 відділу 3 «Покарання у виді позбавлення прав» КК Королівства Іспанія покараннями у виді позбавлення прав є: а) Абсолютне ураження в правах. б) Позбавлення права займатися певним видом діяльності, позбавлення батьківських прав, права на опіку та піклування, права голосувати, або будь-якого іншого права. в) Відсторонення від посади. г) Позбавлення

права на керування транспортними засобами. д) Позбавлення права на зберігання та носіння зброї. е) Позбавлення права перебувати або відвідувати певні місцевості. ж) Робота на користь суспільства.

КК КНР передбачено позбавлення політичних прав. Згідно зі ст. 54 КК КНР позбавлення політичних прав полягає у позбавленні наступних прав: 1) права обирати і бути обраним; 2) права публічно виступати, публікуватися, приймати участь у зборах, подорожувати, демонструвати свободу прав; 3) права обіймати посади у державних органах; 4) права обіймати керівні посади у державних компаніях, підприємствах, організаціях, народних колективах.

Чинним КК Швейцарської Конфедерації від 21 грудня 1937 р. передбачені такі додаткові покарання як звільнення з посади, позбавлення батьківської або опікунської влади, заборона займатися певною професією, ремеслом або укладати торгові угоди.

За чинним КК ФРН від 15 травня 1871 р. передбачене таке додаткове покарання як заборона на керування транспортними засобами і такі додаткові наслідки – як позбавлення права обіймати певні посади, права користуватися правами, отриманими у результаті публічних виборів, права публічно обирати або голосувати, права бути обраним і права голосу, а також заборона займатися певною професійною діяльністю.

Кримінальним правом Французької Республіки передбачений такий вид основних покарань як позбавлення або обмеження прав, а також такі види додаткових покарань – як позбавлення політичних, громадянських, родинних та інших прав і заборона перебувати на державній службі або займатися професійною чи громадською діяльністю.

Навіть за Кримінальним правом США передбачений такий додатковий вид покарання як заборона обіймати посаду або здійснювати діяльність.

Таким чином, кримінальне законодавство зарубіжних країн класифікується на таке, що: 1) взагалі не розкриває змісту позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (Республік Білорусь і Молдова); 2) називає позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю поряд з іншими позбавленнями прав (Королівства Нідерландів, Французької Республіки, Швейцарської Конфедерації, Королівства Іспанія, ФРН); 3) містить вказівку на конкретні посади, які суд має право заборонити обіймати, або на види діяльності, якими суд має право заборонити займатися (РФ).

Шиян О.Ю., к.ю.н. (Запоріжжя, Україна)

ОБ'ЄКТИ ТА ПРЕДМЕТИ БЮДЖЕТНИХ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНИХ КОДЕКСАХ ПЕВНИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Проаналізувавши назви структурних частин кримінального законодавства зарубіжних держав, можемо визначити, що родовим об'єктом цих злочинів є: економіка – у КК Азербайджанської Республіки (Розділ IX), Грузії (Розділ

восьмий), РФ (Розділ VIII), Республік Таджикистан (Розділ XI), Туркменістан (Розділ XI) та Узбекистан (Розділ третій); економічна діяльність – у КК Республіки Казахстан (Глава 8); порядок здійснення економічної діяльності – у КК Киргизької Республіки (Глава 31); власність, економіка та економічна діяльність – у КК Республіки Вірменія (Розділ 8); майно або економічна сфера – у КК Албанії (Глава III); політичні, трудові та інші конституційні права громадян – у КК Республіки Молдова (Глава V); державна влада, інтереси державної служби та служби в органах місцевого самоврядування – у КК РФ (Глава 30); чуже майно – у КК Австрійської Республіки (Розділ шостий); державна скарбниця та соціальна безпека – у КК Королівства Іспанія (Розділ XIV); народне господарство – у КК Латвійської Республіки (Глава XIX); економічна діяльність та підприємництво – у КК Литовської Республіки (Глава XXXI); державне управління – у КК Турецької Республіки (розділ третій).

Також видовим (підгруповим) об'єктом злочинів, подібних до злочину, передбаченого ст. 210 КК, що містяться у КК певних зарубіжних держав, є: економічна діяльність у КК Азербайджанської (Глава 24 Розділу IX) Республіки, РФ (Глава 22 Розділу VIII), Республік Вірменія (Глава 22 Розділу 8), Таджикистан (Глава 27 Розділу XI); грошово-кредитна система – у КК Грузії (Глава XXVII Розділу 8); основи економіки – у КК Республіки Узбекистан (Глава XII Розділу 3).

Крім того, подібна стаття є в Розділі II «Шахрайство» Глави III «Злочинні дії стосовно майна або в економічній сфері» КК Албанії (ст. 144 «Шахрайство з субсидіями»), у Главі VII «Розтрата громадських фондів» КК Аргентинської Республіки (ст. 260–263), у Главі 28 «Корисливі злочини» КК Королівства Данія (п. 1 § 290), у Главі першій «Придбання вигоди при державних закупівлях і продажах» Розділу третього КК Турецької Республіки (ст. 205), у Розділі 22 «Шахрайство і зловживання довірою» КК ФРН (§ 264 «Отримання субсидій шахрайським шляхом» КК ФРН), у Відділі III «Про незаконне вилучення та присвоєння майна, що міститься в державному сховищі» Глави III «Про зазіханнях на державне управління, скоєних приватними особами» КК Французької Республіки (ст. 433-4).

Предметом злочинів, подібних до злочину, передбаченого ст. 210 КК, що містяться в КК певних зарубіжних держав, виступають: бюджетні кошти (ст. 285.1 КК РФ); кошти державних позабюджетних фондів (ст. 285.2 КК РФ); бюджетний кредит (ч. 2 ст. 219 КК Республіки Казахстан); цільовий державний кредит (ст. 195 КК Азербайджанської Республіки); державний цільовий кредит (ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан, ч. 2 ст. 208 КК Грузії, ч. 2 ст. 176 КК РФ); державний цільовий кредит або кредит, що видається під державну гарантію (ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан); цільовий кредит, наданий державою, або міжнародною організацією, або програмою, передбаченою міжнародним договором (ст. 191 КК Республіки Вірменія); державний цільовий кредит або пільгові умови кредитування (ст. 224 КК Киргизької Республіки); кошти, залучені за державними позиками або гарантованими державою зобов'язаннями (ст. 195-1.2 КК Азербайджанської Республіки); асигнування з державного бюджету для політичних партій або кошти виборчого фонду

(ст. 181-2 КК Республіки Молдова); фонди (§ 290 КК Королівства Данія); бюджет Європейського економічного співтовариства або підлеглих йому установ (ст. 306 КК Королівства Іспанія); фонди загального бюджету Європейського економічного співтовариства і підлеглих йому бюджетів (ст. 309 КК Королівства Іспанія); фонди, майно, які перебували в адміністративному веденні, або майно, управління, отримання чи зберігання яких були довірені відповідно до посадового становища (ст. 260–263 КК Аргентинської Республіки); субсидія (під субсидією розуміються асигнування, надані для реалізації громадських інтересів з громадських бюджетів і які не можуть бути використані на інші співмірні в грошовому відношенні потреби; виняток становлять виплати із соціального страхування й дотації за змістом § 12 Зводу фінансово-правових постанов 1948 р.; під громадськими бюджетами розуміються бюджети юридичних осіб, що володіють публічними правами на певній території, інших осіб публічного права, за винятком церков або релігійних громад, а також спільний бюджет Європейського Співтовариства і бюджети, якими розпоряджається саме Європейське Співтовариство або інші суб'єкти за його дорученням (§ 153b КК Австрійської Республіки)); субсидії, кредит або інші позики (ст. 210 КК Латвійської Республіки); кредит або інша позика (ст. 206 КК Литовської Республіки); вклади населення (ст. 176 КК КНР); гроші або майно (ст. 205 КК Турецької Республіки); субсидії (ст. 144 КК Албанії, § 264 КК ФРН); документ або цінний папір, державні або приватні кошти, а також векселі, документи та цінні папери, що їх заміщають, або будь-який інший предмет, який був переданий будь-якій особі, що володіє державною владою або який виконує обов'язки по державній службі, державному бухгалтеру, державному депозитарію або одному з його заступників, в силу здійснення ними своїх обов'язків (ст. 433-4 КК Французької Республіки). У ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан предмет злочину не визначений, але встановлений його великий розмір.

Серед досліджених вище норм КК зарубіжних держав розмір предмета основних (простих) складів злочинів, подібних до злочину, передбаченого ст. 210 КК, визначений у таких випадках: великий розмір бюджетних коштів при їх нецільовому витрачанні – у ст. 285.1 КК РФ, коштів державних позабюджетних фондів – у ст. 285.2 КК РФ. При цьому, згідно з приміткою до ст. 285.1 КК РФ, великим розміром у цій статті, а також у ст. 285.2 КК РФ визнається сума бюджетних коштів, що перевищує 1 500 000 руб., що дорівнює приблизно 746 430 грн, або приблизно у 847 разів перевищує н. м. д. г. в Україні. Це, згідно з приміткою 2 ст. 210 КК, приблизно на 153 рази н. м. д. г. менше, ніж вважається великим розміром у ст. ст. 210, 211 КК.

У ст. 184-1 «Порушення бюджетної та кошторисно-штатної дисципліни» КК Республіки Узбекистан передбачається кримінальна відповідальність за таке діяння, вчинене у великих розмірах. Згідно з Розділом восьмим «Правове значення термінів» цього КК, великий розмір – розмір у межах від трьохсот до п'ятисот мінімальних розмірів заробітної плати.

В інших проаналізованих вище нормах КК зарубіжних держав розмір предмета злочинів, подібних до злочину, передбаченого ст. 210 КК, не

визначений, хоча це не виключає встановлення в певних випадках розміру суспільно небезпечних наслідків у вигляді шкоди (збитку).

За ст. 309 КК Королівства Іспанія, фонди загального бюджету Європейського економічного співтовариства і підлеглих йому бюджетів у сумі понад п'ятдесят тисяч екю. Це дорівнює приблизно 1 741 831 грн, або приблизно у 1977 разів перевищує вітчизняний н. м. д. г., що приблизно на 977 разів більше вітчизняного великого розміру бюджетних коштів.

На приналежність, зокрема, державі предметів злочинів, подібних до злочину, передбаченого ст. 210 КК, вказано в таких КК зарубіжних держав: ст. ст. 195, 195-1.2 КК Азербайджанської Республіки; ст. 144 КК Албанії; ст. 191 КК Республіки Вірменія; ч. 2 ст. 208 КК Грузії; ч. 2 ст. 219 КК Республіки Казахстан; ст. 224 КК Киргизької Республіки; ст. 384 КК КНР; ч. 3 (з кваліфікуючими ознаками) ст. 210 КК Латвійської Республіки; ч. 4 ст. 181-2 КК Республіки Молдова; ч. 2 ст. 176, ст. 285.1, ст. 285.2 КК РФ; ч. 2 ст. 264, ст. 268 КК Республіки Таджикистан; ст. 205 Турецької Республіки; ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан; ст. 184-1 КК Республіки Узбекистан; ст. 433-4 Французької Республіки.

У ст. ст. 306, 309 КК Королівства Іспанія вказано на приналежність предметів цих злочинів бюджету Європейського економічного співтовариства.

Таким чином, родовим або видовим (підгруповим) об'єктом більшості злочинів, подібних злочину, передбаченому ст. 210 КК, що містяться у КК певних зарубіжних держав, є: економіка (економічна діяльність) – у КК Албанії (Глава III), Азербайджанської (Глава двадцять четверта Розділу IX), Латвійської (Глава XIX), Литовської (глава XXXI) Республік, Грузії (розділ восьмий), РФ (Глава 22 Розділу VIII), Республік Вірменія (Глава 22 Розділу 8), Казахстан (Глава 8), Таджикистан (Глава 27 Розділу XI), Туркменістан (Розділ XI) та Узбекистан (Глава XII Розділу третього). І лише у КК Естонської Республіки (Глава 7) таким об'єктом є господарська діяльність. Предметом більшості злочинів, подібних злочину, передбаченому ст. 210 КК, що містяться у КК певних зарубіжних держав, є державний кредит у різних його формах у ст. 195, ст. 195-1.2 КК Азербайджанської Республіки, ст. 191 КК Республіки Вірменія, ч. 2 ст. 208 КК Грузії, ч. 2 ст. 219 КК Республіки Казахстан, ст. 224 КК Киргизької Республіки, ч. 2 ст. 176 КК РФ, ч. 2 ст. 264 КК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 243 КК Республіки Туркменістан, ст. 210 КК Латвійської Республіки, ст. 206 Литовської Республіки. Субсидія є предметом суспільно небезпечних діянь, подібних злочину, передбаченому ст. 210 КК, у § 153b КК Австрійської Республіки, ст. 144 КК Албанії, ст. 210 КК Латвійської Республіки, § 264 КК ФРН.

РОЗДІЛ 7
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Бережна Ю.М., студентка (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Бостан С.К., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

«БЮРО» ЯК СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ ПОЛІЦІЇ ПОЛЬЩІ

Польща, як для місцевих жителів, так і для туристів, є однією з найбільш безпечних постсоціалістичних країн Євросоюзу. І це зокрема тому, що громадську безпеку в ній забезпечує поліція, готова завжди допомагати людям. Це робить Польщу своєрідним зразком, який має бути узятий на «озброєння» іншим постсоціалістичними країнами, у томі числі і Україною. Оскільки особливий інтерес для нас викликає організаційна структура, організація управління, функції та завдання організаційних підрозділів польської поліції, то більш докладно зупинємось на цих питаннях.

Сучасна поліція Польщі бере свій початок з 1989 року, замінивши собою колишню поліцейську структуру. Після низьки перетворень, в ході яких суттєво були обмежені вливання в нові лави поліції представників старого формування, в 1990 році, поліція отримала сучасну структуру і стала працювати за новими стандартами [2, ст. 56].

Сьогодні польська поліція повністю відокремлена від інших структур безпеки цієї країни, включаючи армію. Також кожен поліцейський захищений від впливу будь-яких політичних сил. Саме ці принципи формування поліції дозволили провести в ній реформи в найкоротші терміни і максимально ефективно.

Структура поліції Польщі має величезну кількість підрозділів – бюро, серед яких основні такі: кримінальне бюро, бюро розвідки, бюро з протидії кіберзлочинності, бюро по внутрішнім справам тощо [1.ст.56].

Кримінальне бюро – виконує завдання, пов'язані зі створенням умов для ефективного виявлення злочинів і переслідування злочинців. Бюро розвідки – вирішує завдання, пов'язані з управлінням кримінальною інформацією, з метою підтримки процесу виявлення злочинів. Воно здійснює оперативний аналіз справ у національних масштабах або з особливим ступенем складності, а також аналіз загроз злочинів національного та міжнародного характеру. Бюро з протидії кіберзлочинності – реалізує завдання, пов'язані зі створенням умов для ефективного виявлення злочинів, скоєних з використанням сучасних ІКТ-технологій. Бюро по внутрішнім справам – виконує завдання, пов'язані з запобіганням злочинам, скоєним співробітниками поліції, деякими злочинами, вчиненими на шкоду поліції, їх виявленню та переслідуванню злочинців.

Серед інших бюро – Бюро з безпеки дорожнього руху, яке виконує завдання, пов'язані зі створенням умов для ефективного забезпечення безпеки

дорожнього руху. Бюро превенції, у функціях яких входять створення умов для ефективної протидії злочинності, правопорушенням та явищам соціальної патології, розробка стандартів організації та функціонування профілактичної служби у сфері здійснення патрулювання та втручання, охорона та охорони громадського порядку. Бюро історії та традиції поліції, яке виконує завдання, пов'язані з розповсюдженням історії та традицій поліції, побудови ідентичності формування та характером служби.

Офіс безпеки виконує завдання, пов'язані з координацією захисту конфіденційної інформації та захисту персональних даних у поліції, а також контролює та здійснює захист секретної інформації та захисту персональних даних у KGP (Головний офіс поліції), а також створює стандарти у цьому відношенні. Комунікаційне та компьютерне бюро «слідкує» за організацією та підтримкою телеінформаційних систем та стан управління ними, а також підтримує підрозділи поліції у цій сфері. Зазначкний «офіс» виконує завдання, що дозволяють головнокомандувачу поліції керувати поліцією та керувати управлінням організацією та людськими ресурсами у поліції, надає юридичні послуги у сфері правової допомоги, законодавства та правової інформації.

Фінансове бюро виконує завдання, що випливають з функцій власника коштів державного бюджету другого ступеня та довіреної особи третього ступеня в межах збору доходів і виконання витрат, включених до фінансового плану KGP(Головний офіс поліції), включаючи доходи та витрати, пов'язані з функціонуванням організаційних підрозділів Центрального бюро розслідувань поліції у сфері діяльності командира поліції Варшави і Правління Центрального слідчого бюро поліції, за винятком матеріальних і майнових витрат організаційних підрозділів Центрального бюро поліції і Центрального бюро розслідувань, розташованих в районі функціонування поліцейського штабу воєводства.

Бюро логістики поліції виконує завдання, пов'язані з координацією та наглядом за інвестиційною та реконструкційною діяльністю, житловими питаннями та матеріально-технічним управлінням у сфері інтендантської, транспортної, озброєної та поліцейської техніки, включаючи постачання організаційних підрозділів поліції та офісів обладнання та матеріалів. Бюро аудиту виконує завдання, пов'язані з наданням головнокомандувачу поліції інформації щодо оцінки діяльності поліції, що використовується для ефективного управління формуванням.

Для управління поліцією, співпрацею з іншими правоохоронними органами Європи та антитерористичної діяльності створені такі підрозділи:

Головний штаб поліції, який реалізує завдання, пов'язані з управлінням поточною інформацією про стан безпеки та громадського порядку та вжиття заходів у разі серйозних загроз суспільній безпеці і порядку.

Кабінет головної поліційської комісії, що виконує завдання, пов'язані з забезпеченням головного командувача поліції та його заступників умовами для управління поліцією та управлінням штабу Національної поліції.

Бюро з міждународного поліційського співробітництва**.** Воно виконує завдання, пов'язані з організацією міжнародної співпраці поліції та її розвитком**.**

Центральний підрозділ контртерористичної поліції «BOA», яке виконує завдання, пов'язані з фізичною боротьбою з тероризмом, і організовує, координує та контролює діяльність поліції у цій сфері [3].

Таким чином, сьогодні поліція Польщі повністю відокремлена від інших структур безпеки цієї країни, включаючи армію. Також кожен поліцейський захищений від впливу будь-яких політичних сил. Саме ці принципи формування поліції дозволили провести в ній реформи в найкоротші терміни і максимально ефективно [4].

За весь час формування нової поліцейської структури були змінені понад 100 тисяч співробітників, а вже на початок перетворень було звільнено до 40% основного складу, який не пройшов свого часу перекваліфікацію. Також були розроблені такі основні особливості роботи даної системи як гласність, відкритість і до преси, і до органів місцевого самоврядування. Були проведені акції, що дозволяють виявити рівень довіри місцевих жителів до подібних структур, численні опитування, а також візити поліцейських в школи та інші заклади для знайомства громадськості з представниками правопорядку. Сучасна поліція змогла реалізувати покладені на неї завдання, включаючи ефективну роботу з громадянами, підприємцями, місцевими властями.

Польська поліція завжди відкрита до співпраці як з місцевими жителями, так і з туристами. Звернутися до неї кожен, хто потребує може особисто, знайшовши поліцейського на вулиці або ж в ділянці. Також туристи в Польщі можуть звернутися до поліції по гарячій лінії, щоб викликати бригаду на певну адресу або ж повідомити про наявні проблеми. Цей досвід заслуговує на увагу.

Бібліографічні посилання:

1. Sergey Savranchuk. Foreign experience of determination of administrative and legal status of Specialized Anti-Corruption Prosecutor. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2018. Vol. 2. P. 15-120.

2. Кушнарьов І. В. Інструменти боротьби з політичною корупцією в країнах Центральної та Східної Європи: оцінка ефективності на прикладі Румунії та Болгарії. *Науковий журнал «Політикус».* 2017. № 4. С. 58–61.

3. Zarządzenie Nr 2 Komendanta Głównego Policji z dnia 1 kwietnia 2016 r. w sprawie regulaminu Komendy Głównej Policji (Dziennik Urzędowy KGP poz. 13, z późn. zm.

4. У поліції буде новий антитерористичний підрозділ. URL: http://monitor-press.info/ua/categories/polshcha/26798-u-politsii-bude-novyi-antyterorystychnyi-pidrozdil

Бурденюк І.О., студентка (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Бостан С.К., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

СИСТЕМА АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЛИТВИ

В сучасному світі в більшості країн постає проблема боротьби з корупцією. Прикладом успішної реалізації державних програм з протидії цьому ганебному явищу в цьому випадку є Литовська Республіка, де було створено спеціалізовані органи, що є не тільки органами, які виступають проти корупції,

а й поєднують в собі превентивну і репресивну функції, забезпечуючи правові, організаційні та інші заходи. Але цього мало для повноцінної протидії та боротьби з корупцією. Та як показує практика, робота таких органів може мати і другий бік, тобто призводити до невдач, причинами яких можуть бути різноманітні чинники: економічні, політичні, правові, низький рівень суспільної довіри таким органам тощо. Тому для більш ефективної роботи спеціально створених органів в цій країні необхідно враховувати зарубіжний досвід, вивчити сферу їх діяльності та форми і методи функціонування. Отже, за мету можна поставити аналіз і розгляд аспектів цієї проблеми, пов'язаних з особливостями антикорупційних правоохоронних органів однієї з країн Балтії.

Кожна держава реалізує функцію боротьби з корупцією та її запобігання відповідно до свого національного законодавства та системи права. У деяких державах ця функція розподілена між багатьма правоохоронними органами. Однак на жаль не існує єдиної стандартної моделі такого антикорупційного органу. У деяких країнах вони створюються як самостійні органи, а в інших діють у межах вже наявних правоохоронних органів. Це підтверджується міжнародною практикою, де виділяють три моделі спеціалізованих органів з протидії корупції: 1) багатоцільові спеціалізовані органи, що наділені як превентивними (які полягають у формуванні правової культури, правосвідомості та викоріненні антисоціальної поведінки особи), так і правоохоронними функціями (що являються основними функціями держави) та широким колом повноважень, що виходять за межі традиційного кримінального розслідування; 2) спеціальні підрозділи в структурі поліції або органів прокуратури, які виконують лише правоохоронні функції та інколи ці органи наділяються ще й превентивними (виховними); 3) органи з виключно превентивними (попередження) функціями (ці напрямки впливу спрямовані саме на попередження правопорушень пов'язаних з корупцією та хабарництвом). Зазначені органи не мають повноважень правоохоронних органів, проте вони можуть виконувати спеціальні контрольні функції, передбачені законодавством країн [1, с. 115–116].

Виходячи з цього можна визначити, що Литовська Республіка відноситься до першої моделі спеціалізованих правоохоронних органів по боротьбі з корупцією – багатоцільових. Головне місце серед великої кількості установ та служб по боротьбі з цим негативним явищем посідає Спеціальна служба розслідування Литви. Ця антикорупційна служба є правоохоронним органом, підзвітним президенту та парламенту Литовської Республіки. Вона була створена у 2000 році та отримала широкі повноваження – від розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією, до просвітницької роботи у сфері протидії корупції та координації і забезпечення виконання Національної програми боротьби з корупцією [3, с. 115–116].

Окрім Служби у Литві існує низка інших спеціалізованих установ, які беруть участь у боротьбі з корупцією. Одну з перших таких установ можна виділити Центральну комісію з етики, створену у 1999 році як незалежний і основний орган контролю у сфері запобігання конфліктам інтересів стосовно службовців вищого рангу. На неї також покладено функції головного органу з

проведення і надання експертизи та підготовка відповідних рекомендацій по підвищення рівня боротьби з корупцією тощо. Також основною антикорупційною спеціалізованою установою, яка була заснована в 2001 році є Парламентська комісія з боротьби проти корупції. До її повноважень входить здійснення моніторингу ходу виконання Національної антикорупційної програми, обговорення питань та пропозицій щодо зміни законодавства у цій сфері тощо.

Міжвідомча комісія з координації боротьби проти корупції не є постійно діючим органом, вона була створена при уряді Литовської Республіки у 2003 році та її представники періодично проводять засідання для аналізу та обговорення аспектів з реалізації Національної антикорупційної програми [2].

Таким чином, в ході дослідження антикорупційних правоохоронних органів однієї з трьох країн Балтії можна дійти висновку, що Литва на сьогодні посідає чи не одне з перших місць і має позитивний досвід по боротьбі з цим негативним явищем та його наслідками. Для цього було створено починаючи з 1999 року спеціалізовані антикорупційні органи, які мають широкі повноваження та досить визначену сферу дії по попередженню корупції та розслідуванні злочинів, пов'язаних з нею. Поштовхом до створення таких органів було приєднання Литви до міжнародних угод по боротьбі з корупцією. Після чого і було прийнято таке рішення.

Та поряд з цим варто відмітити, що, на жаль, сьогодні в Україні порівняно з іншими країнами занадто високий рівень корупції. Хоча і в 2014 році було прийнято низку законодавчих актів, які покликані створювати більш ефективні методи боротьби з цим соціальним явищем та реорганізовано відповідні органи, які саме направлені на боротьбу з явищем. Але майже нічого не змінилося. Тому саме для нашої країни зарубіжний досвід створення та діяльності антикорупційних органів має практичне значення, адже саме для реальної протидії цьому негативному явищу необхідно використовувати не тільки правові, а й кримінально-правові засоби боротьби. До них можна віднести: єдина державна політика в області боротьби з корупцією вищого керівництва держави, яка б включала комплекс заходів державного, політичного, економічного, соціального і правового характеру; соціальний контроль за всією державною системою, важливу роль тут повинні відігравати незалежні засоби масової інформації, які б доносили населенню про реальний стан корупції в нашій країні та результати боротьби з нею; незалежність судової влади; жорстка підзвітність осіб, перед органом, який забезпечує оцінку діяльності державних службовців у сфері протидії корупції. Ці засоби при створенні антикорупційних органів були враховані і використані Литовською Республікою та можуть являти собою фундамент успішної національної антикорупційної політики в Україні.

Бібліографічні посилання

1. Sergey Savranchuk. Foreign experience of determination of administrative and legal status of Specialized Anti-Corruption Prosecutor. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2018. Vol. 2. P. 115–120.

2. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 144–155.

3. Загиней З. А., Драган В. М., Ярмиш О. Н. Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів: наук.-практ. посіб. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. URL: https://pidruchniki.com/84715/pravo/mistse_sistemi_spetsialno_upovnovazhenih_organiv_protidiyi_koruptsiyi_litvi

Валєєв Р.Г., к.пед.н. (Дніпро, Україна)

ТРЕНІНГ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ ТА ПРИКЛАД СЦЕНАРІЮ

Євроінтеграційний напрям Української держави обумовлює певні процеси запозичення окремих надбань європейських країн, зокрема у професійній підготовці правоохоронців. Відповідно, у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ вивчено досвід запровадження нідерландськими фахівцями технології ділової гри – тренінгу комунікативних навичок поліцейських. Колектив науковців з Євросоюзу на чолі з Merijn Bruijnes сконцентрували увагу на тренуванні тактичних навичок здійснення поліцейськими опитування підозрюваних за умов недружнього характеру комунікації. Фахівці обґрунтовано зазначають, що відповідні поліцейські заходи «можуть бути неефективними, так як підозрювані часто не співпрацюють під час опитування. Поліцейський, що проходить навчання, повинен взаємодіяти з підозрюваним таким чином, щоб змусити підозрюваних співпрацювати, щоб отримати від них інформацію» [1].

Отже, поліцейським потрібно розпізнавати різні стратегії спілкування, що застосовуються проти них, а також уміти самому застосувати різні тактики поліцейського спілкування. Для цього, по-перше, під час професійної підготовки поліцейським доводиться теоретична інформація про концепцію міжособистісних відносин Тімоті Лірі, зокрема про можливу діаду позицій – позиції домінування та позиції підкорення, та діаду можливого ставлення – ставлення агресивності/ворожості чи ставлення дружелюбності/співробітництва. По-друге, поліцейські вивчають різні тактики комунікації під час поліцейського опитування: доброзичливості («покажіть готовність говорити, зрозуміти, реагуйте зі співчуттям»), ідентичності («підкресліть спільність, назвіть зовнішніх ворогів»), авторитетності («Заслуговуйте довіру, показуйте досвід»), звернення до емоцій («Грайте на почуттях, пропонуйте заслужити повагу»), залякування («Попереджуйте про наслідки; особистісна атака»), створення кордонів («Заперечувати поступки, ігнорувати противника»), нерозуміння («Повторювання вже сказаного, нерозуміння запитань тощо»), легітимізації («Зверніться до норм законодавства та правил»), торгівлі («Попросіть щось замість свого, взаємні поступки»), раціонального переконання («Висловить аргументи, долати протиріччя»). Зміст

окремих пропонованих тактик (наприклад, «Заперечувати поступки, ігнорувати противника») та їхні назви (наприклад, «залякування») викликають заперечення. Але наголошуємо, що це не лише тактики поліцейського, але й ті тактики, що він мусить ідентифікувати з боку співрозмовника, і до яких часто вдаються правопорушники.

По-третє, у курсантів забезпечується формування та тренування наступник навичок комунікації: 1) ідентифікації позиції співрозмовника (домінування/підкорення) за вербальними та невербальними ознаками; 2) ідентифікації ставлення співрозмовника (конфронтації/співробітництва) за вербальними та невербальними ознаками; 3) вербального та невербального визначення та маскування власної позиції; 4) вербального та невербального визначення та маскування власного ставлення; 5) вираження співчуття та розуміння; 6) запрошення до співпраці та/або визнання провини; 7) уміння слухати та коригувати хід розповіді; 8) навички помічати вербальні та невербальні ознаки обману, вивертів; 9) точного використання юридичної термінології та її спрощеного роз'яснювального тлумачення; 10) логічного аналізу отриманої інформації та виявлення протиріч; 11) формулювання чітких запитань; 12) використання різних тактик опитування (зазначених у табл. 1); 13) маскування різних тактик опитування; 14) ідентифікації різних стратегій комунікації (співпадають з тактиками у табл. 1) тощо.

Наведемо приклад сценарію, що допомагає напрацювати відповідні навички. До лікарні госпіталізовано підлітка з переломами, який пояснює, що приблизно о 24:00 його збив автомобіль та зник з місця події. На першій стадії «поліцейський» опитує «потерпілого». Той плутається у поясненнях, де він знаходився, з ким, що робив перед цим, посилається на струс мозку, запаморочення. Але на запитання «поліцейського» повідомляє марку автомобіля, тип кузову та колір. Видається, що місцем події є спортивний майданчик школи. З місця події автомобіль зник.

Курсантам доводиться наступна інформація (усна або надаються відповідні «протоколи» – залежно від бюджету навчального часу та дидактичних цілей): на місці події зробили огляд, виявили сліди гальмування. Також відбувся поквартирний обхід та виявлено декілька транспортних засобів, схожих на автомобіль правопорушника за маркою автомобіля, типом його кузову та кольором. Після цього курсантам пропонується здійснити опитування «громадянина А», який володіє схожим автомобілем. Той повідомляє, що був зі своєю дівчиною до 1:00, а потім повернувся додому.

Після цього курсантам пропонується визначити наступні заходи, серед яких вони називають опитування подруги «громадянина А» та огляд його автомобіля. Курсанти здійснюють опитування «подруги громадянина А». Вона явно нервує, хвилюється, запитує, що відбулось. Але невпевнено повідомляє (з так званими «вивертами брехуна»: «наскільки я пам'ятаю», «мені здається», «я не пам'ятаю точно»), що її друг поїхав від неї близько часу ночі. Завдання курсантів – розпізнати ці «виверти брехуна» та змінити тактику опитування. Якщо викладач вважає, що курсант вдало застосовує певну тактику опитування, то він подає умовний знак акторці, що виконує роль «подруги громадянина А»

та вона повідомляє «поліцейському», що сьогодні до неї зателефонував «громадянин А» і попросив усім казати, що він поїхав від неї близько часу ночі, хоча насправді він залишив її о 21:00.

Викладач повідомляє, що під час огляду автомобіля «громадянина А», виявлено сліди, що могли утворитися від зіткнення з пішоходом. Пропонується здійснити повторне опитування «громадянина А» з урахуванням результатів огляду та свідчень його подруги.

Під час повторного опитування «громадянин А» продовжує наполягати, що поїхав від подруги близько часу ночі, нічого вночі не бачив, до подруги з проханням алібі не дзвонив. Використання «поліцейськими» тактики залякування («Ви вчинили злочин, залишили особу без допомоги, втягуєте іншу особу до дачі неправдивих свідчень» тощо), прямого тиску («ми будемо вимушені провести очну ставку з вашою подругою, Ви ставите її у вкрай незручне становище» тощо), легітимізації («Вас буде притягнути до відповідальності при обтяжуючих обставинах» тощо), торгівлі («Ви визнаєте свою провину, а ми не будемо згадувати про Вашу спробу фальсифікації алібі та не будемо обирати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою» тощо), звернення до емоцій («Ви розумієте, що зараз відчуває підліток, якого Ви травмували та його близькі?» тощо) не допомагає. Лише у разі вдалого використання курсантами тактики «доброзичливості» («Я би хотів допомогти Вам, я бачу, що Ви гарна людина, що потрапила у халепу. Але я не зможу, якщо не знаю правди» тощо), «громадянин А» повідомляє, що після зустрічі з подругою заїхав ще в бар, де випив дуже багато алкоголю та заснув за стільцем. Проснувся о 4:00 та сів за руль авто, на невеликій швидкості доїхав додому, а вже днем побачив пошкодження на своєму авто. У разі прямого запитання «громадянин А» повідомляє. що у ключі залишив в автомобілі, хоча він раніше такого ніколи не робив. У подальшому опитуванні «поліцейські» мають встановити можливих свідків, зокрема, «громадянина Б» − друга «громадянина А», з яким він випивав у барі.

На наступному етапі відбувається опитування «громадянина Б». Той готовий відповісти чесно, але у разі формулювання відповідних запитань. Тобто у цьому опитуванні курсанти в першу чергу відпрацьовують навички (10) логічного аналізу отриманої інформації та (11) формулювання чітких запитань. «Громадянин Б» згадує, що заважав своєму другові поїхати з бару додому, оскільки той був у стані сильного алкогольного сп’яніння та навіть забрав у нього ключі від авто. «Поліцейські» встановлюють, що він не пам’ятає, коли повернув ключі другові, але повернувся додому близько 24:00 у сильному алкогольному сп’янінні та зранку ключі в своєму одязі не знайшов. Поліцейські повинні на цьому етапі встановити наявність осіб, що могли скористатись ключами, зокрема інших членів сім’ї, у тому числі, сина «громадянина Б».

На наступному етапі відбувається опитування неповнолітнього сина «громадянина Б». У разі вдалої реалізації певної тактики, той розповідає, що вночі побачив у батька ключі та дізнався від нього, що це ключі від автомобіля «громадянина А». Коли батько заснув, вирішив трохи поїздити з друзями на спортивному майданчику. У певний момент він не впорався з керуванням та

здійснив наїзд на друга, після чого поставив автомобіль на попереднє місце біля бару та залишив ключи в ньому. Друг пообіцяв його не видавати.

Таким чином, розроблений нами тренінг комунікативних навичок поліцейських сприяє формуванню у курсантів умінь розпізнання позиції та ставлення співрозмовника, обраних ними тактик, умінь застосовувати різні тактики комунікації, міняти, визначати та маскувати свої позиції і ставлення до комунікатора, а також інших комунікативних умінь. Тренінг побудовано на технології ділової гри з використанням певних технік гейміфікації (детективний сюжет).

Бібліографічні посилання:

1. Bruijnes M. Keeping up stories: design considerations for a police interview training game / Merijn Bruijnes, Jan Kolkmeier, Rieks op den Akker, Jeroen Linssen, Mariet Theune, Dirk Heylen. *Proceedings of the Social Believability in Games Workshop (SBG2013).* Centre for Telematics and Information Technology (CTIT), 2013. C. 14.

Гамбург І.А., к.ю.н. (Запоріжжя, Україна)

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ

Наприкінці XX століття світова спільнота визнала, що корупція є глобальною проблемою кожної країни, а в Україні вона стала однією із загроз національної безпеки та демократичного розвитку держави, тому що є одним з основних способів руйнування системи державної влади та кримінальної деформації суспільної правосвідомості. В умовах гострої політичної й економічної кризи у нашій державі на чільне місце треба поставити питання подолання корупції, інакше не згенерується достатньо фінансів для вирішення проблем, і влада не матиме довіри свого народу, консолідації. Без постійної протидії корупція буде розширюватися, а тому антикорупційну функцію сучасної держави потрібно виділяти як одне з її основних, базових завдань.

Особливої загостреності набуває ця проблема, коли корупція «панує» у тих структурах, які безпосередньо призначені для боротьби з нею – правоохоронних органах. Наприклад, саме прокуратуру фахівці називають «серцем української корупції», хоча відповідно до Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII для досягнення своєї основної мети – захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави (ст. 1), для здійснення основних функцій (ст. 2) у Генеральній прокуратурі України утворюється (на правах самостійного структурного підрозділу) Спеціалізована антикорупційна прокуратура, на яку покладаються такі функції: 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування Національним

антикорупційним бюро України; 2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями (п. 5 ст. 8) [1].

Останнім часом засоби масової інформації, інтернет «рясніють» прикладами щодо корупції прокурорів. Фахівці запевняють: хабарі стали вище, а схеми витонченішими, але при цьому, якщо раніше прокурори боялися покарання, то тепер вже ні. «Прийшли молоді, «голодні» прокурори. Вони багато вклали в те, щоб потрапити в прокуратуру, і хочуть відбити вкладене». – переконлива фраза з коментаря юриста. За повідомленням голови Генеральної прокуратури України (ГПУ) Юрія Луценка, є прокурори, з якими можна домовитися за винагороду. У 2017 р. із ГПУ звільнено 28 прокурорів за корупційну діяльність. Відповідно до Звіту про проведену оцінку результатів виконання заходів, передбачених антикорупційною програмою Генеральної прокуратури України на 2018 рік тільки у 4 кварталі 2018 р. на розгляд Ради прокурорів України (РПУ) направлено 37 матеріалів щодо звільнення з адміністративних посад прокурорів. За їх розглядом за рекомендаціями РПУ звільнено 1 прокурора області, 6 заступників прокурорів областей та 26 керівників місцевих прокуратур.

Досвід різних країн світу, об'єктивність розуміння показує, що неможливо повністю подолати корупцію. Але боротися з нею можна і треба. Нами має бути поставлене завдання: повністю викорінити корупцію у правоохоронних органах та звести до мінімуму в інших органах публічної влади та у суспільстві в цілому. Кроками до цього мають бути: 1. Досконале антикорупційне законодавство з урахуванням передового світового досвіду та національної специфіки. 2. Виважене планування антикорупційної діяльності. 3. Ретельний відбір кандидатів на певні посади з урахуванням професійних та людських факторів. 4. Обов'язкове стажування, здача кваліфікаційного іспиту. 5. Посилення контролю за діяльністю та відповідальності. 6. Підвищення фінансування, з/плати. 7. Розширення просвітницької та правоосвітньої діяльності (проведення зустрічей, лекцій, майстер-класів тощо з населенням, колективами підприємств, установ, організацій, робітниками органів державної влади та місцевого самоврядування, організація проектів, конкурсів та інших заходів серед учнів і студентів і т.п.). 8. Залучення ЗМІ та громадськості при виявленні фактів корупції. 9. Налагоджена система засобів повідомлення: гаряча лінія, сайт. 10. Застосування різних форм (обмін досвідом, конференції, зарубіжне стажування тощо) міжнародного співробітництва з антикорупційної діяльності.

Бібліографічні посилання:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 2–3. Ст. 12.

Голобутовський Р.З., к.ю.н. (Дніпро, Україна)
Омонова М.Р., студентка (Дніпро, Україна)

ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення активно проводяться реформи щодо діяльності усіх гілок державної влади, зокрема і судової. Так, метою судової реформи є забезпечення верховенства права, неупередженості суддів та судової системи загалом. Для забезпечення більшої незалежності суддів в Україні першочерговим кроком було перетворення Вищої ради юстиції у Вищу раду правосуддя. Повноваження новоутвореного органу в контексті гарантій забезпечення незалежності суду можна назвати «революційними».

Слід акцентувати увагу, що загалом, євроінтеграційний шлях України є неможливим без забезпечення одного з найважливіших принципів діяльності суддів, а саме їх незалежності в службовій діяльності.

В Постанові Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» від 13.06.2007 р. № 8, зазначається, що незалежність суддів встановлена як конституційний засіб організації суддів з метою забезпечення права осіб на такий захист. Недоторканність суддів не являється власним привілеєм, а являється елементом статусу судді для неупередженого забезпечення справедливості й незалежності суду [2]. Не зважаючи на наявність Постанови Верховного Суду України, слід зазначити, що науковій літературі відсутнє єдине визначення поняття «незалежність судді».

Так, М. Василевич наголошує, що незалежність суддів полягає з їхньою самостійністю, яка не пов'язана з абсолютно ніякими обставинами, крім порядку, визначеного законодавцем» [3, с. 9]. Є. Абросимова, надає характеристику незалежності судді, як самостійність судів у системі інших державних та громадських органів і незалежність судової влади та її носіїв у змістовому аспекті цього слова, як їх неупередженість [4, с. 211]. Тобто, відокремленість судової влади випливає з її незалежності й самостійності. Це означає, що суди утворюють досить автономну систему.

М. Савенко, у своїх наукових працях наголошує на тому, що незалежність суддів є системою заходів, які розроблені з метою розв'язання конфліктних ситуацій, відсутність будь-якого зовнішнього втручання в суддівську практику, що забезпечує ефективний захист прав і свобод людини, громадянина чи особи без громадянства, юридичним особам публічного та приватного права [5, с. 99].

Розглянувши різні точки зору щодо визначення поняття «незалежність судді», можемо зазначити, що під ним слід розуміти механізми, які унеможливлюють вплив на службову діяльність судді, а в разі появи такого впливу – систему захисту судді від незаконного впливу на його діяльність та на його неупередженість.

Провідним нормативно-правовим актом, щодо гарантій незалежності суддів є розділ VIII Конституції України, а саме статті 126 та 129, в яких зазначено, що судді діють лише згідно з законом, будь-який вплив на суддю та

у будь-який спосіб на них заборонено. Суддю не може бути затримано без згоди Вищої ради правосуддя. Так само суддю не можна без згоди останньої утримувати під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом. Виняток: затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину [6].

Важливим нормативно-правовим актом, у якому закріпленні положення щодо гарантій незалежності суддів, є Закон України «Про судоустрій та статус суддів» [7], в якому визначається, що суди та суддя у діяльності щодо забезпечення правосуддя, є незалежними від будь-якого незаконного впливу, тиску, втручання, а також здійснюють правосуддя на основі Конституції та законів України. Втручання у правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, зберігання чи поширення проти них інформації, неповага до їх честі заборонені законодавством та тягнуть за це юридичну відповідальність [7].

Наразі в Україні гарантії незалежності дотримуються не в повній мірі. Так, посадовими особами органів законодавчої, виконавчої влади це питання часто ігнорується. Дуже часто правоохоронним органам доводиться розслідувати факт втручання в службову діяльність суддів різних інстанцій. Окрім того, не варто забувати той факт, що через зловживання службовим становищем, деякі судді, отримавши певну неправомірну вигоду, навіть в малому розмірі, фактично попадають в залежність від певного кола осіб тощо.

Недоліком в збереженні суддівської незалежності та їх неупередженості є втручання сторонніх осіб (чи посадових осіб, чи представників бізнес-структур, чи навіть злочинних організацій) в приватне життя суддів, їх сімей та близьких родичів.

Саме з метою повернення довіри до гарантій незалежності суддів в нашій державі було прийнято два важливих документи: Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні»; Закон України «Про Вищу раду правосуддя».

Для реалізацій вищезазначеного Закону введено в дію Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя [10]. За його допомогою можна аналізувати тенденцію щодо застосування психологічного та фізичного тиску з боку громадян, які в більшості об’єднуються в групи й шляхом блокування суддів в приміщеннях, погрожуючи чи застосовуючи відносно них фізичну силу, вимагають прийняття певного правового рішення.

В будь-якій демократичній державі необхідно тримати паритетність між свободою слова та правом. Не винятком є і питання дотримання гарантій незалежності суддів.

Отже, незалежність суддів на сьогоднішній час є однією із головних умов для існування судової влади, як самостійної гілки, що покликана забезпечення дотримання всіх прав та свобод людини й громадянина, принципів гарантій цих свобод та законності в цілому. Судова реформа 2016 року надала Вищій раді правосуддя всі компетенції з метою дотримання незалежності суддів. Однак ризики в забезпеченні незалежності суддів, є надто високими, тому держава і

суспільство повинні завжди тримати дане питання на контролі та сприяти практичній реалізації чинного законодавства України. Судді та загалом вся судова система ще довгий час буде під великим об'єктивом серед громадськості, адже українське суспільство хоче демократичних змін в кращу сторону, які можна забезпечити зокрема реалізовуючи гарантії прозорості судової влади.

Бібліографічні посилання:

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015.

2. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 р. № 8. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07.

3. Василевич М. В. Конституційно-правові гарантії незалежності судової влади: теорія та практика реалізації : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. 17 с.

4. Рачинський А. П. Незалежність суддів як передумова функціонування самостійної й авторитетної судової влади, що відповідає європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* 2016. № 1. С. 66–74.

5. Савенко М. Д. Незалежність суддів та її правове забезпечення. *Етичні та правові проблеми забезпечення незалежності суддів:* матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, Харків 30-31 березня 2005 р. / редкол. : В. В. Сташис (голов. ред.) та ін. Харків; К. : ЦНТ «Гопак», 2006. С. 98.

6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

7. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.

8. Про відновлення довіри до судової влади в Україні: Закон України від 08.04.2014 р. № 1188–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 23. Ст. 870.

9. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст. 50.

10. Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді. URL: http://www.vru.gov.ua.

Гудим І.В., викладач (Дніпро, Україна)

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА ЯК ОСОБЛИВА СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Міжнародна безпека країн всього світу в контексті міжнародних зв'язків для внутрішньої і зовнішньої політики країни займають провідне місце, оскільки рівняння на європейські стандарти та еталони нормативно-правових

актів підтримується усією світовою спільнотою. В епоху глобалізаційних процесів можна прослідити еволюцію міжнародної безпеки, яка певною мірою залежить від нерівності держав в економічному і політичному розвитку, які можна вважати найскладнішими глобальними проблемами сучасності, вирішенням яких може стати ефективність та всезагальність міжнародних норм та стандартів, як запорука існування міжнародного права. Реалії сьогодення у сфері міжнародної безпеки породжують активний інтерес світової спільноти до пошуку шляхів вирішення проблем миру, що в свою чергу створює актуальність дослідження даної проблематики.

Окремим питанням дослідження проблематики міжнародної безпеки займалися, зокрема такі науковці: А. З. Георгіци, В. Н. Денисов, Л. Д. Тимченко, М. Ю. Черкас, М. О. Баймуратова, С. В. Кульчицький, С. В. Толстов та ін.

У сучасному світі все більшого значення набувають економічні та інформаційні аспекти забезпечення безпеки. Економічна криза в умовах глобалізації світової економіки може в лічені години дестабілізувати народне господарство країн, розташованих одна від одної за тисячі кілометрів. Важко уявити собі й можливі наслідки порушення функціонування інформаційних мереж, бо інформація — важливий економічний, політичний та соціальний ресурс. Нерозв'язані глобальні проблеми сучасності — екологічна, енергетична, продовольча — також наповнюють новим змістом поняття міжнародної безпеки [4, с. 156].

Міжнародна безпека – це єдиний механізм міжнародних відносин, які будуються за відповідними принципами та нормами міжнародного права, де ключовим моментом є мирне врегулювання спорів та конфліктів.

Юридична і фактична картина існування міжнародного права забезпечується Статутом ООН, який можна вважати правовим джерелом єдиного характеру, яке пов'язує усі країни світу.

У преамбулі Статуту ООН сформульовано цілі фактично міжнародної безпеки: як позбавити наступні покоління від нещасть воєн, які двічі у XX столітті завдавали людству надзвичайної шкоди, утвердити віру в основні права людини, гідність і цінність людської особистості, рівноправність між чоловіками та жінками, створити умови, що гарантуватимуть дотримання справедливості й поваги до зобов'язань, які випливають із договорів та інших джерел міжнародного права, сприяючи соціальному прогресу й поліпшенню життя за умов збільшення свободи [2].

На нашу думку, проблемою сучасності є зброя, яка з розвитком науково-технічних процесів залишає для країн все менше шансів на забезпечення своєї безпеки військово-технічними засобами. Цілком очевидно, що розв'язання цих проблем можливе лише за допомогою політичних та міжнародно-правових засобів.

Саме тому сьогодні дедалі частіше постає питання щодо зв'язку військової складової з цивільним елементом. Ідеться про поняття цивільно-військового співробітництва, про що писав американський соціолог і політолог, автор концепції етнокультурного поділу цивілізацій, американець

С. Ф. Гантінґтон, який уже 1957 року опублікував працю під назвою «Солдат і держава: теорія і політика цивільно-військових відносин», де обґрунтував важливість цивільно-військових відносин. Останні, на думку автора, є одним з аспектів національної політики безпеки, що має на меті підвищення безпеки соціальних, економічних і політичних інститутів країни від загроз з боку інших незалежних держав [5].

Нині, перед усім людством стоїть велика проблема у вигляді створення надійного механізму захисту не тільки міжнародної безпеки, а національної безпеки всього світу. Відсутність єдиного доктринального підходу до підтримки міжнародної безпеки, єдиної системи міжнародного правопорядку враховуючи загальнолюдські цінності і інтереси та невикористання концепції колективної безпеки у вигляді Статуту ООН позбавляє країни світу на забезпечення міжнародно-правової безпеки.

Бібліографічні посилання:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 1996. № 30. Ст. 141.

2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26 черв. 1945 р. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

3. Дужич Л. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами. Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2010. С. 114–115.

4. Г.Ю. Васильєв. Підтримка міжнародної безпеки – глобальна проблема людства. Вісник Національного університету Юридична академія України імені Ярослава Мудрого № 2 (21) 2014. С. 155-165.

5. Тітко Е.В. Національна та міжнародно безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. Fìlosofsʹkì ta metodologìčnì problemi prava. 2016. № 2 (12).

Єрмоленко Д.О., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПРОФЕСІЙНУ ДЕФОРМАЦІЮ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Професійній деформації осіб, що займаються певними видами професійної діяльності, сприяють як об'єктивні (особливості конкретної професії), так і суб'єктивні (особисті якості людини, схильність до певних негативних проявів) причини.

Співробітники правоохоронних органів, при виконанні службових обов'язків, відчувають серйозне фізичне та морально-психологічне навантаження. Їх соціальна незахищеність обумовлена як недоліками матеріально-технічного та фінансового забезпечення, так і недосконалістю нормативної бази, що регламентує їх діяльність. Зазначене, певною мірою, спричиняє професійну деформацію співробітників правоохоронних органів.

Традиційно під «професійною деформацією» розуміються негативні результати зовнішнього психічного та фізичного впливу, якому піддаються особи в процесі їх професійної діяльності та у зв'язку із цією діяльністю. Професійна деформація може бути: загальнопрофесійною – властива працівникам певних професій (наприклад, лікарі у всіх намагаються знайти захворювання, у педагогів формується звичка всіх повчати); спеціальною – залежить від спеціалізації співробітника (наприклад, серед співробітників правоохоронних органів можна виокремити оперативних співробітників, слідчих, співробітників СБУ, антикорупційних органів тощо); професійно-типологічною – пов'язана з впливом на особистість певних психологічних особливостей, притаманних конкретній професії; індивідуальною – виникає через надмірний розвиток професійно важливих якостей спеціаліста.

Основними проявами професійної деформації є: зниження або втрата зацікавленості у професії; погіршення працездатності, емоційної стійкості; втрата навичок ефективної взаємодії з оточуючими.

Професійна деформація співробітників правоохоронних органів може проявлятися у наступних «синдромах»: по-перше, психофізіологічне виснаження та психосоматичні порушення (співробітник відчуває постійну втому, апатію, що виявляється у поганому настрої, безсонні, загострені хронічних захворювань, зменшується здатність отримувати задоволення, підвищується роздратованість та конфліктність); по-друге, зниження професійних досягнень (зменшення ефективності та постійна незадоволеність роботою та спілкуванням з людьми, байдужість до роботи та людей, відсутність бажання йти на роботу, маніпулювання людьми, підвищення кількості конфліктів, стійке бажання уникнути роботи, відсутність намагань до ефективної діяльності, стійкий намір змінити роботу); по-третє, порушення адекватного сприйняття себе та оточуючого світу (відчуття особистої неспроможності, підвищення конфліктності або деструктивної поведінки, підвищення критичності та цинізму по відношенню до людей, відчуття недоцільності всього, що відбувається, перенесення професійних проблем в особистісну сферу, що призводить до погіршення відносин із родиною, друзями, колегами, родичами) [1, с. 226].

Фактори, що впливають на професійну деформацію співробітників правоохоронних органів, О. Танкевич пропонує поділити на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх факторів дослідник відносить: соціальну нестабільність, відсутність ідейних та моральних ідеалів, корумпованість чиновників державного апарату, установку суспільства на прагматичні пріоритети, негативне висвітлення роботи правоохоронних органів у засобах масової інформації, низький соціальний престиж професії. Внутрішніми факторами професійної деформації співробітників правоохоронних органів О. Танкевич вважає наступні: формально-бюрократичні методи керівництва (зарозумілість, грубість, бездушне ставлення до підлеглих), створення керівництвом обстановки нашіптування та доносів у колективі; негативний вплив кримінального середовища; зловживання співробітниками владою та

службовим становищем; конфліктна атмосфера у колективі; низька моральна вихованість колективу; низька правова культура колективу [2, с. 26–27].

Інший підхід пропонує А. Буданов, який виділяє три групи факторів, що можуть призвести до утворення професійної деформації: 1) фактори, зумовлені специфікою правоохоронних органів; 2) фактори, пов'язані з особистістю співробітника; 3) фактори соціально-психологічного характеру [3, с. 69].

Ще більш широке коло факторів, що сприяють появі та розвитку професійної деформації співробітників правоохоронних органів, запропонували Т. Татідінова та Н. Галкіна, а саме: 1) у сфері професійної діяльності – постійне спілкування з різними категоріями громадян, в тому числі з правопорушниками, необхідність вирішення завдань профілактики та припинення правопорушень тощо; 2) у взаємодії внутрішньо системного характеру – спілкування з керівництвом та колегами, колективне виконання службових завдань; 3) у специфіці діяльності правоохоронних органів – детальна правова регламентація діяльності, елементи бюрократизму, використання владних повноважень, корпоративність, ненормований графік роботи, висока ступінь відповідальності тощо; 4) в індивідуально-особистісних особливостях співробітників правоохоронних органів – низька професійна підготовка до виконання правоохоронної діяльності, завищені очікування від професії, специфічне поєднання окремих особистих якостей співробітника тощо; 5) соціально-психологічні фактори – авторитарний стиль керівництва підлеглими, несприятливий вплив родичів та друзів, в наслідок чого може виникнути невпевненість у необхідності, потрібності та важливості професії [4, с. 178–179].

Проаналізувавши існуючи наукові дослідження у цій сфері, І. Ващенко та З. Кісіль зазначають, що професійна деформація співробітників правоохоронних органів здебільшого зумовлена: специфікою професійної діяльності (стресогенний характер професійної діяльності, який проявляється у підвищеному ризику, постійних психічних та фізичних перевантаженнях, негативні насідки конфліктних і екстремальних ситуацій, владні повноваження, постійний контакт із злочинним середовищем); недооцінкою ролі закону (зневажливе ставлення до вимог законодавства, неприйняття необхідних, відповідно до закону, заходів, формалізм, протиставлення принцип доцільності принципу законності); зайвим, невиправданим прагненням засекретити результати роботи; громіздкою і недосконалою системою звітності; недоліками в організації та управлінні діяльністю підрозділів; несприятливими побутовими умовами; помилками у підборі та розстановці кадрів; особистісними ознаками співробітника (відсутність переконаності у важливості й відповідальності виконуваної соціальної ролі, недостатній розвиток моральних якостей, розвиток жорстких професійних стереотипів; переніс професійної ролі в сферу позаслужбових стосунків).

Недостатня увага до моральної культури, до морально-психологічного клімату службового колективу призводить не лише до зменшення якості службової діяльності, але й до його деградації, повного розвалу. Тому висока моральна культури є однією з найважливіших вимог до службової діяльності

правоохоронних органів. Вирішальним фактором у попередженні та подоланні професійної деформації є службовий колектив. Лише у згуртованому колективі є можливість постійно удосконалювати особисті моральні якості, збагачуватися досвідом інших осіб, коректно вказувати один одному на недоліки та помилки. Особливе значення у попереджені професійної деформації молодих співробітників має особистий приклад колег, безпосередніх та прямих керівників.

Лише комплексний підхід до формування та реалізації правових, організаційно-адміністративних, реабілітаційно-відновлюваних, психологічних та виховних заходів щодо запобігання професійній деформації може забезпечити їх ефективність та мати результат, що сприятиме не лише нівелюванню цього явища, а й забезпечить функціонування правоохоронних органів відповідно до вимог міжнародно-правових стандартів. Вирішення цього питання є складовою частиною загального процесу реформування правоохоронних органів України, а тому повинно здійснюватися одночасно із вдосконаленням форм та методів управління, нормативної бази правоохоронної діяльності.

Бібліографічні посилання:

1. Змановская Е.В., Рыбников В.Ю. Девиантное поведение личности и группы: Учебное пособие. СПб: Питер, 2011. 352 с.

2. Танкевич О.В. Юридическая этика: Тексты лекций. Гродно: ГрГУ, 2003. 64 с.

3. Буданов А.В. Педагогика личной профессиональной безопасности сотрудников органов внутренних дел. М. : Юрист, 1992. 122 с.

4. Татидинова Т.Г., Галкина Н.Ю. Профессиональная деформация личности сотрудника органов внутренних дел: теоретические аспекты. Юридическая наука и правоохранительная практика. 2016. № 3 (37). С. 175–182

Железняков А.М., студент (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Бостан С.К., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ПОЛІЦІЯ В ЕСТОНІЇ: СТРУКТУРА, ДОСВІД

Реформування міліції пройшли майже всі держави пострадянського простору. Не є винятком і наша країна, де була створена оновлена поліція. В процесі реформування ми використовували різний зарубіжний досвід, особливо наших колишніх «колег» по Радянському Союзу. Серед них Естонія, структура та досвід поліції якої заслуговує на увагу.

Поліція Естонії мала певні історичні коріння. Вона була створена ще 12 листопада 1918 року і існувала до літа 1940 року. Після приєднання Естонії до СРСР функції правоохоронних органів перейшли до радянської міліції, яка функціонувала там до початку 90-х років XX століття. За півроку до повного

визнання незалежності Естонії, 1 березня 1991 року, поліція була остаточно відновлена указом «Про поліцію» і передана в підпорядкування МВС.

Естонська поліція підпорядковується міністрові внутрішніх справ Естонії, який, окрім поліції, керує також прикордонною охороною, охоронною поліцією (службою безпеки) і рятувальною службою Естонії. Глава МВС також управляє Інспекцією по захисту даних і Академією громадської служби, де проходять навчання майбутні співробітники поліції.

Керівником естонської поліції є генеральний директор, а центральним керуючим органом – департамент поліції, що відповідає за управління та координацію діями поліцейських підрозділів в країні. Поліція ділиться на центральну кримінальну поліцію, центральну поліцію правозастосування та центр судмедекспертиз поліції. В Естонії є 4 територіальних відділення поліції, які називаються префектурами, а їх очолюють префекти: це префектури Іда, Лиуна, Ляяне і Пих'я.

Обов'язки поліції включають охорону громадського порядку, захист основних прав громадян і різних організацій, боротьбу зі злочинністю, ведення попереднього розслідування у кримінальних справах, накладення і виконання покарання в межах компетенції поліції.

Поліція Естонії зобов'язана:

– надавати допомогу громадянам в межах компетенції поліції;

– охороняти життя, здоров'я, честь і гідність, власність громадян від неправомірного посягання і будь-який інший загрози;

– охороняти порядок в громадських місцях;

– збирати і обробляти інформацію, що стосується виявлених правопорушень, злочинів або інших подій, негайно вживати заходів щодо запобігання або виявлення правопорушень [1, с. 115–116].

Обов'язки поліції включають охорону громадського порядку, захист основних прав громадян і різних організацій, боротьбу зі злочинністю, ведення попереднього розслідування у кримінальних справах, накладення і виконання покарання в межах компетенції поліції.

Поліція Естонії ділиться на дві «гілки»: Центральна кримінальна поліція і Центральна поліція правозастосування.

Перша гілка – Центральна кримінальна поліція, яка здійснює функції центрального органу Естонії по боротьбі з різними формами організованої злочинності, корупції, серйозними економічними злочинами, відмиванням грошей, злочинів, пов'язаними з наркотиками, злочинами в сфері інформаційних технологій. Відділ по боротьбі з економічними злочинами ЦКП перешкоджає відмиванню грошей і фінансуванню терористичних організацій відповідно до Закону про запобігання відмиванню грошей та фінансуванні терористичних організацій. Служба судової експертизи ЦКП проводить судові експертизи та технічні дослідження, а також бере участь у здійсненні слідчих дій і оперативних заходів.Крім того, через ЦКП здійснюється взаємодія з Інтерполом та Європолом, Шенгенської інформаційної системою, із зарубіжними правоохоронними органами.

Друга гілка – центральна поліція правозастосування, яка керує діяльність з правозастосування і державним наглядом.

Основними функціями центральної поліції правозастосування є:

– аналіз і узагальнення діяльності в сфері правозастосування;

– участь в заходах щодо попередження злочинів;

– розвиток міжнародної кооперації у сфері правозастосування;

– участь в підтримці громадського порядку і нагляду за транспортом;

– керівництво процедурами розгляду проступків;

– захист Президента республіки, Голови парламенту, Прем'єр-міністра, офіційних гостей держави та інших осіб;

– забезпечення охорони окремих об'єктів.

Центральна поліція правозастосування має три департаменти: охоронна поліція; дорожня поліція; контр терористична.

Отже, поліція Естонії, на відміну від поліції України, має великі відміни, як і історичні так і політичні. Поліція цієї прибалтійської країни є членом «поліцейської громади» європейської співдружності. Входження Естонії до Європейського Союзу було величезним поштовхом для модернізації та вдосконалення пострадянського правоохоронного органу. Естонська поліція стоїть на варті захисту не лише європейських цінностей, а й захищає всіх осіб, що знаходяться на території Республіки Естонія або підпадають під юрисдикцію Республіки Естонія, незалежно від їх громадянства, національності або раси, статі, мови, віросповідання, соціального стану, соціального і матеріального статусу, освіти.

Бібліографічні посилання

1. Sergey Savranchuk. Foreign experience of determination of administrative and legal status of Specialized Anti-Corruption Prosecutor. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2018. Vol. 2. P. 115-120.

2. Загиней З. А., Драган В. М., Ярмиш О. Н. Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів : наук.-практ. посіб. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. URL: https://pidruchniki.com/84715/pravo/mistse_sistemi_spetsialno_upovnovazhenih_organiv_protidiyi_koruptsiyi_litvi.

3. Кушнарьов І. В. Інструменти боротьби з політичною корупцією в країнах Центральної та Східної Європи: оцінка ефективності на прикладі Румунії та Болгарії. *Науковий журнал «Політикус».* 2017. № 4. С. 58–61.

4. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2015. № 2. С. 144–155.

Кирбят'єв О.О., к.ю.н.(Київ, Україна)

. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

З кінця 2013 року наша країна існує в інших соціально-економічних та політичних умовах – на сьогодні існує глобальна криза довіри до представників влади. На передовому краї цієї недовіри стоять правоохоронні органи, представники яких найчастіше стають потерпілими від різних злочинів під час виконання або у зв'язку із виконанням службових обов'язків, тобто їх професійна діяльність дуже часто є об'єктом злочину, а самі правоохоронці – потерпілими від злочинів. Вивчення зарубіжного досвіду тут може стати одним із чинників належного забезпечення їх професійної діяльності.

Кримінальне законодавство країн пострадянського простору та інших країн нами досліджено за такими критеріями як елементи складу злочину з ознаками, що характеризують їх зміст, кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки розглядуваного злочину, а також вид та розмір покарань за його вчинення.

Одразу зазначимо, що нехтування верховенством права та міжнародного права, військова агресія збоку РФ відносно України стали причиною відсутності інтересу до їх кримінального законодавства, охорона влади яким і так ні в кого в цивілізованому світі розуміється як непорушна аксіома.

Білоруський законодавець у питанні кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів майже повністю скопіював загальну тенденцію для пострадянських країн – значна диференціація кримінальної відповідальності за розглядувані злочини, проте привертає увагу та норма, спроба запровадження якої до КК України потребує широкого як фахового, так й громадського обговорення – мова йде про публічну образу представника влади у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків.

Наявність образи представника влади та пряма вказівка на те в КК Казахстану, що публічні виступи, котрі містять критичні висловлювання про службову діяльність представника влади, не тягнуть кримінальної відповідальності. Дуже виважена система стримувань та противаг у питанні забезпечення свободи слова. Непокора у певній обстановці визнано злочином. Враховуючи вітчизняні соціально-економічні та політичні умови, наявність ст. 185 КУпАП не завжди (а по факту майже ніколи) не є гарантією виконання законної вимоги поліцейського. Перешкоджання діяльності прокурора та невиконання його законних вимог є більше вадою, ніж досягненням казахського законодавця, оскільки під тиском наукової громадськості 14 жовтня 2014 року аналогічна стаття із вітчизняного кримінального закону була виключена. Насильницькі злочини проти представників влади як спеціальних потерпілих майже повністю кореспондуються із загальними статтями про

злочини проти життя та здоров'я людини з різницею лише у більш суворих видах та розмірах покарання. Звідси виходить, якщо кримінальний закон охороняє пересічного громадянина, то представник влади у зв'язку чи під час виконання професійних обов'язків має бути захищеним у більшій мірі, що ми тут і маємо.

Вивчення КК країн Балтії показало, що законодавці цих країн поступово відмовляються від кримінально-правового забезпечення професійної діяльності як працівників правоохоронних органів, так й інших представників влади. Маємо два протилежних підходи до забезпечення кримінально-правової охорони професійної діяльності представників влади, проте особисте спілкування на міжнародних наукових форумах із литовськими науковцями та керівниками правоохоронних органів показало, що для країн Балтії вцілому є характерним скасування кримінальної відповідальності за такі злочини у зв'язку із відсутністю таких небезпечних посягань та здатністю держави вплинути на ситуацію без застосування заходів кримінальної репресії. По суті Латвія скасувала взагалі розглядувані статті, тоді я Литва поки що має навіть кримінальну відповідальність за образу представника влади, хоча вважає це не заслугою, а недоліком, який треба усувати.

Вцілому вивчення досвіду країн пострадянського простору у сфері кримінально-правової охорони професійної діяльності працівників правоохоронних органів дозволяє сформулювати наступні висновки.

Родовий об'єктом досліджуваної групи злочинів виступають суспільні відносини у сфері управління, рідше – державного управління. Деякі країни віднесли їх до злочинів проти держави. Україна тут може «похвалитися» родовим об'єктом у якості авторитету державних органів, що є певними чином унікальним для країн пострадянського простору.

Основний безпосередній та додаткові об'єкти майже однакові – гарантований та нормативно визначений порядок функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування.

В якості додаткового обов'язкового об'єкта цих злочинів виступають суспільні відносини у сфері забезпечення особистої та тілесної недоторканості державного службовця та (або) його близьких родичів та (або) відносини у сфері забезпечення недоторканості власності зазначених осіб. Відповідно має місце спеціальний потерпілий.

Разом з тим, честь та гідність представника влади у вигляді кримінальної відповідальності за публічну образу чи наклеп охороняються кримінальним законом у таких країнах як Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Литовська Республіка, Естонська Республіка, Республіка Таджикистан та Республіка Туркменістан. Фактично сім із тринадцяти досліджених КК місять відповідальність за образу чи наклеп, проте лише країни Балтії знаходиться на шляху поступової їх декриміналізації.

З об'єктивної сторони більшість злочинів є з матеріальним складом, є деталізації способів їх вчинення. Однозначно слід взяти до увагу досвід тих країн, в яких в одній статті передбачено всі можливі форми впливу на представника влади без прив'язки до назви органу, в якому він працює. Це є

прикладом реалізації принципу економії кримінальної репресії, коли держава не змінює кримінальний закон заради ефемерної кримінально-правової охорони діяльності новоствореного державного органу.

Суб'єкт більшості злочинів загальний. Суб'єктивна сторона всіх цих злочинів характеризується виключно умисною формою вини, вид умислу – прямий. Покарання за посягання на професійну діяльності представників влади також має бути варіативним від штрафу до позбавлення волі. Слід активно до санкцій ст.ст. 342, 343, 345, 347-349 КК України вносити покарання, не пов'язані із позбавленням волі. Найголовніше – питання доцільності криміналізації в Україні образи представника влади нами віднесено до перспективних напрямків подальших досліджень.

Колодяжний М.Г., к.ю.н., с.н.с. (Харків, Україна)

СУЧАСНІ СТАНДАРТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На теперішній час Україна переживає доволі складні й одночасно доленосні часи. Складність виражається у суспільно-політичній нестабільності, зовнішній військовій агресії, глибокій соціально-економічній кризі тощо. Доленосність стосується остаточного законодавчого закріплення євроінтеграційного вектору подальшого розвитку нашої держави, здійснення політикумом й суспільством ставки на демократію й верховенство права.

Обрання таких пріоритетів державної політики передбачає також модернізацію існуючих й частково застарілих засобів захисту прав людини і громадянина. Тобто послідовний поступ до європейського співтовариства так чи інакше має торкнутись й зміни системи запобігання злочинності, оновлення стандартів правоохоронної діяльності. До таких стандартів (пріоритетів) пропонується, окрім іншого, віднести: безпечне середовище, рівень довіри, якість і доступність послуг, прозорість і підзвітність діяльності та ін.

Стандарт у виді безпечного середовища названий пріоритетом у Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року. Його забезпечення фактично неможливе традиційними засобами кримінально-правового впливу. Дієвість загальної превенції кримінального законодавства за об'єктивними обставинами є недостатньою для зміни настанов і злочинних намірів громадян. Тому наразі система кримінальної юстиції здебільшого не запобігає, не профілактує, а лише реагує на злочинність. Це відбувається вже після факту настання кримінальної події, коли порушені права жертви злочину, спричинена матеріальна і нематеріальна шкода державі та суспільству. При цьому винна особа також має зазнати певних правообмежень відповідно до обвинувального вироку суду.

Нові можливості для більш ефективного забезпечення безпечного середовища для проживання мільйонів українців пов'язуються з альтернативними і нерепресивними засобами. Вони охоплюються стратегією

зменшення можливостей для учинення злочинів (crime reducing) та стратегією громадського впливу на злочинність (community policing).

Стратегія зменшення можливостей для учинення злочинів, як один із багатьох напрямів спеціально-кримінологічного запобігання злочинності, спрямована на завчасне запобігання злочинності. Це досягається збільшенням ризикованості й очевидності злочинної діяльності, зменшенням її вигідності, зміною фізичного простору, поліпшенням міської інфраструктури тощо.

Дослідження сучасної зарубіжної практики профілактики злочинності в США, Великій Британії, Канаді, Австралії, деяких країнах-членах ЄС дають підстави стверджувати, що створювати безпечне середовище для проживання можна шляхом реалізації багатьох напрямів правоохоронної та іншої соціально корисної діяльності, а саме: поліцейського та громадського патрулювання; ситуаційного запобігання; просторової профілактики; архітектурного планування території проживання; сусідської варти; здійснення заходів у межах теорії розбитих вікон; використання досягнень науки і техніки; картографування злочинності тощо.

Стратегія громадського впливу на злочинність сприяє створенню безпечного середовища за допомогою розширення участі громадян у правоохоронній діяльності, зміни застарілих стереотипів щодо виключного права правоохоронних органів на профілактику злочинності, формування сучасного світогляду про місце людини у суспільстві та її відповідальність за досягнення суспільного прогресу, у тому числі у сфері протидії злочинності, та ін.

Формами прояву (напрямами) зазначеної запобіжної стратегії є: участь громадських об’єднань правоохоронної спрямованості та окремих громадян у поліцейському патрулюванні з охорони правопорядку; популяризація й упровадження профілактичних проектів на кшталт «Зупини злочинця» (аналог доброчесного інформаторство на платній чи безоплатній основі), «Шкільний офіцер поліції» (комунікація працівників патрульної та ювенальної поліції зі школярами на предмет покращення ставлення молоді до правоохоронців, зменшення віктимізації учнів, схиляння їх до співробітництва з поліцією); надання допомоги жертвам злочинів; здійснення різноманітних заходів із ресоціалізації засуджених та осіб, які звільнились з місць позбавлення або обмеження волі; посилення громадянами захищеності власного майна; участь в інформаційних антикриміногенних заходах та ін.

Рівень довіри – не менш важливий стандарт сучасної правоохоронної діяльності, аніж попередній. Це виявляється у тому, що за допомогою нього згідно із Законом України «Про Національну поліцію» 2015 р. пропонується оцінювати ефективність діяльності підрозділів поліції. За інформацією Міністра внутрішніх справ України, який спирається на результати відповідних соціологічних досліджень, на початок 2019 р. рівень довіри до Національної поліції дорівнював 37 %. Це набагато більше, ніж у міліції у 2013 р. (7 %), та набагато менше порівняно з 2015 р., коли було створено нові підрозділи патрульної поліції. Однак у цілому цей рівень відносно позитивного ставлення громадян до правоохоронців, напрямів сучасного реформування органів

внутрішніх справ дозволяє дивитись у майбутнє з оптимізмом з огляду на модернізацію правоохоронної системи.

Рівень довіри до органів кримінальної юстиції залежить від стану злочинності, реального забезпечення прав громадян, ефективності протидії корупції та інших службових зловживань як у державі в цілому, так й у правоохоронних органах, зокрема.

Стандарт якості та доступності послуг тісно пов'язаний з так званою соціально-обслуговуючою функцією Національної поліції України. Це поняття вперше було закріплено у досі чинній Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженій у 2008 р. Вказаний стандарт виражається через соціальну спрямованість органів поліції. Останні не мають бути механізмом для репресії та кримінального переслідування без належної довіри з боку громадянського суспільства. Поліція – це орган, покликаний передусім захищати права громадян, надавати у разі потреби допомогу (правову, психологічну, методичну, інформаційну, фізичну), забезпечувати простоту у зверненні для отримання відповідної консультації. Тому працівники різних органів кримінальної юстиції мають поводитись з громадянами чемно, з усмішкою, але разом із тим професійно, оперативно й фахово виконувати службові обов'язки. Образ доброзичливого, однак сильного й авторитетного правоохоронця є бажаним орієнтиром для подальшого реформування правоохоронної сфери в нашій країні.

Як показує зарубіжна практика роботи поліції, якість та доступність надання поліцейських послуг є пріоритетом у їх діяльності. Яскравим прикладом є Японія, де нормою для поліцейських є пригостити відвідувачів поліцейських будок чи постів (назва японських відділів поліції у містах та селах) чаєм, цукеркою, надати у користування парасольку у разі дощу. В США цьому стандарту правоохоронної діяльності приділяється значна увага. У зв'язку із цим поліцейські відділки у багатьох штатах проводять дні відкритих дверей; міські департаменти поліції організовують свята, присвячені захисту прав громадян, протидії окремим злочинам; складна робота поліції популяризується через роботу цивільних поліцейських академій (тимчасові навчальні курси) для молоді, літніх таборів у місцевих громадах; майже у кожному поліцейському відділку є костюм поліцейського собаки Макграффа, який видуманий ще у 1980 р. для профілактики злочинності серед підлітків й підвищення в них авторитету поліції; тощо.

Стандарт у виді прозорості й підзвітності діяльності відповідає засаді публічності. Він закріплений у Законі Україні «Про Національну поліцію» 2015 р. Відповідно до нього передбачається громадський контроль поліції шляхом (статті 86-90 Закону): звіту про поліцейську діяльність; прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції; взаємодії керівників органів поліції з представниками органів місцевого самоврядування; спільних проектів з громадськістю; залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських.

Від відкритості правоохоронних органів для громадськості, засобів масової інформації, інформування ними про резонансні злочини та результати

їх розслідування залежить у цілому ставлення суспільства до них і, як наслідок, рівень довіри громадян до силових відомств. Тому вкрай важливо, щоб відповідні відділи по зв'язках з громадськістю виконували свої функції щодо здійснення перелічених та інших напрямів інформаційної роботи. Відповідну роботу у цьому зв'язку мають здійснювати й дільничні офіцери поліції у конкретних громадах.

Проаналізовані та інші стандарти правоохоронної діяльності у разі їх послідовного впровадження мають підвищити ефективність роботи багатьох органів кримінальної юстиції України та наблизити її до найкращих зарубіжних зразків.

Лапко А.Г., студентка (Дніпро, Україна)
Наук. кер.: Наливайко Л.Р., д.ю.н., проф. (Дніпро, Україна)

ЕЛЕКТРОННИЙ СУД: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

XXI століття ознаменувалось активним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій які охопили усі сфери життя суспільства. Для України забезпечення простого та зрозумілого доступу до інформації та створення засобів її ефективної охорони є великим кроком в європейському напрямку. Тому з набуттям чинності Закону України «Про судоустрій та статус суддів» почалось активне запровадження інформаційних технологій у судову систему. Так, введення системи електронного суду є актуальним та важливим питанням адже ця система забезпечує прозорість, оперативність і мобільність судової системи, а також сприяє подоланню бюрократизму та корупції.

Термін «Електронний суд» використовується в Україні у двох значеннях. У вузькому розумінні – це підсистема в системі Єдиної судової інформаційної системи України, призначена для забезпечення своєчасного отримання учасниками судового процесу повісток та повідомлень про розгляд судових справ та процесуальних документів, ухвалених під час розгляду справ. В широкому розумінні «Електронний суд» як елемент інформаційного суспільства – це самостійна унікальна форма судового процесу, заснованого на новітніх інформаційних технологіях, що забезпечують повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі [1, с. 30].

Існує два типи електронного суду: 1) комплексний – передбачає повний перехід усіх етапів розгляду справ у судах в електронну форму (документообіг, консультації, судове засідання у формі відео зв'язку тощо) поки що ця система повністю розвинена лише у Сингапурі; 2) комбінований тип представляє собою перенесення деяких процесуальних дій у електронну форму (документообіг між сторонами судового процесу) така система діє у США, Ізраїлі тощо.

Серед переваг електронного правосуддя слід акцентувати увагу на наступних: така система передбачає швидкий та компактний документообіг, це дозволяє учасникам судового процесу, без зайвих витрат часу та фінансів, надавати документи та матеріали передбачені процесуальним законодавством

та отримувати копії документа з електронним підписом; забезпечення оперативного доступу учасників процесу до матеріалів справи; спрощення усього процесу ведення справ (подання заяви, засвідчення копій доказів, належне оформлення документів, тощо); економія часу, матеріальних витрат; відкритість правосуддя його доступність та мобільність; усунення у значній мірі корумпованості тощо.

Деякі питання інформатизації судової системи знайшли своє відображення у європейських та міжнародних рекомендаціях і стандартах. Цікавим є те, що ще у 1981 році Комітет Міністрів Ради Європи рекомендував державам-членам скасувати застарілі процедури, які не мають практичної користі, забезпечити судам достатній персонал та можливості ефективної роботи і ухвалити порядок, який дозволить контролювати перебіг провадження з самого його початку [2, с. 4].

Рекомендація Rec (2001) 3 км є державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій» вказує на необхідність забезпечення можливості: відкриття провадження за допомогою електронних засобів; здійснення подальших процесуальних дій у рамках провадження в середовищі електронного документообігу; одержування відомостей про хід справи шляхом одержання доступу до судової інформаційної системи; одержання інформації про результати провадження в електронній формі [3, с. 303].

Українське законодавство адаптується до введення системи електронного суду. Вже прийнято Закони « Про електронний цифровий підпис» та «Про електронні документи та електронний документообіг», питання автоматичного розподілу справ вирішене з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» тощо.

Для забезпечення доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції була створена автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень – Єдиний державний реєстр судових рішень, також було розроблено Концепцію галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції та інших установ судової системи який реалізувався протягом 2013-2015 років у три етапи.

ДСА України 2012 року видало наказ № 105 «Про реалізацію пілотного проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу». Перший пілотний проект випробували Святошинський районний суд міста Києва та апеляційний суд Дніпропетровської області.

Ознайомлення з пілотною версією електронного суду дає можливість виділити такі недоліки, як: відсутність єдиної уніфікованої інформаційної платформи для спілкування учасників процесу з судом та з іншими державними органами. Таке становище змушує користувачів використовувати різні програмні та апаратні засоби для одержання доступу до різних сервісів; відсутність єдиних стандартів щодо інформаційного контенту, котрим мають відповідати відповідні судові інформаційні ресурси, електронні сервіси, та відсутність стимулів щодо їх покращення; відсутність належного фінансування судової системи взагалі і видатків на інформатизацію; дисонанс інформаційних

технологій та процесуальних правил. Правила судового процесу, якщо і змінюються, то лише фрагментарно, в мінімально необхідному для того чи іншого нововведення обсязі. Судовий процес у цілому, вік основних норм якого налічує десятки років, а вік основних принципів – десятки сторіч, залишається незмінним. За таких обставин ККД від таких інформаційних технологічних вдосконалень є мінімальним [1, с. 19-21].

Отже, в Україні вже давно існують усі передумови для успішного розвитку електронної системи судочинства. Електронний суд – це система, що забезпечить підвищення довіри громадян до суду, оперативність, зручність взаємодії між учасниками судового процесу, допоможе подолати бюрократизм та корупцію. Щоб досягти належного рівня функціонування даної системи в Україні потрібно орієнтуватись на досвід держав, які вже запровадили електронне судочинство, адаптувати вітчизняне законодавство до впровадження інформаційних систем, подолати технічні недоліки, встановити тісний взаємозв'язок з усіма інститутами суспільства.

Бібліографічні посилання:

1. Бринцев О.В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи Харків : «Право», 2016. 72 с.
2. Шамрай О.В. Електронний суд в українському судочинстві: нормативне врегулювання та перші практичні здобутки. *Університетські наукові записки*. 2014. № 3. С. 174–184.
3. Правове регулювання відносин у мережі Інтернет : монографія / За ред. С.В. Глібка, К.В. Єфремової. Харків : Право, 2016. 360 с.

Луб Д.О., студентка (Київ, Україна)
Наук. кер.: Шведова Г. Л., к.ю.н., доц. (Київ, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕДІАЦІЮ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНУ ФОРМУ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У НІМЕЧЧИНІ

В зарубіжних країнах вже давно сформувалася практика альтернативного вирішення спорів, зокрема, щодо медіації. Тому, на нашу думку, цікавим є дослідження досвіду впровадження та правового регулювання медіації у Німеччині.

Беручи до уваги той факт, що Німеччина – це одна з тих держав світу, де медіація давно та успішно практикується, доходимо висновку, що відсутність спеціалізованого закону про медіацію жодним чином цьому не заважала.

Слід зазначити, що Європейський Союз трактує медіацію як дієвий спосіб врегулювання спорів в суспільствах, де панує європейська культура законотворення. Так, міжнародні інституції протягом багатьох років цікавляться проблематикою медіації. Вони заохочують країни-члени ЄС у своєму законодавстві враховувати ідеї примирення, медіації, більше уваги приділяти саме інституту примирення в системі правосуддя.

Зокрема, з 2004 року судова медіація успішно розвивається у формі модельних проектів, що реалізовуються під контролем німецьких органів юстиції в судах ряду земель країни.

Вважаємо з цього приводу варто врахувати позицію вчених-науковців, які розглядали проблеми, пов'язані із забезпеченням запровадження медіації у сфері правових спорів. Зокрема, медіація була предметом дослідження багатьох зарубіжних науковців, серед яких варто виділити праці Л. Фуллера, Р. Фолкнера, Дж. Томаса, П. Харлея, Л. Отіса, та вітчизняних вчених, зокрема, В. Баранової, О. Боброва, Є. Борисової та ін.

Слушно зауважує К. Г. фон Шліфен та Б. Вегманн, що медіація як метод вирішення конфліктів, стає на сьогодні досить популярним способом урегулювання приватноправових спорів.

Як відомо, в Німеччині медіація гармонійно вбудована в систему правосуддя. Наприклад, посередники працюють прямо при судах, значно знижуючи кількість потенційних судових тяжб. Так, у більшості німецьких шкіл права введений постійний курс медіації. Також слід звернути увагу, що Доктором Артуром Троссеном створена і успішно діє Міжнародна асоціація інтегрованої медіації, яка об'єднує медіаторів більш ніж з 10 країн світу.

Однак, як свідчить практика, в Німеччині немає загальнонаціональних стандартів проведення медіації. Так, кожна федеральна земля може розробляти власні практичні рекомендації. Утім, вони можуть стосуватися таких стандартних питань, як суть угоди між сторонами, або переліку спорів, що передаються на медіацію. З нашої точки зору, а якщо метою медіації є закриття справи, ідеться про незначні правопорушення або злочини середнього ступеня тяжкості, якщо ж мета – пом'якшення покарання, на медіацію передають усі злочини. Слід зазначити, що стандарти проведення медіації можуть приймати і громадські організації. Так, Бюро з послуг медіації і розв'язання конфліктів у федеральній землі Кельн розробило стандарти навчання медіаторів.

Як відомо, усі медіатори поділяються на професіоналів і волонтерів, проте спеціальна кваліфікація не є необхідною умовою подальшої роботи. Достатньо пройти базовий тренінг.

У зв'язку з цим, ми погоджуємося з думкою К. Г. фон Шліфена, яка відзначає, що до обов'язків медіатора не входить надання сторонами проектів вирішення їхніх проблеми; медіатор, так би мовити, супроводжує сторони на шляху вирішення конфлікту, а не веде їх по ньому.

Як бачимо, практикуючі медіатори або організації, що надають медіативні послуги, як-от, наприклад, Центр комерційної медіації Гамбурзької Торгової палати, як правило, пропонують сторонам зразок порядку проведення медіації, який сторони можуть прийняти або змінити відповідно до власних потреб.

Слід звернути увагу на те, що медіатори працюють при судах, значно знижуючи кількість потенційних судових справ. Так, офіційна сфера вживання медіації в німецьких судах поширюється на сімейні, адміністративні та інші справи, які розглядаються в судах загальної юрисдикції та в інших судах.

Так, слід зазначити, що близько 70 % справ у Німеччині передаються на медіацію з ініціативи прокурора. Також ініціаторами цього процесу можуть бути потерпілий, правопорушник і соціальний працівник. Утім, кількість справ, переданих суддями, становить лише 2 %. Викладене дозволяє стверджувати, що активне впровадження медіації зумовлене світовими тенденціями і тим, що держава визнає, що офіційне кримінальне правосуддя не може зменшити злочинність, а потерпілі мають займати центральне місце в судочинстві.

Вважаємо, що в Німеччині є два основні джерела інформації про медіацію. Перше об'єднує зусилля департаментів криміналістики чотирьох університетів. Другим джерелом є загальнонаціональне дослідження, що базується на даних організацій, які здійснюють медіацію. Так, дослідження фіксує проведення 9 тис. медіацій. Наразі кількість проведених медіацій може сягати 25 тис. на рік.

Викладені положення дозволяють підсумувати, що медіація спрямована на врахування інтересів кожної сторони і зазвичай приводить до ситуації спільного виграшу для кожної з них. Урегулювання спору в межах обраної процедури проходить конфіденційно, і участь у ній добровільна. Медіація зорієнтована швидше на те, щоб кожна зі сторін визначилась, яким вона вважатиме справедливе рішення, аніж на безпосереднє вирішення спору з посиланням на юридичні закони, прецеденти і правила.

Із цього можна зробити висновок, що медіація своєю перевагою має пріоритетність автономної форми досягнення згоди сторін. Проте, як свідчить практика, автономія не є сама по собі рецептом успіху медіації, оскільки учасники спору досить часто, незважаючи на встановлені межі та правила ведення переговорів, вдаються до тієї моделі поведінки, яку останні обрали до початку переговорів. Як зазначає К. Грефін фон Шліффен, таку ситуацію неможливо вирішити лише залученням третьої особи та передачею їй повноважень виключно в частині ведення процесу, як це робиться при модерації. Навпаки, якщо сторони звернулися до медіатора, то багато що свідчить на користь тієї обставини, що, не дивлячись на значну свободу, останні в змозі піти назустріч одна одній.

Макотченко Л.М., аспірант (Дніпро, України)

ОКРЕМІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Світовий досвід показує, що разові, навіть дуже жорсткі заходи їх попередження, безперспективні. Реальний стан законності у правоохоронній діяльності, і перш за все у правоохоронних органах, показує, що злочинність їх працівників характеризується ознаками стійкого динамізму, що має явно несприятливі тенденції. Йдеться про кількісні і якісні зміни в динаміці і структурі, збільшенні частки злочинів загальнокримінальної спрямованості, підвищенні ступеня їх організованості і витонченості, зростання заподіюваних

ними наслідків. Засоби масової інформації, населення, та і самі працівники правоохоронних органів визнають той факт, що рівень криміналізації всієї правоохоронної системи досяг значних масштабів. У цьому зв'язку для нейтралізації причин і умов перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів та інших злочинів правоохоронців необхідна розробка довготривалої стратегії профілактики протиправної поведінки цих працівників, яка може дати певні результати.

Під загальним попередженням злочинності у кримінології розуміється система заходів з усунення процесів детермінації та причинності злочинності, що впливають на все населення або його групи, які виділяють за загальними економічними, соціальними та іншими критеріями, і які можуть створювати можливість злочинної поведінки.

Спеціальна профілактика визначається як комплекс засобів правового впливу та виховних, організаційних, технічних заходів, спрямованих саме на попередження злочинності будь-якого виду або конкретного злочину.

Для попередження злочинності працівників правоохоронних органів у сфері службової діяльності, у тому числі і перевищення ними влади або службових повноважень, на загальносоціальному рівні першорядне значення мають масштабні загальнодержавні заходи, спрямовані на нейтралізацію, обмеження сфери й сили дії базисних, насамперед, економічних злочинів, їх причин та умов. Дійсно, «успішно боротися зі злочинністю можна лише тоді, коли діють стійкі економічні, соціально-політичні відносини».

Наявність в Україні ринкових відносин неминуче порушує питання про розробку заходів щодо усунення розбіжностей між матеріальними можливостями громадян і життєвими потребами. На думку В. М. Кудрявцева, необхідно соціальними й економічними засобами зближувати потреби й інтереси людей з їхніми реальними можливостями, надавати всі можливі шляхи для законного задоволення цих потреб та інтересів, сприяти правомірному досягненню життєвих цілей. Соціальні програми повинні містити в собі і заходи для морального виховання населення у працьовитості, чесності, справедливості [1, с. 197].

У цьому зв'язку пріоритетними напрямками попередження перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів мають служити заходи щодо поліпшення системи матеріального й морального стимулювання, створення найбільш сприятливих умов для служби, відпочинку, перспектив службового зростання, реального забезпечення соціального захисту працівників.

Основою створення необхідних умов, які дозволять працівнику правоохоронного органу бути зацікавленим у належному виконанні правоохоронних функцій, на наш погляд, повинно бути відповідне стимулювання праці державних службовців. Розробка системи матеріального та морального стимулювання праці працівників – важка, але посильна справа. Такий вихід можливо знайти орієнтуючись на власні резерви. Наприклад, матеріальне стимулювання можливе з грошових фондів, сформованих з надходжень від надання окремих платних послуг. З урахуванням внутрішніх

ресурсів служби та підрозділи правоохоронних органів можуть надавати додаткові послуги з викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту (наприклад, навчання навичок контраварійного керування автомобілем тощо). При цьому необхідно передбачити порядок здійснення сумісництва посад, чітку регламентацію такої діяльності, механізми контролю за нею.

Проте, незважаючи на сувору реальність життя працівників правоохоронних органів у виді відсутності матеріального забезпечення, інтенсивності, небезпеки та напруженості роботи, з такою пропозицією, на нашу думку, погодитись не можна. Серед працівників правоохоронних органів такі зміни призведуть до збільшення злочинів корисливої спрямованості з використанням службового становища в інтересах власної «індивідуально-трудової» діяльності. Не можна не враховувати й те, що дозволивши займатись іншими видами діяльності, правоохоронці будуть займатись нею за рахунок робочого часу і нехтувати інтересами служби надаючи переваги своїм або інтересам третіх осіб, наприклад, своїх ділових партнерів чи роботодавців.

При вирішенні питання про можливість підвищення матеріальних виплат на основі їх диференціації за конкретними результатами роботи у нагоді може стати досвід правоохоронців США. Так, у деяких штатах США використовується бальна оцінка діяльності поліцейського. Вона виходить із підсумовування балів за кожну конкретну дію працівника поліції з охорони громадського порядку та забезпечення правопорядку (наприклад, за кожний виклик до суду правопорушника поліцейський одержує три бали, за затримку правопорушника, який керує автомобілем у нетверезому стані – вісім балів, арешт злочинця за кримінальний злочин оцінюється в 10, а виконання окремих доручень, наприклад, прибирання приміщення або миття патрульного автомобіля – два бали. Той, хто щомісяця набирає 100 і більше балів, отримує заохочення [2, с. 121].

Значний резерв попереджувальних можливостей профілактики перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу зосереджений у вдосконаленні системи організації роботи правоохоронних органів, контролю керівництва за своїми підлеглими, а також порядку відбору та прийому на службу, проходження навчання, перепідготовки, підвищення кваліфікації та забезпечення психологічного спостереження. Вдосконалення вказаних елементів управлінсько-організаційної роботи складає комплекс спеціальних профілактичних заходів, спрямованих на попередження порушень законності і вчинення перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних.

Важливим напрямком зусиль у даній сфері є кардинальний перегляд існуючої системи контролю й оцінки ефективності роботи правоохоронних органів. Фактично, на сьогоднішній день основними суб’єктами контролю й оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів виступають вищестоящі органи державної влади.

Попередження перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів не може ефективно діяти без здійснення

профілактичних заходів відносно усієї злочинності. Разом з тим серед цих заходів перевагу слід надавати загальним заходам попередження. До них відносяться заходи щодо поліпшення системи матеріального й морального стимулювання працівників правоохоронних органів, вдосконалення елементів керівної та організаційної роботи, перегляд існуючої системи контролю й оцінки ефективності роботи правоохоронців. Доцільним є комплексне застосування профілактичних заходів з використанням можливостей не тільки правоохоронних органів, а й інших державних установ та громадськості.

Бібліографічні посилання:

1. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования: учебное пособие для вузов. Москва: Форум: ИНФРА, 1998. 116 с.

2. Новаков О.С. Основні методи профілактики злочинів працівників міліції у сфері службової діяльності. *Вісник ЛАВС імені 10-річчя незалежності України*. 2002. № 4. С. 119-130.

Попков В.С., студент (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Бостан С.К., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ОРГАНИ ПОЛІЦІЇ ЛЮКСЕМБУРГУ

Актуальність удосконалення системи професійної підготовки правоохоронних органів різних країн підтверджується збільшенням необхідності реформування правоохоронних органів країн Європейського Союзу, де одним з пріоритетних напрямів є підвищення рівня професійної підготовки поліцейських сил. Сам підхід, способи, методи та методики цієї підготовки відрізняються залежно від країни і виду підрозділу.

Зарубіжними країнами сьогодні накопичено значний досвід щодо підготовки кадрів для поліцейських служб. Організація діяльності по забезпеченню правопорядку, громадської безпеки, боротьби зі злочинністю у всіх її проявах у кожній країні має свою специфіку й особливості. Прикладом успішного поєднання порядку та доброчесності є органи поліції Великого Герцогства Люксембургу, які є певним зразком не тільки для правоохоронних органів Європейського Союзу, а й усього світу. Цим і пояснюється наш особливий інтерес до правоохоронних органів цієї країни.

Кожна держава реалізує функцію боротьби з запобіганням злочинів. У деяких державах ця функція розподілена між багатьма правоохоронними органами, але поліція Великого Герцогства Люксембург – основний правоохоронний орган Великого Герцогства Люксембург [1, с. 115–116].

Поліція, хоча підпорядковується і підконтрольна безпосередньо Великому герцогу, знаходиться у веденні міністерства внутрішніх справ Люксембургу. До 2000 року правоохоронна система герцогства була розділеною на органи поліції та жандармерію, що виконували різні завдання.

З 1 січня 2000 року жандармерія Люксембургу була злита з поліцією та об’єднала свої функції в єдине ціле.

Поліцію Люксембургу очолює Генеральний директор, якому допомагає заступник Генерального директора. Генеральний директор, заступник Генерального директора та Центральні директори формують Комітет з питань управління, очолюваний Генеральним директором. Комітет по управлінню надає допомогу Генерального секретаріату. Вона складається з чотирьох центральних дирекцій:

– Центральної дирекції «Адміністративна поліція» (DCPA),
– Центральної дирекції «Судова поліція» (DCPJ),
– Центральної дирекції «Ресурси та навички» (DCRC),
– Центральної дирекції «Стратегія та ефективність» (DCDS).

Оскільки поліцейське відомство є формацією жорстко централізованою та ієрархічною, управління поліцією Великого Герцогства Люксембургу здійснюється за централізованою схемою. Вона складається з таких галузевих служб: кримінальної, превентивної і сприяючої (допоміжної) діяльності поліції. У структурі поліції функціонує також судова поліція, повноваження та засади організації якої визначаються Великим Герцогом [3, с. 58–59].

Поліція Люксембургу відповідальна за забезпечення внутрішньої безпеки в герцогстві, підтримує суспільний порядок і контролює дотримання указів Великого герцога. Вона також зобов'язана надавати допомогу збройним силам в їх внутрішніх операціях, згідно з приписами Великого герцога.

Поліція знаходиться у веденні міністерства внутрішніх справ Люксембургу, хоча підкоряється і підконтрольна напряму Великому герцогу Люксембургу. Проте цю установу наділено не лише функціями координації діяльності поліції земель, а й безпосередньо виконавчими функціями.

Люксембургська кримінальна поліція має право проводити кримінальне розслідування на прохання герцогської влади або за приписом федерального міністра внутрішніх справ. Вона розслідує злочини, пов’язані з наркотиками, фальшивокарбуванням, використанням зброї та вибухівки, злочини, що мають політичне забарвлення, злочини проти власності, економічні злочини а також запобігає терористичній діяльності.

Головне місце серед великої кількості установ та служб по боротьбі з корупцією займає Спеціальна служба розслідування. Ця антикорупційна служба є правоохоронним органом, підзвітним Великому герцогу Люксембургу. Вона була створена у 2001 році та отримала широкі повноваження – від розслідування злочинів, пов’язаних з корупцією до просвітницької роботи у сфері протидії корупції та координації і забезпечення виконання Національної програми боротьби з корупцією [4, с. 115–116].

Для боротьби з корупцією в Люксембургу було створено Комісію з координації діяльності у сфері боротьби проти корупції, що відповідає за: проведення досліджень явища корупції; аналіз корупційних ризиків; перегляд та підготовку нормативно-правових актів у цій сфері; здійснення міжнародної співпраці тощо [1, с. 116]. Виходячи з цього можна визначити, що Велике

Герцогство Люксембург відноситься до першої моделі спеціалізованих правоохоронних органів по боротьбі зі злочинами – багатоцільових.

З цього випливає, що в Великому Герцогстві Люксембург більша кількість правоохоронних органів, їх повноваження є набагато ширшими, тобто вони виконують не тільки превентивні функції, а здійснюють попередження, боротьбу та припинення правопорушень.

Підсумовуючи наведене доходимо висновку, що ця країна на сьогодні займає чи не одне з перших місць серед правоохоронних структур і має позитивний досвід по боротьбі зі злочинами. Для цього було створено починаючи з 2000 року спеціалізовані органи, які мають широкі повноваження та досить визначену сферу дії по попередженню та розслідуванні злочинів, пов'язаних з нею. Поштовхом до створення таких органів була реформа 2018 року та приєднання Люксембургу до міжнародних угод по боротьбі в сфері злочинності.

Бібліографічні посилання

1. Sergey Savranchuk. Foreign experience of determination of administrative and legal status of Specialized Anti-Corruption Prosecutor. *Visegrad Journal on Human Rights.* 2018. Vol. 2. P. 115-120.
2. Загиней З. А., Драган В. М., Ярмиш О. Н. Зарубіжний досвід створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів: наук.-практ. посіб. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. URL: https://pidruchniki.com/84715/pravo/mistse_sistemi_spetsialno_upovnovazhenih_organiv_protidiyi_korruptsiyi_litvi.
3. Кушнарьов І. В. Інструменти боротьби з політичною корупцією в країнах Центральної та Східної Європи: оцінка ефективності на прикладі Румунії та Болгарії. *Науковий журнал «Політикус».* 2017. № 4. С. 58–61.
4. Ярмиш О., Мельник Р. Спеціалізовані антикорупційні інституції: світовий досвід та національна модель. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України.* 2015. № 2. С. 144–155.

Рябінський А.В., студент (Запоріжжя, Україна)
Наук. кер.: Бостан С.К., д.ю.н., проф. (Запоріжжя, Україна)

ДОТРИМАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Військовий конфлікт в Україні спровокував погіршення якості життя багатьох мешканців Сходу України. Щоб уникнути збройного конфлікту, порушення прав людини та насильства, велика кількість українців з Донецької та Луганської областей покинули свої будинки і отримали статус так званих внутрішніх переселенців. З огляду не ті проблеми, з якими вони стикаються ми поставили собі за мету дослідити особливі потреби щодо захисту прав переселенців, оцінити їх становище та як вони реалізуються у «новому» житті.

Ситуація, що склалася потребує аналізу правових та інституційних реалій, як внутрішньо переміщені особи (ВПО) отримують захист та увагу, а саме: виплата соціальних виплат та пенсій, доступ до соціальних послуг, працевлаштування, надання медичної допомоги тощо. Одна з найболючіших проблем сьогодення, перш за все, стосується жінок-матерів, які залишили свої домівки. За даними «United Nations Development Programme» жінки переселенці перебувають у економічно-вразливішому стані ніж чоловіки, часто фінансово залежать від чоловіків чи інших членів родини, частіше ніж чоловіки утримують дітей, менше зайняті на ринку праці та мають меншу можливість започаткувати власний бізнес, суттєво більше відчувають брак коштів, ніж чоловіки переселенці та більше змушені заощаджувати [1].

Жінки частіше чоловіків звертаються практично до усіх органів влади та місцевого самоврядування, соціального захисту населення, державної міграційної служби та офісу Уповноваженого Верховної ради України з прав людини та до правоохоронних органів. Актуальною для жінок переселенців є проблема працевлаштування, бо більшість з них не змогли працевлаштуватись на новому місці проживання. Особливе занепокоєння експертів викликають випадки порушення прав жінок ВПО роботодавцями або власниками орендованого житла. За даними UNDP 35,9% жінок переселенців працюють (має роботу, зайнята) проти 46,1% чоловіків переселенців, тобто гендерний розрив складає 10,2% [1]. Більше половини жінок, з числа внутрішніх переселенців, стикалися з гендерним насильством. Такі дані вказують на те, що проблема такого насильства є для України вкрай актуальною, і це пов’язано із зростанням агресії в суспільстві, що супроводжується окупацією частини території України та проведення на Сході країни військових дій.

Для вирішення цих проблем треба підвищувати інформованість жінок про їхні права та рівень їх правової грамотності в усіх питаннях, з тим щоб вони могли відстоювати свої права. На законодавчому рівні впроваджувати правові норми які посилять відповідальність за насильство над жінками, а також здійснювати заходи виховання суспільства в дусі толерантності.

Вагітні жінки, жінки з маленькими дітьми та самі ці діти є одними з найбільш уразливих груп населення, які постраждали від конфліктів. В Україні існує проблема соціальної безпеки внутрішньо переміщених матерів, погана дієтична різноманітність та брак запасів вакцини з якої випливає призупинення або відстрочення вакцинації у їх дітей. Найбільш ефективним політичним заходом для поліпшення безпеки здоров'я та харчування є підвищення соціальної допомоги та їх своєчасне надання внутрішньо переміщеним матерям. Відновлення та стабільність запасів вакцин в Україні є надзвичайно важливим, щоб уникнути ризиків кризового стану здоров'я. Проте, ці питання часто не враховуються традиційними заходами гуманітарного реагування, котрі, як правило, зосереджуються на наданні основних послуг, таких як продовольство, вода, притулок та санітарія.

На державну владу покладається основний обов’язок і відповідальність за надання захисту та гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам, які перебувають під її юрисдикцією. Права цих осіб повинні діяти по всій

території України без будь-якої дискримінації за будь-якою ознакою, а саме: за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії або віросповідання, політичних чи інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, правового або соціального статусу, віку, інвалідності, майнового стану, народження або за будь-яким іншим критерієм. Окремі категорії внутрішньо переміщених осіб, такі як діти, особливо неповнолітні без супроводу, вагітні жінки, матері з малолітніми дітьми, люди з інвалідністю та особи похилого віку, мають право на потрібний їм захист і допомогу [2].

Соціальні виплати в багатьох випадках є основним джерелом доходу для внутрішньо переміщених осіб. Ці виплати є низькими і навіть не достатніми для покриття основних потреб сім'ї. Багато хто з внутрішньо переміщених осіб зіткнулись із бюрократією (довгою і виснажливою паперовою роботою під час звернення за соціальною допомогою) та затримками, що виникали при зверненні за соціальною підтримкою.

Оскільки внутрішньо переміщені особи є найбільш уразливими серед населення, актуальним є питання реалізації права на житло. Українська громадська думка все більше усвідомлює масштаби соціально-політичної катастрофи, яка проявляється в насильницькій міграції населення на Сході України та в Криму. Люди зі Сходу України та Криму насильно залишають свою історію та свою землю. Потреба людини в будинку виникає з моменту його народження, зберігається протягом усього життя і припиняється після смерті. Отже, задоволення потреб людей у житлі є важливим соціальним завданням.

Конституція України передбачає: «Громадянам, які потребують соціального захисту, надаються житло державою та органами місцевого самоврядування безкоштовно або за доступною ціною для них відповідно до закону [3]». Виходячи з проблем внутрішнього конфлікту, ті, хто виїхав з окупованих територій, отримали статус внутрішньо переміщених осіб, і однією з найважливіших проблем, з якими стикаються ці громадяни, стала проблема реалізації права на житло, гарантоване статтею 47 Конституції України. Рішенням цих проблем повинно бути не тільки будівництво нових будинків, а й безліч альтернатив, від спеціальних умов іпотечного кредиту до оренди для ВПО. Реалізація права на житло для внутрішньо переміщених осіб в Україні сьогодні має особливе значення, оскільки ці права ВПО є юридичною гарантією недоторканності прав і свобод людини, які встановлені Конституцією України.

Міністр з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб В. Черниш переконаний, що проблеми, з якими стикаються переселенці, необхідно вирішувати, об’єднавши зусилля і влади, і громадськості. «Міністерство активно співпрацює з громадськими організаціями, які допомагають виокремити найгостріші питання і пропонують варіанти вирішення цих питань на рівні держави. На жаль, бюрократичний механізм не пристосований до впровадження швидких змін, але ми спільно, кожен на своєму рівні, маємо докласти зусиль, аби необхідні рішення для полегшення життя людей, які постраждали внаслідок конфлікту, вирішувалися

якомога швидше» [4]. Внутрішньо переміщеним особам бракує індивідуального підходу до кожної родини.

Таким чином, можемо зробити висновок, що в Україні, на жаль, недостатнім чином виконуються зобов'язання по відношенню до своїх громадян, котрі знаходяться у справді складних життєвих обставинах. Рівень забезпечення, поваги та захисту прав зазначених категорій осіб, всупереч на ряд позитивних зрушень, є незаводільним та потребує якісного покращення. Необхідно розробити адекватні інструменти державного управління, а у цьому допоможе міжнародний досвід та схвалені у раді ООН Керівні принципи з питань переміщення осіб всередині країни.

Бібліографічні посилання:

1. United Nations Development Programme. URL: http://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/Ombudsman's%20project/IDP info1.pdf.

2. Керівні принципи з питань внутрішньо переміщених. URL: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf.

3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР*). 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

4. Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. URL: https://mtot.gov.ua/zhinky-vpo-predstavyly-u-kyyevi-vystavu-za-motyvamy-realnyh-istorij-z-zhyttya-pereselentsiv.

Тимчук О.Л., к.ю.н., доц. (Запоріжжя, Україна)

ОКРЕМІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СМЕРТНОЇ КАРИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Смертна кара в сучасному світі залишається в цілому виключною мірою покарання, хоча її наявність та масштаби застосування суттєво різняться в різних країнах та регіонах, що визначається впливом цілої низки різноманітних чинників. Наразі смертна кара зберігається в кримінальному законодавстві 60 держав світу, включаючи невизнані ООН Тайвань та Палестину. В 106 державах (включаючи Ватикан) це покарання повністю юридично скасоване за всі злочини, а у 8 державах (Буркіна-Фасо, Гватемала, Бразилія, Перу, Чилі, Сальвадор, Ізраїль, Казахстан) смертна кара заборонена у мирний час, але може бути застосована за деякі злочини, вчинені під час війни. І, нарешті, ще у 28 державах світу, кримінальне законодавство яких передбачає можливість застосування смертної кари у мирний час, вона не застосовується на практиці більше 10 років, тобто діє фактичний або юридичний мораторій [1]. Лише за останні десять років смертна кара була остаточно скасована у 16 державах світу (Узбекистан, Аргентина, Болівія, Бурунді, Того, Габон, Латвія, Республіка Конго, Мадагаскар, Суринам, Фіджі, Бенін, Науру, Гвінея, Монголія).

Останньою державою, яка скасувала смертну кару, стала африканська Буркіна-Фасо (2018 р.).

Таким чином, смертна кара нині не застосовується у 142 державах світу (включаючи Гонконг і Макао, які юридично є спеціальними адміністративними районами в межах КНР). Про очевидну тенденцію до поступової відмови від цього покарання свідчить і той факт, що за період з 1990 р. до 2019 р. смертну кару скасували 56 держав із різних регіонів планети. В наш час в середньому одна країна щороку скасовує смертну кару de jure.

Хоча в цілому регулювання питання смертної кари як кримінального покарання залишається прерогативою національних держав, міжнародне право намагається хоча б обмежити застосування цього покарання. Так, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. передбачає, що «у державах, що не скасували смертну кару, смертні вироки можуть прийматися лише за найтяжчі злочини відповідно до закону, що діяв на час вчинення злочину і який не суперечить постановам даного Пакту та Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього». Також забороняється застосування смертної кари до вагітних жінок. Конвенція ООН з прав дитини 1989 р. та зазначений Пакт забороняють застосування смертної кари до неповнолітніх. В багатьох державах ці міжнародні акти грубо порушуються (Іран, Саудівська Аравія, Ірак, Пакистан, Нігерія). Із 1991 р. набув чинності Другий факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, що стосується скасування смертної кари (прийнятий Генеральною асамблеєю ООН у 1989 р.). Наразі цей протокол ратифікували 82 держави.

Найбільш послідовними противниками смертна кара є держави Європи (застосовується лише в Білорусі) та Латинської Америки (передбачена лише на Кубі, проте і там із 2003 р. діє мораторій на смертні вироки). В межах Ради Європи діє Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 р., Шостий протокол до якої від 1983 р. передбачає безумовну заборону смертної кари в мирний час. Цей протокол ратифіковано Україною у 2000 р.

Хоча у 2017 р. смертні вироки були винесені у 57 державах світу на практиці смертні вироки застосовували 20 з них: Афганістан, Бангладеш, Білорусь, В’єтнам, Китай, Ємен, Єгипет, Індонезія, Іран, Ірак, Кувейт, КНДР, Пакистан, Саудівська Аравія, Сінгапур, Сомалі, Судан, Сирія, США та Японія. При цьому абсолютна більшість смертних вироків (майже 90 %) виконані всього у п'яти країнах: Китаї (470 осіб), Ірані (507 осіб), Саудівській Аравії (146 осіб), Ірак (135) та Пакистані (60 осіб). Але це лише офіційна інформація. Для порівняння, наприклад, у 2004 р. кількість страчених у світі становила 5 476 осіб, у тому числі, в КНР не менше 5000, у В'єтнамі – 82, в США – 59, в Узбекистані – 50, в Саудівській Аравії – 38, в Пакистані – 29, в Бангладеш – 13. При цьому в КНР ця інформація є державною таємницею; за неофіційними даними в цій державі страчують мінімум 1 000 осіб на рік. За деякими даними у 2013 р. в Китах було страчено 2 400 осіб. В той же час слід зазначити, що в останні роки простежується тенденція до скорочення застосування смертної кари в цій державі, насамперед, через зменшення кількості злочинів, за які передбачене таке покарання (реформа 2011 р. – із 86 до 55). У 2017 р. у 57

державах світу винесено 2 591 смертний вирок (у 2016 р. –3 117), а страчено щонайменше 993 особи (в 2015 р. – 1 639). В камерах смертників по всьому світу знаходяться мінімум 22 000 осіб. Більшість держав, в яких виносяться смертні вироки, фактично їх не виконують (Індія – 109 вироків, Індонезія – 47, Бангладеш – 273, Нігерія – 621, Шрі-Ланка – 218, Таїланд, Замбія – 94).

В більшості держав, законодавство яких зберігає смертну кару, вона передбачена лише за умисне вбивство. Водночас в багатьох країнах смертна кара передбачена й за низку інших злочинів, наприклад, держану зраду (Іран, Малайзія, держави Вест-Індії), зґвалтування (Іран, Єгипет, Кувейт, Пакистан), збройне пограбування (Сирія, В'єтнам, Гана, Кенія), проституцію (Іран, Судан), чаклунство (ЦАР, Саудівська Аравія), повстання (Зімбабве), педерастію (Ємен, Судан, Іран, Пакистан), володіння вогнепальною зброєю або вибухівкою (Малайзія), економічні злочини (КНР, В'єтнам). В 33 державах смертна кара передбачена за злочини, пов'язані із наркотиками. Лише у 2017 р. за ці злочини у світі було страчено 280 осіб (не рахуючи Китаю).

Серед західних держав смертна кара зберігається і застосовується лише в США. Нині це покарання юридично скасоване в 20 штатах цієї держави (Аляска, Делавер, Північна Дакота, Гаваї, Мен, Айова, Масачусетс, Мічиган, Міннесота, Нью-Джерсі, Нью-Йорк, Нью-Мексико, Род-Айленд, Вермонт, Вісконсін, Західна Вірджинія, Іллінойс, Коннектикут, Меріленд, Вашингтон). Смертна кара скасована також в Федеральному окрузі Колумбія (м. Вашингтон) та на Пуерто-Ріко. В чотирьох штатах (Каліфорнія, Колорадо, Орегон, Пенсільванія) губернаторами запроваджений мораторій на виконання смертних вироків. В Арізоні та Монтані мораторій запроваджений генеральним аторнеєм (прокурором). За останні 10 років в США спостерігається тенденція до скорочення застосування цього покарання: якщо у 1999 р. було страчено 98 осіб, у 2000 р. – 85, то в 2005 р. – вже 60, у 2006 р. – 53, у 2007 р. – 42, у 2015 р. – 28 осіб, в 2016 р. – 20 (найменша кількість із 1991 р.), у 2017 р. – 23, у 2018 р. – 25. Всього із 1976 р. в США було страчено 1 493 особи (з них 560 в одному лише Техасі). Різко скоротилась у США і кількість винесених смертних вироків: з 295 у 1998 р. до 42 у 2018 р. (у 2016 р. – лише 31). Характерно також, що до недавнього часу в США за кримінальним законодавством 20 штатів передбачалася можливість страти неповнолітніх у віці від 16 років і лише у 2005 р. Верховний Суд США визнав відповідні закони штатів і практику неконституційними.

Туряк Х.Д., курсант (Дніпро,Україна)
Наук. кер.: Валєєв Р.Г., к.п.н. (Дніпро,Україна)

ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Євроінтеграційні сподівання українського народу обумовлюють поступове запровадження європейських стандартів у діяльність державних органів, зокрема, правоохоронних. Важливе місце серед них займає

Національна поліція України, особливістю діяльності якої є тісна співпраця з населенням. У зв'язку з цим набуває актуальності рівень професійного спілкування поліцейських.

Слушним буде зазначити прізвища науковців, які у своїх наукових працях зосереджували увагу на суміжних проблемах: Стрілецька М., Литвин В., Білас А., Кузнєцов Є. та ін. Проводячи дане дослідження ми ставимо за мету визначення певних тактичних особливостей професійного спілкування поліцейських, а також висунення переліку можливих заходів щодо поліпшення стану професійного спілкування.

По-перше, професійне спілкування повинно відповідати етичним вимогам. Як слушно стверджують Білас А.І. та Кузнєцов Є.В., професійна етика включає певні категорії етики і моральні принципи, що лежать в основі діяльності людей тієї або іншої професії, моральні якості, якими вони повинні володіти, етичні норми, що регламентують їх службову діяльність, і ряд інших моральних аспектів професійної діяльності. Професійна етика характеризується такими категоріями, як «професійний обов'язок», «службова гідність», «професійна честь». Важливе значення у комунікації органів поліції мають такі етичні категорії, як «відповідальність», «справедливість», «гуманізм» [2, с. 139], «провина», «свобода» тощо.

Взагалі, основні форми комунікативної сфери поліцейських врегульовані такими нормативно-правовими актами:

−Декларація про поліцію Ради Європи від 8 травня 1979 р. № 690;

−Кодекс ООН щодо поведінки посадових осіб правоохоронних органів від 17 грудня 1979 р. резолюція 34/169;

−Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VII [3];

−Присяга працівника Національної поліції України тощо.

Поліцейські щодня контактують з різними категоріями осіб: правопорушниками та потерпілими, неповнолітніми та особами похилого віку, юристами та особами, схильними до девіантної поведінки. Тому вважливо дотримуватися культури спілкування, що визначається можливістю донести до особи основні правові підстави, зберігати толерантне відношення, не взираючи на виникнення конфліктних ситуацій, проявляти шанобливе ставлення до законних приписів та суспільних морально-етичних норм. На сьогоднішній день неабияку увагу приділяють особливостям мовленнєвої поведінки, тому завдяки чіткому плануванню мовленнєвої діяльності за допомогою комунікативних стратегій і тактик може бути забезпечена висока ефективність процесу комунікації.

Існують основні тактики спілкування, що характеризуються наступним чином: 1) протиборство – активне обстоювання власної позиції зі збереженням авторитету; 2) співробітництво – активне слухання та обговорення проблеми, пошук шляхів вирішення конфліктної ситуації при взаємодії обох сторін;, 3) уникнення – ігнорування конфліктної ситуації; 4) пристосування – враховуючи обставини ситуації діяти упереджено та уникати агресивних дій, прийняти позиції іншої особи.

Тактика професійного спілкування передбачає, що при спілкуванні з поліцейським правопорушник часто намагається скрити свої слабкі сторони чи ймовірні факти, тому потрібно враховувати психологічні аспекти, а також час, обставини та місце комунікативного процесу.

Наприклад, при зупинці транспортного засобу працівник поліції повинен дотримуватися певного комунікативного алгоритму, що складає такі послідовні дії: 1) підійти до транспортного засобу; 2) привітатися; 3) надати можливість особі ознайомитися зі службовим посвідченням; 4) роз'яснити причини та правові підстави зупинки [1].

Але комунікація поліцейського з правопорушником досить часто відбувається з позицій конфронтації, за умов небажання співпрацювати. Навіть коли поліцейські володіють знаннями про необхідність налагодження співпраці зі співрозмовником та про певні прийоми налагодження такої кооперації, ним необхідний досвід реалізації цих знань. Такий досвід напрацьовується і під час навчальних заходів в ході професійної підготовки та перепідготовки. Особливе значення мають наступні тактики та вміння:

1)При спілкуванні з правопорушниками правил ПДД потрібно триматися спокійно та діяти відповідно до чинного законодавства;

2)При спілкуванні з категорією осіб з особливими потребами потрібно діяти доброзичливо, з витримкою та правильною інтонацією;

3)При спілкуванні з неповнолітніми потрібно підлаштовуватися під психологічний аспект віку дитини, максимально обережно з урахуванням емоційного стану;

4)При спілкуванні з правопорушниками при прояві ними агресивної поведінки, потрібно з'ясувати основні причини та всіма можливими вербальними засобами вплинути на таку особу [1].

Отже, тактичні особливості професійного спілкування поліцейських зі сторонніми особами потребують поступової підготовки поліцейських, формування та тренування відповідних умінь і навичок, зокрема комунікації в умовах конфронтації, неправдивих свідчень тощо.

Бібліографічні посилання:

1. Радомський І.П. Формування культури професійного спілкування у майбутніх офіцерів МВС України в процесі навчання: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінниця: Вінницький державний педагогічний ун-т імені Михайла Коцюбинського, 2007. 222 арк.

2. Білас А.І. Професійна етика правоохоронних органів (соціально-етичні відносини). 2014. № 4. С. 138–142.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2015. № 40–41.

Циб І.С., студентка (Дніпро, Україна)
Наук. кер.: Наливайко Л.Р., д.ю.н., проф. (Дніпро, Україна)

ПРОЕКТ «ПОЛІНА» ЯК ПРОТИДІЯ СОЦІАЛЬНІЙ ПРОБЛЕМІ «НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї»

Реалізація конституційних положень, що проголошують Україну як демократичну, соціальну і правову державу, неможлива без усебічного зміцнення законності й правопорядку, забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Сьогодні у системі правоохоронних органів України відбуваються реформи, а саме вдосконалюється їх структура й оновлюються нормативно-правові акти, покращується система підготовки кадрів, зміцнюється матеріально-технічна база, корегуються стратегія і тактика протидії злочинності тощо.

Підвищення рівня взаємодії та співпраці Національної поліції і громадськості необхідно визначити як основне завдання захисту прав і свобод людини. Ця взаємодія має насамперед соціальний характер, а її основою є партнерські взаємовідносини між людьми [1].

Наразі у нашій державі дуже гостро постала проблема щодо домашнього насильства. Науковцями визначено, що насильство в сім'ї є феноменальною проблемою суспільства, яка з кожним роком стає більш серйозною, масштабною та несе за собою низку індивідуальних, соціальних та психологічних проблем.

Багато науковців присвятило даній тематиці свої наукові праці, а саме: К. Леві-Строс, К. Лоренс, Н. Максимова, К. Мілютіна, С. Палмер, Е. Фромм, А. Мудрик, Л. Алексєєвої, І. Новосельського, Р. Овчарової та інші. У своїх роботах вони здебільшого звертали увагу на вивченні та дослідженні соціально-психологічних аспектів насильства в сім'ї, а також звертали увагу на девіантну поведінку дітей, що виховуються у таких сім'ях.

Насильство в сім'ї, за даними ЮНЕСКО, існує у будь-якому суспільстві та культурі, воно передається з покоління в покоління, перетворюючи вихованих у насильстві дітей у жорстоких дорослих [2].

В Україні термін «насильство в сім'ї» є не зовсім традиційним, вважається, що сім'я – це особиста сфера, а дружина в синцях, відшмагована ременем дитина чи та, що підкоряється наказам батьків у виборі друзів, місця навчання тощо – це сімейні справи, методи родинного виховання [3, с. 58]. Однак, за офіційними даними, насильство в сім'ї – досить поширене явище в Україні.

Неповнолітні діти, які проживають у сім'ях де зустрічаються факти домашнього насильства зазначають, що вперше з жорстокістю у різних її проявах вони зустрічаються саме у власній сім'ї.

Також, варто зауважити, що не зважаючи на гендерну рівність в нашій країні від насильства у сім'ї здебільшого страждають – жінки.

Для більш детального розуміння сутності обраної тематики, вважаємо за необхідне розглянути таку наукову категорію як «насильство». Л. Аларкон,

визначає насильство, як дії, що здійснюються одним (або декількома) особами, які характеризуються такими ознаками: здійснення умисних і направлених на досягнення певної мети; завдання шкоди (фізичної, моральної, матеріальної тощо) іншій особі; порушення прав і свобод людини; значні переваги особи, яка здійснює насильство (фізичні, психологічні, адміністративні тощо); неможливість ефективного самозахисту жертви насильства» [4].

З метою реалізації інноваційних форм і методів роботи працівників Національної поліції України у сфері реагування на випадки домашнього насильства, у деяких органах поліції було запроваджено пілотний проект зі створення мобільних груп по негайному, швидкому, невідкладному реагуванню на повідомлення про вчинення насильства в сім'ї. До складу таких груп входять працівники різних служб, а саме: дільничні офіцери поліції, працівники ювенальної превенції, слідчі слідчих підрозділів, оперуповноважені працівники сектору кримінальної поліції та екіпаж патрульної поліції, який попередньо реагує на виклик та негайно прибувши на місце, приймає рішення про залучення більш повної групи.

Перші спеціальні підрозділи поліції «Поліна» запрацювали в червні 2017 року.

У відповідності до статистичних даних Національної поліції України тільки за перший місяць після старту проекту правоохоронці отримали 376 звернень, які завершилися складанням 115 адміністративних протоколів та відкриттям чотирьох кримінальних проваджень [5].

Варто зауважити, що інноваційна методика зі швидкого реагування мобільних груп «Поліна» буде більш ефективна, якщо розробити систему контролювання сімей у яких виявлені факти домашнього насильства та поставлення їх на облік, для моніторингу та подальшого аналізу з метою запобігання повторенню таких випадках, а також вважаємо за доцільне розробити систему оцінювання результатів.

Окрім об'єктивних показників роботи правоохоронних органів, що відображаються адміністративною (відомчою) статистикою, важливим індикатором ефективності роботи поліції є результати суб'єктивних оцінок населення. Подібне поглиблення співпраці з активними громадянами відповідає засадничим принципам стратегії community policing [6], спрямованої на розвиток партнерства з місцевими громадами в забезпеченні громадської безпеки. Найпоширенішим методом збору такої інформації залишаються соціологічні опитування, які дають змогу оцінити рівень довіри населення до правоохоронних органів, задоволеність громадян отриманими послугами або доступність відповідних служб на місцях.

Отже, домашнє насильство залишається однією з найгостріших соціальних проблем, від якої можуть потерпати жінки, чоловіки та діти. Не зважаючи на те, що дана проблема раніше замовчувалася на сьогоднішній день вона є однією із наймасштабніших проблем у сучасному суспільстві. Свобода від насильства – основне право людини, адже для нашої держави людина її життя та здоров'я є найвищою соціальною цінністю. Домашнє насильство один із найчастіших злочинів, які вчиняються щодня і який необхідно долати та викорінювати.

Бібліографічні посилання:

1. Варава В. В. Концепт інституту негласних слідчих дій у контексті нового кримінального процесуального законодавства України / Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 21 вересня 2012 р.). Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2012. 248 с.
2. Глушков В. О. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 2 (6).
3. Мінакова К. Основні соціально-педагогічні та психологічні характеристики жінки – жертви сімейного насилля / *Соціальна педагогіка*. 2005. № 2. С. 43–60.
4. Герасименко Г.В. Проблеми реагування правоохоронних органів на домашнє насильство крізь призму громадської думки: https://dse.org.ua/arhcive/32/3.pdf.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р.: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19.
6. Mulugeta E. Community Policing: Practice, Roles, Challenges and Prospects in Crime Prevention in East Gojjam Administrative Zone . *Social Crimonol*. 2017. № 5. 160 p.

Чубар Д.Ю., студентка (Кропивницький, Україна)
Наук. кер.: Окопник О.М., к.ю.н., доц. (Кропивницький, Україна)

РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

В останні десятиліття минулого століття в країнах Центральної та Східної Європи відбулися докорінні конституційні зміни, мета яких полягала у відмові від комуністичної ідеології та адміністративно-командної системи управління і перехід до побудови демократичної держави.

Побудова нової держави, заснованої на конституціоналізмі, привела уряди країн Центральної та Східної Європи до необхідності глибокого реформування основ взаємовідносин між людиною, суспільством і владою. Відмова від принципу неподільної державної влади, повновладдя представницьких органів влади та втілення в життя демократичних принципів, в тому числі, принципу поділу влади, вимагало створення принципово нової системи органів управління і порядку взаємодії між ними.

Питанням становлення державної влади Польщі, присвячено чимало досліджень таких науковців, як: А. Антошевский, Г. Горжелак, В. Гробова, В. Урущак, А. Онупрієнко, М. Петришина та інші.

Процес переходу від авторитарного режиму до демократії – процес встановлення основ демократичного політичного ладу, який віддзеркалює

виключно політичний аспект змін. У зв'язку з цим державами Центральної та Східної Європи, такими як, Болгарія, Словенія, Румунія, Чехія, Росія, Польща, Хорватія та деякими іншими, в цей період були прийняті нові конституції.

У текстах всіх конституцій були закріплені принципи поділу влади, верховенства основного закону, правової держави, пріоритету прав і свобод людини та інші.

Принцип поділу влади характеризується розмежуванням влади на законодавчу, виконавчу та судову. У питаннях діяльності судів проведено радикальні реформи: запроваджено принципи незалежності судів, самостійності і незмінності суддів, ліквідовано каденційність суддів Найвищого Суду, визначено повноваження органів правосуддя, обов'язкові умови пов'язані з призначенням суддів.

Правосуддя у Польській Республіці здійснюють Верховний Суд (Sąd Najwyższy), загальні суди (sądy powszechne), адміністративні суди, військові суди (sady wojskowe), а також трибунали (Конституційний трибунал –аналог українського Конституційного Суду і Державного трибуналу). Про це зазначено в Конституції Республіки Польща (далі – Конституція РП) у Розділі VIII «Суди і трибунали».Найвищими судовими органами Польщі, (що очолюють відповідні юрисдикції) можна назвати Верховний суд, Вищий адміністративний суд та Конституційний суд.

Верховний Суд здійснює нагляд за діяльністю загальних і військових судів щодо їх судової практики (orzekania). Вимоги щодо кваліфікації судді Верховного Суду та судді Вищого адміністративного суду містяться у Законі «Про Верховний Суд». Так, суддею Верховного Суду може стати особа, яка: є громадянином Польщі; має незаплямовану репутацію; має вищу юридичну освіту та ступінь магістра; має високий рівень знань у сфері права; здатна виконувати обов'язки судді за станом здоров'я; протягом щонайменше 10 років працювала на посаді судді, прокурора, президента, віце-президента або радника в Генеральній прокуратурі Республіки Польща або адвокатом, юрисконсультом чи нотаріусом (ст. 22 Закону «Про Верховний Суд»).

Вищий Адміністративний Суд (Naczelny Sąd Administracyjny) та інші адміністративні суди здійснюють відповідно до закону контроль за діяльністю публічної адміністрації. Цей контроль охоплює також судову практику щодо відповідності законам постанов (uchwal) органів територіального самоврядування і нормативних актів територіальних органів державного управління (Стаття 184 Конституція РП).

Компетенція Конституційного суду дещо обмежена (порівняно з органами конституційної юрисдикції інших країн регіону), відповідно Верховний суд Польщі і Верховний адміністративний суд також грають певну роль у конституційному правосудді, але це не викликає відкритого конфлікту.

Кількість рівнів й інстанцій у судовій системі Польщі залежить від виду судів. Адміністративні суди мають два рівні й розглядають справи в порядку

двох інстанцій. Загальні суди мають складнішу структуру, складаються з чотирьох рівнів і виконують функції трьох судових інстанцій.

У Польщі органом, що здійснює конституційне правосуддя, є Конституційний трибунал Республіки Польща (Trybunał Konstytucyjny Rzeczypospolitej Polskiej).

Діяльність Конституційного Трибуналу регулюють такі нормативно-правові акти: Конституція Республіки Польща; Закон «Про організацію Конституційного Трибуналу та порядок розгляду проваджень Конституційним Трибуналом» від 30 листопада 2016 року; Закон «Про статус суддів Конституційного Суду» від 30 листопада 2016 року.

До складу Трибуналу входять 15 суддів, яких призначає Сейм з осіб, які володіють ґрунтовними знаннями у сфері права. Термін повноважень судді складає 9 років без права переобрання.

Конституційний Трибунал не здійснює правосуддя, яке є основним завданням судів. Однак він є органом судової влади, бо її створюють не тільки суди, які здійснюють правосуддя, а й трибунали, що виконують інші функції. Функція контролю, яку здійснює Конституційний Трибунал щодо конституційності тих чи інших норм права є «доповненням до судового правосуддя», тому, що цей орган діє на користь правосуддя, коректуючи право яке інтерпретується і застосовується судами.

Отже, на етапі становлення і розвитку в Польщі громадянського суспільства та формування правової демократичної державності постали такі напрямки удосконалення правової системи як: забезпечення належних умов і гарантій для реалізації прав і свобод людини і громадянина та створення юридичних механізмів, покликаних зберігати єдність правової системи Республіки Польща.

Судова влада повинна виконати значну роль у вирішенні цих проблем, оскільки Конституція РП передбачає обов'язок держави забезпечити дотримання прав і свобод громадян за допомогою правосуддя, а згідно з концепцією судової реформи в Польщі одним з напрямків здійснення судової влади є вирішення спорів про право та усунення юридичних колізій в єдиній правовій системі Республіки.

Досвід конституційного будівництва Республіки Польща є позитивним для України, адже Польща, яка входила раніше до так званого «соціалістичного табору», за досить невеликий проміжок часу успішно провела низку реформ, що дозволили їй зробити важливі кроки у демократичному будівництві та відповідати вимогам держави-члена Європейського Союзу.

Шевейко Ю.А., курсант (Дніпро,Україна)
Наук. кер.: Валєєв Р.Г., к.п.н. (Дніпро,Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Сьогодення України вимагає концентрацію зусиль держави та науковців на проблемі забезпечення безпеки громадян, що є пріоритетним завданням

діяльності правоохоронних органів держави, зокрема, органів Національної поліції України. Проте не менш важливим питанням є забезпечення особистої безпеки поліцейського під час виконання службових повноважень, оскільки вони також є громадянами держави, а також через те, що поранений поліцейський вже не зможе захистити права, свободи та законні інтереси людини, суспільства та держави.

Численний гіркий і трагічний досвід, пов'язаний з гибеллю, отриманням поранень, пошкоджень, у тому числі від власної зброї та зброї колег, змушують практиків та науковців постійно шукати нові шляхи забезпечення особистої безпеки правоохоронців. Низка важливих проблем висвітлено в працях з юридичної психології, тактики службових дій, адміністративної діяльності тощо. Зокрема, значний внесок у розвиток відповідних досліджень зробили Я.М. Бельсон, М.М. Козяр [3], В.А. Ліпкан [4], В.М. Тімашова та багато інших фахівців.

Тлумачення понять «безпека», «особиста безпека» існує безліч, знайти їх можна починаючи з тлумачних словників закінчуючи юридичними працями науковців. Так, за думкою В. А. Ліпкана, під безпекою розуміють гарантовану конституційними, законодавчими та практичними заходами захищеність і забезпеченість життєво важливих інтересів об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз [4, с. 107]. Щодо визначення основних чинників особистої безпеки слушним буде звернення до напрацювань А. В. Буданова, який визначив такі: специфіка умов, зміст та форма професійної діяльності, загальна форма мета професійної діяльності, наявність в працівника спеціальних знань, умінь та навичок тощо [2, с. 88–90].

Нормативні основи забезпечення особистої безпеки закладені нормами: Закону України «Про Національну поліції». Зокрема, термін «особиста безпека поліцейського» безпосередньо використовується у ст. 44 ЗУ «Про Національну поліцію»: поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення *особистої безпеки* … , якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейських повноважень, покладених на нього законом. Інструкція із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС від 01.02.2016 № 70 встановлює цілий комплекс заходів щодо особистісної безпеки поліцейських під час зберігання, носіння, отримання, здачі, використання та застосування вогнепальної зброї. Важливі інститути встановлює Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затверджене наказом МВС України від 26 січня 2016 р. № 50. Зокрема, серед цілей тактичної підготовки закріплюються навички «володіння прийомами особистої безпеки в типових та екстремальних ситуаціях, у разі силового припинення протиправних проявів, а також у разі аварій, катастроф та інших надзвичайних ситуацій», складовими фізичної підготовки визначено «тактика самозахисту та особистої безпеки». Крім того, Положення запроваджує нового учасника навчального процесу в системі службової підготовки поліцейських: інструктора з особистої безпеки.

Відзначимо слушні рекомендації та поради щодо забезпечення особистої безпеки, що знайшли своє відображення у монографії «Екстремально-

професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях» М.М. Козяра [3, с. 123]:

−Обміркування і оцінка всіх дій та процесів, що відбуваються під час виконання службових завдань, вміння передбачити дії супротивника на один крок;

−Врахування часу «запізнення» (проміжок часу між думкою і дією) і час на постріл;

−Контролювання навколишнього простору (звуків, предметів, людей, рухів тощо);

−Використання власного місцезнаходження як власної переваги у ситуації;

−Перевірка свого фізичного та емоційного стану перед несення служби;

−Тримання підозрілої особи під контролем;

−Відпрацювання навичок швидкого діставання та перезаряджання зброї;

−Контролювання ситуації у просторі навколо свого місцезнаходження;

−Використання за необхідності для передачі інформації кодових слів, фраз і жестів.

Такі поради частіше за все були вироблені в процесі практичної діяльності, з урахуванням недоліків належної підготовки професіональних кадрів. Звернення до зарубіжного досвіду та міжнародної співпраці з підготовки поліцейських – це необхідний крок та можливість покращення становища українського етапу поліцейського реформування.

Тому звернемося до досвіду Сполучених Штатів Америки, через експертність цієї держави у проведенні та реалізації програм, що спрямовані на забезпечення особистої безпеки поліцейських. До таких, зокрема, відносяться «Виживання поліцейського під час рейду по вилученню наркотиків», «Виживання поліцейського при виїзді на місце події», «Виживання поліцейського під час здійснення затримання», «Виживання на вулиці» [1, с. 54] тощо. Уваги також заслуговує той факт, що створюються також і окремі програми для окремих категорій працівників (наприклад, дорожньої поліції), курс навчання для жінок-поліцейських. Головною метою таких програм та курсів – є формування та розвиток професійних та психологічних установок, що направленні на забезпечення особистої безпеки.

Отже, основним та пріоритетним напрямом професійної підготовки поліцейських повинно стати формування навичок забезпечення особистої безпеки шляхом надання практичних занять, тренінгів, інструктажів, відпрацювання ситуативних завдань для уникнення фактів пошкоджень, поранень та загибелі правоохоронців під час виконання службових повноважень.

Бібліографічні посилання:

1. Банах С.М. Сучасні критерії оцінювання технічної підготовки поліцейських у стрільбі з пістолета: монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр.справ, 2017. 540 с.

2. Буданов А.В. Педагогика личной профессиональной безопасности сотрудников органов внутренних дел. М.: Академия МВД, 1997. 132 с.

3. Козяр М.М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях : монографія. Львів: Сполом, 2004. 380 с.

4. Ліпкан В.А. Безпекознавство: навч. посіб. К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2003. 207 с.

Шеремет Д.С., курсант (Дніпро,Україна)
Наук. кер.: Валєєв Р.Г., к.пед.н. (Дніпро,Україна)

ТАКТИКА ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО (ГРОМАДСЬКОГО) ПОРЯДКУ ПІД ЧАС МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Євроінтеграційний розвиток України обумовлює подальше становлення громадянського суспільства, яке, зокрема, передбачає формування громадських організацій, протестних рухів та проведення ними масових заходів. Окремі деконструктивні сили готові використати такі заходи для розколу суспільства та масових заворушень. І саме тому, під розпалом гучних і радикальних слів, масові заходи часто переходять у небезпечні, іноді озброєні дії, що загрожують правам, свободам людей та конституційному ладу держави. Ці чинники обумовили вибір нами предмету дослідження, оскільки тактика дій поліцейських під час масових заходів забезпечує як належну охорону правопорядку, прав і свобод людини, так і особисту безпеку поліцейського.

Охорону публічного порядку потрібно сприймати як діяльність компетентних органів влади спільно з громадськістю із забезпечення належного морально-правового стану суспільства, захисту конституційних прав і свобод громадян , що здійснюється шляхом реалізації заходів на основі та в порядку передбаченим законом.

Залежно від характеру правових діянь і правових наслідків фахівці виділяють дві основні форми діяльності з охорони громадського порядку: загально-організаційні, які не мають юридичного характеру і правових наслідків та правові, що встановлюють правила поведінки і породжують виникнення, зміну, реалізацію і припинення адміністративно-правових відносин або певних правових наслідків.

Основні завдання охорони публічного порядку визначено у відомчих актах, зокрема:

1) забезпечення спільно з організаторами заходів необхідних умов безпеки учасникам і глядачам, дотримання встановлених правил поведінки в місцях проведення масових заходів;

2) попередження та припинення злочинів, порушень громадського порядку;

3) забезпечення безпеки дорожнього руху і пожежної безпеки;

4) недопущення послаблення охорони громадського порядку на території, де безпосередньо заходи не проводяться.

Тактика охорони публічного порядку передбачає аналіз та оцінку низки специфічних чинників: характер заходу, що проводиться – може існувати звичайний мирний захід, але частіш за усе виникає пасивний, активний, та агресивний опір з боку натовпу; скупчення великої кількості людей на обмеженій території – що ускладнить комунікацію та зв'язок ; динаміку та різку зміну подій, що відбуваються; швидку зміну оперативної обстановки; контингент окремих присутніх осіб – у певних випадках деконструктивні особи заважають комунікації з людьми, можуть становити потенціально більшу загрозу та виступати підбурювачами; особливості розташування спортивно-видовищних та інших об'єктів проведення масових заходів – біля жилих будинків, лікарень, шкіл, дитячих садків; необхідність призупинити роботу деяких підприємств або змінити рух міського транспорту на час проведення масового заходу; обов'язкове врахування погодних умов та час доби на момент проведення масового заходу.

Яскравим прикладом є охорона публічного порядку 9 травня 2018 року, коли у м. Дніпрі проводився чемпіонат з футболу й у фіналі зібралися найсильніші команди, вболевальники яких буди радикально налаштовані один проти одного та проти поліції. Під час охорони публічного порядку було задіяно близько 1,6 тис. поліцейських, затримано 20 правопорушників. Один поліцейський у ході охорони порядку постраждав. Йому було закинуто піротехнічний засіб за комір бронежилета. У цьому випадку наявний приклад агресивного опору щодо працівників поліції.

Тактика охорони публічного порядку передбачає створення в територіальному органі внутрішніх справ координаційного центру. Про прийняте рішення начальник територіального управління НГУ письмово інформує командувача НГУ з метою подальшого проведення заходів контролю за виконанням покладених службово-бойових завдань. Надалі – залучення та підготовка охоронних сил до охорони публічного порядку. Необхідно передбачити організаційні заходи, підбір відповідальних осіб на найбільш складні ділянки роботи, інакше не буде існувати доцільності охорони публічного порядку.

Також керівники визначають варіанти несення служби :звичайний – невелика кількість осіб; посилений – при значній кількості людей, або при наявності інформації, що оперативна обстановка може ускладнитись ; особливий – за участі великої кількості населення, а також а участю вищих посадових осіб України.

Потім керівник органу поліції на основі прогнозу можливого розвитку подій повинен створити для себе модель майбутньої ситуації і визначає тактичні дії, які б могли сприяти нормалізації обстановки і успішному вирішенню завдань. Для органів поліції при проведенні масових заходів найбільш важливе значення мають такі тактичні принципи: масовість використання сил та громадськості; активність застосування сил і засобів; раптовість їх застосування; скритність здійснюваних заходів; доцільність використання тактичного прийому, способу. «У разі раптового загострення оперативної обстановки керівники головних управлінь Національної поліції з

метою своєчасного реагування на загрози публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення звертаються до начальника територіального управління НГУ в межах його зони відповідальності з усним запитом про залучення сил та засобів військових частин НГУ».

Досить часто тактика охорони публічного порядку при проведенні масових заходів вимагає введення певного режиму обмежень для громадян, оскільки звичайними методами забезпечити належний порядок неможливо. В деяких випадках доводиться проводити оточення зони проведення заходу, видаляти з неї осіб, що не мають відношення до заходу, на тому ж самому прикладі – при проведенні футбольного матчу на стадіоні, особливу увагу слід приділяти підбурювачам, нетверезим особам, або у стані наркотичного сп'яніння. Часто проведення масових заходів вимагає перекриття транспортних доріг, або зміни напрямків маршруту, що змінює роботу міста загалом і впливає на населення.

Заключний етап починається з моменту закінчення заходу і закінчується після здійснення евакуації та посадки основної маси людей на громадський транспорт, або покинення місць проведення масових заходів. Або у гіршому випадку – затримання правопорушників порушення адміністративних та кримінальних справ. На момент закінчення правоохоронці забезпечують вихід глядачів з об'єкта проведення масового заходу після його закінчення, а також надають допомогу постраждалим, за наявності. Також на цьому етапі знімаються, встановлені раніше, обмеження і відновлюється робота громадського транспорту, відновлюються роботи установ, де проходили або поруч з якими проходили заходи.

Отже, як ми можемо спостерігати, основними завданням охорони громадського порядку та публічної безпеки насамперед, є забезпечення регулювання норм суспільних відносин в різних сферах життя, соціального благоустрою, позитивного розвитку суспільства, стабільності економічного та політичної систем. Адже тактика охорони публічного порядку під час масових заходів, є найважливішим елементом у системі заходів із забезпечення правопорядку в країні.

Шрамко С.С., к.ю.н. (Харків, Україна)

СТРАТЕГІЯ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У ЗАРУБІЖНІЙ КРИМІНОЛОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ

Вивчення сучасної зарубіжної практики участі громадськості у запобіганні злочинності неможливе без дослідження зарубіжної кримінологічної теорії, що складає теоретичну основу для впровадження нових ідей і напрямів правоохоронної діяльності. Оцінка стану наукової розробки розглядуваних питань здійснена на підставі аналізу як нормативних документів державних структур окремих зарубіжних країн, так й спеціальної літератури західних кримінологів і соціологів. Зокрема, можна дійти висновку, що

теоретична основа для розширення практики профілактики злочинності за участі недержавних суб'єктів, яким є громадськість, у США й багатьох європейських країнах була остаточно сформована у середині 80-х рр. XX ст. Окреслений напрям запобігання злочинності прийнято називати «community policing» [1], що у перекладі означає «політика орієнтації на місцеві громади», або «громадська поліцейська діяльність». Так, з організаційної точки зору громада (територіальна громада) є певною ділянкою місцевості, яка визначає межі відповідної адміністративно-територіальної одиниці у виді міста або житлового кварталу. З функціонального ж боку громада виступає тим місцем, де його мешканці об'єднані єдиними умовами співіснування [2, с. 120], включаючи криміногенні умови, що підвищують рівень віктимізації цих мешканців. Тому концепція «community policing» покликана об'єднувати мешканців місцевих громад для вирішення спільних соціальних проблем, включаючи проблему злочинності.

Згідно з розумінням наведеного підходу з боку Управління поліцейських служб, орієнтованих на громаду, Міністерства юстиції США концепція «community policing» передбачає щонайменше три компоненти: розробка заходів для спільного партнерства органів поліції та місцевих громад з метою підвищення довіри останніх до правоохоронних структур; здійснення організаційної трансформації через зміну структури поліцейського персоналу та посилення інформатизації його роботи; вирішення поліцією конкретних проблем територіальних громад для забезпечення зворотного зв'язку між державними і недержавними суб'єктами у сфері протидії злочинності [3]. Такою є сутність зазначеного напряму запобіжної громадської діяльності, що широко застосовується у США, Великій Британії, Японії, а також у багатьох європейських країнах, таких як: ФРН, Франція, Італія та ін. [4, с. 190-255].

Основу для теоретичного переосмислення у другій половині XX ст. системи запобігання злочинності у західних країнах світу, без перебільшення, складають так звані принципи Піля. Вони були сформульовані ще у 1829 р. міністром внутрішніх справ Великої Британії Р. Пілем, якого навіть називають «батьком сучасної поліції». Серед дев'яти основних засад діяльності англійської поліції у той час знайшлось місце для тих із них, які безпосередньо стосуються участі громадськості у запобіганні злочинності: «Здатність поліції виконувати свої функції залежить від схвалення громадськістю дій поліції», «Поліція покликана організовувати добровільну взаємодію з боку громадськості у підтриманні правопорядку», «Поліція для громади і громада для поліції» [5]. Як бачимо, вагома частина засадничих положень поліцейської діяльності, у тому числі сучасної, присвячена саме питанням співробітництва поліції із громадянами.

Згодом принципи Піля трансформувались і «розчинились» у різних наукових теоріях і запобіжних стратегіях відповідно до потреб поліції у вирішенні різних завдань із підвищення безпеки у західних країнах. Так, засновниками так званої архітектурної профілактики злочинності (Дж. Джекобс, Р. Джефрі, О. Ньюман) громадськості відводиться особлива роль, оскільки вона покликана реалізовувати неформальний соціальний

контроль над міським простором. Схожу позицію відстоює Р. Кларк – розробник ситуаційного запобігання злочинності, яка також включає окремі заходи, спрямовані на залучення мешканців житлових районів до спостереження за усіма подіями, що відбуваються у громадських місцях за місцем проживання. Громадськість, як важливий суб'єкт запобігання злочинності, не оминули увагою й Дж. Уілсон і Дж. Келлінг, які вважаються засновниками теорії «розбитих вікон». Зокрема, вчені обґрунтували власну теорію і довели на практиці, що широке залучення громадян до облаштування території проживання сприяє зменшенню злочинності. Безумовно, є й інші західні науковці, які наголошували на необхідності використання як добровільної, так й оплатної допомоги громадян у питаннях профілактики злочинності та правопорушень. Такою у цілому виглядає стан наукової розробки участі громадськості у запобіганні злочинності у західній кримінології.

Перейдемо до розгляду питання, пов'язаного із розумінням громадськості як суб'єкта запобігання злочинності у зарубіжних країнах та його місця у системі профілактики злочинності та правопорушень. Так, базуючись на науковому доробку перелічених вище західних дослідників, а також ґрунтуючись на нормативно-правових актах окремих західних країн, що регламентують діяльність громадськості у сфері протидії злочинності, під участю громадськості у запобіганні злочинності у зарубіжних країнах пропонуємо розуміти діяльність недержавних суб'єктів у виді окремих громадян, їх об'єднань (недержавні й неурядові організації, громадські формування правоохоронної спрямованості), релігійних організацій, волонтерських спілок, що здійснюється на добровільних безоплатних або оплатних засадах, спрямована на профілактику злочинності та правопорушень, підвищення рівня громадської безпеки, а також відповідає положенням офіційних стратегій запобігання злочинності.

Таким чином до істотних ознак участі громадськості у запобіганні злочинності можна віднести: специфіку суб'єкта, який не належить до державних інституцій; пов'язаність з іншими напрямами і стратегіями запобігання злочинності; добровільний характер діяльності; як правило, безоплатний характер допомоги; мета у виді профілактики злочинності.

Вищевикладене дозволяє дійти висновку, що громадськість є важливим і невід'ємним суб'єктом профілактики злочинності у зарубіжних країнах. Важливість зумовлюється тим, що на цей суб'єкт покладається чимало напрямів профілактики злочинності, без здійснення яких правоохоронна діяльність не відповідала б вимогам ефективності й комплексності. Тобто громадськість наразі посідає особливе місце у системі запобігання злочинності у розвинених державах світу.

Бібліографічні посилання:

1. Understanding Community Policing: A Framework for Action: monograph. Washington, D. C: Bureau of Justice Assistance, 1994. 82 p.

2. Gerstein D. R., Green L. W. Preventing Drug Abuse: What Do We Know? Washington, D. C.: The National Academy Press, 1993. 176 p.

3. Community Policing Defined. Washington, D. C.: U.S. Department of Justice, 2014. 13 p.

4. Голіна В. В., Колодяжний М. Г., Шрамко С. С. та ін. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків: Право, 2017. 284 с.

5. Sir Robert Peel's Nine Principles of Policing. *The New York Times*. 2014. 15 April. URL: https://www.nytimes.com/2014/04/16/nyregion/sir–robert–peels–nine–principles–of–policing.html (дата звернення 20.06.2018)

УЧАСТНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Аксьонова Олена Андріївна **–** аспірантка 2 курсу юридичного факультету Запорізького національного університету;

Аніщенко Михайло Анатолійович – доцент кафедри управління і економіки фармації, медичного та фармацевтичного права Запорізького державного медичного університету, кандидат юридичних наук;

Бабак Максим Андрійович – громадський омбудсмен із захисту виборчих прав ВГО «Громадянської мережи «ОПОРА» у Запорізькій області;

Баєва Лілія Вікторівна **–** доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат юридичних наук, доцент;

Батанов Олександр Васильович **–** провідний науковий співробітник відділу конституційного права та місцевого самоврядування Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор;

Бень Я.В. **–** аспірант кафедри публічного управління та публічної служби, Національна академія державного управліннянпри Президентові України (м.Київ);

Бережна Юлія Миколаївна – студентка гр. Юз-314м юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Бізденежний Сергій Романович **–** Регіональний координатор взаємодії з громадськістю Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в Запорізькій області, адвокат;

Біліба А.В. **–** студентка юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Бісаренко Анастасія Олександрівна – студентка 2 курсу 1 групи факультету Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Богатиренко Олександра Петрівна – студентка 2 курсу гр. 13 факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету;

Бодзяк Анастасія Сергіївна – студентка гр. Ю-117 юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Бондаренко Альона Олексіївна – студентка юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Бостан Сергій Костянтинович – професор кафедри конституційного, адміністративного та трудового права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», доктор юридичних наук, професор;

Буканов Григорій Миколайович – доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат політичних наук, доцент;

Бурденюк Ірина Олегівна – студентка гр. Юз-314м юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Валєєв Руслан Гельманович – доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук;

Величко Станіслав Андрійович – студент гр. Ю-117 юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Висоцький Володимир Мирославович – доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Власюк Ілона Павлівна – студентка гр. Ю-117 юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Воронова Ольга Василівна – завідувач кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права інституту Права ім. В. Сташиса КПУ, кандидат юридичних наук, доцент;

Габуния Михаил Теимуразович – професор факультету права и международных отношений Грузинского Технического университета;

Грицай Ірина Олегівна – доктор юридичних наук, доцент, заступник голови Дніпропетровської обласної державної адміністрації;

Галус Олена Олександрівна – доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права, кандидат юридичних наук, доцент;

Гамбург Інна Аркадіївна – доцент кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук;

Гамбург Леонід Самойлович – доцент кафедри управління і економіки фармації, медичного та фармацевтичного права Запорізького державного медичного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

Ганжуров Юрій Семенович – завідувач кафедри менеджменту видавничо-поліграфічної галузі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», доктор політичних наук, професор;

Голобутовський Роман Зіновійович, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Гришун Ольга Олександрівна – студентка гр. Ю-114м юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Губар Дарія Ігорівна – студентка ІІ курсу, 12 групи факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету;

Гудим Інга Володимирівна – викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Гулєвська Ганна Юріївна – доцент кафедри права та соціально-гуманітарних дисциплін Запорізького інституту економіки та інформаційних технологій, кандидат юридичних наук, доцент;

Даневич Анастасія Віталіївна – студентка гр. 8 факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету;

Дараганова Ніна Володимирівна – доцент кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету, доктор юридичних наук, доцент;

Денисенко Вікторія Володимирівна – доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат історичних наук, доцент;

Доронін Іван Михайлович **–** завідувач наукової лабораторії Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України, кандидат юридичних наук, доцент;

Дяченко Олег Сергійович – студент ІІ курсу, 13 групи факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету;

Євтушенко Карина Костянтинівна **–** студентка гр. 01-17-01 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Єрмоленко Дмитро Олександрович – завідувач кафедри цивільного права юридичного факультету Запорізького національного університету, доктор юридичних наук, професор;

Железняков Андрій Миколайович – студент гр. Юз-314м юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Жернаков Володимир Володимирович **–** професор кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, професор;

Зайцева Яна Олександрівна – асистент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Заіка Юрій Олександрович **–** професор кафедри цивільного та трудового права Київського Національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор юридичних наук, професор;

Звензик Віталій Вадимович – студент гр. 12 факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торгівельно-економічного університету;

Іщенко Тетяна Володимирівна **–** ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ;

Калиновський Богдан Валерійович **–** завідувач кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Калініна Аліна Владиславівна – науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національні академії правових наук України, кандидат юридичних наук;

Канцір Володимир Степанович – професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, професор;

Капітаненко Наталія Петрівна – доцент кафедри менеджменту організацій та управління проектами факультету економіки та менеджменту Інженерного інституту Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

Карасевич Катерина Олегівна **–** студентка 2 курсу, 1 групи, Інституту прокуратури та кримінальної юстиції, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Керноз Неля Євгеніївна – старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу юридичного факультету Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету;

Кирбят'єв Олег Олександрович – кандидат юридичних наук, докторант Національної академії внутрішніх справ;

Кириченко Віктор Миколайович – завідувач кафедри політологія та право Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат історичних наук, доцент;

Кобко Євген Васильович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного права і процесу Національної академії внутрішніх справ;

Коваленко Олена Олександрівна – професор кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, доктор юридичних наук, доцент;

Колодяжний Максим Геннадійович **–** завідувач відділу кримінологічних досліджень Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Комліченко Ксенія Олегівна – помічник судді Комунарського районного суду м. Запоріжжя

Косинська Євгенія Всеволодівна **–** аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ;

Кравцова Зоріна Сергіївна – кандидат юридичних наук, асистент кафедри конституційного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Купін Арнольд Павлович **–** доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат юридичних наук, доцент;

Лапко Анастасія Григорівна **–** студентка юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Лисюк Марина Валеріївна – студентка гр. 12 факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торгівельно-економічного університету;

Луб Дарія Олександрівна – студентка ІІ курсу, 13 групи факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету;

Мазепа Світлана Олегівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри галузевих юридичних наук факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського;

Макаренков Олексій Леонідович – доцент кафедри історії та теорії держави і права Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

Макотченко Любов Михайлівна – аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Максакова Руслана Миколаївна – завідувач кафедри конституційного, адміністративного та трудового права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», доктор юридичних наук, професор;

Малюга Анжела Володимирівна – керівник Секретаріату Комітету Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування; аспірант кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентові України;

Марисюк Костянтин Богданович – професор кафедри кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка», доктор юридичних наук, доцент;

Махно Аліна Миколаївна – студентка гр. 01-17-01 Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Міщенко Юлія Олександрівна – студентка гр. Ю-114м, юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Моісеєв Владислав Русланович – студент групи Ю-117 юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»,

Моісеєнко Денис Миколайович – доцент кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права Інституту права ім. В. Сташиса Класичного приватного університету, кандидат юридичних наук;

Муравський Олег Сергійович **–** студент гр. Ю-314м юридичного факультету Інституту управління та права Запорізького національного технічного університету;

Мурашко Арсен Анатолійович **–** студент гр. МСП – м(англ.) Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Мурейко Яна Валентинівна **–** студентка гр. 8 факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету;

Мухомедьянов Владислав Владиславович – студент Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Надієнко Олена Іванівна – доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат юридичних наук, доцент;

Назаренко Павло Григорович **–** доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат юридичних наук, доцент;

Наливайко Лариса Романівна – проректор Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Наливайко Олег Іванович, науковий співробітник секретаріату Вченої ради Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Ніколюк Альона Андріївна – студентка гр. Ю-114м юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»**;**

Носач Єгор Дмитрович **–** студент гр. Ю-314м юридичного факультету Інституту управліня та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Окопник Олена Миколаївна **–** доцент кафедри галузевого права та правоохоронної діяльності Центральноукраїнського державного педагогічного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

Олійник Ілона Олексіївна **–** студентка юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Омонова Маліка Русслан кизи **–** студентка юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Онопа Владислав Миколайович – студент гр. Ю-114м, юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Орєшкова Аліна Федорівна – викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Орлова Олена Олександрівна – доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Остапенко Галина Вікторівна – заступник начальника управління соціального захисту населення Запорізької міської Ради;

Охріменко Ангеліна Чанівна – студентка гр.7 факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету;

Пальченкова Вікторія Михайлівна – професор кафедри конституційного, адміністративного та трудового права інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», доктор юридичних наук, професор;

Панкевич Олег Зіновійович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Попков Владислав Сергійович – студент гр. Юз-314м юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Посвистак Олександр Миколайович – здобувач кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Пророченко Владислав В'ячеславович – студент гр. КПР-162 юридичного факультету Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету;

Пузирна Наталія Станіславівна – доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

Пузирний Вячеслав Феодосійович – професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу Навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету, доктор юридичних наук, професор;

Риженко Анастасія Олексіївна – студентка гр. Ю-118 юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Рябінський Артур Віталійович – студент гр. Ю-314м юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Рябовол Лілія Тарасівна – професор кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, доктор педагогічних наук, професор;

Рябчинська Олена Павлівна – завідувач кафедри кримінального права Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету, доктор юридичних наук, професор;

Самбор Микола Анатолійович – кандидат юридичних наук, член-кореспондент Академії наук вищої освіти України, начальник сектора моніторингу Прилуцького відділу поліції Головного управління Національної поліції в Чернігівській області;

Саміло Ганна Олегівна – доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат юридичних наук, доцент;

Сидоров Ярослав Олексійович – доцент кафедри адміністративного та господарського права юридичного факультету Запорізького національного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

Симоненко Тетяна Володимирівна – викладач кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Cisko Lukáš – адвокат юридичної фірми SITÁR & SALOKA, PhD., Кошице, Словацька Республіка;

Скрипник Володимир Леонідович – завідувач кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського, кандидат юридичних наук, доцент;

Смирницька Єлізавета Віталіївна – студентка 2 курсу юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Смирницька Єлізавета Віталіївна – студентка групи Б-ПД-733 юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Смолярова Марина Леонідівна – доцент кафедри конституційного, адміністративного та трудового права юридичного факультету Інституту управління та права Запорізького національного технічного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

Собін Олексій Костянтинович – завідувач лабораторії авторського права та інформаційних технологій Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, судовий експерт першого кваліфікаційного класу;

Соколенко Юлія Миколаївна – старший викладач кафедри політологія та право Національного університету «Запорізька політехніка»;

Стародубцева Дар'я Олександрівна – студентка 2 курсу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Інститут прокуратури та кримінальної юстиції;

Степаненко Кирил Володимирович – доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент;

Стешенко Радміла Юріївна – студентка юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Тимчишин Тарас Михайлович – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Тимчук Олексій Леонідович – доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права, кандидат юридичних наук, доцент;

Тітова Катерина Олегівна – студентка гр. Ю-127сп юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Ткачук Катерина Василівна – студентка 1 групи 2 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Тозюк Анастасія Володимирівна – студентка гр. 8 факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету;

Токмань Андрій Володимирович – студент гр. Ю-127сп юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Туряк Христина Дмитрівна – курсант н.г. ФЕПБ-841 факультету економіко-правової безпеки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Федоренко Владислав Леонідович – доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, Заслужений юрист України, судовий експерт вищого кваліфікаційного класу;

Федоренко Максим – студент права в Академії Леона Козмінського у Варшаві.

Федоренко Тетяна Анатоліївна – аспірант кафедри соціальної і гуманітарної політики Національної академія державного управління при Президентові України;

Хорис Анна Олександрівна – студентка ІІ курсу, 12 групи факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету;

Хряпінський Петро Васильович – професор кафедри публічного права Інституту гуманітарних та соціальних наук НТУ «Дніпросвька політехніка», заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук, професор;

Циб Ірина Сергіївна – студентка юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Цимбалюк Віталій Степанович – професор кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету ім. М.Остроградського, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Чепа Дарина Вячеславівна – студентка юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Чепик Анна Сергіївна – студентка 2 курсу гр. 13 факультету міжнародної торгівлі та права Київського національного торговельно-економічного університету;

Чепік-Трегубенко Ольга Сергіївна – доцент кафедри загальноправових дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Чернега Віталій Миколайович – доцент кафедри підприємницького та корпоративного права Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», кандидат юридичних наук;

Чубар Діана Юріївна – студентка гр. ПР15Б2 факультету історії та права Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка;

Шалагінова Анастасія Володимирівна – суддя Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя, суддя-спікер, член Робочої групи Ради суддів України у Запорізькій області, кандидат юридичних наук;

Шаповал Ярослав Валерійович– студент 4-го курсу гр. ПЗс-17-1с, факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського;

Шведова Ганна Леонідівна – доцент кафедри загальноправових дисциплін Київського національного торговельно-економічного університету, кандидат юридичних наук, доцент;

Шевейко Юлія Андріївна – курсант н.г. ФЕПБ-842 факультету економіко-правової безпеки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Щербина Марія Геннадіївна – студентка гр. Ю-125, юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка»;

Шеремет Дмитро Сергійович – курсант н.г. ФЕПБ-841 факультету економіко-правової безпеки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ;

Шилова Р.Є. – студентка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Шиян Дмитро Сергійович – доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат юридичних наук, доцент;

Шиян Ольга Юріївна – доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права юридичного факультету Інституту управління та права Національного університету «Запорізька політехніка», кандидат юридичних наук;

Шрамко Сабрієт Сейтжелійвна – в.о. вченого секретаря Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, кандидат юридичних наук.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФСЬКІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 4

Аніщенко М.А., Гамбург Л.С. ПРАВОВІДНОСИНИ З НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ: СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ 4

Біліба А.В. СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВИ 7

Бостан С.К. ДО ПИТАННЯ ПРО НАУКОВИЙ БАЗИС ВИЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ 9

Ганжуров Ю.С. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК 13
НАСТУПНОСТІ ВЛАДИ 13

Денисенко В.В. АСИЛІЯ: ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ У СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ 15

Nalyvaiko O., Chepik-Tregubenko O. THE CONCEPT AND OBJECTIVES OF THE ECONOMIC AND SOCIAL SYSTEMS OF SOCIETY 18

Наливайко О.І., Стешенко Р.Ю. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 22

Наливайко Л.Р., Грицай І.О. МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА 24

Олійник І.О. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ 28

Панкевич О.З. ДЕЯКІ КОРЕЛЯЦІЇ МІЖ ТЕЧІЯМИ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ФІЛОСОФІЇ І «ПОКОЛІННЯМИ ПРАВ ЛЮДИНИ» 30

Пальченкова В.М. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СФЕРІ ЯК ЗАСІБ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ У СВІТОВЕ СПІВТОВАРИСТВО 32

Рябовол Л.Т. СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ЦІННОСТІ ПРАВА 36

Саміло Г.О. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В СУЧАСНОМУ КИТАЇ 39

Симоненко Т.В. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ МІЖНАРОДНОГО КОНТРОЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ НА ЗАХИСТ ВІД УСІХ ФОРМ НАСИЛЬСТВА 42

Степаненко К.В. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ІНТЕГРАЦІЯ У НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ 45

Цимбалюк В.С. КОНЦЕПТИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ 47

РОЗДІЛ 2. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 51

Батанов О.В. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІЖДЕРЖАВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ 51
Бабак М.А. ПРАВО ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ, ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ «ЛЕГІСЛАТУРИ» УКРАЇНИ 54
Бодзяк А.С. ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ (ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНИХ МЕЖ ЖИТТЯ) 57
Бондаренко А.О. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ОСОБИ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ 60
Власюк І.П. ПРОБЛЕМИ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВО ТА СПОСОБИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 63
Галус О.О. СТАТУТ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ЯК НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ МУНІЦИПАЛЬНИЙ АКТ УСТАНОВЧОГО ХАРАКТЕРУ 65
Гришун О.А. МІЖМУНІЦИПАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: НЕРОЗКРИТИЙ ПОТЕНЦІАЛ 68
Зайцева Я.О. ПРАВОВИЙ СТАТУС ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИСТОСТІ 71
Калиновський Б.В. ЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ГАРАНТІЙ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ 73
Кириченко В.М., Соколенко Ю.М. ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ 76
Кравцова З.С. СУЧАСНІ ПІДХОДИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ЗАСАД ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ 79
Максакова Р.М. НАЙВРАЗЛИВІШІ КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ТА СВОБОДИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ТА ГРОМАДЯН, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ В УКРАЇНІ 83
Міщенко Ю.О. РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО МІСЦЕВИХ РЕФЕРЕНДУМІВ 85
Моісеєв В.Р. ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ 88
Наливайко Л.Р., Орєшкова А.Ф. МІЖНАРОДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ 91
Ніколюк А.А. ПРИХОВАНА АГІТАЦІЯ В «ДЕНЬ ТИШІ» ЯК ОДНА З ПРОБЛЕМ ПЕРЕДВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ 96

Онопа В.М. ЗАСТОСУВАННЯ ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ.....98
Орлова О.О., Смирницька Є.В. ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКОЮ СТАТТІ НА РИНКУ ПРАЦІ 101
Самбор М.А. ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТРОКУ СПОВІЩЕННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ.....104
Тимчишин Т.М. ОСОБЛИВОСТІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ ПРАВ ГРОМАДЯН ЄС У КОНТЕКСТІ ВИБОРЧОГО ПРАВА.....107
Fedorenko M. PRAWA I WOLNOŚCI CZŁOWIEKA W EUROPIE POST LIBERALNIEJ 110
Бень Я.В. ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ 113
Чепа Д.В. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА ЖИТТЯ ТА ПРОБЛЕМИ БІОЕТИКИ.....116
Щербина М.Г. ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ – ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ СХОДУ ТА ПІВДНЯ УКРАЇНИ.....118
РОЗДІЛ 3. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 118
Баєва Л.В. ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....122
Буканов Г.М. ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ».....124
Висоцький В.М. ОБМЕЖУВАЛЬНИЙ ПРИПИС СТОСОВНО КРИВДНИКА ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗАХІД ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ 127
Доронін І.М. РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ПОБУДОВИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....129
Капітаненко Н.П. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЕКТІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК УМОВА ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР.....132
Кобко Є.В. ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНИ У СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ УМОВАХ.....134
Комліченко К.О. ПРОБЛЕМИ ПІДСУДНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ 138
Купін А.П. ЗАСОБИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА.....140

Макаренков О.Л. ПРАВОВІ ЗВ'ЯЗКИ КОРЕЛЯЦІЇ МІЖ АНТРОПНИМИ ТА ПУБЛІЧНИМИ ІНТЕРЕСАМИ У СИСТЕМІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАВИЛ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА.....142
Малюга А.В. ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ СЛУЖБИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ: ЗАКОНОТВОРЧІ АСПЕКТИ....146
Моісеєнко Д.М. СУДОВИЙ ЗБІР У КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМУ СУДОЧИНСТВА 148
Окопник О.М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ.....150
Остапенко Г.В. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ 153
Пузирна Н.С. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЮВЕНАЛЬНОГО ОМБУДСМАНА.....155
Пузирний В.Ф. СТАН ПРАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ 157
Смирницька Є.В. ПУБЛІЧНА АДМІНІСТРАЦІЯ, ЯК СУБ'ЄКТ НАДАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПОСЛУГ.....160
Федоренко В.Л., Собін О.К. КОНСУЛЬТАТИВНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ, ЯК ДОКУМЕНТАЛЬНА ФОРМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР 162
Федоренко Т.А. ЩОДО РОЗВИТКУ ПІДРОЗДІЛУ МІНІСТЕРСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ, УПОВНОВАЖЕНОГО ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ КОМУНІКАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ.167
Шалагінова А.В. СУДОВИЙ ЗАХИСТ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ..171
Cisko Lukáš. PRÁVNE RELEVANTNÉ ZNAKY DRUŽSTVA – OBCHODNÉ MENO DRUŽSTVA A SÍDLO DRUŽSTVA.....173

РОЗДІЛ 4 Актуальні проблеми цивільного права в умовах інтеграційних процесів..... 177

Бізденежний С.Р. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В РОЗУМІННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ.....177
Воронова О.В. ПРАВА ДИТИНИ ЯК ЧЛЕНА СІМ'Ї.....179
Заіка Ю.О. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВЫЙ СУД И ДОСТУПНОСТЬ ПРАВОСУДИЯ.....182
Керноз Н.Є., Пророченко В.В. ПРЕЮДИЦІЯ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....185

*Мурашко А.А.*ОСОБЛИВОСТІ РОЗВ'ЯЗАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ УКРАЇНИ СПОРІВ ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМП'ЮТЕРНУ ПРОГРАМУ 189
Надієнко О.І. ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРІОДИЗАЦІЮ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СФЕРИ ТУРИЗМУ 192
Скрипник В.Л. СУТНІСТЬ ГРОШЕЙ ЯК РІЗНОВИДУ КВАЗІ-РЕЧЕЙ.....194
Тітова К.О. ПРОБЛЕМА УКЛАДАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ.....197
Токмань А.В. ПРОБЛЕМА ФОРМУЛЮВАННЯ ПОНЯТТЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ДОГОВОРУ 199
Чернега В.М. КОНЦЕПТ ДОБРОСОВІСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ 202

РОЗДІЛ 5. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОГО ПРАВА ТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 204

Бісаренко А.О. ЩОДО СПЕЦІАЛЬНОГО ПОРЯДКУ ПРИЙНЯТТЯ НА РОБОТУ СУДДІВ ВЕРХОВНОГО СУДУ 204
Величко С.А. БЕЗУМОВНИЙ БАЗОВИЙ ДОХІД: ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ 206
Гулєвська Г.Ю., Сидоров Я.О. ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ.....209
Дараганова Н.В. ПОВНОВАЖЕННЯ ПРОФСПІЛОК У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ В УКРАЇНІ.....211
Євтушенко К.К. ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ ПРАВОМІРНОСТІ ПРАВОВОЇ ПОЗИЦІЇ, РІШЕННЯ ЧИ ДІЇ ПРАЦІВНИКА, ЯКЩО РІЗНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ ПРИПУСКАЮТЬ НЕОДНОЗНАЧНЕ ТРАКТУВАННЯ ЙОГО ПРАВ ЧИ ОБОВ'ЯЗКІВ 214
Жернаков В.В. РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ПРАЦІ: ДОСВІД ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН І КРАЇН ЄВРОПИ ДЛЯ УКРАЇНИ 216
Карасевич К.О. ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСІБ, ЯКІ ШУКАЮТЬ РОБОТУ, І БЕЗРОБІТНИХ 218
Коваленко О.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЛОДІ ПЕРШИМ РОБОЧИМ МІСЦЕМ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?.....220
Махно А.М. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ФАКТИЧНОГО ДОПУСКУ ПРАЦІВНИКА ДО РОБОТИ 223
Мухомедьянов В.В. УЧАСТЬ ПРОФСПІЛОК У ЗАХИСТІ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ.....225
Риженко А.О. КОНЦЕПЦІЯ БЕЗУМОВНОГО БАЗОВОГО (СОЦІАЛЬНОГО) ДОХОДУ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ 227

Смолярова М.Л. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ 230
Стародубцева Д.О. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДУ ТРУДОВОГО ПРАВА 232
Ткачук К.В. ЩОДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ КОНТРАКТНОЇ ФОРМИ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ 234
Шилова Р.Є. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН 235

РОЗДІЛ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 238

Аксьонова О.А. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ВИЯВЛЕННЯ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 238
Богатиренко О.П, Чепик А.С. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДІЯНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ 240
Габуния М.Т. სასჯელის კრიმინოლოგია 243
Губар Д.І., Хорис А.О. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПОБІГАННЯ РОЗБЕЩЕННЮ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ 249
Даневич А.В., Тозюк А.В. ПРОТИДІЯ СУТЕНЕРСТВУ АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ У ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ 251
Дяченко О.С. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЛЕГАЛІЗВЦІЇ ГРАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАІНІ 253
Звензик В.В., Лисюк М.В. ДО ПИТАНЬ ЩОДО ПРОБЛЕМАТИКИ ПРОТИДІЇ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗҐВАЛТУВАННЯ 255
Калініна А.В. НОРМАТИВНИЙ НАПРЯМ СТРАТЕГІЇ ЗМЕНШЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ІНОЗЕМЦЯМИ ТА ОСОБАМИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ 257
Канцір В.С. НЕПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА ОКРЕМИХ ФІГУРАНТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ 259
Косинська Є.В. ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ США ТА НОРВЕГІЇ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ВТЕЧІ З МІСЦЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО З-ПІД ВАРТИ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ 262
Мазепа С.О., Шаповал Я.В. НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 264
Іщенко Т.В. ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА 266

Марисюк К.Б. ДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ «ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ АБО ІНША НЕЗАКОННА УГОДА ЩОДО ЛЮДИНИ» 269
Муравський О.С. ЕЛЕКТРИЧНА АБО ТЕПЛОВА ЕНЕРГІЯ ЯК ПРЕДМЕТ КРАДІЖКИ.....271
Мурейко Я.В. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....274
Назаренко П.Г. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ РОЗГЛЯДІ КЛОПОТАННЯ ПРО ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ.....276
Носач Є.Д. ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ «ДИВЕРСІЯ».....279
Охріменко А.Ч. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИЗ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ..281
Посвистак О.М. УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМ ЧИННОГО КПК УКРАЇНИ, ЯКИМИ ВИЗНАЧЕНИЙ ПОРЯДОК НАДАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ, ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТАЄМНИЦІ ДОСУДОВГО РОЗСЛІДУВАННЯ .283
Рябчинська О.П. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ПРИ ПОБУДОВІ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ 287
Хряпінський П.В. ПРАВОМІРНА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОВЕДІНКА В СУЧАСНИХ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ.....289
Шведова Г.Л. КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР 293
Шиян Д.С. ПОКАРАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПОЗБАВЛЕННЯМ ПРАВА ОБІЙМАТИ ПЕВНІ ПОСАДИ АБО ЗАЙМАТИСЯ ПЕВНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ, ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ .294
Шиян О.Ю. ОБ'ЄКТИ ТА ПРЕДМЕТИ БЮДЖЕТНИХ ЗЛОЧИНІВ У КРИМІНАЛЬНИХ КОДЕКСАХ ПЕВНИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ.....297

РОЗДІЛ 7. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 301

Бережна Ю.М. «БЮРО» ЯК СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ ПОЛІЦІЇ ПОЛЬЩІ 301
Бурденюк І.О. СИСТЕМА АНТИКОРУПЦІЙНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЛИТВИ.....303
Валєєв Р.Г. ТРЕНІНГ КОМУНІКАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ДОЦІЛЬНОСТІ ТА ПРИКЛАД СЦЕНАРІЮ.....306
Гамбург І.А. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ.....309

Голобутовський Р.З., Омонова М.Р. ГАРАНТІЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ....311
Гудим І.В. МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА ЯК ОСОБЛИВА СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА....313
Єрмоленко Д.О. ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ПРОФЕСІЙНУ ДЕФОРМАЦІЮ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ....315
Железняков А.М. ПОЛІЦІЯ В ЕСТОНІЇ: СТРУКТУРА, ДОСВІД....318
Кирбят'єв О.О. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ КРАЇН ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ....321
Колодяжний М.Г. СУЧАСНІ СТАНДАРТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. 323
Лапко А.Г. ЕЛЕКТРОННИЙ СУД: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ....326
Луб *Д.О.* ДО ПИТАННЯ ПРО МЕДІАЦІЮ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНУ ФОРМУ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У НІМЕЧЧИНІ....328
Макотченко Л.М. ОКРЕМІ ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ....330
Попков В.С. ОРГАНИ ПОЛІЦІЇ ЛЮКСЕМБУРГУ....333
Рябінський А.В. ДОТРИМАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ....335
Тимчук О.Л. ОКРЕМІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СМЕРТНОЇ КАРИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ....338
Туряк Х.Д. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ....340
Циб І.С. ПРОЕКТ «ПОЛІНА» ЯК ПРОТИДІЯ СОЦІАЛЬНІЙ ПРОБЛЕМІ «НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї»....343
Чубар Д.Ю. РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ....345
Шевейко Ю.А. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО ПІД ЧАС ВИКОНАННННЯ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ....347
Шеремет Д.С. ТАКТИКА ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО (ГРОМАДСЬКОГО) ПОРЯДКУ ПІД ЧАС МАСОВИХ ЗАХОДІВ....350
Шрамко С.С. СТРАТЕГІЯ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У ЗАРУБІЖНІЙ КРИМІНОЛОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ....352
УЧАСТНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ.... 356

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

МАТЕРІАЛИ
IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції,
(Запоріжжя, 18 травня 2019 р.)

Редактори: *С.К. Бостан, Р.М. Максакова, Т.Є. Леоненко*
Комп'ютерна верстка: *Я.О. Зайцева*, *В.С. Неумивакіна*
Технічний редактор: *Я.О. Зайцева, В.С. Неумивакіна*
Оригінал-макет: *С.К. Бостан*

Підписано до друку 06.06.2019 р.
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк лазерний.
Гарнітура Times
Ум. друк. арк. 21,86; Наклад 50 прим.; Зам. № 174.

Віддруковано з оригінал-макету

Видавництво ПП «ЛІРА ЛТД»
49107, Дніпро, вул. Наукова, буд. 5

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія ДК № 6042 від 26.02.2018 р